

విషయము: ౩౨ వ్యుత్పత్తి విషయాః పుటసంఖ్యా.

ప్రథమప్రకరణం.

జ్యోతిషికాద్యభిమతకాలః ౧౦

సంవత్సరసిరూపణం ౧౧

మంజులచరణం ౧

ద్వితీయప్రకరణం ౨

గ్రంథకర్తప్రతిజ్ఞా ౧

సంవత్సరభేదాః ౨౦

ఉత్పత్తిప్రకరణం ౨

చంద్రవత్సరకర్తవ్యాని ౨౦

కక్షానిర్ణయసంగ్రహకారికాః ౨

సౌరవత్సరకర్తవ్యాని ౨౧

కక్షానిర్ణయసంగ్రహం ౨

సావనవత్సరకర్తవ్యాని ౨౨

కాలలిఖితాదికం ౨

చంద్రస్యావాంతరభేదాః ౨౩

తత్వలిఖితాని ౨

పంచవత్సరేషు రవ్యదానాని ౨౪

కాలవాదినః ౨

బాహ్యస్పృత్యాధికసంవత్సరః ౨౪

పూర్వపక్షః ౨

అయననిర్ణయః ౨౫

సిద్ధాంతః ౧౦

దక్షిణోత్తరాయణకర్తవ్యాని ౨౫

సావయవకాలోత్పత్తిప్రమాణం ౧౦

ముఖనిర్ణయః ౨౬

విరోధాధికరణన్యాయః ౧౦

వసంతప్రాధాన్యం ౨౭

శైవాగమోక్తకాలః ౧౦

ముఖద్వైవిధ్యం ౨౮

కణాదమతఖండనం ౧౦

ముఖస్వేపమలమాసః ౨౯

స్త్రుత్యనవకాశనిరాకరణాధికరణ ౧౦

ముఖస్సౌరోపి ౩౦

వైదికమతేనతాత్పరీకనిరాసః ౧౦

మాసనిర్ణయః ౩౧

కాలసాధనేప్రమాణోపన్యాసం ౩౧

దర్శాంతమాసః ౩౧

కాలవిభాగః ౧౩

పూర్ణిమాంతమాసః ౩౧

నిత్యానిత్యకాలౌ ౧౫

మాసానాంతైతాదినంజ్ఞా ౩౧

కాలమూర్తిరీత్యరః ౧౫

మాససామాన్యకర్తవ్యాని ౩౨

స్యకాలనిరూపణం ౧౭

మాససామాన్యకర్తవ్యాని ౩౨

పుటసంఖ్య. విషయాః

పుటసంఖ్య

మలమాసనిర్ణయః	౩౨	తృతీయప్రకరణే	
అధిమాసకాలేయతా	౩౪		
మలమాసస్యోత్తరశేషత్వం	౩౫	తిథినిర్ణయః	
అధిమాసోదాహరణం	౩౫	తిథీనాంనామాని	
అధిమాసోపపత్తిః	౩౬	చంద్రకలాక్షయవృద్ధివిచారః	
మలమాసవిచారః	౩౬	సోమోత్పత్తిజ్యోతిశ్శాస్త్రోక్తిః	
మలమాసాగమనకాలః	౩౭	రోధపరిహారః	
మలమాసోపపత్తిః	౩౮	ఖర్వాదితిథిభేదః	
మలమాసాగమనకాలః	౩౮	శుద్ధతిథయః	౫౩
మలమాసనిర్ణయః	౩౯	ఖండతిథ్యాదివిచారః	౫౪
అధిమాసాదోవిధినిషేధాః	౪౦	సమ్మఖతిథిః	౫౫
అనన్యగతికంమలమాసేపికార్యం	౪౧	తృత్యాదికాలవిశేషాః	౫౫
మలమాసేవర్జ్యవర్జ్యసజ్జహాః	౪౩	ముహూర్తాభేదాః	౫౬
మలమాసకర్తవ్యవిధినిషేధవచనం	౪౩	వైదికముహూర్తాః	౫౬
మలమాసే మహాలయాదివిచారః	౪౪	ముహూర్తానాంశ్రౌతనామాని	౫౭
శ్రాద్ధస్మమాసద్వయకర్తవ్యత్వం	౪౫	ముహూర్తానాంజ్యోతిషనామ	౫౭
మలమాసేవ్రథమాచీకవిచారః	౪౬	ముహూర్తానాంస్తార్తనామ	౫౭
మలమాసమృతానాంశ్రాద్ధం	౪౬	అహర్విభాగవికల్పాః	౫౭
శ్రాద్ధమాసమృతానామధిమాసే	౪౬	ద్యౌధావిభాగః	౫౮
అధికమాసేషపాకర్త	౪౬	త్రేధావిభాగః	౫౮
మలంత్యక్వాశుదేహకార్యం	౪౭	చతుర్ధావిభాగః	౫౮
కానిచిస్తలమాసేకర్తవ్యాని	౪౮	పంచధావిభాగః	౫౯
ద్విరాషాఢసంజ్ఞా	౪౯	పంచదశధావిభాగః	౫౯
పక్షనిర్ణయః	౪౯	అపరాహ్ణభాగవ్యాప్తిః	౫౯
అపారాహ్ణత్రవైదికనామాని	౪౯	తిథివేధవిచారః	౬౦
పూర్వాపరపక్షే	౫౦	ప్రాణాధికరణోదాహరణం	౬౦

విషయాః

పుటసంఖ్యా. విషయాః

పుటసంఖ్య.

వేదనిర్ణయేగమకాని	౬౨ ఏకోద్దిష్టంపార్వణంచ	౨౪
తిథివ్యాప్తాబహుసంశయభేదః	౬౪ యుగ్మవాక్యాదివిచారః	౨౪
సమ్ముఖతిథిస్సాయాహ్నవ్యాపిని	౬౫ అస్తమయవ్యాపిత్వపక్షః	౨౫
తిథ్యుపవాసవిషయే	౬౫ ఏకోద్దిష్టకాలః	౨౬
ఆమశ్రాద్ధాదికాలః	౬౬ కుతపారంభః	౨౬
పూర్వాష్టాదైవికం	౬౬ పార్వణశ్రాద్ధకాలః	౨౭
కర్తృకాలవ్యాపిత్వం	౬౬ శ్రాద్ధతిథిఫలం	౨౭
శ్రాతస్సంకల్పః	౬౭ పార్వణశ్రాద్ధానుష్ఠానకాలః	౨౮
తిథ్యుపవాసపారణకాలః	౬౮ రాత్రిశ్రాద్ధవిచారః	౨౮
ముఖ్యగౌణకాలాః	౬౯ రాత్రీశ్రాద్ధసమాప్తిః	౨౯
శిష్టాచారానుసరణం	౭౦ మృతాహుతిక్రమేదోషః	౨౯
వ్రతవిప్లవనిర్ణయప్రకరణం	౭౦ శ్రాద్ధపరిత్యాగప్రత్యవాయః	౩౦
ఏకభక్తనిర్ణయః	౭౦ కుతపకాలముఖ్యత్వం	౩౦
షోఢాకాలవ్యాప్తిః	౭౧ కుతపకాలస్వరూపం	౩౦
త్రివిధైకభక్తనిర్ణయః	౭౩ అపరాహ్ణముఖ్యత్వం	౩౦
నక్షత్రతం	౭౩ అపరాహ్ణవ్యాప్తిషోఢా	౩౧
అధికారిభేదేననక్షత్రవస్థా	౭౪ మృతాహేవ్రతపత్తినిర్ణయః	౩౧
దివానక్షత్రం	౭౫ ఉభయత్రవ్యాప్త్యభావే	౩౪
నక్షతోజనకాలనిర్ణయః	౭౬ తిథివ్యాప్తిసమత్వే	౩౫
అయాచితవ్రతం	౭౭ ఏకదేశవ్యాప్త్యాదికం	
వ్రతమేధవర్యుదాసా	౭౭	
వ్రతవిధానవ్రతాని	౭౮ చతుర్థవ్రకరణే	
జౌదయికీర్తిః	౭౯ ద్వితీయాదితిథినిర్ణయః	౩౬
తిథిహస్తసప్తధ్యాదినావ్యాప్తిః	౮౦ వ్యాప్తివ్యవస్థా	౩౭
త్రిముహూర్తవ్యాప్తిః	౮౦ ద్వితీయాదితిథ్యుపవాసః	౩౭
శుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాంనిర్ణయః	౮౧ ద్వితీయానవవిధా	౩౯
పితృనిర్ణయః	౮౪ తృతీయానిర్ణయః	౪౦౦

యాః	పుటసంఖ్యా. విషయాః	పుటసంఖ్యా.
రంభాత్పత్తీయా	౧౦౦ శ్రీకృష్ణజయంతి	౧౧౮
త్పత్తీయావ్యాప్తిసందేహః	౧౦౧ జయంతిలక్షణం	౧౧౮
గౌరీవ్రతేత్పత్తీయా	౧౦౨ జన్మాష్టమీజయంత్యోర్భేదః	౧౧౯
చతుర్థీనిర్ణయః	౧౦౨ సమిత్తభేదాద్వ్యతభేదః	౧౨౦
శ్రుతిలింగాదిపారదౌర్బల్యం	౧౦౩ ఆమిత్యాధికరణోదాహరణం	౧౨౧
చతుర్థీయుగ్తవాక్యనిర్ణయః	౧౦౩ జన్మాష్టమీస్వరూపం	౧౨౨
చతుర్థీవ్రతవిశేషాః	౧౦౪ జయంతీస్వరూపం	౧౨౩
వేనాయకచతుర్థి	౧౦౪ శుద్ధమిత్రవ్రతభేదః	౧౨౩
వరదాచతుర్థి	౧౦౫ నిర్దేశభేదాద్వ్యతభేదః	౧౨౪
నాగచతుర్థి	౧౦౫ వ్రతయోరైక్యవాదనిరాసః	౧౨౪
పంచమీనిర్ణయః	౧౦౬ అష్టమ్యాభేదవిచారః	౧౨౬
నాగపంచమీ	౧౦౬ ఖండతిథిద్వీవిధా	౧౨౭
పంచమ్యుపవాసస్యః	౧౦౬ గ్రాహ్యృష్టమీ	౧౨౮
స్కందపంచమీ	౧౦౭ రోహిణీసహితాష్టమీ	౧౨౯
షష్ఠీతిథివ్రతోపవాసాదిః	౧౦౮ జయంత్యాంపారవిశేషే	౧౩౨
స్కందషష్ఠీ	౧౦౯ పారణవిచారః	౧౩౩
నాగషష్ఠీ	౧౦౯ పారణకాలః	౧౩౩
సప్తమీవ్రతవిశేషాదిః	౧౦౯ రాత్రిపారణనిషేధః	౧౩౪
అష్టమీనిర్ణయః	౧౧౩ నవమీనిర్ణయః	౧౩౪
ష్టమీవ్రతాని	౧౧౪ దశమీనిర్ణయః	౧౩౬
నక్షత్రయోగవ్రతాని	౧౧౪ ఏకాదశీనిత్యత్వకామ్యత్వాది	౧౩౭
శివశక్తిమహాత్మవః	౧౧౪ ఏకాదశీబోధనప్రత్యవాయః	౧౩౮
దూర్వాష్టమీ	౧౧౪ నిత్యత్వకామ్యత్వావిరోధః	౧౩౯
దుర్గాష్టమీ	౧౧౪ దశమీవేధవిచారః	౧౪౦
జ్యేష్ఠాష్టమీ	౧౧౪ వైష్ణవైకాదశీ	౧౪౪
శ్రీకృష్ణజన్మాష్టమీ	౧౧౬ స్వాత్రేకాదశీ	౧౪౬
నిత్యాజన్మాష్టమీ	౧౧౭ విదైకాదశీ	౧౪౭

విషయాః

పుటసంఖ్యా. విషయాః

పుటసంఖ్య

శుద్ధవిద్వాదివిశేషవ్యవస్థా	౧౮౮ ప్రోక్షణీన్యాయోదాహరణం	౧౬౫
క్వచిత్ విద్వాప్యేకాదశీ	౧౮౯ నిర్వృంధ్యన్యాయోదాహరణం	౧౬౮
ఏకాదశ్యపవాసేఅధికారిణః	౧౫౦ శివరాత్రివ్రతాకరణేదోషః	౧౬౯
సువాసిన్యపవాసవిషయే	౧౫౧ శివరాత్రివ్రతంసిత్యంకామ్యం	౧౬౯
దినక్షయలక్షణం	౧౫౨ శివరాత్రివ్రతాధికారిణః	౧౭౦
ఉపవాసప్రతినిధిః	౧౫౩ అనుష్ఠేయవ్రతంత్రవిధం	౧౭౦
ఉపవాసాశక్తానాం	౧౫౩ వైశ్వానరాధికరణం	౧౭౧
అన్యోద్దేశ్యకోపవాసః	౧౫౩ వ్రతోపోద్బలకలింగాని	౧౭౨
కామ్యోపవాసక్రమః	౧౫౪ శివరాత్రివేధనిణయః	౧౭౨
ఏకాదశీశ్రాద్ధవిషయే	౧౫౫ జయాయోగప్రాశస్త్యం	౧౭౩
ఏకాదశీవ్రతానుష్ఠానక్రమః	౧౫౫ వ్యాప్తికాలవికల్పవిచారః	౧౭౪
అనుచికాలేఏకాదశీ	౧౫౬ శివరాత్రిచతుర్దశీత్రివిధా	౧౭౫
నిత్యోపవాసప్రకారః	౧౫౭ శివరాత్రిపారణిణయః	౧౭౫
శ్రవణోపవాసః	౧౫౮ పంచదశీనిణయః	౧౭౬
ద్వాదశీకలద్వయశేషే	౧౫౮ సావిత్రీవ్రతం	౧౭౬
ఏకాదశ్యపవాసఫలం	౧౫౯ పూర్ణిమాశ్రాద్ధం	౧౭౭
ద్వాదశీనిణయః	౧౬౦ అపరాహ్లాదివ్యాప్తివిచారః	౧౭౮
అద్భిఃపారణం	౧౬౦ సినీవాల్మీకుఃసావిచారః	౧౭౮
ఏకాదశ్యపవాసద్వయే	౧౬౧ పిండాన్వాహార్యకం	౧౭౯
త్రయోదశీనిణయః	౧౬౧ అమావాస్యా వ్యాప్తికాల నిణయః	౧౮౦
అనంతత్రయోదశీ	౧౬౨ ఇష్టికాలనిణయః	౧౮౧
చతుర్దశీనిణయః	౧౬౨ అమావాస్యాశ్రద్ధార్థవ్యవస్థా	౧౮౨
అనంతచతుర్దశీ	౧౬౩ దర్శశబ్దనిరుక్తిః	౧౮౩
శివరాత్రినిణయః	౧౬౩ రాకానుమత్యాదినిర్వచనం	౧౮౪
శివరాత్రిశబ్దవిచారః	౧౬౪ పర్వసంధివివేకః	౧౮౪
అసీనన్యాయోదాహరణం		

యూః	పుటసంఖ్యా.	విషయూః	పుటసంఖ్యా
కుహూవ్రతిపదోన్సంధిః	౧౫౫	సంక్రాంతిపుణ్యకాలనిర్ణయః	౧౯౮
సంధౌశ్రుతిస్త్పతివ్రమాణం	౧౫౬	మకరకర్కటాదివిశేషః	౧౯౯
ఆవతకనకాలః	౧౫౭	రాత్రిసంక్రమణాదౌపుణ్యకాలగర్ణ	
శాఖాస్తరేష్టికాలాః	౧౫౮	ఆర్ధరాత్రసంక్రమణేశేషః	౨౦౦
అపరాహ్లాసంధౌ	౧౫౯	భాస్కరశబ్దస్యవక్యతార్థః	౨౦౧
అమావాస్యాయాంవిశేషః	౧౬౦	రాత్రావపిపుణ్యకాలః	౨౦౨
చంద్రోదయాన్నిరణయః	౧౬౧	సంక్రాంతిసప్తనామాని	౨౦౩
చంద్రదర్శనేష్టాప్రాయశ్చిత్తం		నక్షత్రసంజ్ఞాను గుణసంక్రాంతి నా	
వికృతీష్టికాలః	౧౬౨	మాని	౨౦౩
వ్రకృతివికృతినిరణయః	౧౬౩	సప్తవిధనక్షత్రాణి	౨౦౪
క్షయవృద్ధిభ్యాంసంధౌవిశేషః	౧౬౪	సంక్రాంత్యవవాసాదిఫలం	౨౦౫
గ్రహణకాలనిరణయః	౧౬౫	సంక్రాంతిస్నానదానాదికాలః	౨౦౬
		సంక్రాంతిభ్యఃపృథగయనాని	౨౦౭
పంచమవ్రకరణే,		సిద్ధాంతదృగణితఫలభేదః	౨౦౮
వ్రకీణకవ్రకరణం	౧౬౬	సర్వగ్రహణాంసంక్రాంతిః	౨౦౯
ఖండనక్షత్రనిరణయః	౧౬౭	గ్రహణపుణ్యకాలః	౨౧౦
నక్షత్రసంబంధికమక	౧౬౮	గ్రహణస్నానఫలం	౨౧౧
నాక్షత్రాహారాత్రం	౧౬౯	గంగాస్నానేవిశేషః	౨౧౨
వ్యతీపాతాదియోగప్రయుక్తకర్తృ		మహానద్యః	౨౧౩
విష్టిభద్రావికరణనిరణయః	౧౭౦	అతురస్యోష్ణోదకస్నానం	౨౧౪
ఖద్రోపవాసాదిః	౧౭౧	మాసేవిశేషేనదీవిశేషః	౨౧౫
సంక్రాంతినిరణయః	౧౭౨	గ్రహణేనదీవిశేషః	౨౧౬
అయనకాలనిరణయః	౧౭౩	నదీస్తరణేపుణ్యం	౨౧౭
సంక్రాంతిషుకతకవ్యస్నానాదిషు		గ్రహణేత్రాద్ధం	౨౧౮
సంక్రాంతిసమయస్సూక్తిః	౧౭౪	చూడామణియోగః	౨౧౯

విషయాః	పుటసంఖ్యా.	విషయాః	పుటసంఖ్యా.
వైమితికశ్రాద్ధకాలః	౨౦౯	తిథినిర్ణయోద్దేశికాంశః	౨౧౫
హిరణ్యశ్రాద్ధాదిః	౨౦౯	ఏకభక్తినిర్ణయోద్దేశః	౨౧౬
గ్రహణాశౌచనివృత్తిః	౨౧౦	దానవ్రతాదౌ తిథినిర్ణయసంగ్ర	
గ్రహణేస్నానకాలః	౨౧౦	హః	౨౧౮
గ్రహణేనచెలస్నానం	౨౧౦	పైతృకతిథినిర్ణయనిగమనం	౨౧౮
దానపాత్రలక్షణం	౨౧౦	ద్వితీయాదితిథినిర్ణయోద్దేశః	౨౧౯
గ్రహణకాలవివర్యయే స్నానా	అష్టమీవిశేషక్రోడః		౨౨౦
భావః	౨౧౧	శ్రీజయంతీక్రోడః	౨౨౨
గ్రస్తాస్తాదౌపుణ్యకాలవ్యవస్థ	౨౧౧	ఏకాదశీనిర్ణయోద్దేశికరణం	౨౨౩
గ్రహణేభోజనవ్యవస్థ	౨౧౧	ద్వాదశీత్రయోదశ్యాదిక్రోడః	౨౨౪
గ్రహణేప్రాగ్భోజనాభావః	౨౧౧	శివరాత్రినిర్ణయసంక్షేపః	౨౨౫
సంక్షేపనిర్ణయః	౨౧౨	పంచదశీసంక్షేపనిర్ణయః	౨౨౫
ఋతుమాసాదివిచారః	౨౧౨	జ్యష్టికాలాదినిగమనం	౨౨౬
మాసవిభాగవినియోగౌ	౨౧౨	పంచమవ్రతరత్నార్థసంక్షేపః	౨౨౭
అధిమాసవజ్యునిష్కర్షణః	౨౧౩	పంచాంగకాలనిర్ణయః	౨౨౭
సగతికాగతికమకసునిష్ఠర్షః	౨౧౪	సంక్రాంతినిర్ణయసంక్షేపః	౨౨౮
వ్రథమాబ్ధికక్రోడః	౨౧౪	గ్రహణనిర్ణయసంగ్రహః	౨౨౯

గ్రంథసమాప్తిః.

శ్రీరస్తు.

ఓంనమోభగవతేవాసుదేవాయ.

ధర్మోవధతు.

కాలమాధవీయం-ధర్మశాస్త్రం.

మంగళాచరణాదికం.

శ్రీగణాధిపతయేనమః. శ్రీగురుభ్యోనమఃపారిః. ఓం,

వాగీశాద్యాస్సుమనసస్సర్వాధానామపక్రమే । యన్నత్వాకృతే
కృత్యాస్యస్తన్నమామిగజాననం॥ ॥సోహంప్రాప్యవివేకతీర్థంపదో
మామ్నాయతీర్థంపరమజ్ఞానజ్ఞాన తీర్థంసంగినీచనస్సద్భక్తతీర్థంశ్రీ
యః॥ లబ్ధామాకలయస్సృభావలహరిం శ్రీభారతీరథోవిద్యా తీరము
పాశ్రయఃకృపాదిభజేశ్రీకంఠమవ్యాహతం॥౧॥సత్యైకవ్రతపాలకోద్వి
గుణశ్రీస్త్రాభీచతుర్వేదితాపంచసంధ్యకృతీషణ్వయద్భక్తస్సప్తాం.
సవంసహః॥అష్టవ్యక్తికలాధరోనవనిధిఃపుష్పద్దశవ్రత్యయఃస్తార్తోభా
యధురంధరోవిజయతాంశ్రీబుక్కు ణత్వాపతిః॥౨॥ఇంద్రస్యాంగిక
సోనలస్యసుమతీశై. బృహస్ప మేధాతిధి ర్థామ్యాధర్మ సుతస్యవైస్యస్యవతే
స్వోజానిమేర్గాతమః॥ వ్రత్యగృష్టిరరుంధతీసహచరోగామస్య పుణ్యా
త్తనోయద్వత్తస్యవిభోరఘాత్కులగరుర్నంత్రీతథామాధవః॥ ౩॥ప్ర
జ్ఞామూలమహీవివేకసలిలైస్సిక్తా బలోపఘ్నికా ముత్తైః పల్లవితాపీ
శాలవిటపాసంధ్యాదిభిష్టఙ్గైః॥ శక్త్యకోరకతాయశస్సురభితాసిద్ధాన
ముద్యత్ఫలానంపాప్రాప్తాభువిభాతినీతితికాసర్వోత్తరంమాధవమ్॥౪॥య
స్యబోధాయనంసూత్రంశాఖాయస్య చయాజుషీ । భారద్వాజకులంయ
స్యసర్వజ్ఞస్సహమాధవః॥ ౫॥ శ్రీమతీయస్య జననీ సుకీర్తిరాయణఃపి
తా । సాయణోభోగనాథశ్చమనోబుద్ధిసహూదరా॥ ౬॥ వ్యాఖ్యాన
మాధవాచార్యోధర్మరావ్నిరాశరానథ । తదస్మిన్నానకాలస్యనిజాయ
వక్తముద్యతః॥౭॥ వ్యాకూఠానామిహనమభ్యుపాసమామ్న వీరీర్థకామే

కాలమాధవీయే.

సంవిద్యాతీర్థం ప్రకృతివిమలం సద్వివేకౌదయానాం । సర్వేషాంతత్ప్ర
థమసుఖదంభారతీతీర్థమాహు స్తద్భావాన్దైవిపులమనసో నిర్ణయశక్తిర
స్త్రీ ॥ ౮ ॥ అథోనుక్రమతెన్నోక్తరఖిలోనిర్నిసిషితః । తావత్త్యేవానుతిష్ఠా
సునిఃస్సం దేహం ప్రవతతతాం ॥ ౯ ॥ తతోమీమాంసిచి త్తస్యసమాధా
నాయతత్పునః వివరిష్యేయథాన్యాయ్యంశ్రుతిస్తృతివచోబలాత్ ॥ ౧౦ ॥

ఉపోద్ఘాతప్రకరణం, ౧౧౭౭

పంచప్రకరణాన్యత్ర తేమాపోద్ఘాతవత్సరాః । ప్రతిపచ్చైష్ట్యతిథయోనక్ష
త్రాదిరితిక్రమః ॥ ౧౧ ॥ కాలసింహయః ॥ ఉపోద్ఘాతేకాలసత్వంతస్య
నిణాయయోగ్యతా । ఈశ్వరోనిత్యకాలాత్తా చింతనీయస్స వ్యక్తసు ॥
౧౨ ॥ జన్యకాలోబ్ధముఖ్యస్తదు క్తమేతచ్ఛత్యయం । అబ్ధాయనర్తమా
కాశ్చపక్షుప్రకరణాంతరే ॥ ౧౩ ॥ అబ్ధఃపంచవిధశ్చాండ్రోప్రతాదాతి
లకాదికః । సుజన్మాదిప్రతేసారోగోసత్రాదిషుసావనః ॥ ౧౪ ॥ త్రయో
చ్యచార్యసేవాదావికల్ప్యం తెనిజేచ్ఛయా । ఆయుర్దామైహినాక్ష
త్రోబాహుస్సత్యైతువత్సరః ॥ ౧౫ ॥ చాంద్రాణాంప్రభవాదీనాంపం
చకేపంచకేయుగే । సంపరీడాన్విదిత్యై తచ్ఛబ్దపూర్వాస్తువత్సరాః ॥
౧౬ ॥ తిలోయవోవస్త్రుధాన్యైరజతందీయతేత్రతు । ఉగ్రకర్మణీకాం
తాచత్వయనేదక్షిణోత్తరే ॥ ౧౭ ॥ వసంతాద్యృతవోద్వేధాచాంద్రా
స్సౌరాశ్చచంద్రగాః । చైత్రాద్యా అథమీనాద్యామేషాద్యావావివస్వ
తః ॥ ౧౮ ॥ ఇష్టాధానాదయస్తద్వత్షణ్మాతీప్రతపూజనం । మా
సాస్తుసావనస్సౌరోచాంద్రోనాక్షత్రఇత్యమీ ॥ ౧౯ ॥ దశాంతఃపూర్ణి
మాంతోవాచాండ్రోసౌవిప్రవైశ్యయాః । సౌరోరాజ్ఞస్సావనస్తుజ్ఞేయో
జ్యోతిషికేవరః ॥ ౨౦ ॥ మాఘాదిమాసభేదేషుతిలదానాదయస్తస్సృతాః ॥
చాంద్రోధిమాసోసంక్రాంతస్సంతభావతిచోత్తరే ॥ ౨౧ ॥ మలమా
సాః ॥ అసంక్రాంతావేకవషేద్యోచేత్సంసపకఆదిమః । తుయమాసో
ద్విసంక్రాంతీస్సచాంహస్పతీసంజ్ఞికః ॥ ౨౨ ॥ త్రయస్త్యాజ్యావివాహదాసం
సపాంహస్పతీఉభా । శుద్ధాశ్శాతేతథాస్తా తేమలమాసోవివివ్యతే ॥
౨౩ ॥ కార్యారంభంతత్సమాప్తిమలమాసేవివజయేత్ । ఆరబ్ధం
లమాసాత్ప్రాక్రతుప్రతాదికంచయత్ ॥ ౨౪ ॥ తత్సమాప్త్యంసావన

స్యమాసస్యానితిలంఘనాత్ । ఆరంభస్యసమాప్తేశ్చమధ్యేస్యాచ్చేన్నలి
 మ్ముచః ॥ ౨౫ ॥ ప్రవృత్తమఖిలంకామ్యంతదానుస్థానమేవతత్ । కారి
 యాదితుయత్కామ్యంతస్యారంభసమాపనే ॥ ౨౬ ॥ కార్యేకాలవిలంబ
 స్యప్రతీత్యాఅసంభవాత్ । అనన్యగతికంనిత్యమగ్నిపెహతాగ్రిదినత్య
 జేత్ ॥ ౨౭ ॥ గత్యంతరయతంనిత్యంసోమయాగాదిచత్యజేత్ । అగతిగ్రి
 హణస్సానంజాతేష్టిగతిసంయుతాం ॥ ౨౮ ॥ ద్వయంవైమితికంతస్యవ్య
 వస్థానిత్యవత్త్రితాశుద్ధమాసస్యతానాంస్యాన్నలిసేవ్రథమాబ్దికం ॥ ౨౯ ॥
 శుద్ధావిధా ॥ మలమాసస్యతానాంచమలేస్యాద్దాబ్దికాంతరం । దైవేము
 ఖ్యశ్శుక్లపక్షఃకృష్ణఃపిత్యేగ్రీవిశిష్యతే ॥ ౩౦ ॥ తృతీయతుప్రకరణేవణికతా
 ప్రతిపత్తిః । ప్రతిపన్నామవిజ్ఞేయాచంద్రస్యప్రథమాకలా ॥ ౩౧ ॥ శు
 క్లపక్షేవిశేచ్ఛంద్రంకృష్ణపక్షేవిసిన్ధురేత్ । శుద్ధావిధాతిథిశ్శుద్ధాహీనా
 తిథ్యన్సధాహని ॥ ౩౨ ॥ ఉదయేపూర్వాయతిథ్యావిధ్యతేత్రిముహూ
 తకః । సాయంతూత్తరతస్తద్వన్నూనంయాచనవిద్యతే ॥ ౩౩ ॥
 విధాపిత్రిముహూతైవసన్యూనావేధమహతి । శుద్ధాయాంనాస్తిస
 దేహూదైవేత్యేచకమణి ॥ ౩౪ ॥ ఉపవాసశ్చైకభక్తంనక్తంచా
 యాచితవ్రతం । దానించషడ్విధందైవంక్రమాదత్రవివిచ్యతే ॥ ౩౫ ॥ ఏకా
 ద్విపంచావణంచపిత్యేగ్రింద్వివిధమీయతే । శుక్లపక్షేదశకవిధాకృష్ణ
 విధాద్వితీయయా ॥ ౩౬ ॥ ఉపోష్యాప్రతిపచ్ఛక్లేముఖ్యాస్యాదాపరా
 స్థిక్ । తదభావేతుసాయాహ్నవ్యాపినీపరిగృహ్యతాం ॥ ౩౭ ॥ పా
 తస్యగవమధ్యాహ్నపరాహ్ణసాయమిత్యపి । అత్రాహ్నపంచధాభా
 గోముఖ్యోద్విత్యాగ్రిభాగతః ॥ ౩౮ ॥ అభావేప్రతిపదస్సంకల్పగపా
 తపిత్యతే । తిథిప్రియామతోర్వాక్షేత్తిథ్యంతేపారణంభవేత్ ॥ ౩౯ ॥
 బల్కత్సవంచపూర్వేన్యూరుపవాసవదాచరేత్ । ముఖ్యతిథ్యంతరాయే
 తుతిథిశేదోపిగృహ్యతాం ॥ ౪౦ ॥ శుద్ధాతికాతుకృష్ణాపిపూర్వాకసంపూ
 తికసంభవాత్ । గృహీతవ్యాత్వేకభక్తేమధ్యాహ్నవ్యాపినీతిథిః ॥ ౪౧ ॥
 పరేద్యురేవపూర్వేద్యురేవంవ్యాపిదినద్వయోభయత్రాభయత్రాగ్రి
 తేసామ్యంవైషమ్యమిత్యమి ॥ ౪౨ ॥ షట్పక్షానైషుచైత్రకవ్యాప్తానై
 వాత్రగృహ్యతాం । దినద్వయేపితద్వ్యాప్తావ్రవాప్తావేకదేశతః ॥ ౪౩ ॥

సమవ్యాప్తాచపూర్వైవవైషమ్యేష్యధికేష్యతాం । అన్యం గన్యైక
భక్తస్యకాలస్త్వంగ్యనుపాతతః ॥ ౪౪ ॥ ఉపవాసప్రతినిధిస్తీర్థస్సాన్యదు
పవాసవత్ । ప్రదోషవ్యాపినినైతిధివ్యాప్తైవనద్యయే ॥ ౪౫ ॥ అ
వ్యాప్తిర్వాపివాంశేనవ్యాప్తిస్యాత్సవధోత్తరా । సౌరసక్తేతు సాయా
హ్నవ్యాపినినద్రదోషగా ॥ ౪౬ ॥ అయాచితేచతిథయస్త్వీకార్యాఉ
పవాసవత్ । సోదనుత్రిముహూతాయాంకుర్యాద్దానప్రతానచ ॥ ౪౭ ॥
ఉభయత్రతథా త్వేతుపూర్వేద్యస్తదనుష్ఠితిః । పరత్రతుతథాత్వంచే
త్పూర్వాగ్రాహ్యతిథిత్వయే ॥ ౪౮ ॥ తిథేస్సాన్యేచవృద్ధాచగృహ్యతాం
తిధిరుత్తరా । అస్పశేచైకదేశస్యావ్యాప్తాపూర్వైవగృహ్యతాం ॥
౪౯ ॥ ఏకోద్దిష్టేతుమధ్యాహ్నాయక్తాస్యాదేకభక్తవత్ । ఏకదేశేనమ
వ్యాప్తాత్వయేపూర్వాన్యధాపరా ॥ ౫౦ ॥ కుతపాద్య పరాక్షాంత
వ్యాప్తిరాభిక్త ఉత్తమా । తదభావేపరాక్షాన్యవ్యాపికాగృహ్యతాంతి
థిః ॥ ౫౧ ॥ త్వయేపూర్వాపరావృద్ధావ్యాప్తిశ్చేదపరాక్షాయోఽనగ్రా
హ్యతిథిగౌవృద్ధిత్వయాపూర్వతిథేస్తుతా ॥ ౫౨ ॥ సామ్యేతూర్ధ్వతిథిత్వా
హ్యపరవిద్వేనవృద్ధివత్ । సస్పృశత్యపరాక్షాచేత్పూర్వస్సాన్యకుతపో
వృధా ॥ ౫౩ ॥ వైషమ్యేతైకదేశస్యవ్యాప్తాగ్రాహ్యమహత్వతః । సామ్యే
నచేత్త్వయేపూర్వాపరాస్యాద్యృద్ధిసామ్యయోః ॥ ౫౪ ॥ వృద్ధిసామ్యత్వ
యాగ్రాహ్యస్తీర్థిగానోర్ధ్వగాభహ । ద్వితీయాద్యాస్తుపర్వాంతాస్తుర్య
ప్రకరణోదితాః ॥ ౫౫ ॥ సూచారణీయస్సామాన్యస్తీర్థిప్రతిపన్నయః ।
క్షచిత్కచిద్విశేషోస్తీసోయమత్క్రీర్ధీయతే ॥ ౫౬ ॥ పూర్వేద్యసతి
ప్రాతఃపర్యేన్ద్రిముహూతేగా । సాద్విత్తీయాపరోపోష్యాపూర్వవి
ద్ధాతథాపరా ॥ ౫౭ ॥ గంభాత్యతీయాపూర్వాస్యాదుత్తరాస్యాద్యతాం
తరే । పరేహిన్నాస్తీచేత్పూర్వవిద్ధావ్యస్తుప్రతాంతరే ॥ ౫౮ ॥ ముహూ
తేమాత్రసత్వేపిదినేగారీప్రతంపరే ॥ శుద్ధాధికాయా ముఖ్యేవం గణ
యోగప్రశంసనాత్ ॥ ౫౯ ॥ చతుర్థేతుపరోపోష్యా గణనాథప్రత
స్యతు । మధ్యాహ్నవ్యాపినిపూజ్యాతద్వన్నాగచతుర్థ్యేపి ॥ ౬౦ ॥ పరే
ద్యరేవమధ్యాహ్నవ్యాప్తావిష్ణుస్యచోత్తరా । అన్యధాపూర్వవిద్వేన
మాత్రయోగప్రశస్తిశః ॥ ౬౧ ॥ పూర్వేద్యరేవతద్వ్యాప్తాపూర్వాసర్వ

ప్రియాతిథిః । నోచేత్పూర్వస్యపంచమ్యాఃయోగోత్పంతంప్రశస్యతే ॥
 గార్యాశ్చుద్ధజయాప్యస్తునాగవిద్ధానిషిద్భ్యతే । సర్వత్ర పంచమీ పూ
 ర్వాగ్రాహ్యస్కందప్రతేవరా ॥౬౦॥ నాగవిద్ధాస్కందపష్టిసానిషిద్ధా
 వ్రతాంతరే, ఉత్తరస్యామలాభేతునాగవిద్ధాపిగృహ్యతాం ॥౬౩॥ వినా
 ద్వాదశనాడిభినాగ విద్ధాన యోషకృత్ । సప్తమీపూర్వ విద్ధేవప్ర
 తేషునిఖలేష్వపి ॥౬౪॥ అలాభేపూర్వవిద్ధాయాఃపరవిద్ధాపిగృహ్యతాం ।
 వ్రతమాత్రేష్టమీకృష్ణాపూర్వాశ్చక్లాష్టమీపరా ॥౬౫॥ పూర్వాష్టమీతునీ
 క్లాపిపూర్వవిద్ధావిధీయతే । పక్షద్వయేభ్యస్తరైవశివశక్తిమహోత్సవే
 ౬౬ ॥ జ్యేష్ఠక్షయోగపూర్వాపిగ్రాహ్యజ్యేష్ఠావ్రతేతిథిః । మధా
 హ్నీదూర్ధ్వమృతంచేత్పరేద్యుస్సాన్వితప్రశస్యతే ॥౬౭॥ జ్యేష్ఠక్షయభాసువా
 రాఖ్యాంయక్లాష్టమృతిమలకభా । జయంత్యాఖ్యవ్రతంభిన్నంకృష్ణ
 న్నాష్టమీవ్రతాత్ ॥౬౮॥ శుద్ధాచసఃప్రమీవిద్యేష్టపంచనాష్టమీద్విధా
 సప్తమీచేస్త్రిధాత్వాగ్విద్ధాశుద్ధాస్యధాభవేత్ ॥౬౯॥ శుద్ధాయాంనా
 స్తిసంజేషూవిద్ధాచత్రివిధేష్యతే । నిశీథయోగఃపూర్వేద్యుః పరేద్యు
 నాద్వయోరపి ॥౭౦॥ పూర్వైవప్రథమేపక్షేవరైవోత్తరపక్షయోః
 అష్టమీరోహిణీయక్లాజయంతీసాచతుర్విధా ॥౭౧॥ శుద్ధాశుద్ధాధికేత్యే
 వంవిద్ధావిద్ధాధికేతిచ । శుద్ధాయామపివిద్ధాయాంసంభావ్యోత్తరాతిథిః ॥
 ౭౨॥ శుద్ధాధికాయాయోగస్యాదేకస్త్రినాన్వదితద్వయోః । వైకయోగే
 సంజేషూద్వియోగేప్రథమందినం ॥౭౩॥ సంధ్యానిశీథపశ్చాద్దేక్షాత్త
 మోమధ్యమోధమః । యోగస్త్రిధాపిపూర్వేద్యుస్సంపూర్ణత్వామజ్ఞా
 పణం ॥౭౪॥ విద్ధాధికాయామప్యేకదిసయోగేసగృహ్యతాం । ద్వయ
 యోగస్త్రిధాన్వీనిశీథవృత్తిభేదతః ॥౭౫॥ తద్వృత్తిదిగ్వికస్తిన్ము
 భయోనోభయోరపి । ఏకస్త్రింశ్చైతద్దినంస్యాత్పక్షయోరుభయోఃపరం
 ౭౬ ॥ బుధేసోమేజయంతీచేద్వా రేచాతిథిప్రదా । తిథ్యృతయోద్వయ
 రంతఉత్తమంపాఠణంభవేత్ ॥౭౭॥ ఏకస్యాంతేమధ్యమంస్యాదుత్సవా
 తేధమంస్మృతం । యస్త్రిన్వషేజయంత్యాఖ్యో యోగో జన్మాష్టమీ
 తదా ॥౭౮॥ అంతర్ధాతాజయంత్యాంస్యాదృతయోగప్రశస్తితః । నవ
 మీపూర్వవిద్ధేవపక్షయోరుభయోరపి ॥ ౭౯ ॥ కృష్ణాపూర్వోత్తరాశు

కాలమాధవీయే.

క్రమణేరాత్రావనుస్థాననిషేధతః | ఉక్తాకాలావ్యవస్థాప్యేతద్వశాత్పూర్వపశ్చిమా॥౧౦౮॥ రాత్రాసంక్రమణేభానోడికనార్థంస్నానదానయోః | అర్ధరాత్రాదధస్తస్త్రిస్త్యధ్యాహ్నసోమ్యపరిక్రియా॥౧౦౯॥ ఉద్భవంసంక్రమణేచోద్భవముదయాత్ప్రహరద్వయం | పూర్ణేచేదర్ధరాత్రేతుయదాసంక్రమతెరవిః॥౧౧౦॥ ప్రాహుర్ద్వయంపుణ్యముక్త్యమకరకిర్కటౌ | కర్కటేమకరేరాత్రావాచారాదప్యనుష్ఠితిః॥౧౧౧॥ పూణేమాప్రతిపత్సంధౌరాహుస్సంపూర్ణమండలం | గ్రహతేచంద్రమర్కచందర్శప్రతిపదోస్తదా॥౧౧౨॥ గ్రహ్యమానేభవేత్సానంగ్రస్తేహేమామోవిధీయతే | ముచ్యమానేభవేద్దానంముక్తేస్నానంవిధీయతే॥౧౧౩॥ సూర్యగ్రహేతునాశ్చీయాత్పూర్వంయామచతుష్టయం | చంద్రగ్రహేతుయామాంస్త్రీక్షణాలవృద్ధాతురైర్విना॥౧౧౪॥ అపరాష్ణానమధ్యాహ్నమధ్యాహ్నానతుసంగవే | భుంజీతసంగవేచేత్స్యన్నపూర్వంభుజిమాచరేత్ || ౧౧౫ || గ్రస్తోదయేవిధోఃపూర్వంనాహర్భౌజనమాచరేత్ | గ్రస్తావేవాస్తమానంతురవీందూప్రాపుతోయది || ౧౧౬ || తయోఃపరేద్యరుదయేస్నాత్వాభ్యవహరేన్నరః | తమేవనిణయంశాస్త్రన్యాయాభ్యాంకతుకముద్యతః || ౧౧౭ ||

అథ కాలనిరూపణం.

ననునాయముద్యమస్సఫలః కాలస్య గగనకుసుమాయమానత్వాత్ - శబ్దేతత్పరమరహస్య మభిజానానః కపిలమునిస్తత్త్వానివివేక్షుకామః కాలముపేక్ష్యాన్యస్త్యేవపంచవింశతితత్త్వానివివేచయతి || మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహదాద్యాఃపృథ్వీవికృతయస్సప్తషోడశకశ్చవికారోనప్రకృతిర్నవికృతిఃపురుషః॥ ఇతి || సచైతేష్యేవతత్తైస్స కాలస్యాంతర్భావోమునినావివక్షీతఇతిశంకసీయం | త్వదభిమతస్యకాలస్యయథోక్తపంచవింశతితత్త్వానాంచపరస్పరమత్యంతవిలక్షణత్వాత్ | తథాహి | చిరక్షిప్రాదివ్యవహారస్యాసాధారణోహేతుః కాల ఇతిభవదభిమతం కాలలక్షణం | తత్త్వానాంశ్వన్యదృశానిలక్షణాని | సత్వరజస్తమోగుణానాంసామ్యావస్థామూలప్రకృతిః | మహదహంకారపంచతన్మాత్రాభ్యానాంసప్తా

సాంప్రకృతివికృతీనాం మధ్యేధ్యవసాయ హేతుమహత్తత్వం । అభిమా
నహేతురహంకారః । శబ్దస్పృశరూపర సగంధాత్మ కానిపంచతన్త్రా
త్రాణి । పృథివ్యాదిపంచమహాభూతానామేకాదశేంద్రియాణాంచలక్ష
ణానిప్రసిద్ధాని । సప్రకృతినేకవికృతిపురుషశ్చిదాత్మకః । సహ్యేవంల
క్షణేషు తత్త్వేషు కాలస్యాంతభావ స్సంఖ్యావ్యతే । నాపిషడ్వింశతిత
త్త్వాంతరమునిరనుమన్యతే । కథంతహి మునిప్రణీతాని తత్త్వాన్యాచా
ర్యోభిసంగ్య హానకశ్వరః కృష్ణోబహిఃకరణాంతఃకరణే వివేచయన్కాల
వ్యాజహర । సాంప్రతంకాలంచాహ్యంతరికాల మాభ్యంతరకరణమితి
వరప్రసిద్ధ్యావరోబోధనీయ ఇతిన్యాయేనాయంవ్యవహార్యః సతుస్వస్వసి
ద్ధాంతాభిప్రాయేణేతివదామః । అతఏవైతద్వచనం వ్యాచక్షణావాచ్య
స్పతిమిత్రాస్తత్వకామద్యామేవమాహుః । కాలస్తువై శేషికాభి మతో
వీకొనాతీ తాదిభేదంప్రవర్తయితుమహతి । తస్మాదయంధైరుపాధి
భైరైతీతానాగతాదిభావంప్రతిపద్యతే । సతుతఏవోపాధయోవ్యవహ
రహేతవః । కృతమంతగఃకునాకాలేనేతిసాంఖ్యాచార్యాః । తస్మా
న్నకాలరూపత్వాధ్యుపగమ్యతి । అథోచ్యతే । భూతకాలోవర్తమా
నకాలోభవిష్యత్కాల ఇత్యేవంతిష్ఠవిభూతా దిష్ఠనుగతఃకాలఃప్ర
త్యయా దెకమనుగతంకాలతత్త్వమంతరేణానవపన్న ఇతి । తన్న । ప
దార్థప్రత్యయాద్యుపపత్తేః । యథాభవన్తతేద్రవ్యపదార్థోగుణ
పదార్థ ఇతిషట్సుభావేషు చత్రష్టభావేష్టష్టనుగత పదార్థప్రత్య
యవీకమనుగతంపదార్థశబ్దవాచ్యం తత్త్వాంతరమంతరేణాన్యనుప
పన్నతథాకాలప్రత్యయోకుతోనోపపద్యతే । తస్మాన్నిస్తత్వంకాలంని
ర్ణేతుంమహానయముద్యమః ప్రజ్ఞావచ్చిరోమణేర్వాశవాచార్యస్య । సకి
చిదవ్యతత్యేషూపపన్నః । ఇత్యేవంప్రాప్తేబ్రూమః । అయమవ్యతశ్చత
స్యైవంనిగూఢఃకాలతత్త్వేయఃప్రద్యేషస్సకస్య హేతోరితివక్తవ్యం । కిం
కపిలమునినానిరాకృతత్వాత్ । కింవాసాంఖ్యశాస్త్రప్రణీతేషు అసంగ్య
హేతత్వాత్ । ఉతలక్షణాభావాత్ । ఆహూస్వీత్సమాణాభావాత్ । అ
థవాప్రయోజనాభావాత్ । యద్వాతత్వగతపంచవింశతినసంఖ్యాభ్యాస
పాటవేనకింవానితాత్ శ్రద్ధాజాడ్యాత్॥సప్రథమః । కాలనిరాకరణ

సూత్రస్యమునివ్రణితస్యానువలంభాత్ । నద్వితీయః । అతీవ్రసంగాత్ । ఋ
గ్వేదాదిప్రోక్తానాంజ్యోష్టమాదీ నామాయవేద ధనువేదగాంధ
వప్రోక్తానామాషధశాస్త్రాణాంస్వరాదీనాంచ సంగృహితత్వేనతే
ష్వపిభవతః । ప్రచ్ఛేదః కేనవాచ్యేత । అథ తేషుసాక్షాదసంగ్రహేషినుభ
ద్యుభయోహ్యంత్య కత్వేనగుణత్రయం తథావాదస్యైవవాధాత్సంగ్ర
హాత్ప్రత్యతే । తహాకాలస్యాప్యసానగంజవారిత ఇతిబుద్ధింసమాధ
త్స్య । కాలస్యగుణత్రయపరిణామిత్యేసావయవమనిత్యత్వంచఘటాది
జత్ప్రసక్త్యేతేదేత్ । నిత్యనిరవయవకాలతత్వాదినిదేశవతోవై శేషి
కాదేశవతత్రయంవజ్రఃప్రహరస్మిరసి । వేదవాదినాంతునకాపిక్షతిః । కా
లస్యాత్ప్రతిమత్వసావయవత్వయోఃప్రత్యక్షశ్రుతాభిప్రాయభిన్నమానత్వా
త్ । తైస్త్రియశాఖాయాంనారాయణేయేకాలస్యాత్ప్రతిరామ్నాయతే ॥

౩౦॥ సవేనిమేషాజ్ఞానేవిద్యుతఃపురుషాదధికిలామహూర్తాంకాస్మా
త్సామారాత్రాశ్చసర్వశః । అర్థమాసామాసాఋతవ స్సంవత్సరశ్చక
ర్పంతామితి । తస్యామెవశాఖాయామారణకేతుకేవయనబ్రాహ్మణే
నోవయవత్వంశూరయతే ॥ శ్రు ॥ ఉక్తోవేషోవాసాగ్నిచ । కాలావయ
వోనామితఃప్రతీచ్యేతి । ఇతోస్తాదనువాకాత్ప్రతీచ్యేత్వధస్తా నెష్వను
వాకేషుకాలావయవానామృతూనాంధ్యాభవ్యోవేషఉక్తఃవస్తాగ్నిచో
క్తానిత్యధః । నిత్యస్వనిరవయవత్వాభిధాయినోవై శేషికాదిశాస్త్రస్యఅ
న్యతాదేవతా ఇతిపదాపేక్షకనిత్యతాయామంతర్ధానశక్త్యుపేతయత్న
రాతసాదివత్సంస్పర్శయోగ్యావయవశూన్యతాయాంచతత్పర్యంవర్ణ
నియం । ఏవంచసతివిరోధాధికరణన్యాయోక్తానుగృహీతోభవతి । త
స్యసంగ్రహన్యాయేతస్యచన్యాయస్య సంగ్రహా కావెత్తోక్తా ॥ ఔ
త్తుంబరీవృత్తీనియాసర్వేత్యేషాస్తృత్తితిః । అమితిర్వేతిసంజెహామితి
మ్యూరప్రకాదివత్ । ఔత్తుంబరీంస్సృశన్తామేదప్రత్యక్షవేదతః । విరో
శ్చాన్త్యులవేదస్యసమానాదమానతేతే । అయవధః । అద్వరేమహావే
ద్యాంసదోనామకస్యమంటపస్సమద్యేకాచిదుదుంబర శాఖాస్తంబత్వేని
శ్చోరాభవతి - తాముగ్ధివస్త్రీవృత్తనాస్త్ర్యతే - ఔత్తుంబరీసర్వావే
ద్యావస్త్రీ - తత్రోత్సయంసంశయః - ఏషాస్తృతి పరిమాణం

సవేతి - తత్ర పూర్వాధికరణేష కాః క రవ్యా ఇత్యాఖ్యా స్తుతే
 హ్యులభూతవేదానుమాపకత్వేన ప్రామాణ్యము గుం తేనై వన్యాయేన
 సర్వవెష్టనస్త్వం ప్రమాణమితి ఫూర్వవత్ బౌద్ధుంబరీంస్సృష్టౌద్ధాయ
 దిం ప్రత్యక్షమి) రాస్పర్శానిధీయతే - నచసా సర్వవేష్టనసర్వవపద్యతే
 సర్వవెష్టనస్త్వం మూలభూతవేదానుమానస్య ప్రత్యక్షమితి విరోధాత్
 కాలాత్యయావనిష్టత్వేన సర్వవెష్టనస్త్వ తిర్న ప్రమాణమితి సిద్ధా
 త ఇతి నన్యసే - మహతా తపసా శివమారాగ్యతత్త్వ సాదలబ్ధసర్వబోధా
 కణాదమసోమునిర్వేదరాత్వగ్నం సమ్యగ్వైశ్చీతి వేదస్యైవ మందమత్ప్ర
 తీతావధాంతరము నైతవ్యమి - ఏవమపియస్య ప్రసాదాదయం సవక్
 జలామలభత - శవక్ ఏవనివోముఖ్యస్సర్వజ్ఞ ఇతి తస్త్వ తానుసారేణై
 వకణాదమతస్యైవాన్యథానయనమత్యంతముచితం । శివోహి సవేషాద్భే
 గమేషుపట్రింశ తత్త్వాని నిరూపయత్ కాలవత్స్వసోత్పత్తిమంగీచకా
 ర । నిఖిలజైవాగమసారమార్యాభిస్సంగ్యహ్నోభోజరాజః శుద్ధాన్తి
 పంచరత్నావళివశ క్రిసదాశిషేషరవిద్యాఖ్యానినిదిః శ్యేతరాణినిదిః
 మాయాకార్యత్వోక్తపూర్వకమే వకాలం నిరచిత్ ॥ ఘంసోహికత్వ
 తార్థం మాయాత స్తత్వపంచకంభవతి । కాలోనియతి తత్తథాకాలావిద్యా
 చరాగ శ్యేతి తాన్యేతాని మాయాసహితాని ఏకాదశత త్వానిసాంఖ్యప్ర
 సిద్ధాని పంచవింశతీతత్వాచోద్దిశ్య క్రమేణ వివృణ్వన్విదమాహ నానావి
 ధశక్తిమయీసాజనయతి కాలతత్వమేవాదాభావిభవద్భూతమయంకలయ
 తిజగదేష కాంగతః ఇతి । తత్రటి కాకారఇత్తంవ్యావభ్యా । సన్వేష
 కాలోనైయ్యాయ కాయాదిభినిః త్యోభ్యుపగతః । అత ఆహ - భాతిభవద్భూ
 తమయమితి - భూతాదిరూపేణ త్రివిధత్వాదచేతనత్వేన త్యనేకత్వేనాస్త్వ
 నిత్యత్వం సిద్ధమితి భావః । కేనకార్యేణాస్య సిద్ధిరత ఆహ । కలయతి జగదే
 కాంగర ఇతి చిరక్ష ప్రాద్రిప్రత్య యోపాధిద్వారేణాకలయత్యాక్షిపత
 త్యథః । ఇత్తం ప్రత్యక్ష ప్రతీనహక్యతైరాగమైః కణాదశా శ్రుత్య బిష్ట
 ధే సత్య త్తమీమాంసాగతీద్రియాధ్యాయ ప్రథమాధికరణన్యా యే
 సగృహ్యతే । తస్యచన్యాయస్యసంగ్రాహకాశ్లోకా ॥ సాంఖ్యస్త్రుతా
 స్తీసంకోచోనవావేదసమస్వయే । ధమవేదస్యాతవకాశస్సంకోచోన్

వకాశయా | ప్రత్యక్షశ్రుతిమూలాభిర్వన్వాదిస్త్యుతిభిఃస్త్యుతిః | అమూ
 లైకా బలాబాధ్యాన సంకొచోనయాతతత్తతి || అయమథః || ఋ
 గ్వేదాదిభిరగ్నిహేమాత్రధర్మో బ్రహ్మణోజగత్కారణత్వంచ ప్రతీయతే |
 సాంఖ్యస్త్యుతిస్తుప్రధానస్యజగత్కారణత్వంచప్రతిపాదయతి | తత్రతయా
 స్త్యుత్యావేదస్యసంకొచోస్తివేతిసంశయః | స్త్యుతేజఃగత్కారణత్వ
 మంతరేణ నిరవకాశకత్వాత్ ప్రాబల్యం - వేదస్యతుధర్మేపిచరితాథా
 తత్వాద్దౌర్బల్యం - తతఃస్త్యుత్యనుసారేణవేదస్సంకృత్యతిపూర్వపక్షః | ప్రత్య
 క్షశ్రుతిభిరనుగృహీతాబహ్యమన్వాదిస్త్యుతయో బ్రహ్మకారణమాచ
 త్తుతే | సాంఖ్యస్త్యుతిస్త్యేకామూలహీనాచేతిదుష్పలత్వాత్తైస్స వబాధ్యా
 అతోనాస్తివేద స్యసంకొచ ఇతిరాద్ధాంతఇతి | అథతాత్వికత్వాభిమా
 నగ్రహగృహీతస్సౌక్యపరవశ ఏవంబ్రూక్షి | భూతాదీనామాపాధికానాం
 కాలవిశేషాణామేవోత్పత్తిః నతునిరుపాధికస్యముఖ్యకాలస్యతహి
 కపద్ధి కాన్యైషణాయప్రవృత్తశ్చింతా మణిముపాలభతేత్యేతస్యవాసిష్ఠ
 రామాయణబోక్తస్యాభాస్యత్వమేవవిషయోభూః | యతిస్సాధర్మ్యవైధ
 ర్మ్యజ్ఞానాయద్రవ్యాణిఅస్విచ్ఛక్పరబ్రహ్మతత్వమేవోపగచ్ఛతివ్యవహార
 హేతునాంధూతాదికాలవిశేషాణామాధారస్త్యయంచ్యవహారతీతో
 నీత్యో నిరవయవోముఖ్యః కాలోయస్స పరమాత్మేవ || తథాచశ్వే
 తాశ్వతరామనంతి | హరఃకాలకాలోగుణీసర్వవేద్య ఇతి || ఆస్తాం
 నిత్యత్వా నిత్యసావయవత్వనిరవయవత్వచింతా - సర్వధాప్యస్తిసాంఖ్యత
 త్వేష్యాథిక్యః కాలస్యసంగ్రహః - సాక్షాత్సంగ్రహభావస్తుజ్యోతిష్టో
 మాదివత్ప్రకృతిపురుష వివేకానుపయోగాదిత్యవగంతవ్యం | తృతీయ
 చతుర్థవత్సాక్షాతుభవతోవై శేషికపరిచయ గంధోపినా స్తీతిప్రకటయతః
 వై శేషికగ్రంథేషుసర్వేశ్వపికాలప్రకరణస్యతత్సాధనానుమానస్యచప్ర
 వేశించితత్వాత్ - ప్రమాణాంతరాణితుకాలసాధనానిశుత్రైవోపస్య
 శ్చస్తాని - తథాచతైత్తిరీయకేఆరుణకేతుకేమంత్రమామనంతి || స్త్యుతిః
 ప్రత్యక్షమైతిహ్యం - అనుమానశ్చతుష్టయం - ఏతైరాదిత్యమండలం
 సేనవైకేవవిధాస్యతఇతి || అత్రస్త్యుతిరనుమేయస్త్యుతిమూలంమన్వా
 దిశస్త్యుతిప్రత్యక్షం - శ్రోత్రగ్రాహ్యం - అక్రమోవేదాభ్యోతురరాశి

ర్యోగిప్రత్యక్షమౌషధిసాధ్యమిత సాక్షిప్రత్యక్షంవాచ్యమితిహాసపు
 రాశాదికంజ్యోతిశ్చాస్త్రసాస్త్రాంతభావోద్యోగః | అను మియతే
 స్వమూలభూంస్త్యువాక్యమనేనేత్యనుమానశిష్టాచారః-తస్యస్త్యుత్య
 నుమాపకత్వంఆచార్యైవి స్పష్టమభిహితం - ఆచారాచ్చస్త్యుతింజ్ఞా
 త్వాస్త్యుతేచ్ఛ్రుతికల్పనమితి - తదేవంస్త్యుత్యాదీనాంప్రమాణానాంచ
 తుష్టయంసంపన్నం - ఏతైశ్చతుభిరాదిత్యమండలం ప్రమీయత ఇతి
 మంత్రస్యాథః || నను మంత్రస్త్యుత్యాదీన మండలసాధకత్వే నోష్ట
 న్యస్తాని- నతుకాలసాధకత్వే నేతిచెన్నైవం-మండలమాత్రస్య సావకజ్ఞ
 నీనప్రత్యక్షసిద్ధత్వేనతత్రస్త్యుత్యా ద్యనుపయోగాత్కాలవివక్షయైవా
 త్రకాలనివాహకమండలేతాన్యుపన్యస్తాని- తిథాచ మండలద్వారా
 కాల ఏవప్రమీయతే - కాలవివక్షాచోత్తరమంత్రేష్వ తిస్సుతా
 తతానంతరేకుంత్రవీవమామూయతే || సూర్యోమరీచిమాదత్తై
 సవకస్తాద్భవనాదధి | తస్యాఃపాకవిశేషేణ | స్త్యుతంకాలవిశేషణమి
 తి | తస్యాయమథః | భువనగతంసవకభూతజాతమధికృత్యరసవీర్య
 విపాకాదిభిస్తదనుగ్రహ సమధాంమరీచింసూయకస్త్వికరోతి | త
 త్కృతేనభూతపాకవిశేషేననిమేషాదిపరాధావర్యంతఃకాలవిశేషోస్తా
 భిరవగతోభవతీతి | కాల ప్రతిపాదకానిచస్త్యుత్యాదీన్యదాహరామః |
 తత్రమనుః | కాలంకాలవిభక్తించేతస్పష్టి ప్రకరణేకాలంవ్యాజహార
 యాజ్ఞ్యవల్క్యసి | శ్రాద్ధకాలాఃకితితా ఇతి | ఏవమన్యస్త్యుతిషూదాహ
 ర్యం | శ్రుతిష్వపి-కృతంసశ్యద్ధిచినోతికాలఇతిబహ్వృచాః | అహమేవ
 కాలోనాహంకాలస్యేతితైత్తిరీయాః | కాలసంధ్యాకృచ్చ సంధ్యా యాః
 కాలఇతిసామగాః | యోగశాస్త్రేపిసంయమవిశేషాత్ ధారణధ్యానసమూ
 ధిత్రయరూపాద్యోగినోతీతాదికాలంప్రత్యక్షతఃవశ్యం తీత్యభిహితం
 తథాచ పాతంజలసూత్రం | పరిణామత్రయసంయమాదతీతానాగభో
 జ్ఞానసాక్షి ప్రత్యక్షమవీతి అహమస్మిన్ధా లేనివసామీత్యనభవస్తావత్సత్త్వ
 జనీనః | నచాసౌచాహ్యం ద్రియకృతఃకాలస్వరూపాదిహీనత్వాత్
 నాపిమానసస్తాకికై సదనంగీకారాత్ | నాన్యనుమానజన్యః అవరోహః
 ప్రత్యయత్వాత్ | అతస్సానుగ్యభావేవ్యవరోక్షదశకనాత్సాక్షిప్రత్య

తుమేతదిచ్చోపనిషదాచ న్యంలే | ఇతిహాసేపిమహాభారతేవర్తతే || శ్లో ||
 ప్రహరౌఘటికాన్యూనాప్రహరౌఘటికాధికా | సకాలఃకుతపాజ్ఞేయః పి
 తృణాణాం దత్తమక్షయమి || శ్రురాణేపి || అనాదిరేష భగవాన్మానూలో
 సంతోక్షరఃపరబ్రహ్మ | శిష్టాశ్చస్యాసపార్శ్వామాన్యాయైకా లేసమాచరంతి |
 యత్రహినైజకసంజ్ఞితాకస్వస్వకులూచితాకదేవవిశేషభ్యఃక్షీరదధ్యా
 యిషమర్చణాదికాకాభాసువారాదికాలవిశేషే చసమాచరంతి | తదేవమనే
 తోప్రకరణమితికాలేప్రమాణాభావారూపశ్చతుర్థః కథమాశంక్యతే |
 నాపిప్రయోజనాభావాదిలిపంచమఃపక్షోఽయమభ్యతే | తాత్త్వికస్తావత్ప్ర
 స్తోవత్ప్రతిమస్మిన్నిత్యకారణత్వముద్భోషితం | లోకేచక్ష్మాన్యాయైవయో
 గఃకాలవిశేషస్యకృషీవలాదిభిర్వ్యవహీయతే || గ్రహప్రవేశప్రయా
 నాద్యుపయోగోజ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసంగః | శ్రాతస్తార్థకర్తృవయోగస్తు
 సదర్శమభ్యతే | తస్మాచ్ఛ్రద్ధాజాడ్యకృతస్తవకాలప్రదేషఇత్యయం
 షష్ఠఃపరిశిష్యతే | తథాచపాపాత్తనస్తవబుధ్యవరాధంభుజ్యాత్మనిమా
 ధనాచార్యేసమారోపయిత్వకయావాశిత్వయానదండ్యోసి | తదేవంకా
 వ్యలస్యప్రల్యాభ్యాతుమశక్తతాత్త్వికస్మిన్గ్రహయోద్యమస్సఫలఇతినుస్థితం ||

—*—*—* కాలవిభాగః *—*—*—

సనుకతరఃకాలోత్రనిర్ణయతే కింకేవలఃకాలః ఉతజన్యకాలః |
 సనుకిమిత్యత్రాప్రసిద్ధయాభాషయాభీషయసి | సభీషయామ్యహం |
 కింతుతస్యైవకాలభిత్తభేదాతాగలదైవవిధ్యంయేనప్రాణిదేహదయో
 తీతవత్తమానాదిరూపేణకలయితవ్యాః | సకేవలఃకాలః | సచతత్ప్రకా
 రవచనేనపూర్వముదాహృతః కలయతి జగదేషకాలగతభితితాప్యశః
 కాలోఽభ్యుత్పత్తినిధినిశకార్యాణియేనకలయితవ్యాని | సకేవలఃకాలః ||
 సచవాసిష్టరామాయణేవర్ణితః | కాలోపి కల్యతేయసతి | శ్రుతిశ్చభవతి ||
 క్షణవిశ్వకృత్స్వవిదాత్తయోనియజ్ఞాఃకాలఃకాలగుణేనర్వవిద్యుప్రధానం
 త్రైత్యజస్వర్గుణోపసంసారమోక్షస్థితిబంధహేతురితి || కూర్మపురాణేపి
 శ్రునాదిరేష భగవాన్మానూలో సంతోక్షరఃపరః | సర్వగత్వాత్ స్వతంత్రత్వా
 త్స్వైరాత్మత్వాత్ హేత్వరః | బ్రహ్మణోబహవోరుదాత్రాన్యేనారాయ
 నాదయః | ఏకోహేభగవానిశఃకాలఃకలిరితిస్త్వతః | బ్రహ్మనారాయ
 నేకానాంత్రయాణాంప్రకృతాలయః | ప్రాచ్యతేకాలయోగేనపునరేవచ

సంభవః। పరబ్రహ్మచర్యమాతానివాసుదేవోపశంకరః। కాలేనైవచస్య
జ్యం తేనవిషగ్రస తేఘసఃతస్మా త్కాలాత్కంవిశ్వంసవపరమేశ్వర ఇ
తి విఘ్నధర్మో తరేపి అనాదినిధనఃకాలోరుద్రస్సంకర మ్మణిస్తృతః। కల
నాత్సర్వమాతానాంసకాలఃపరకీ ర్తితః। కర్షణాస్సర్వమాతానాం సతు
సంకేషణఃస్తృతః। సర్వభూతసమత్వాచ్చసరుద్రఃపరికరణతః। అ
నాదినిధనత్వేనసమహస్వరమేశ్వర ఇతి॥ జ్యోతిశ్చాస్త్రేపి- భూతానామం
తకృత్కాలఃకాలాన్యఃకాలాత్తక ఇతి॥ తదై పింసతిద్వ యోర్న ధ్యేకా
లోగ్రతావన్నిజేతవ్యః- తస్యధర్మా సుష్టానేషు హేయత్వా దనుపాధే
యత్వాచ్చ- యస్తేపి తరోమాసపక్షతథ్యాదిరూపః- సోపిజ్యోతిశ్చాస్త్ర
ఏవసన్యసిజ్ఞేత ఇతి-కృతమనయా కాలనిణయప్రవృత్త్యేతిప్రాప్తేబూర్
మః- ఉభయమప్యత్రనిజేతవ్యం- కాలస్యజగదీశ్వరస్యసర్వేశుకర్తా
రంభేష్వనుస్తతఃవ్యత్వాత్- అతఏవశిష్టాఃపుణ్యాహవాచసాదావీశ్వ
రమనుస్తరంతి। సర్వేషుకాలేషుసమస్తే శేష్వ శేషకార్యేషుత్తదైశ్వరేశ్వ
రః। సర్వస్వరూపైభిఃకవాననాదిమాన్తమాన్త మాంగల్యవివృద్ధయే
హరిః। యస్యస్మత్కాదినామోక్త్యాతపోయజ్ఞ క్రియాదిషు। న్యూనంసం
పూర్ణతాంయోతినద్యోవందేతమచ్యుతమితీ। మాసాదిరూపభేదస్యతు
త త్తత్త్వరూపేణనిజేతవ్యేపిశ్రోతస్మాతఃతత్తత్కమవిశేషేణస
హకారస్యాంగీభావోనిజేతవ్యః। యద్యప్యసాహమాద్రిప్రభృతిషు
గ్రంథేషునిజేతః- తథాప్యనేకప్రవిప్రకీర్ణస్యైకత్రసం గ్రహం యప్ర
యత్తుఃక్రియతే॥ తదేవంచీషికేతస్యగ్రంథస్యకాలరూపోవిషయః సం
గ్రహరూపంప్రయోజనంచా స్తీత్యయంగ్రంథఆరభ్యతే॥ నిత్యోజస్యశ్చ
కాతాద్వాసయోరాద్యఃపరేశ్వరః। సోవాఙ్మనసగమ్యోపిదేహీ భక్తాను
కంపయేతి॥

నిత్యకాలస్యపరమేశ్వరత్వేనమాణంపూర్వకమేవోపన్యస్తం - పరో
మేశ్వరస్యావాఙ్మనసగమ్య త్వేనర్వేషేదాంతా స్తదనుసారిస్తృతిపురా
ణానిశ్చర్యవిదనుభవశ్చప్రమాణం - భక్తానుగ్రాహకీమూర్తిసీవ కాలో
స్థలవకాదా ఖ్యే వేదశాఖా విశేషే కస్యాంచిదాఖ్యానుకాయమానో
హ్నురురే- తస్యరూప్యానుకాయముక్తః - అగ్నివాన్య్యంద్రదాద

యోగవాతశ్వరానుగృహీతాః సర్వత్రవిజయమానాఃస్వకీయమే
 వెతత్సామర్థ్యమిత్యభిమన్యంతే - తావోధయతుమవాఙ్మనగమ్యంప
 రమేష్వరాఖ్యంబ్రహ్మపూజ్యాంచతుర్గమ్యాంకాంచినూర్తింధారయి
 త్వాప్రాదుర్భూతావ - తయాసహసంవాదంకృత్వాపిరాజసచిత్రావగ్ని
 వాయూబ్రహ్మత్వంనైవబుధ్యేతే - ఇంద్రస్తుసాత్వికచిత్తోబుద్ధత్తి॥
 వాసిష్ఠరామాయణేపి శుక్రోపాఖ్యానేశుక్రంమృతమవలోక్యత
 త్పితౄభ్యగుఃకృద్ధో మారయితారంకాలం శత్రుముద్యతస్తదానీంకా
 లోనుగృహీతుం ఈదృశేనరూపేణావిబుఢభూవేతివత్సతే । అథాకలిత
 రూపోసాకాలఃకబళితస్రజః । ఆధిభౌతికమాస్థాయవపుర్నునిముపాయ
 యా । ఖడ్గపాశధర్మశ్రీమానుగ్రంథలీకవచాన్వితః । ఋతువట్కమయో
 దారవస్త్రుషట్కమనున్వితః । మానద్వాదశకోద్దామభుజద్వాదశ
 క్షోద్భుజః । స్వాకారసమయావస్థోవృతఃకింకరసేనయా । సహపెత్య
 మహాబాసానా కుపితంతుమహామునిం - కల్పక్షుబ్ధాబ్ధిగంభీరంసాంత్య
 పూర్వమువాచహ । త్వయ్యంతతపావిప్రవయంనియతిపాలకాః । తె

ససంపూజ్య సేపూజ్యసాధోనేతరయచ్చయా । మాతపఃక్షవయా బద్ధేక్
 ల్పకాలమహానత్రై । యోనదగ్ధోస్తిమేతస్యకింత్యంశాపేనధత్యసే । సం
 సారావిలయగ్రస్తావిశీణా రుద్రకోటయః । శక్తానివిష్ణుబృందా
 నికేన శక్తావయంమునే । భోక్తారోహి వయంబ్రహ్మభోజనంయు
 ష్మదాదయః । స్వయంనియతిరేషాహీనావయోరేతదీక్షితమితి ॥ సచభ
 క్తాజిఘ్నుత్యూస్సీకృతామూర్తిరీదృగేవేతికశ్చిన్నయమోస్తి-సర్వా
 త్త్యకస్యపరమేశ్వరస్యభక్తచిత్రైప్రియాయాఃసర్వస్యా అపిమూర్తేశస్సవి
 కీయత్వాత్ - అతఏనభగవద్గీతాయాం - యోయోయాంయాంతనుంభ
 క్తఃశ్రద్ధయాచితుమిచ్చతి । తస్యతస్యాచలాంశ్రద్ధాంతామేవ విదధా
 మ్యహం । సతయాశ్రద్ధయాయుక్తస్తస్యారాధనమీహతై । లభతేచతతః
 కామా మయైవనిహితాన్విత్తానితి॥విష్ణురుద్రాదిచేతనమూర్తివదచేతన
 మూర్తయోపితత్తత్ఫలవిశేషాధికభిరీశ్వరత్వేనోపాస్యాః॥తదేతదృగ్వే
 దేసమామ్నాయతే ఏతంహ్యోవబహ్వృచామహత్కృత్యమీమాంసంత
 ఏతమగ్నావధ్వర్యవఏతంమహాప్రతేచ్ఛందోగా ఏతస్యామేతందివ్యేతంవా
 యావేతమాకాశ ఏతమప్యేతమోషధీష్వేతంవనస్పతివ్యేతం చంద్రమ

నక్షత్రేష్వేతంధూతేష్వేతమేవబ్రహ్మైత్యాచక్షతఇతి । వాజసనేయ
నోపి మంత్రచాగ్నిశ్చేతమేతమగ్నిమిత్యధ్వర్యవఉపాసత ఇత్యార
భ్యవతంతి । విషమితి । సపాన్సవణిసవణవిడఁగితిదేవారయిమి
విషనుష్యామాయేత్యసురాస్వధేతిపితరోదేవజనఇతిదేవ జనవిదో రూ
పమితిగంధవాగంధఇత్యురసోతంయథాయథోపాసతేతదేవభవం
తి । తైత్తిరీయాశ్చభణంతి । క్షేమఇతివాచి । యోగక్షేమఇతిప్రాణా
పానయోత్యాచిపరబ్రహ్మణ్యారోపితం । యథాయజ్ఞగద్యూప మస్త్రీ
తేనసచేణాణ్డోపాసకాయపరమేశ్వరోరూపవాణభవతీతి హిరణ్మ
యాధికరణ మనోమయాధికరణయోఃప్రపంచితం । ఏవంసతియాయ
థాయత్కర్తారభతేసతథాతత్కర్తౌవయః । తాంకాలాత్తకన్యేశ్వరస్య
మూర్తిమిష్టదేవతారూపేణానున్నలేత్ । అతపవమంత్రకాస్త్రేష్వానా
నావిధధ్యానాన్యవదిష్టాని । లోకేప్యావిద్వదంగనాగోపాలం సవేణాపి
జనావీకైకాందేవతాంస్వేచ్ఛయాపూజయంతి । అతపవైతద్భగవాన్భూ
హాయజంతేసాత్వికాదేవాన్యక్షరక్షాంసిరాజసాః । ప్రేతాన్సూతగణాం
శ్చాస్యేయజంతేతామసాజనాఇతితస్మాదారభమాణకర్తృఫలప్రదోనిజే
ష్టదేవతారూపోసిత్యంగకాలగ్గకమాణరంభేష్వనున్నతవ్యఇతిసిద్ధం॥

* అథజన్యకాలనిరూపయామః *

ననుకాలస్యజన్యత్వేనతికథంప్రళయేకాలవ్యవహారః । ప్రళయోతీతంగ
ప్రళయోభవతీతికాలనిత్యత్వవాదినస్తవాపిసమోదోషః । నిత్యస్యకా
లస్యతవసకృతపరిస్పందాద్యుపాధిభిగ్గపరిచ్ఛేదనశ్యేతావానాగల ఇతి
కాలేయత్తావణియితవ్యా । నచప్రళయేతదుపాధయస్సంతితస్తవక
థంప్రళయకాలేయత్తానిణియః । అథసత్కార్యవాదాభ్యుపగమేనో
పాధయోపివాసనారూపేణసంతతద్వికాలేపితప్రమానం । నచైతావత్తై
షాంనిత్యత్వప్రాప్తిః । ఉపాధిభుతదసంగీకారాత్ । అథమన్యసే । ఇయ
త్తారహితేపి ప్రళయసమయేస్పష్టికాలేయత్తావాసనావశాదియత్తాన్య
వహ్నియతే । తతఉపాధ్యాయత్వాదిదృష్టాంతః । యథాకశ్చిన్నాణవక్త
త్రింశద్వ్యవవయసాదధ్యేతుముపక్రమ్యసంవత్సరమధీత్యాహతస్తా

దుపాధ్యాయవీకత్రిశద్వర్ణవయస్కు ఇత్యధ్యాయపనరహి లేవ్యతీతేవయ
 స్యుపాధ్యాయత్వంవ్యవహరతి తద్వదియ త్తావ్యవహరః ఏవంతహ్యకానే
 వైవన్యాయే కాలరహితే ప్రళయే కాలవ్యవహరః కింసస్యాత్ కాలరహితం
 ప్రళయాదికం వస్తి వితిమాం డూక్యాది శుతయోభ్యుపగచ్ఛంతి యథాచ
 శూయతే యచ్ఛాన్యత్త్రికాలాతీతంతదప్యోంకారవీవేతి పాభాకరా
 అపూర్వస్యకాలత్రయాసంస్పృష్టాంకాంచితవస్థామాహుః తస్మాత్తా
 లస్సభేనజన్యతాం సచసామాన్యవిశేషాభ్యాం ద్వివిధః తస్యచోభయ
 స్యేశ్వరాభ్యాత్ నిత్యాత్కాలాదుత్పత్తిం మనురాహ కాలంకాలవిభ
 క్తీచనక్షత్రాగ్రహంస్తథా సృష్టింసర్జనచైవేమాంస్రష్టమిచ్ఛన్తిమాః
 ప్రణాః తత్రయస్సామాన్యకాలః సవిశేషే శ్వనుగతత్వాత్తద పేక్షయా
 నిత్యోగ్రహగత్యాదిభిరనుమేయోభూతోత్పత్తినిమిత్తకారణమితి తాకిక
 జ్యోతిషికాదయస్సప్రతిపేదిరే తత్రజ్యోతిషికా ఆహుః ప్రభవవిరతిమధ్య
 జ్ఞానవంధ్యానితాంతంవిదితపరమతత్వాయత్రతేయోగినోపి తమహ
 మిహనిమిత్తంవిశ్వజన్మాత్యయానామనుమితమభివందేభ గ్రహైర్గ్రకాల
 మిశం యుగవషణ్మాస దివసాః సమంప్రవృత్తాస్తుచైత్రశుక్లాదేః
 కాలోయమనాద్యంతోగ్రహభేరనుమీయతేహ్యత్ర ఇతికాల విశేషేచ
 సంవత్సరః ప్రధానభూతః అన్యేసర్వేగుణభూతాః తథా చారుణకేతుకే
 సమామ్నాయతే సదీవప్రభవాత్కాలచిత్ అత్యుత్సృందతేయథా
 తాంసద్యోభిసమాయంతి సోరుస్సతీసనివతతే ఏవం నానాసము
 త్థానాః కాలాస్సంవత్సరగ్గతీతాః అణుశశ్చమహాశశ్చ సర్వేసమవ
 యంత్రితం సత్తేస్స వైస్సమావిష్టః ఉరుస్సన్న నివతత ఇతి
 అయమథః భాగిరథీగోదావర్యాది కానదీవాయం కాలఃకుతశ్చి
 దవినాశాదుత్పత్తిస్థానాదుత్పద్యప్రభవతి తచ్చోత్పత్తిస్థానం సాంఖ్యో
 క్తాప్రకృతివాదైవాగమోక్తామాయా వాక్రూతిస్తృత్యుదితనిత్యకాలా
 త్సకతుశ్చోపినాభవిష్యతి యథాగంగాదికాంమహానదీమన్యా అల్ప
 నద్యోభితః ప్రవిశంతిసాచప్రవిష్టై న్నద్యంతరైస్సహవిస్తీణక ప్రవాహ
 సతీసకదాచిచ్ఛుష్యతే

ఎవం నానావిధరూపైః సమున్నాః కాలభేదాస్సంవత్సరాఖ్యం ప్రధాన
కాలమాశ్రితాః। ఆత్మనిమేషాద్భూతయనవర్యంతాః కాలభేదాః సంవత్స
రాదణవః యుగాద్యాః పరారధ్యంతాస్తు సంవత్సరాస్తహంతస్తైస్త్వేతు
సంవత్సరం సమ్యక్ప్రవేశంతి। అణునామవయవత్వేన ప్రవేశః। మహతాం
తు సంవత్సరావృత్తినిష్పాద్యానామధ్యక్షస్సంవత్సర ఇతి। తత్ర ప్రవేశోభిధీ
యతే। తథాచ వెదాంగజ్యోతిశ్శాస్త్రే ప్రవృత్తే। పంచ సంవత్సరమయం యు
గాధ్యక్షం ప్రజాపతిమ్। దినత్వేన మాసాంగం ప్రణమ్యశిరసాశుచిరితి।
పంచ సంవత్సరః తదణుభిమ్ హద్భిస్సమైస్సమావిష్టోతిదీఘస్సన్నస్తిన్నతి
నోచ్ఛిద్యత ఇతి। నను అల్పత్వం నిమేషే పర్యవసితం మహత్వం తు పరాధేత
థాచ తయోరస్య తరస్య ప్రాధాన్యముచితం తత్ర కథం సంవత్సరస్య ప్రాధా
న్యమితిచేత్ ఈశ్వరేణ ప్రథమం సృష్టత్వాదితి బ్రూమః। తథాచ వాజసనీ
యినస్సమామంతి॥ సోకామయతద్వితీయోమతత్తజాయతేతి। సమనసా
వాచం మిథునం సమభవత్ తస్య ప్రదేత ఆసీత్సంవత్సరోభవతీతి। తస్మాత్సం
వత్సరః ప్రధానం। అత ఏవవయం సంవత్సరమారభ్య కాలవిశేషం నిర్ణయా
ముః। తత్ర సంవత్సరాయనర్తుమాసవక్ష్యతిధి నక్షత్రాణి త్యేవం విధాః క
మాంగకాలాః। యద్యపి పురాణేషు మృత్యుమాకం డేయాదీనాం యు
గకల్పాదిపరిమితం స్మర్యతే। తథాపి శతసంవత్సరాయుషోమనుష్యానాం వాధీ
కృత్యధర్మశాస్త్రప్రవృత్తేః నయుగాదినిర్ణయోత్తోపయక్తః। నను
ష్యాధికారిత్వంచాస్తాభిః పరాశరస్మృతివ్యాఖ్యానై మనుష్యాణాం హితం
ధర్మమిత్థస్త్విన్యచనై ప్రపంచితమ్। యేతుకలౌపంచవివజ్జయేదిత్యాద
యోమనుష్యధర్మాస్తైష్వపినయుగాదికం నిర్ణేతవ్యం। సందేహాభావాత్ స
చ శతాయుషామధికారేకభంసహస్రీ సంవత్సరసత్రప్రతిరితి శంకనీయం
తత్ర సంవత్సరశబ్దోదవసవర ఇతిపష్టాధ్యాయసప్తమపాదేనిర్ణేతత్తాత్ప
రేత్। యేవ సంవత్సరావృత్తిసాధ్యా అనంతవ్రతాదయః తేష్వపి సంవత్సర
రాచధికః కచ్చిత్తాలోనిర్ణేతవ్యోస్తే। ఆతస్సంవత్సరాదారభ్య అవాంత్య
ఏవనిర్ణేతవ్యాః కర్తాంగకాలాః। నచ కాలస్య కర్తాంగత్వేవేదితవ్యమ్। సో
యంబుపేచాతిప్రాతర్జుహునాతీతివాక్యేంగత్వప్రతీతేః। తత్ర కర్తృగ్నావద

పూర్వవిషయత్యాత్ ప్రామాణ్యము భ్యుపగంతవ్యంతథాచకాలస్యగుణ
త్యేనాన్వయఃపరిశిష్యతే। అతవీపగర్గఃతిథినక్షత్రవారాదిసాధనంశ్రుణ్వపా
పయోః। ప్రధానగుణభావేనసంస్వృతం త్యేణతేక్షమాఃఇతి। తస్మాదంగభూ
తేషుస్థిగయేవ్యవయవత్యేనసంవత్సరస్యాభ్యుహితత్వాదల్పవత్తవ్యత
యాసూచీకటాహస్యాయానుసారాచ్చసాదానిజేతవ్యఇతిసిద్ధమ్॥
ఇతిశ్రీమాధవీయేకాలసింహయేఉపోద్ఘాతప్రకరణంసమాప్తమ్॥

అథసంవత్సరభేదాః-

సంవత్సరోనామాయనాద్యవయవయక్తోవయవీకాలవిశేషః। సవ్య
గ్వసంత్యస్త్రిన్నయనతుమాసాదయఇతివ్యుత్పత్తేః। సచద్వాదశమాసా
త్త్యకఃద్వాదశమాసాస్సంవత్సరఇతిశ్చుతేః। మాసానాంతుచాంద్రసావన
స్థారాభ్యేనదివసభేదేనచాంద్రాదిత్రైవిధ్యంవత్సృతే। మాసత్రైవిధ్యేనసం
వత్సరప్రేవిధః। తమక్తంబ్రహ్మసిద్ధాంతే। చాంద్రసావనసారాణాంమా
సానాంతుప్రభేదతః। చాంద్రసావనసారాస్తుత్రయస్సంవత్సరాఇతి॥ తత్ర
చాంద్రసంవత్సరఃచైత్రశుక్లప్రతిపదాదికఃఫాల్గునదశాంతః। సౌరస్తుమే
షాదిమీనాంతః। సావనఃషష్ఠ్యంతరశతత్రయాహారాత్రాత్త్యకః। తేవ
త్రయస్సంవత్సరాః కేషుచిత్కేతవ్యేషువ్యవతిష్ఠంతేకేషుచిచ్ఛవిక
ల్ప్యంతే॥

చాంద్రవత్సరకతఃప్రాప్తిః,

యథాభవిష్యత్తరపురాణసంవత్సరసాధ్యంతిలకప్రతంపత్యతే। వసం
తేకింశుకాశోకశోభితేప్రతిపత్తిధిః। శుక్లాతస్యాంప్రకవీతస్మాననియ
మమాస్థితః। లలాటపట్టతిలకంకుర్యాచ్చందనపంకజం। తతఃప్రభృత్యనుది
నంతిలకాలంకృతంమఖం। ధార్యంసంవత్సరంయావచ్ఛశినేవసభస్థమితి।
తత్రసంవత్సరశ్చాంద్రోవగంతవ్యఃశుక్లవక్షప్రతిపత్తిథ్యోస్తల్లింగత్వా
త్॥ సహిశుక్లకృష్ణవక్షప్రతిపదాదితిథయశ్చసౌరసావనమావోవజీవన
త్యేనప్రవృత్తాః। యత్రనవవషాశీవంచదేత్యాదౌసంవత్సరస్యాసం
తప్రతాద్యంగత్వంస్తర్యతేతత్రాపిచాంద్రవీవసంవత్సరః శుక్లవక్షేచతు
ర్దశ్యామిత్యాదిలింగత్వాత్। నచచైత్రశుక్లప్రతిపదుపక్రమాభావాదచాం
ద్రవత్సంశంకనీయంతదుపక్రమస్యసంవత్సరస్యస్పష్టపేక్షత్వాత్। అత

ఏవబ్రహ్మపురాణేభిహితం | సైత్రమాసిజగద్భ్రష్టసంసర్జప్రథమేహ
ని | శుక్లవక్షోసమగ్రంతుతదాసూర్యోదయేసతి | ప్రవతతాయామాసతదా
కాలస్యగణనాంప్రతి | గ్రహాన్నాగాన్యతూన్నాసాన్వత్సరాన్వత్సరాధి
పానితి || చాంద్రసౌరసావనశబ్దేషుప్రవృత్తిమిత్రాన్యవ్యంతే | చం
ద్రకలావృద్ధిక్షయప్రయక్తప్రతిపదాదితిధీనాంషష్ట్యధికతతత్రయేణని
ష్పవోయస్సచాంద్రః | ద్వాదశరాశిషుసూర్యసంక్రమణైనిష్పవో
యస్సేరః | సావనశబ్దోఽసూరాత్ప్రవలక్షకః | సోమయాగేసవనత్ర
యస్యాఽసూరాత్ర సంపాద్య త్వాత్ సవనైష్షష్ట్యధికతతత్రయ సం
ఖ్యాకైన్ష్పవోయస్సావనః || || ఏవంసతివతఃమానభాద్రపదశుక్ల
చతుదశీమారభ్యాగామి భాద్రపదశుక్ల చతుదశ్యాః పాచీనేజ్యై
సముదాయేచాంద్రసంవత్సర త్వమవిర్బుధం | యచ్చనిరూఢపశుబంధత్రై
కరణేశ్చాయితే | తేనసంవత్సరేసంవత్సరేయజేతేతివశునా సంవత్సరేంద
నాతీయాదితిచ | తత్రాపిచాంద్రఏవద్రష్టవ్యః | సర్వాలోకాన్వశుబంధ
యాజ్యభిజయతి | తేనయక్ష్యమాణోమావాస్యాయాంపౌణమాస్యాం
వేతివికల్పఃసూత్రకారైశ్చాంద్రతిథౌతదనుష్ఠానవిధానాత్ ||

సౌరవత్సరకర్తవ్యాని.

సౌరస్తుసంవత్సరస్సుజన్మావాప్తినతాదావుపయుజ్యతే | తచ్చవ్ర
తంవిష్ణుధర్మోత్తరేస్త్వతే | భగవన్గుర్మణాకేనతిర్యగ్యోనానజాయతే |
మేచ్చదేశేచపురుషస్తన్తమాచక్ష్యవైమునే || మాకంండేయః || మేష
సంక్రమణేభావోః సోపవా సోనరోత్తమః | పూజయద్భాగవం దే
వంరామంశక్త్యాయథావిధీ త్యారభ్యమీనసం క్రమణే మత్స్యం
వాసుదేవంచపూజయేదిత్యం | తేనగ్రంథేనవ్రతంవిధాయాంతేతదుపస
హృతం-కృత్వావ్రతంవత్సరమేతద్విష్ణుంమేచ్చేషుతిర్యక్సుచనాభి జాయత్య
ఇతి | తథాచసగ్రందపురాణేధాన్యదానవ్రతంవత్సరే || అధాతస్సంష
వత్యమిధాన్యదానమనుత్తమం | అయనేవిషువేచైవస్మానంకృత్వా
చక్షుణిత్వాత్యారభ్యవ్రతంవిధాయైవముపసంహృతం-ఏవంసంవత్సరేపూ
ణేకుర్యాదుద్యాపనక్రియామితి ||

సావనస్యసత్తాదాపుపయోగః తదుక్తం విష్ణుధర్మోత్తరే సత్తా
 ణ్యపాస్యాస్యథ సావనేన లోక్యంచయత్సాస్యద్వ్యవహారకమేతి గోస
 త్రంవైసంవత్సరోయ ఏవం విద్వాగ్ సస్సంవత్సరముపయంత్యధ్వవం త్యే
 వేతి శ్రుతే గవామయసస్యసత్రస్యసంవత్సరస్యనామ్నావ్యవహారాత్సంవ
 త్సరకాలస్తదంగమితి ప్రతియతే అత్ర సావనోగ్యహీతవ్యః । చాంద్రసార
 యోమాన్యాయోస్తదనుష్ఠానస్యాసంభవాత్ । తథాహి అపూరాత్రే
 సాధ్య ఏకః సోమయాగోవేదేష్వహశ్శబ్దోజ్ఞేనాభిధీయతే । తాదృశా
 నామహవిశేషాణాం షణ్ణాంగణష్టడహః । సచద్వివిధః । అభిష్టవః
 పృష్ఠ్య శ్చేతి తత్రచత్వారోభిష్టవాష్టడహః । ఏకః పృష్ఠ్యష్టడహ ఇతి
 డహపంచకేనైకోమాసస్సంపత్స్యతే । తాదృశైర్దావాదశ మనై
 స్సధ్యంసంవత్సరసత్రం । తథాచసావనేనైవతత్త్విద్ధిః । చాంద్రస్యవ
 ధ్భిరపూరాత్రేన్యూన్సత్వాత్ । సారస్యసపాదైఃపంచభిరపూరా
 త్రేరధికత్వాత్ । ననుసవత్సరాయదీక్షీష్యమాణా ఏకాష్టకాయాం దీ
 ష్టేరన్నితిమాఘమాసగతాయామష్టమ్యాంచాంద్రతిథాసత్తాయ దీక్షా
 శ్రూయతే తతశ్చాంక్షేణైవసంవత్సరేణభవితవ్యం । ష్టేవం । ఉక్తస్యదీ
 ష్టాకాలస్యపూర్వవత్సరూపత్వాత్తన్నిరాకరణమేవంశూయతే । ఆ
 తంవా ఏతేసంవత్సరస్యాభిదీక్షంతే । య ఏకాష్టకాయాం దీక్షంత ఇతి ।
 వ్యస్తంవా ఏతేసంవత్సరస్యాభిదీక్షంతే । య ఏకాష్టకాయాం దీక్షంత ఇతిచ ।
 నను వక్షాంతరమపిచాంద్రతిథిమేవోపజీవ్యశ్రూయతే । ఫల్గునీపూర్ణ
 మాసేదీక్షేరస్తుఖంవా ఏతత్సంవత్సరస్యయత్ఫల్గునీపూర్ణమాస ఇతి । త
 స్యాపినిరాకృతత్వాత్ । తస్యైకైవనిర్దేశినిరాకృతం । ఎకైవనిర్దేశక
 ఏవదోష ఇన్యోధః । ననుసిద్ధాంతేష్యేవంశూయతే । చిత్రాపూర్ణ
 మాసేదీక్షేరస్తుఖంవా ఏతత్సంవత్సరస్యయచ్ఛిత్రాపూర్ణమాసోముఖ
 త్రవసంవత్సరమారభ్యదీక్షంతే తస్యనకాచననిర్దేశవతి । చతురహేపు
 రస్తాత్పూర్ణమాస్యేదీక్షేరకేషామేకాష్టకాయాంత్రయస్సంపద్యంత
 ఇతి బాధం । అస్త్వైవమంగదీక్షోపక్రమేచాంద్రతిథ్యుపజీవనంతథాపిప్ర
 ధానకర్తృణిసావనస్యగ్రహణేకోబాధః తేషాంపూర్వవత్తేనుత్యాసంప

ద్యుతశ్చతిసుత్యాభ్యేప్రధానకర్తృణిచాంద్రస్యశుక్లపక్షస్యోపజీవనాత్ । ఉ
 పజీవ్యతాంనామశుక్లపక్షః । తథాపియథోక్తప్రకారేణకృత్సస్యప్రధా
 నకర్తృణిసావనమంతరేణానివాహహత్స ఏవాత్రగృహ్యతే , అయమేవ
 న్యాయ ఉత్సగిణామయనేకుండపాయినామయనేతుచాంద్రాయణా
 దౌవయోజనీయః । తేషాంగౌసత్యవికృతిత్వాత్ । యత్రచాంద్రాదినియా
 మకంనాస్తితత్రైచ్చికోవికల్పః । తథాపి । పిప్పలాదిశాస్త్రాణామాధర్వ
 ణికానాంభారద్వ్యాజాదీనాంషణ్ణాఽముసీనాంవిద్యాధికారసిద్ధయేగురు
 ణాపిప్పలాదినాదిష్టంసంవత్సరంవాసమామనంతి । భూయ ఏవతపసాః ॥
 వృషభేణశ్రద్ధయాసంవత్సరంసంవత్సరభయథాకామంప్రశ్నాప్తచ్యు
 తేతి । బహ్వృచస్త్యేవమేవాథకంవ్యతిరేకముభేనామనంతి । తావతే
 స్సంహితానానంతేవాసినేప్రబ్రూయాన్నాసంవత్సరవాసినశ్చతి । తైత్తిలే
 యాశ్చారుణకేతుకమగ్నించేష్యమాణస్యాదాత్రివవణస్యానాదిరూపంద
 ప్రతమామనంతిసంవత్సరమేతద్వ్యతిరేకంబేదతి । ఏవంవిశేషప్రదేశేషుని
 యామకాభావాచ్చాంద్రాదీనామద్వేనామన్యతమశ్చచ్చయాగృహీతవ్యః ।
 ననుసంవత్సరస్యచాంద్రసౌరసావనభేదేనతేవిధ్యమేవాంగీకృత్యతత్స్వ
 రూపవినియోగావుక్తః । తత్రతేవిధ్యనియమోనయక్తః । అనయోరపి
 నాక్షత్రబాహాస్పత్యయోద్వివిధయోస్సంవత్సరయోద్విద్యమానత్వా
 త్ । తథాహ్యయవేదవిదఃపతంతిసౌరబృహస్పతిసావనశశధరనాక్ష
 త్రకాఃక్రమేణస్యః । మాఘలపాతాశాతలవిమలవరాంగాశ్చవత్సరాః
 పంచేతి । అస్యాయమథః । గణనప్రసిద్ధాక్షరసంఖ్యయామాతులశబ్దః
 పంచషష్ఠ్యధికశతత్రయమాచష్టేతావద్దివసపరిమితఃసౌరసంవత్సరః ।
 పాతాశశబ్దః ఏకషష్ఠ్యధికశతత్రయమాచష్టేతావద్దివసపరిమితః కా
 లోబృహస్పతేసంవత్సరః । అతులశబ్దః షష్ఠ్యధికశతత్రయమాచ తా
 వద్దివసపరిమితఃసావనసంవత్సరః । విమలశబ్దఃచతుఃపంచాశదధికశతత్ర
 యమాచష్టేతావద్దివసపరిమితశ్చాంద్రసంవత్సరః । వరాంగశబ్దః చక్షు
 ర్వింశత్యధికశతత్రయమాచ లావద్దివసపరిమితోనాక్షత్రికస్తంవత్సరశ్చ
 తి । ఏవంతహ్యేస్తుసంవత్సరఃపంచవిధః । తత్రనాక్షత్రికస్యజ్యోతిశ్శాస్త్రే
 ప్రసిద్ధాయదాకాయాదాపువయోగోద్రష్టవ్యః । బాహాస్పత్యస్తునిష్ఠా

బృహస్పతిర్ధ్యావిశేషముపజీవ్యగోదావర్యాదిస్నానాదావినియుక్తః | అ
నేనబాహాఃస్పత్యమానేనకదాచిదధికవత్సరోసిష్ఠాద్యతే | తదు క్షము
త్తరసారే | గురోర్వధ్యమసంక్రాంతిహిసోయశ్చాండ్రవత్సరః | అధిసం
వత్సరస్తస్మిన్సూరయన్నసవత్రయం | వజ్రసీయావ్రయత్నైనప్రతిష్ఠాస
వణాకినాం | స్ఫుటసంక్రాంతిహిసశ్చేదప్యాహురధిమాసవదితి || మధ్య
మగణనయాగురోస్సంక్రాంతిర్యస్మిన్సాండ్రవత్సరేనవిద్యతే సోయమధి
కసంవత్సరః తత్రబృహస్పతిసవాదికంసకార్యం | స్ఫుటగణనయాబృహ
తసంక్రాంతిరహితోయశ్చాం దోవత్సరః తస్మిన్నధికమాస వతా
గృద్ధికంవజ్రమితి కేచిన్సహషణ్యోమన్యంతే ||

అథచాండ్రస్యావాంతరభేదాఉచ్యంతే

సంవత్సరఃపరివత్సరఇడావత్సరౌసువత్సరఇద్వత్సరశ్చైత్యైతేపంచతత్సే
దాః | తదేతత్సామాన్యాకారేణవత్సరత్వంవిశేషాకారేణసంవత్సరాది
పంచవిధత్వంచసావిత్రచయనగతాగ్నిప్రశంసకంపత్యతే || సంవత్సరోసి
పరివత్సరోసీడావత్సరోసీదువత్సరోసీద్వత్సరోసీతి | ఇదువత్సరోసువత్సరఇ
త్యర్థః | అతఏవచాతుర్తాస్యద్రావ్తాణితదధిష్ఠాత్మదేవతారూపత్వే నైవం
శ్రూయతే | అగ్నివాణవసంవత్సరః | ఆదిత్యఃపరివత్సరః | చంద్రమాఇడావ
త్సరః | వాయురసువత్సరఇతి || బ్రహ్మవైవర్తేఃపి | సంవత్సరస్తుప్రథమోద్వితీ
యఃపరివత్సరః | ఇడావత్సరస్త్రితీయశ్చచతుర్థశ్చనువత్సరః | ఇద్వత్సరః
పంచమస్తుతత్సం గోయుగసంజ్ఞికఇతి | ఏషాంపంచానాంవినియోగోవిష్ణు
ధర్మోత్తరప్రత్యతే ||

పంచవత్సరేషుకర్తవ్యదానాని.

సంవత్సరేతుదాత్యూహాంతిలదానంప్రశస్యతే | పరిపూర్ణతథాదా
నంయవానాంద్విజసత్తమ | ఇడాపూర్ణేచవస్తాన్తాంధాన్యానాంచా
పూర్ణావకే | ఇత్పుర్ణేవేరజతస్యాపిదానంపూర్ణాంమహాఫలమితితథాతద
నిష్ఠాత్మదేవతాపూజారూపోవ్రతివిశేషఃపత్యతే | సంవత్సరఃస్మృతోవ
ష్టాస్తథాకఃపరివత్సరః | ఇడాపూర్ణస్తథాసోమోహ్యసు పూ
వఃప్రజాపతిః | ఇత్పుర్ణవశ్చతథాప్రిక్తోదేవదేవోమహేశ్వరః || తే
షాంమండలవిన్యాసఃపాగ్నదేవవిధీయతే | పాగ్నతస్యైతే పూజనం

హూమఃకార్యస్తస్వత్రయథావిధీతి । ప్రభవమారభ్యక్షయాం తేషుపష్టి
వషేఽఘద్వాదశవంచకాని । తత్రేకైకస్త్రిస్వపవంచకేక్రమేణసంప
త్సర పరివత్సరాదయోభవంతి । తదతత్సవకంజ్యోతిశ్చాస్తాద్విదవగంత
వ్యంభ్రతిసంపత్సరనిణయః॥

అథాయననిణయః.

అయతేయాత్యనేనర్తు ప్రయేణసూర్యోదక్షిణాశాముత్తరాశాంవే
తిఋతుత్రయమయనం । తథాచవాజసనేయినః పంచాగ్నివిద్యాయాం
దక్షిణోత్తరమాగణయోఃసమామనంతి । యాకషణ్వాసాకదక్షిణాదిత్య
ఏతియాకషణ్వాసానుదగాదిత్యఏతితి । తథాఛందోగైరవ్యభిధీయంతే
యాకషణ్డక్షిణైతిమాసాగ్స్తాకయాకషణుదజేతిమాసాగ్స్తానితః । తే
త్తిరీయాఅవ్యుతుగ్రహబ్రాహ్మణఏవమామనంతి । తస్మాదాదిత్యషణ్డసోద
క్షిణేనేతివసుత్తరేణేతి । ఎవంచాదిత్యగతిమువజీవ్యాయనస్పత్యే సాక్షా
మేవైతత్ । అతఏవవిష్ణుధమోకత్తరేసారమానమధికృత్యోక్తం । ఋ
తుత్రయంచాయనంస్యాదితి । కేచిత్తుచాంద్రమానేనాయనద్వయమభ్యు
పగచ్ఛంతి । మాగ- మాసాదికైస్త్రైభిఃఋతుభిఃపరికల్పితః షణ్డసాత్మ
కఉత్తరాయణం । జ్యేష్ఠమాసాదికౌదక్షిణాయనమితి । తత్రప్రమాణం
జ్యోతిశ్చాస్తాద్విదమృగం । శౌతస్తాతకనిత్యకర్తానుస్థానే మకరకకణ
టసంక్రాంత్యధికృతఃఅయనద్వయకాలఇతియథోక్తప్రతిస్తృతిభ్యామ
వగంతవ్యం । ఉత్తరాయణస్యతుపంచధాకర్తాంగత్వంకాణ్యేఅభిధీయతఉ
దగయనమాపూర్వమాణపక్షస్యపుణ్యాహేద్వాదశాహముపనయనేప్ర
భూత్వేత్యాది । చౌలాదీనాముత్తరాయణకతకవ్యతాగృహ్యేషుసప్తతి
షుచప్రసిద్ధా । సత్యవ్రతశ్చదేవతా ప్రతిష్ఠాదీనాముత్తరాయణద
క్షిణాయనయోద్విధినిషేధావాహ॥ దేవతారామవాప్యాదిప్రతిష్ఠాదజ్ఞ
భేరవా । తద్దక్షిణాముఖేతువకన్నతత్ఫలమవాప్నయ్యాదితి । ఉగ్రదేవతా
నాంప్రతిష్ఠాదక్షిణాయనేకతకవ్యా । తథాచవైఖానససంహితాయామ
భిహితం । మాతృభైరవవారాహనారసింహత్రివిక్రమాః । ఏహిషాసుర
హంత్రిచస్తాప్యావైదక్షిణాయనైతి॥ ఎవంవిష్ణుధర్మోత్తరేభిహితం । ఛా
నుపదద్వయేప్రతాదీన్యయనేకర్తవ్యావ్యదాహార్యాణ్యేయననిర్ణయః

ఋతుశబ్దఋగుతానిత్యస్తాద్ధాతోనికష్పన్నః । యయతిగచ్ఛతీతి
 ఋశః అశోకపుష్పవికాసాద్యసాధారణలింగమితివసంతాదికాలవిశేష
 ఋతుః । సచషడ్విధః । షడ్వాఋతుపథిత్రైశు తేః । యత్తుద్వాదశమాసాః
 పంచతఃపథిత్రైశుతం । తత్ర । హేమంతశిశిరయోరేకీకరణంవివక్షితం ।
 యాజమానేషుపంచప్రయాజానుమంత్రః । మంత్రేషు హేమంతశిశిరయో
 రేకస్త్రిన్ద్రంత్రవికేనపదేనవ్యవహారాదేకీకరణంయన్తుంత్రధాహి । వసం
 తమృతూనాంప్రీణామి । గ్రీష్మమృతూనాంప్రీణామి । వర్షాఋతూనాంప్రీ
 ణామి । శరదమృతూనాంప్రీణామీతిచత్యన్లాంప్రయాజానాంపృథగను
 మంత్రణమంత్రానామ్నాయపంచమప్రయాజస్యానుమంత్రణమంత్రీ ఏ
 వజిత్రూయతే । హేమంతశిశిరావృతూనాంప్రీణామీత్యేతదేవాధిప్రేత్య
 జుహ్వ్యచబ్రాహ్మణేపత్యతే । ద్వాదశమాసాఃపంచతఃవోహేమంతశి
 శిరయోస్సమాసేనేతి । యత్వనయోర్మంత్రబ్రాహ్మణయోర్ద్వివచనం । త
 త్స్వరపదైవిధ్యాభిప్రాయేణశిశిరస్యషష్టస్యాంతిమత్వాత్తైనానుమం
 త్రణీయస్యషష్టప్రయాజస్యాభావాచ్చతస్యేవపంచమేహైమంతేంత
 భావోన్యాయః । అతఏవప్రయాజబ్రాహ్మణే । వసంతమేవర్తూనామ
 వగుంధత్వాదినాచతురఃప్రయాజాన్ప్రశస్యపంచమేప్రయాజేకేవలేన
 హేమంతేనప్రశం సస్వాహాకారంయజతి । హేమంతమేవావరుంధత్తి ।
 అస్తునామయథాతథా । పంచసంఖ్యాసర్వధాస్వరూపేణమౌఢాభిద్యం
 తే । ద్వాదశమాసాత్తకేసంవత్సరపక్షైకస్యతోర్తాసద్వయాత్తకత్వేన
 త్యేకాదశద్వాదశమాసయోర్జ్వల్యతుమశక్యత్వాత్పక్షతౌపృథగను
 స్తాసవిధానాచ్చత్రచ్చిపరిష్టాదుదాహరిష్యామః । మాసద్వయాత్తకత్వం
 చఅగ్నిచయనేఋతవ్యేష్టశాపధానబ్రాహ్మణేశ్శూయితే । ద్వంద్వము
 దధాతి । తస్మాద్ద్వంద్వమృతపథితీ । ఏకస్త్రిన్ద్రుతాకయోర్తాసయోర్ద్వి
 వాద్వికంద్వంగృహీతవ్యమితిచేత్ । వసంతాద్యృతుషక్రమేణచైత్ర
 మాసాదిద్వంద్వమితిబ్రూమః । తతశ్చేష్టకోపధానమంత్రేషుశూయితే
 మధుచ్ఛమాధవశ్చవాసంతికావృతూ । సక్రశ్చశుచిశ్చగ్నేస్తావృతూ । నభ

శ్చ సహస్యశ్చ వారుషి కావృతూ । ఇషశ్చోజశ్చ శారదావృతూ । సహస్య
సహస్యశ్చ హైమంతికావృతూ । తపశ్చ తపస్యశ్చ నైశిరావృతూ ఇతి ఏషు
చ వాక్యేష్యతూ ఇతి ద్వివచనం ఋత్యయ సమాసాభిప్రాయం । అన్యథా
షడ్వాఙ్ముతవత్ ఇతి శూన్యమాణషట్సంఖ్యాబాధ్యేత । అవయవినః ఋ
తోఽవసంతాదైక్యే కాత్మకత్వం సాత్రామణిహూమమంత్రేష్వేకవచ
నేన వ్యవహారాదవగంతవ్యం । వసంతేన తు నాదేవాః । గ్రీష్మేణ దేవాఙ్ము
తునేత్యాదితత్రవత్వతే । తద్దైవాధానబ్రాహ్మణేశూయతే । వసంతోపై
బ్రాహ్మణస్య రుః । గ్రీష్మపై రాజస్యస్య తుః । శరదేష్వపై శ్యస్య తుః ।
ఋద్యపై తేషు దృతవోఽఘటియంత్రవన్తై గంతర్యేణావర్తంతే । తథాపి సం
వత్సరోపక్రమః । రూపత్యేన వసంతస్య ప్రాధాన్యం ద్రష్టవ్యం । ఏతదేవాభి
ప్రేత్య శూన్యతే । ముఖం వా ఏతద్వతూ నాం । యద్యసంశభితిః పూర్వోదా
హృతేషు మంత్రబ్రాహ్మణేషు సర్వత్ర వసంతోపక్రమపాతాచ్చ వసంత
ప్రాధాన్యం ॥

ఋతుద్వైపిధ్యం.

తేచ వసంతాదయః ఋతవోద్వివిధాః । చాంద్రాస్సారాశ్చ । చైత్రాద
యశ్చాంద్రాః । తచ్చంద్రాహృతం మధుశ్చ మాధవశ్చేత్యాదినా నచ తత్ర
చైత్రాదయోనోక్తా ఇతి శంకనీయం । మధ్యాదిశబ్దావీనాం చైత్రాదివర్త్య
యత్యాత్ । అతఏవాహుః । చైత్రోమాసోమధుః । ప్రోక్తవైశాఖోమాధ
వోభవేత్ । శ్వేషమాసస్తు శుక్రస్యాదాషాఢశ్చ చిరువ్యతే । నభోమాస
శ్చాగ్రవణస్యాస్తభాసోభాద్రకవ్యతే । ఇషశ్చ శ్యమ్యుజోమాసః । కార్తిక
శ్చోజశంఖికః । సహమాసోమాగశీషః । స్పహస్యః పుష్యనామకః ।
మాఘమాసస్తపః । షోక్తస్తపస్యః ఫాల్గునస్తృత ఇతి । ఎతేషాం చైత్రా
ద్యాత్త కానాం వసంతాదీనాం చంద్రగతివరికల్పిత్యాచ్చాంద్రత్వం । అ
తఏవ హేతృమంత్రేష్యమ్నాయతే ॥ చంద్రమాక్షణ్డతా । సముత్థాన్త
ల్పయాతితి । తథానూక్తవిశేషేనూర్యాచంద్రవసౌప్రకృత్యామ్నాయ
తే । పూర్వావరంచరతోమాయయేత్ । శిశూక్రీడంతావరియతో అధ
రం । విశ్వాన్యన్యోభువనాఢిచష్టే । ఋతూనన్యోవిదధజ్జాయతే ఘనరితి ।
త్రపునజాయతే ఇతి లింగాద్యతుసధాతాచంద్రగ్రహగవ్యతే ।

ఋతుష్వేదమలమాసః.

నస్వస్తే వ్యవంశధావదీనాంద్యదశానాంచాంద్రమాసానాంవసంతా
 ద్యృతుత్వం సంసర్వాభ్యసృతు త్రయోదశస్యచాంద్రమాసస్యకథమృతు
 మనివాహాః। తస్మాదసంభవశ్చగ్రహణబ్రాహ్మణేమంత్రా నువాదపుర
 స్సరమామ్నాయతేడవయామగృహీతోసిసగ్ సహాస్యగ్ హస్తత్యాయ
 త్వేత్యాహస్తీత్రయోదశోమాసఇత్యామలస్తమేవతప్రీణాతీతితథాప్ర
 వగ్యబ్రాహ్మణేపిఅస్తీత్రయోదశోమాసఇత్యామలః।యత్త్రయోదశః
 మాసఇత్యామలఃయత్త్రయోదశఃపరిభావతీతేనైవత్రయోదశంమాస
 మవరుంధఇతితద్వత్ప్రకారశ్చస్తాభిర్మలమాసనిర్ణయేవత్వతే।విద్య
 తామేవంత్రయోదశోమాసః తస్యకానుపపత్తిః।వసంతాద్యృతుష్వీతి
 శేత ఉచ్యతే।కిమయంసప్తః ఋతుఃఅహూస్విదుక్తేష్వేవపట్నవంతర్భా
 వ ఉత్తరుద్వయాం శరాశవతీకశ్చిదన్యతురూపః।సతావత్పశ్చిమః।ఋ
 తుః ఋతునానుద్యమానః। ఋతూనాంనైరంతర్యత్రవణాత్।నాస్యగ్రీ
 మః।షడ్వాఋతవఇతిపట్నంఖ్యానియమాత్।వసంతాదివస్తంత్రా బ్రా
 హ్మణాయానామాంతరశ్చవణాశ్చ।నాపిమధ్యమః।మధ్యాదిమపాతాత్।
 ఉచ్యతే।యయోర్తా సయోర్త ధ్యేమలమాసోద్యశ్యతేతయోరుత్తరస్త్రి
 తస్యాంతర్భావః తథాచాసౌషష్టిదివసాత్త కోమలినశుద్ధభాగద్వయాత్త
 కఇతి।మధ్యాదికబ్దవాచ్యత్వేనోక్తేష్వంతభావాన్నకాప్యనుపపత్తిః।

ఋతుస్సారోపి-

సారేష్వృతుమహాధాయనేనమీనమేషయోక్తేషవృషభయోవాహవ
 సంతభక్త్యభిధానాత్।మీనాదిత్వంమేషాదిత్వంచవైకత్వికంవసంతస్యాంగీ
 కృతం।తథాచతదనుసారేణోత్తగ్రిష్టాదయోవిధాయయథావికల్ప్యం
 లె।విసియోగత్యేచమృతువిశేషాణాంశుతిస్తృతిపురాణేష్వవగవ్య
 తే।తత్ప్రీతుతిః।వసంతేచాగ్నిహోగ్నిమాదధీతగ్రిష్టే రాజస్యఅధీత।శ
 రదివైశ్యఅధీతేత్యాది।వసంతేబ్రాహ్మణముపనయాత।గ్రీష్మేరాజస్యం।
 శరదివైశ్యమితి।విష్ణుధమోత్తరేషణ్డాగ్నివ్రతే।వసంతాద్యృతుమ
 పట్నపృథక్పృథక్కుజావిశేషఃపరిరాః।తథాచ।వసంతేస్నానానుతే

పనాదిదానం | గ్రీష్మేనుజాదకాదిదానంచోక్తం | దేవీపురాణే వషాః
సుతిలదానముక్తం | తథాచశరద్యన్నదానం || హేమంతేవస్త్రదానం | శిశి
రేవహ్నిదానమితి | ఎతానివిష్ణుధర్మోత్తరవివేకాని | ఏవమస్యదఫ్య
దాహరిగ్యం | ఇత్యృతునిణయః ||

అథమాసనిణయః-

తత్రసకారాంతంమాసితిప్రాతిపదిక చంద్రవాచి | తస్యాయంకాలజ్ఞ
తిమాసః | తదీయత్వంపంచదశానాంకలానాంవృద్ధిక్షయద్వారేణాః
గంతవ్యం | యదీదంమాసత్వంసౌరసావసయోరనుగతిం | తస్యేవమ
స్త్రుమాసపరిమాణఇత్యస్తాద్ధాతోనిష్పన్నోయంమాసశబ్దః | మస్యతో
పరిమీయతేయావతాకాలేనచంద్రవృద్ధిక్షయాసచాంద్రోమాసః | య
ద్వాచంద్రఃపృథ్విక్షయాభ్యాంస్వయంమస్యతఇతిమాసః | తథాచసిద్ధాం
తశిరోమణే | మస్యంతేపరిమీయంతేస్వకాలాద్వృద్ధిహనితః | మాసావితే
స్త్రుతామానాత్రింశత్తీధిసమన్వితాఇతి | సూర్యరాశిగతియత్రపరి
మీయతేససౌరః | అహారాత్రాణాంత్రింశత్సంఖ్యాయత్రపరిమీయతేస
సావసః | తదుక్తంబ్రహ్మసిద్ధాంతే | చాంద్రశ్శుక్లాదిదశాంతఃసావస
స్త్రింశతాదినైః | ఏకరాశౌరవీర్యావతకాలంమాసస్యభాస్కరఇతి | నా
క్షత్రమపిచూసంకేచిదిచ్ఛంతి | సవక్షుఃపరివృత్తైస్తునాక్షత్రోమాస
ఉచ్యతే | ఇతివిష్ణుధర్మోత్తరేభిధానాత్ | తత్రాపిసప్తవింశతిసంఖ్యాప
రిమీయతేనేనేతిమాసశబ్దోయోజనియః | సౌరమాసస్యాద్యంతోమేషాది
రాశీనామాద్యంతాభ్యాంవ్యవస్థితౌ | సావసేపురుషేచ్ఛాదినీయామకః |
నాక్షత్రేనక్షత్రంనియామకం |

దశాంతః పూణికమాంతోవామాసః.

చాంద్రస్తుదశాంతఃపూణికమాంతోవేదీద్విధావికల్ప్యతే | తథాచ
త్రశూయతే | అమావాస్యయామాసాంత్యంపాద్యాహరుత్సృజంత్యమా
వాస్యయాహిమాసాంత్యంపశ్యంతిపౌర్ణమాస్యామాసాంత్యంపాద్యా
హరుత్సృజంతిపౌణికమాస్యాహిమాసాంత్యంపశ్యంతి || అస్యవాక్స్
స్యాయమిథః | అస్తివిద్యుత్సర్గిణామయనంనామనత్రంతచ్ఛగవామయన

స్యవికృతిః | అతోద్వాదశమాసేష్వనుష్టేయం | ప్రకృతావేకస్త్విన్దాసే
 త్రింశత్స్వహస్సుసోమయాగ విశేషాణాం | త్రింశతామనుష్టేయత్వాన్న
 కించిదవ్యహరుత్సృష్టుంశక్యతే | తద్వికృతావపిప్రాప్తా ప్రతిమాసమేక
 స్త్విన్దహస్సుసోమయాగపరిత్యాగోవిధీయతే | తత్రకతమమహస్త్యజ్యతా
 మితిపితౄయామిదముచ్యతే | అమావాస్యాయామనుష్టేయేనయాగేన
 పూర్వమాసంపరిసమాప్తోత్తరమాసస్యారిభూత మహస్త్యజ్యతామి
 తివిధాయార్థవాదేప్రసిద్ధవాచినాభిశబ్దేనమాసస్యమావాస్యాంతత్వం
 ప్రత్యక్షదృష్టంఘటవత్సవేషాంసమృతమితిదృశయతి | ఏవంపౌణణ
 మాసీవాక్యేపియోజ్యతామితి | తత్రపౌణణమాస్యాంతత్వేశ్రుతేఃకటా
 త్మోఘాయాం | యోవైపూణణ ఆసించతీత్యాదినా యజ్ఞం ప్రత్యవరో
 హంతీత్యంతేనార్థవాదప్రపంచోక్తదృష్టాంతేనాన్వయవ్యతిరేకయుక్తేన
 ప్రపంచితత్వాత్ | ననుసోదాహృతంవాక్యంమాసాంతస్యనియామకం |
 అతిప్రసంగాత్ | తథాపి | తస్మైవానువాకస్యాదౌపత్యంతరముపస్య
 స్తం | షడహేర్మాసాంతస్సంపాద్యాహరుత్సృజంతిషడహేహిమాసాం
 త్సంపశ్యంతీతి | తత్రపూర్వన్యాయేనష్టమమహర్మాసాంతశ్చిత్రసజ్యతే
 అథమస్యసే | షడహేరితిబహువచననిదేశాత్ పంచభిష్షడహేరిత్యా
 ఖ్యాయాంనకౌషినిరోధఇతి | ఏవమస్యత్రఅతిప్రసంగోదుర్వారః | తథా
 చవాక్యాంతరంశ్రూయతే | అథమాసేమాసాంతస్సంపాద్యాహరు
 త్సృజంత్యథమాసేహిమాసాంతస్సంపశ్యంతీతి | తత్త్రైకాధమాస
 స్వీకారేపక్షస్యమాసత్వ ప్రసంగః | బహ్వధమాసస్వీకారేపక్షత్రయా
 దేర్మాసత్వప్రసంగః | కించపూర్వావ్యతిప్రసంగోదుష్పరిహరః | షడహే
 రిత్యత్రషడహపంచకేస్వీకారాసంభవాత్ | ఏకైకస్యషడహస్యస్వీకరణ
 వ్యత్వాత్ | ఉత్తరానువాకేషడహేర్మాసాంతస్సంపాద్యయత్సప్తమమహ
 స్తస్త్విన్దత్సృజేయరితినప్తమత్వవిశేషణాత్ | తస్మాదతిప్రసంగద్వయ
 గ్రస్తత్వాన్నపూర్వాక్రొమాసాంతః | అతోచ్యతే | శ్రుతిస్త్పతిప్రసిద్ధ
 భ్యోమాసశబ్దప్రింశద్విసమూహేరూఢః | శ్రుతయస్సంవత్సరాయనర్తు
 విషయాః | పూర్వముదాహృతాః | తత్రసంవత్సరస్యద్వాదశభాగోమా
 సః | అయ నస్యవక్షోభాగః | ఋతోద్వయోర్భాగయోరస్యతరః | స్పృ

తయస్తు । మానేమానస్తునాత్మత్రైసప్తవింశతిభిజ్ఞానైః । పరిశేషేషుమా
నేషుమానస్తి శిశువైస్త్వతః । చాంద్రశ్శుక్లాదిదర్శాంతర్గత్యాదయః ।
లోకేష్వావిద్వదంగనాగోపాలం మానస్య త్రింశద్దినాత్మకత్వప్రసేద్ధం
ఏవంచనతి । అర్థమానైర్వాసాః త్యత్రమానశబ్దోమానైకదేశంలక్షయతి ।
షడవైరిత్యత్రషడహపంచకేవివత్సాయాంనకాచిదనవపత్తిః । ఎకైకష
డహవివత్సాయాంపూర్వవదేశదేశలక్షణాతోతిప్రసంగాభావాత్ । ఉ
క్తవాక్యాభ్యాం మానస్యామావాస్యాంతత్వం పాణిమాన్యంతత్వంచ
వికల్ప్యతే । అత్రప్రథమపక్షే చాంద్రశ్శుక్లాదిదర్శాంతర్గత్యానైస్త్వతయ
ఉదాహర్యాః శిష్టాచారబాహుళ్యంచతత్రప్రసేద్ధం । ద్వితీయపక్షస్యోపా
ద్యులకశ్రుతిలింగంస్త్వతిలింగంచాధర్వణికాః సృష్టిప్రకరణేనంవత్సరో
త్తరాయణసృష్టిమామ్నాయ మానవత్సృష్టిమేవామనంతి ॥
మాసో వై ప్రజావతిః । తస్య కృష్ణ పక్ష ఏవ శిరః శుక్లః ప్రా
ణ ఇత్యత్ర కృష్ణ పక్షస్య ప్రాణవ్యసనపాతోలింగం ॥ స్త్రుతౌచమ
హాలయప్రకరణేవత్యతే । ఆశ్వయుక్కుష్ణపక్షేతుత్రాధ్యంకార్యందినేది
న ఇతి । యదిదర్శాంతోమాసోవివత్సృతే తదాభాద్రపదకృష్ణపక్షఇత్య
చ్యేత । న త్వైవముక్తం । ఆశ్వయుజమాసాంతగతత్వమిహేవాచ్యతే । త
చ్చకృష్ణప్రతిపదాదిపూర్ణమాంతత్వేనంభవతి । త్రథాజయంతిప్రకర
ణేస్తర్యతే ॥ మాసిభాద్రపదేష్టమ్యాంకృష్ణపక్షేర్థకరాత్రకే । భవేత్ప్ర
ష్టపదేమాసిజయంతీనామసాస్త్యతేతి । అత్రాపిజయంత్యాభాద్రపదాం
తగతత్వంమానస్యపూర్ణమాంతతాంగమయతి । శిష్టాచారవిశేషా
దపిపూర్ణమాంతత్వంద్రష్టవ్యం ॥ యతిధర్మప్రకరణేస్తర్యతే సంధి
షువావయేదితి । తత్రయదిదర్శాంతవివత్సాస్త్యత్రదాదర్శనైవసంధిత్వా
త్తత్రైవపవనంకుర్యః కుర్వంతిహిపూర్ణమాయాం । తస్మాద్దర్శాం
తత్వపూర్ణమాంతత్వయోస్సమోవికల్పః । అచస్థానేతుత్రవచనవిశే
షాచ్ఛిష్టాచారాద్యవస్థాద్రప్తవ్యా । వచనవిశేషస్తుబ్రహ్మసిద్ధాంశే
త్యతే । అమావాస్యపరిచ్ఛిన్నోమాసస్స్యాద్భ్రష్టానస్యతు । సంక్ర
తిపాణిమాసీభ్యాంతధైవసృవవైశ్యయోరితి ॥

మాసానాంచైత్రాదిసంజ్ఞా.

దర్శాంతానాంపూర్ణికమాంతానాంవామాసవిశేషాణాంచైత్రా

దిసంజ్ఞానక్షత్రస్యతాః । యస్మిన్మాసేపూణేమాచిత్రానక్షత్రేణ
 యుజ్యతేనచైత్రః । ఏవంవై శాఖాదిమాసేయం । చిత్రావిశాఖాదియో
 గస్యోపలక్షణత్వాత్ । క్వచిచ్ఛిత్రాదిప్రత్యాసన్నస్వాత్యనూరాధయో
 గేషిచైత్రవై శాఖాదిసంజ్ఞానవిరుద్ధతే । చైత్రాదిశ్రావణాంతానాం
 మాసానాంచిత్రాదినక్షత్రద్వంద్వప్రయోజకం । భాద్రపదాశ్వయు
 జోస్తుశతభిషగ్రేవత్యాదిత్రికం । కార్తికాదీనాంమాఖాంతానాంకృ
 త్తికాదిద్వంద్వం । ఫాల్గునస్యతుపూర్వాఫల్గున్యాదిత్రయమితివివేకః । త
 థాచ సంకషణకాండే॥ ద్వేద్వేచిత్రాదితారాణాం పరిపూణేందు
 సంగమే । మాసాశ్చైత్రాదయోజ్ఞేయాఃత్రికైష్ఠస్థాంత్యసప్తమాభితి
 అన్యత్రాపి । అంత్యోపాంత్యాత్రిభిజ్జేయాఫాల్గునశ్చత్రిభోమతః । శేషా
 మాసాద్విభాజ్ఞేయాఃకృత్తికాదివ్యవస్థయేతి॥

మాససామాన్యకర్తవ్యాని.

తత్రమాససామాన్యకర్తవ్యానితైత్తిరీయాఆమనంతి । మాసిపితృ
 భ్యఃక్రియత ఇతి । మాసిమాసివృష్టాన్యవయంతిమాసిమాన్యతిగ్రాహ్య
 గృహ్యంత ఇతి । పృష్టానిస్తోత్రవిశేషాః । అతిగ్రాహ్యగ్రహవిశేషాః ।
 శాఖాంతరేషి కుండపాయునామయనే మాసమగ్నిహేలాత్రంచహేతీతి
 మాసవిశేషముపజీవ్యకర్తవ్యవిశేషంకల్పసూత్రకారావతంతి । అక్ష
 యోగంహవై చాతుర్థ్యస్యయాజినస్సుకృతంభవతి । ఫాల్గున్యాంపౌణ
 మాస్యాంచైత్యాగ్రింవావైశ్వదేవేనయజేతేతి । తతశ్చత్రిషుమాసేష్వా
 షాధ్యాం శ్రావణాయాంవోధసాయంవరుణప్రఘానైర్యజత ఇత్యాది ।
 స్మార్తాశ్చవద్భవురాణోక్తగౌరీప్రతాదయశ్చైత్రమాసాదిషు క్రమేణ
 కర్తవ్యాః । తెచహేమాద్రావతకాండేద్రష్టవ్యాః । తథాచ విష్ణుధ
 మోత్తరే । తిలదానాదీని మాఘమాసాదిషుకర్తవ్యాని । తానిచ దాన
 కాండేద్రష్టవ్యాః । చాంద్రసౌరసావనానాంమధ్యే కన్యచిత్ప్రకస్త
 వ్యంద్రష్టవ్యం । తదుక్తంజ్యోతిర్దగ్ధణేసౌరోమాసోవివాహాదాయజ్ఞా
 దౌసావనస్తన్యతః । ఆర్దికేపితృకార్యేషు చాంద్రోమాసః ప్రకీర్తిత ఇతి॥
 ఇతికాలమాధవీయేమాసనిర్ణయః॥

అథమలమాసనిర్ణయః.

తస్యస్వరూపంబ్రహ్మసిద్ధాంతేభిహితం । చాంద్రోమాసోహ్యసం

క్రాంతోమలమాసఃప్రకీర్తితఇతి । మలత్వంచకాలాధిక్యాత్ । తథా
 చగృహ్యపరిశీష్టే । మలంవదంతికాలస్యమాసంచాలవిదోధికమితి । కాలా
 ధిక్యంచవిష్ణుధర్మోత్తరేభిహితం । సౌరేణాబ్దిస్తుమాసేనయథాభవతిభా
 గవ । సావనేతుతథామాసేదినపట్కంస పూర్యతే । దినరాత్రే శ్చ
 తెరామప్రోక్తాస్సంవత్సరేణపట్ । సౌరసంవత్సరస్యాంతేమాసేనశశి
 జేనతు । ఏకాదశాతిరిచ్యంతేదినానిభృగునందన । మాసద్యయేషట్కమా
 సేనస్తాన్సాతీరిచ్యతే । సచాధిమాసకఃప్రోక్తఃకామ్యకమఃసుగహే
 తఇతి । అయమథకః । స్థూలదృశాసౌరసంవత్సరష్టద్భిదినైస్సావనాదతిరి
 చ్యతే । ఏకాదశఃప్రేక్ష్యాన్ద్రాదతిరిచ్యతే । తథానతి । చాంద్రసంవత్సర
 ద్వయాత్సౌరసంవత్సరద్వయంచావింశత్యాగినైరధికంభవతి । తతః
 ధ్వంసౌరమాసాష్టకంచాంద్రమాసాష్టకాత్సాష్టైకస్యప్రభిదిన్రతి
 రిచ్యతే । తథావమలిత్యాదినాధన్యూనోమాసోభవతి । సోయమధికో
 మాసఇతి । అవశిష్టదినాధానిరూపణంచయథోక్తకాలాదూర్వకంషోడ
 శదినైస్సంవద్యతే । అతఏవసిద్ధాంతేభిహితం । ద్వాత్రింశద్భిగతేర్దా
 సేదిన్రేషోడశభిస్తథా । ఘటికానాంచతుష్కేణపతత్యేకోధిమాసక
 ఇతి । సచకాలాధిక్యమాత్రేణమలత్వేతిధ్యాదివృద్ధేగపిమలత్వంప్రసజ్యే
 తెతిశంకసియం । కాలాధిక్యేనతిసమంసకత్వేనమలత్వాంగీకారాత్ । సమం
 సకత్వంజ్యోతిశ్చాప్రేభిహితం । అసంక్రాంతోహియోమాసకదాచి తిథి
 వృద్ధిః । కాలాంతరాత్సమాయాతినమంసకఇతీవ్యైఇతి । పురుషస్యసూర్య
 స్యతత్రాభావాన్నమంసకత్వంతదపితతేగ్రహాం । అరుగస్సుర్యోభాను
 స్తవనశ్చంద్రోరవిర్భవన్తిశ్చ । అర్యమహిరగ్యరేతోదివాకరామిత్రవిష్ణువ
 ఎతేద్వాదశసూర్యామాఘాద్యేషాదయంతిమాసేషు । నిస్సుర్యోధికమా
 సోమలిప్తుచాఖ్యస్తతిః పాపఇతి । మాసేషుద్వాదశాదిత్యాస్తవంతేహియ
 థాక్రియంనమంసకేధికేమాసేమండలంతపతేరపరితిచ । మలిముచత్వంచే
 తస్యరాశు సేస్తస్కురేరాక్రాంతత్వాత్ । తదాహశాతాతపః । వత
 రాంతగతఃపాపోయజ్ఞానాంఫలనాశకృత్ । నేయులేయాతథా

నాద్యైస్సమాక్రాంతోవినాశక్షేః | మలిమ్లుచ్చైస్సమాక్రాంతంసూర్యసం
క్రాంతవజితం | మలిమ్లుచంవిజానీయాదగ్ధహేతంసర్వకర్మస్వీతి ||

అధిమాసకాలేయత్తావిరోధ పరిహారః.

సనుద్వా త్రింశద్భిగక్షతైమాన్సేరిత్య నేనవచనేనయేయం కాలేయ
త్తాదజితా సావచనాంతరేణవిరుధ్యతే | తథాచకాతకగృహ్యంయస్త్రి
న్వాసేనసంక్రాంతిస్సంక్రాంతిద్వయమేవవా | మలమాసస్సవిజ్ఞేయోమాసే
త్రింశత్తమేభవతి | నాయందోషః | ద్వయోవచనయోభిన్నవిషయ
త్వాత్ | జ్యోతిశ్శాస్త్ర ప్రసిద్ధంమధ్యమాసమాశ్రిత్యద్వాత్రింశద్భివచ
ంప్రవృత్తం | యస్త్రిన్వాసఇతితత్ స్ఫుటమాసమాశ్రిత్యప్రవృత్తం | సనుమ
ధ్యమాసప్రసిద్ధోవృత్తిధి క్షమాసోస్యోతిశ్శాస్త్రేవ్యవహార ఏవోపయు
జ్యతే | తతుశ్శాస్త్రస్తాతయోః | తస్యశుక్లప్రతిపదాదిగ శాంతత్యనియ
మాసంభవాత్ | పోడశభిదిక్షేఘటికాచతుష్టయేనచోపేతేషుద్వాత్రిం
శన్తాసేషుగతేషుసోధికమాసోభిధీయతే | తత్యిదిదశాంతామాసావి
వక్షీతాః | తదాకృష్ణద్వితీయాంఘటికాచతుష్టయేగతేలధికమాసస్యో
సక్రమఃప్రసజ్యతే | అధానియతోవక్రమావసానాద్ద్వాత్రింశన్తాసావివ
క్షేరకతదాశుక్లప్రతిపదాదిదశాంతోధికమాసఇత్యేషనియమోనలభ్య
తే | శ్రౌతస్తాతవ్యవహారోపయోగిన్యధికమాసోనియతః | తథాచలఘు
హారితః | ఇంద్రాగ్నియత్రహూయేతే మాసాదిస్సంప్రకీర్తితః | అగ్నిహో
మాసితామధ్యేసమాప్తాపితృసోమకా | తమతిక్రమ్యతుయదారవిగచ్ఛే
త్కదాచన | ఆద్యోమలిమ్లుచోజ్ఞేయోద్వితీయః | ప్రాకృతఃస్త్వతఇతిఅయ
మథః | దశఘణికమాసయాజినాంశుక్లప్రతిపదిదశేష్టిదేవావింద్రా
గ్నిహూయేతే | కృష్ణప్రతిపదిపూణమాసేష్టిదేవావగ్నిహూ | అమా
వాస్యాయాంపిండపితృయజ్ఞదేవాపితృసోమకా | తత్రైవంసతిశుక్లప్రతి
పదాదిదశాంతోమాసస్సంక్రాంతిరహితోధిమాసఇత్యథాల్లభ్యతఇతి
తస్తాన్తధ్యమాసగణనాశ్రౌతస్తాతయోనోపేయకా | బాధంతథాపి |
కాలాధిక్యాప్తృచూసఇత్యస్త్రిన్వంశేతదుదాహరణమిత్యదోషః | యత్తు
మాసేత్రింశత్తమేభవేదిత్యుదాహృతం | తచ్చ శాస్త్రస్తాతయోరిత్యవ
యుజ్యతే | తత్స్ఫుటమాససిద్ధత్వాత్తాద్యశంచాపి మాసముదాహరామః

అస్మిన్నామలైష్ట్యపంచాశద్వ్యక్తశతద్వయాధికేవమాణాంసహస్రేగతే
 సతినమనంతరభావీయోమిశ్వరసంవత్సరఃతస్మిక్తశ్రావణమాసాధికో
 తఃపూర్వభావీయోభావసంవత్సరఃతస్మిన్ఫాల్గునమాసాధికః।తయోస్యం
 వత్సరయోర్వ్యవతినాద్వాయవధాత్యసంవత్సరతదీయాశ్చతువిం
 శతిమాసాశశ్వరసంవత్సరేవత్వారఃజైత్రాద్యాః। తథాసతీయథోక్త
 ఫాల్గునమారభ్యగణనాయాయథోక్తశ్రావణమాసస్త్రింశత్తమోభవ
 తి।అనేనన్యాయేనషష్ఠీమాసాత్తమేషుపంచసంవత్సరేషుద్వావధికమాసా
 సంపద్యతే । తదుక్తంమహాభారతే । పంచమేపంచమేవషేషాద్వామా
 సావధిజాయతః। తెషాంకాలాతిరేకేణగ్రహణామతిచారతఇతి । నన్వధి
 మాసస్యక్వనిత్రింశత్తమత్వంవ్యభిచరతి । న్యూనాధికసంఖ్యాయా అపిద
 శేనాత్। తథాహి । యథోక్తశ్వరసంవత్సరౌక్తరభావినిష్కభానుసం
 వత్సరేవైశాఖమాసాధికః।తతఉక్తరభావినితారణసంవత్సరవ్యవహితే
 పాథికపంచసంవత్సరేభాద్రపదమాసాధికః। తథాచతస్యఏకొనత్రింశత్వం
 సంపద్యతే। తథాఖరసంవత్సరేవైశాఖమాసాధికః । నందనసంవత్సరే
 వ్యవహితేవిజయసంవత్సరేభాద్రపదమాసాధికఃఇతితత్రాస్యేకొనత్రిం
 శత్వం। తథాచముఖసంవత్సరేశ్రావణమాసాధికః। సేవిశంబివిశంబి
 వత్సరద్వయవ్యవహితేవికారిసంవత్సరేజ్యేష్ఠమాసాధికః। తథాచతత్ర
 పంచత్రింశత్వంసంపద్యతే। తస్మాద్వాసేత్రింశత్తమేభవేదిత్యేతదయుక్తం
 నాయందోషః। త్రింశత్తమత్వస్యలక్షణత్యేనానంగీకారాత్ । ఉదా
 హరణప్రదశేనాథశ్చమేతదుక్తమిత్యవిరోధః ॥

మలమాసస్యోత్తరశేషత్వం-

ఇదమత్రవిచార్యతే । కేమయంమలమాసస్వతంత్రఃఉతపూర్వస్యశు
 ద్ధమాసస్యశేషః ఆహ్వాన్విదుత్తరస్యశుద్ధమాసస్యశేషఇతి । నచకాక
 దంతపరిక్షేయమనుష్ఠానానుపయోగాదితశంకనీయం ప్రత్యాబ్ధికాద్యను
 ష్ఠానైతద్విచారస్యాపయ్యుక్తత్వాత్ । తథాహి। శుద్ధామాశశుద్ధశ్రావణ
 యోమఃశ్వేయదామలమాసఃతదాతస్యస్వతంత్రత్వేతస్మిన్ప్రత్యాబ్ధిక
 మేవసప్రాప్నోతి। పూర్వస్యోత్తరస్యదాశేషత్వేశేషిణిమాసేయస్మిన్
 క్యాబ్ధితాదితస్యమలయాసేష్యనుష్ఠానంప్రాప్నోతి। పితృకాగ్యాణిచాభ

యోగితివచనాత్ । తస్మాత్సార్థకౌవిచారః । తత్రస్వాతంత్ర్యంతావద్య
తునిగ్ణయేనిరసంపారతంత్ర్యేతుపూర్వశేషత్వంయక్తమితీకచిదాహుః ।
తత్రోపపత్తింకచిదిచ్ఛంతిచోపన్యస్యంతిచ । మేషాదినంత్రాంత యశైచ
త్రాదిసంజ్ఞానాంప్రయోజకాఃతథాచజ్యోతిశ్చాస్త్రేభిహితం । మేషాదిస్థే
సవిశరియోయోమాసఃప్రపూర్యతేచాండ్రః । చైత్రాద్యస్సజ్జేయఃపూర్ణ
ద్విత్యేద్విమాసాంత్యగతి । యదాసవితర్యైకరాశిస్థితేసతిదశకద్వయంపూ
ర్యతేతదానీమంత్య ఉత్తరదశావసానకౌమాసః । నపూర్వదర్శావసా
నగత్యర్థః । యదాశుద్ధాషాఢస్యబహుళచతుర్దశ్యాంద్యైవాకర్ణబసంత్రా
తిర్భవతి । శుద్ధత్రావణస్యశుక్లపక్షైప్రతిపదిద్వితీయాయాంవాసిష్టాసం
కాంతిః । తదాకర్కటసంత్రాంతియుక్తస్యశుద్ధమాసస్యాషాఢత్వంయు
క్తం । యదిదర్శస్యకర్కటస్థరవావసితత్వాత్ । సిష్టాసంత్రాంతియుక్త
స్యాపిత్రావణత్వముచితం । తదీయదర్శస్యసిష్టాస్థరవావసితత్వాత్తైవ
న్యాయేనాసయోర్వధ్యవర్తనస్సంత్రాంతిరహితస్యమాసస్యదర్శకర్కట
స్థవరవాపూర్యతగతిపూర్వాషాఢపక్షేతస్యాప్యాషాఢత్వంయక్తమితి
అత్యోచ్యతే । మేషాదీనాం శుద్ధమాససంజ్ఞానాంప్రత్యేకప్రయోజకత్వం
మలమాసస్యోత్తరమాసశేషత్వస్థరణాత్ । తథాచజ్యోతిఃపితామహః ।
షష్ట్యేతుదివసైర్వాసఃకథితోబాదరాయణైః । పూర్వార్ధంతుపరిత్యజ్యక
తేవ్యాఉత్తరేక్రియాగతి । అన్యత్రాపిషష్టిదినాత్తకంమాసంప్రకృత్యో
క్తం । ఆర్యోమలిష్టుచోజ్యేయోద్వితీయఃప్రకృతఃస్పృతగతి । ఏవంషష్టిది
నోమాసస్తదధికంతుమలిష్టుచగతి । జ్యోతిశ్చాస్త్రాంతరేపిషష్ట్యేతుదివ
సైర్వాసఃకథితోబాదరాయణైః । పూర్వార్ధంతుపరిత్యజ్యముత్తరార్ధం
ప్రశస్యతగతి ।

క్షయమాసవిచారః.

అ నైవపంసంత్రాంతిరహితస్యమలమాసస్యోత్తరశేషత్వంద్విసంత్రాం
తియుక్తస్యతుకథమితీచైత్ ఉచ్యతే । తత్రప్రథమంతావత్స్వరూపంనిరూ
చ్యతే । తత్రజ్యోతిశ్చాస్త్రేభిహితం । అసంత్రాంతిమాసోధిమాసఃస్ఫుట
స్సాన్యద్విసంత్రాంతిమాసఃక్షయాఖ్యఃకదాచిత్ । క్షయఃకార్తికాదిత్ర
యేనాస్యదాస్యాత్తదావషకమధ్యేధిమాసద్వయంచైతి । అయమథః ।

స్ఫుటమానేనయోయమసంక్రాంతిసస్ఫుటాధియంసః । తేనైవమానేన
యోద్విసంక్రాంతియక్తఃసక్షయమాసః । సచకాతకమాగకశీషక
పాషమాసేష్యవత్రిష్యస్యతమేభవతినాస్యోమమాఖాదిషునవసు । ఎవం
విధక్షయమాసయుక్తవర్షక్షయమాసాత్పూర్వంతిషుమాసేషుమధ్యే
కశ్చిదధికమాసాభవతి । త్తయమాసాదూర్ధ్వమపి మాసత్రయమధ్యేవ
రోధిమాసఃతదేతదేవం విధమేకవర్షస్థంకులమాసద్వయం చిరైకకాలేన
యదాకదాచిజ్ఞాయతేతత్తాలస్యతునియమోనభవేదిత్యాదివాసిష్టోక్తేః ।
నత్యేకాధిమాసవత్ పునఃపునస్సహసాసమాయాతి । తత్ప్రతియగమ
నకాలశ్చసిద్ధాంతశిరోమణోదశితః ॥ గతేభ్యద్రినందైమికతేశా
కకాలేతిథీచైభవవిష్యత్తథాంగాక్షసూర్యైః । గజాద్యగ్నిహుభిస్త
థాప్రాయశోయంతువేదేందువక్షేఃక్వచిద్గోకుభిశ్చ । అస్యాయమ
థకః । చతుస్సప్తత్యధికైవశతసంఖ్యాకైవక్షేఃవతిమితే శకస్య
కాలేకశ్చిదుక్తమాసత్రయోపేతోవత్సరోగతః । యథోక్తసంఖ్యాభ్య
ద్రినందైరిత్యనేనవదేనవివక్షితా । అబ్ధయశ్చత్వారః । అద్రయస్సప్తసందా
నవ । ఏతత్సంఖ్యాత్రయం అంకగణనప్రసిద్ధాప్రాతిలోష్యేనలిఖ
తంచైత్యథోక్తసంఖ్యాయాంవర్యవస్యతి । తిథీచైరిత్యతాపితిథయఃపం
చదశ । ఈశావీకాదశ । తత్రగణకైరంశేషప్రక్షిప్తేషుపంచదశాధికశతయు
క్తసహస్రసంఖ్యాసంవద్యతే । తావద్భిఃవక్షేమికతేశకకాలేకశ్చి
దుక్తమాసత్రయోపేతస్సంవత్సరః । అంగాక్షసూర్యైరిత్యత్ర అంగానిష
ట్ । అక్షాణీంద్రియాణిపంచ । సూర్యాద్వాదశ । తచ్చాంకప్రక్షేపేనతిష
ట్పంచాశదధికశతద్వయోపేతసహస్రసంఖ్యాసంవద్యతే । తావద్భిఃసంవ
త్సరైమికతేశకకాలేయథోక్తమాసత్రయోపేతః కశ్చిత్సంవత్సరః । అస్య
హోదాహరణంపూర్వమేవోదాహృతం । ఈశ్వరసంవత్సరాత్ప్రాచీనా
ద్భావసంవత్సరః । తత్రహేభాద్రపదబహుళామాయాంకన్యాసంక్రాం
తిః । తతః ఊర్ధ్వమసంక్రాంతమేకమాసమతీత్యేతరయోర్మాసయోః
క్రమేణతులావృత్తికసంక్రాంతీ । తతః ఊర్ధ్వమేకస్తీన్తాసేశుక్లస్య
తివదిధనుస్సంక్రాంతిః । దశేమకరసంక్రాంతిః । తతః ఊర్ధ్వంకుంభ
సంక్రాంతిః । అనంతరేమాసేదశేతతః ఊర్ధ్వమేకమాసమతీత్యేత

ఋష్యాంశుక ప్రతిపదిమీనసంక్రాంతిః । ఎవంచనతి ఏకస్మిన్నేవవత్సరే
ద్వావసంక్రాంతౌమాసౌ ఏకౌద్విసంక్రాంతిమాస ఇతి । యథోక్తం
మాసత్రితయంసంపద్యతే । గజాద్యగ్నిభూభిర్యత్రాపిగజాఅష్టే-అ
ద్రునున్నప్రలగ్నయస్త్రయఃఘామిరేకాతత్రాంకప్రక్షేపేనతిత్వసప్త
త్యధిక శతత్రయోపేతసహస్రసంఖ్యాసంపద్యతే తావద్భివత్సరైఃకైత
శకకాలేకశ్చిదుక్తవిధస్సంపత్సరః । కువేదేందువక్షేరిత్యత్రకురే కావే
దాశ్చత్వారింశదురేకఃతత్రాంకప్రక్షేపజైరేకచత్వారింశదధికశతసం
ఖ్యాభవతి । ఏతావద్భివత్సరైఃకైవచిత్పురోవ్యక్తక్షయమాసయోవ్యవ
ధానంభవతి । గోకుభిశ్చేత్యత్రనపుంసకవజ్జితేషుస్వరాక్షరేషుగణ్యమా
నేష్యౌకారోనవమస్సంపద్యతే । కురేకాతత్రాంకప్రక్షేపేనత్యేకోనవిం
శతిభవతి । తావద్భివత్సరైఃకైవచిత్పురోవ్యక్తయోఃక్షయమాసయో
వ్యవధానమితి॥

క్షయమాసోపపత్తిః.

అత్రద్విసంక్రాంతియ్యుక్తస్యక్షయసంజ్ఞాయాముపపత్తిరుచ్యతే । య
దాధనుస్థేరవాదశకపూర్తిభవతి । తదాతస్యమేషాదివచనేనమాగ
శీషత్వంసంప్రాప్తం । తథానతిపూర్వోదాహృతేద్విసంక్రాంతిమా
సేధనుస్థేరవాదస్సేనసమాప్తఃమకరస్థేతురవాదర్యస్సమాప్తః । అతఃపా
షమాసత్వంతస్యసంపన్నం । తథాచమాగశీషత్వత్రయప్రత్యాదస్య
క్షయసంజ్ఞాయుక్తా । అతఎవైకమాసగ్రాసిత్యాదంహసంపాపస్యవతిరితి
వ్యుత్పత్త్యాసపవాంహస్పతిసంజ్ఞయాపివ్యవహీయతే । సచవ్యవహారోచా
హాస్పత్యజ్యోతిగ్రంథేదృశ్యతే॥ యస్మిన్నాసేనసంక్రాంతిస్సంక్రాంతి
ద్వయమేవవా । సంసర్పాంహస్పతీమాసావధిమాసశ్చనిందితాఇతి॥ తత్ర
క్షయమాసాత్ప్రచీనోయోసంక్రాంతఃససంసర్పః । అసంక్రాంతత్వేనే
తరాధిమాసవత్కర్తాహతాయాంప్రాప్తాయాంతదపవాదేనకర్తాన
హాస్పకసమ్యక్సర్పతీతిసంసర్పః । తస్యకర్తానహాత్వప్రప్తిరేవంస్త
ర్యతే । సినివాళిమతిక్రవ్యయదాసంక్రమతేరవిః । రవిణాలంఘితో మాసో
హ్యసహాస్సవకర్తస్వీతి॥ తదపవాదశ్చైవంస్తర్యతే॥ మాసద్వయేబ్ద

మధ్యేతుసంక్రాంతిర్మయదాభవేత్ || ప్రాకృతస్తత్రపూర్వఃస్యాదధిమా
సస్తథోత్తరఇతి | సంక్రాంతిరహితయోద్వయోమాససర్వార్థ్యమః
పూర్వోసంక్రాంతఃసః ప్రాకృతఃశుద్ధమాసఃసర్వకరాహణత్యరః
అస్తిన్నేవాథేజాబాలిః | ఏకస్తిన్నపివషేచద్వయమాసావధిమాసకా |
ప్రాకృతస్తత్రపూర్వస్యాదధిమాసస్తథోత్తరఇతి | అతస్సంసవత్వంత
స్యోపపన్నం | అసంక్రాంతమాసద్వయేషుధ్యవర్తినఃక్షయమాసస్యాంహ
స్పృతిత్వనిరుక్తిఃపూర్వమేవదశికా | యత్ప్రభావినోసంక్రాంతస్యకా
లాధిక్యాదధికమాసత్వం | తపలేత్రయోపిజ్యోతిశ్చాస్త్రేప్రసిద్ధవివాహాది
ఘనిందితాః | యథాక్తప్రకరణాంహస్పృతిగామ్నఃక్షయమాసస్యద్విసం
క్రాంతిప్రయుక్తనామసంభవేసతిశుద్ధమాసవత్సవంత్యాన్నిపూర్వో
త్తరమాసశేషత్వశంకావకాశః | నన్వేకాధిమాసోపేతసంవత్సరస్యత్ర
యోదశమాసాత్తకత్వంయథాతథాధిమాసద్వయోపేతసంవత్సరస్యచ
తుర్దశమాసాత్తకత్వంప్రాప్తంనవతద్యక్తం | త్రయోదశంతశ్రుతిరాహ
మాసశ్చతుదశఃక్యాపిచనైవదృష్టఇతివచనాత్నైషదోషః | అసంక్రాం
తత్యేనాధికత్వప్రసక్తిరయుక్తా | తయోద్వయోర్వ్యధ్యపూర్వస్యాధిక
మాసత్వనిషేధాత్ | ఉక్తంహిజ్యోతిస్సిద్ధాంతే || ఘటకన్యాగతేసూర్యే
వృద్ధికేవాభధన్నిని | మకరేవాభకుంభేవానాధిమాసోవిధీయతఇతి || అయ
మథః | వృద్ధికాదిచత్యుషమాసేషుఅధిమాసఃప్రాప్నోతి | తదాసూ
ర్యేతులాకస్యయోర్వరమాసేసత్యసంక్రాంతోపినాధిమాసఇతి | ఘట
కన్యాగతఇత్యుపలక్షణం | పూర్వేష్యపిప్రసక్తః | అసంక్రాంతోనాధి
మాసః | తదుక్తంబ్రహ్మసిద్ధాంతే || చైత్రాదవాజ్ఞాధిమాసఃపరత
న్వధికౌభవేదితి | చైత్రాదారభ్యోపరితనేషు మాసేషు తదాయకాకాచి
ద్వయమాసావసంక్రాంతౌతదాతయోరర్వాచీనఃపూర్వోనాధిమాసః |
ఉత్తరస్సుభవత్యధిమాసః ||

మాససంఖ్యాసిద్ధయః.

ననుమాధూచ్చతుదశమాసత్వప్రాప్తితథాప్యేకాదశమాసత్వం
ప్రజ్యతెత్యస్త్యేవదోషః | తథాహి | ద్వాదశమాసాస్సంవత్సరఇత్యేషాని
త్యైవప్రతుటిః | సాసంక్రాంతాన్మాసానుద్దిశ్యప్రవతతే | అస్తిత్రయోద

శోమాసగ్నిత్యాహురిత్యసంక్రాంతస్యకాదాచిత్త స్యపృథక్ప్రమాణాత్, తథాచసతిప్రకృతేక్షయమాసోపేతత్రయోదశమాసాత్త్యకేసంవత్సరేద్వయోరసంక్రాంతయోఃపరిత్యాగేసత్యవశిష్టాస్ససంక్రాంతా ఏకాదశైవ తతోసిత్యచచ్చృతివిరోధాత్ | నాయందోషః | ద్విసంక్రాంతియక్తస్యక్షయస్యమాసద్వయత్వేనపరిగణనాత్ | తథాచస్త్యతే | తిథ్యధేవ్రథమే పూర్వేద్వితీయేధేతదుత్తరః | మాసావితిబుధేచ్ఛింత్యోజయ మాసస్య మధ్యగావితిజ్యోతిశ్శాస్త్రేద్విసంక్రాంతియక్తాత్క్షయమాసాదాద్యసంక్రాంతేః క్షయచిత్తుర్వప్రచాలనసంస్కారోష్ట్రస్తీత్యుక్తం | తథాచ || యదాచాలనమస్తితదాపూర్వస్యాసంక్రాంతస్యసంక్రాంతస్యసంపాదనాదయంక్షయమాసఏకత్వేనైవపరిగణనీయః | యదాతుచాలనంనాస్తితదాయథోక్తప్రకారేణమాసద్వయాత్కత్వంద్రష్టవ్యం | తదుక్తం | వాసిష్ఠసిద్ధాంతే | యదినచలతివైతన్తాసయగ్గంవిచింత్యమితి || ఇత్థంమలమాసస్వరూపం నిరూపితం ||

అధిమాసాదౌకర్తవ్యాకర్తవ్యవిచారః,

అథతత్రవజ్యౌవజ్యౌవివేకఃక్రియతే || తత్రైతేనసిః || శ్రౌతస్సార్తక్రియాస్సర్వాద్వాదశేమాసీర్తితాః | త్రయోదశేతుసర్వాస్తాః నిష్ఫలాశ్చిక్తిర్తితాః | తస్మాత్త్రయోదశేమాసికుర్యాత్తానకథంచన | కుర్వన్ననర్థమేవాశుకుర్యాదాత్మవినాశనమితి | తత్రనిష్ఫలాశ్చత్యభిధానాత్ఫలకామనయాప్రవృత్తంకర్తృనిషిధ్యతేఇతిగమ్యతే | తథాచస్త్యత్యంతరం | ఇష్ట్యాదినర్వకామ్యంతుమలమాసేవివజ్జయేదితి | నచసర్వాస్తాశ్చత్యభిధానాన్నిత్యనైమిత్తికయోరపినిషేధశ్శంకనీయః | సత్యవైమిత్తికకుర్యాత్ప్రయతస్సమలిప్తుచఇతిబృహస్పతివచనాత్ | జాబాలినాపితధైవోక్తంనిత్యంనైమిత్తికంచైవశ్రాద్ధంకుర్యాన్నలిప్తుచే | తిథినక్షత్రవారోక్తంకామ్యంనైవకదాచనేతి | యోయంమలమాసేకామ్యనిషేధః అసావారంభసమాప్తివిషయః | అసూర్యానామయేమాసానతేషుమమసమృతాః | వ్రతానాంశైవయజ్ఞానాంఆరంభాశ్చసమాప్తయగ్నిత్యారంభసమాప్త్యోరేవఅధిమాసప్రతిషేధాదారంభసమాప్త్యర్థపాతిన్యధిమాసేసితదారబంధంకామ్యమనుష్ఠేయం | అధిమాసేనివతితేహ్యేషఏవవిధిక్రమఇతిస్తరణాత్ | యత్తు |

కాతకగృహ్యసమాప్తిప్రతిషేధప్రతిప్రసవవచనం॥ప్రవృత్తంమలమాసా
త్ప్రాక్తామ్యకర్తృసమాపితం॥ఆగతేమలమాసేపితప్రమాప్యంసంశయ
తితత్సామనమాసప్రవృత్తకృభిచాంద్రయణాహీనసత్రాదివిషయంత
త్రావశ్యకంతుయత్కామ్యంకర్తృత్వలమాసేవ్యవస్థేయం॥ తద్యథా ।
ప్రకాంతేమలమాసేద్విత్రిపుదినేషయదికశ్చిద్భూలగ్రహబ్రహ్మరాక్ష
సాదినాగృహ్యతేతదారత్తోఘ్నిష్టిస్సద్యవవకర్తవ్యామలమాసగమాప్తి
ప్రతీత్యాంబాలాదిఃకరణసంగాత్ । సాచేష్టిఃకామ్యకాండేశూ
యతే॥అగ్నయేరత్తోఘ్నుసరోదాశస్థాకపాలనివకపేగ్యగ్ంగతా
గ్ంగిసచేరన్నగ్నిమేవరత్తోహణగ్గ్నేసభాగధేయోపధావతినఏవా
స్తాద్రతాగ్గ్నేవహంతీతి॥ సచేరకసమవేయఃగృహ్ణేయరితియావత్ ।
ఉపదధాతి॥ తద్దేవతాప్రీతయేహవిభాకగేనతోషయతి॥తస్మాద్రత్తోగృ
హీతాదీష్టికర్తారత్తోగ్గ్నేవసయతి॥ అధైవాభిచరతః॥ పతిచరతశ్చకాచిది
ష్టిఃశూయతే॥అగ్నవైష్ణవమేకావశకపాలనివకపేదభిచరన్నితి॥పతి
వైవరస్తాదభిచరంతమభిచరంతి॥ ద్వైద్యపురోసువాక్యేకుర్యాదిచి॥తత్ర
ద్వయోరప్యేకైవేష్టిః॥ అభిచరతవక్తైకపురోసువాక్యాప్రతిచరతస్తుద్వై
ద్వైత్తివిశేషః॥కాలవిలంబప్రతీత్యాత్రాపినసంభవతి॥ చాధకేత్రాప్ర
త్యాసన్నేసతితధైవాభిచారస్యకర్తవ్యత్వాత్॥ ప్రతిచారస్యాపిసవకా
లః॥ ఏతయైవయశేతాభిచర్యమాణ ఇతివతకమానవాచినాశానచ్చిత్వ
యాంతేనశబ్దేనప్రతిచారకతుకరభిచారసమకాలత్వవిశేషస్మరణాత్॥ ఏ
వంప్రబలజ్యౌరరాజద్రోహదినాయదాపమృత్యురనుభావ్యఃప్రస్తకః॥ తదా
పిసద్యవవేష్టికర్తవ్యాఇష్టిస్తుశూయతే॥ యోమృత్యోవిభేదీయాఽస్తిస్తా
ఏతాంప్రాజాపత్యాగ్ంగతకృష్ణలాంనివకపేత్ప్రజాపతిమేవస్వైభాగ
ధేయోపధావతినఏవాస్తిన్నాయదకదాతీసర్వమాయురేతీతి॥కృష్ణలా
నిస్సృష్టశకలానియత్రపరిమితాచితసంఖ్యానియస్యాంనివాకపణీయాని
సేష్టిశ్చతకృష్ణలా॥ యదావృష్ట్యభావాత్సస్యానిశుష్యంతిమలమాసస్తా
గతస్తదాకారీర్యావృష్టికామోనుజేతేతివిహితేష్టిర్నకాలవిలంబంసహ
తే॥ఏవంస్తాతాన్యస్యావశ్యకాన్ఉదాహరణీయాన్॥

అనన్యగతికంఘలమాసెవికర్తవ్యం.

నిత్యనైమిత్తికయోరపియదనన్యగతికంతఃజవమలమాసెకార్యం! అనన్యగతియన్విశ్రంభర్యానైమిత్తికంతఃభేషిస్తరణాత్! కారకగృహ్యేషి! మతసన్యగతినిత్యాంకుర్యానైమిత్తికక్రియామితి! అనన్యగతికానిచనిత్యానిగృహ్యపశిష్టేఉదాహృతాని! అపషట్కారహేమామాశ్చపత్వచాగ్రయణంతథా! మలమాసెతుకర్తవ్యంకామ్యాభిష్టేస్తువజయేదితి! అపషట్కారహేమామాః అగ్నిహేమాత్రోపాసనవైశ్వదేవాదయః! పర్వదర్శపూర్ణమాసోపావణస్థానీపాకశ్చ! దశాదీనాంనిత్యత్వమకరణేప్రత్యవాయత్రచకాదవగంతవ్యం! తథాచాధర్వణికాఅమనంతి! యస్యాగ్నిహేమాత్రమదుశేమాపౌణిమాసమచాతుర్త్యచనాగ్రయణమతిథివజేతంజ అపలతమవైశ్వదేవపవిధినాహుతమాసస్తమాంస్తస్యలూకాన్నినస్తీతి! గత్యంతరయక్తానితునిత్యానితత్రవజ్యాకాని! తదుక్తంకారకగృహ్యపరిశిష్టేసోమయాగౌదికర్తాణినిత్యాన్యపీమలిముచే! వషేష్ట్యాగ్రయణాధానేచాతుర్త్యానిదికాన్యపి! మహాలయాష్టకత్రాద్ధోపాకర్తాణ్యపిర్తయత్! స్పష్టంమాసవిశేషాశ్చ్యంవిహితంవజయేత్తలభితి! సోమయాగౌవసంతేవిహితః! తస్యమలమాసెవర్జనేపిశుద్ధమాసెనుష్ఠానసంభవాత్ సగతికత్వం! సేష్టిఃకారకశాఖాదాప్రసిద్ధా! నచాగ్రయణస్యసగతికాగతికయోరుదాహరణంవిరుద్ధమిశంకనీయం! తస్యమలమాసెవికల్పితత్వాత్! తదాహపైతీనసిః! సంక్రాంతిరహితేమాసికుర్యాదాగ్రయణంనవేతి! అనన్యగతికానినైమిత్తికానిగ్రహణస్నానాదీని! తేషాంమలమాసెవికర్తవ్యతామాహయమః! చంద్రసూర్యగ్రహేస్సానంత్రాద్ధదానజపాదికం! కార్యాణిమలమాసేపినిత్యంనైమిత్తికంతఃభేషి! సగతికానితునైమిత్తికానిజాతేష్ట్యాదీని! వైశ్వానరంద్వాదశకపాలనిర్వపేక్షుత్రేజాతభివిహితాయాభిష్టేరాశౌచేవసితేయథానుష్ఠానంతద్వన్తలమాసేష్యవసితేనుష్ఠాతుంకృత్యాత్సగతికత్వంయథోక్తంనిత్యకామ్యకమావశ్యకం! అనన్యగతికైనిత్యనైమిత్తికానిమలమాసెకార్యే! సతరాణీతిసామాన్యతోవజ్యాకవజ్యకవివేరస్సంపన్నః!

అధికమానకర్తనిర్ణయః.

మలమాసేవజ్యోవజ్యోకార్యసంగ్రహః.

తానిచకార్యాణికాలాదశకారస్సంగృహ్యేత్తముదాజహర। ద్వా
దశాహేసపిండంతంకర్తగ్రహణజన్మనాః। సీమంతేపుంసవెశ్రాద్ధంద్వా
వెత్రాజాతకర్తచ। రోగశాంతిరలాభచగయాశాద్ధంవ్రతానిచ। ప్రాయ
శ్చిత్తనిమిత్తస్యవశాత్పుర్వేవరత్రవా। అష్టాదకుంభమన్వాదిమహాలయ
యుగాదిషు। శ్రాద్ధందశైవ్యహరహశ్చాద్ధమాదిమమాసికం। ములిముచా
న్యమాసేషుమృతానాంశాద్ధమాద్ధికం। శ్రాద్ధంతుపూర్వద్వైషుతీర్థేషు
చయుగాదిషు। మన్వాదిషుచయద్దానందానందై నందినంచయత్। తిలగో
భూపారణ్యానాంసంధ్యోపాసనయోక్తియా। పవకహూమశ్చైగ్రయ
ణంసాగ్నెర్విశ్చపర్వణోః। నిత్యాగ్నిహూత్రహూమశ్చదేవతాతిథిష్టా
జనం। స్నానంచస్నానవిధినాచాభ్యుపేయవజ్జనం। తర్పణంచనిమిత్త
స్యః। త్యత్వాదుభయత్రచ॥ ॥ అనిశ్యనిమిత్తంచదానంచచమసాదిక్
అగ్న్యధానాధ్వరాత్పుర్వంతీర్థయాత్రామరేక్షణం। దేవారామతట్ట
కాదిప్రతిసామాంజబంధనం। ఆశ్రమస్వీకృతికామ్యవృషోత్సర్గశ్చస్థ
మః। లాజాభిషేకఃప్రథమశుచ్చాడకర్తవ్రతానిచఅన్నప్రాశనమారంభా
గృహణాంచప్రవేశనం। స్నానంవివాహూనామాతివన్నందేవమహూ
త్సవం। వ్రతారంభసమాప్తీచకార్యంకామ్యంచపాప్తనః। ప్రాయశ్చిత్తం
చసర్వస్యమలమాసేవివజ్జయత్॥ ॥ ఉపాకర్తృత్వజ్జనంచపవిత్రదమ
నాపకణే। ఆవరోహశ్చహైమంతస్సపాకణాంబలిరప్తకాః। ఈశాన్యబ
లివిష్ణోశ్చయనంపరివర్తనం। దుర్గేంద్రస్థాపనాత్థానేధ్వజోత్థానంచవజ్రి
ణః। పూర్వత్రప్రతిష్ఠద్ధానిపరత్రాన్యచ్చదైవికమితి॥ అత్రద్వాదశాహే
త్యారభ్యనిత్యత్వాదుభయత్రచేత్యంతేనగ్రంధేనకర్తవ్యసంగ్రహః॥ అని
త్యచనిమిత్తంచేత్యారభ్యవజ్జయేదిత్యంతేనవజ్యోసంగ్రహః॥ ఉపాక
ర్తేత్యారభ్యపరత్రాన్యచ్చదైవికమిత్యంతేనమలమాసేవజ్జితానాంశు
ద్ధమాసేఅవశ్యంకర్తవ్యత్వేనసంగ్రహః॥

మలమాసకర్తవిధినిషేధవచనాని.

అత్రసర్వత్రసాక్షివచనాన్యదాహారామః॥ యమః। గర్భవార్ధుషికే
భ్యుత్తేశ్రాద్ధకర్తృణామసికే। సపిండికరణేనిత్యేనాధిమాసంవివజ్జయత్

తేభకస్నానం జహి సేవామో యవవీహతిలాదిభిః । జాతకర్తాంత్యక
 ర్తాణి నవశ్రాద్ధంతథైవచ । అమాత్రయోదశీశ్రాద్ధం శ్రాద్ధాన్యపిచషోడశః ।
 చంద్రసూర్యగ్రహస్నానం శ్రాద్ధదానజపాదికం । కార్యాణి మలమాసే
 పినిత్యం నైమిత్తికంతథా । మాసికశ్రాద్ధకర్తాణి అమావాస్యశ్రాద్ధకర్తా
 ణి స్యభకః । నిత్యసిత్యదానై । హోమోత్రోపాసనహోమః । అంత్యక
 ర్తాణి దహనోదకదానపిండదానాస్థిసంచయనాదీని । స్మృత్యంతరై ।
 శ్రాద్ధం జాతకనామానియేచ సంస్కారసంవృతాః । మలిమృచేపిక్త
 వ్యాగ్నిష్టిః కామ్యశ్చ వజ్రయేదితి । సంస్కారాన్నపాశననిష్కృమ
 ణాదయః । ప్రతాశ్చాశుర్వాస్యవ్రతాదయః । గభస్తీః । ఎకాద్విష్టంతు
 యచ్చాద్ధంతనైమిత్తికముచ్యతే । తఞ్శ్రాద్ధం పూర్వమాసేచకాలా
 ధిశ్చైవధగ్తత్యతి ॥ శౌతమః । జాతకర్తాణి యచ్చాద్ధం నవశ్రాద్ధంత
 ష్ఠైవచ । గ్రీహణేఘంసవాదౌచతత్పుష్పత్రపటత్రచీత్ ॥ నిమిత్తవశాది
 తివాక్యవిశేషః ॥ స్మృతిసంగ్రహే ॥ జాతకర్తచతుసూతీసీమంతాన్న
 యునవ్రీతు । మలిమృచేపిక్తవీతనిమిత్తం యదిజాయత్యత్యతి ॥ మరీచిః
 రోగేచాలభ్యయోగేచ సీమంతేఘంసవేపిచ । యద్దదాతిసముద్విష్టంపూ
 వకత్రాపినదూవ్యత్యతి । నిమిత్తవశాత్ప్రాయశ్చిత్తాన్యశ్చిద్ద్రీకాం
 డేబహునిశూయతే । ఆహితాగ్నియథాగ్నినన్వాధాయేష్టిమక్య
 త్వాగ్నిమాంతరై ప్రయాణంకుర్యాత్ । తదాతత్భ్యంతా ఇత్యాదిమం
 త్రేణజుహుయాత్ । తథాచశుతిః ॥ సర్వాన్వాధాయోగైకామాన్సప్ర
 శయతి । యోగ్నినన్వాధాయవ్రతముపైతి । సయదనిష్టాప్రయాయా
 త్ । అకామప్రీతాఎనంకామానాను ప్రయాయః । అతేజాఅవీర్యశ్శా
 త్ । సజుహుయాత్ । తుభ్యంతా అంగిరస్తమవిశ్వాస్సక్షీతయః పృథ
 త్ । అగ్నేకామాయయేమిరత్యతి । కామానైవాస్తికదధాతి । కామ
 ప్రీతాఎవంకామాఅనుప్రయాంతి । తేజస్వీవీర్యవాన్భవతీతి । యస్యో
 భయగ్ంసావిరాతికమాశ్చకతి । ఐంద్రంపంచశరవమోదనం నిర్వపే
 దితి । శౌతమః ॥ అబ్ధమంబుఘటందద్యాదన్నంచాపిసుసంచితం । సంవత్సరేవి
 వృద్ధైపవిత్రమాసంచమాసికమితి ॥ మరీచిః ॥ ప్రతిమాసంమృతాహేతుయ
 చ్చాద్ధం ప్రతివత్సరం । మన్వాదౌవయగౌదౌచమాసయోరుభయత్ర

తిచే || మత్స్యపురాణే||వశేచాహుమాశ్చాద్ధందానంచపరివశ్య
రం | గోభూతిలహారణ్యానాంమాసేపిస్యాన్తలిఘ్నచఇతి || ఏవమభ
త్యోపేయవర్జన సంధ్యావంద నాదిష్వపివిశేషతస్మాక్షీవచనామ్యదాహ
రణీయాని | సామాన్యతస్తు | నిత్యనైమిత్తికేకుయాత్వ స్యతస్సమ
లిఘ్నచఇతి బృహస్పతివచనం పూర్వమేవోదాహృతం ||

మలమాసే మహాలయూదివిచారః.

ననూదాహృతేషు సంగ్రహవచనేషు భాద్రపదా పరపక్షశ్చాద్ధస్యా
పు్యభయత్ర కతవ్యతావ్రతీయతే | మహాలయూగాదిష్వతి తత్రప
రితత్వాచ్య భయత్రకతవ్యతా స్మృతిపిరోధాత్ | మహాలయాష్ట
కశ్రాద్ధతి కారకగృహ్యవర్జవస్తరణం పూర్వముదాహృతం || భృగః |
వృద్ధిశ్రాద్ధంతథాసో మమగ్న్యధేయం మహాలయం | రాజాభిషేకం
కామ్యంచ నకుర్యాద్భాసులంఘితఇతి | నాగరఖండేపి | సభోవాధనభ
సోయా మలమాసోయదాభవేత్ | సప్తమఃపితృపక్షస్యాదన్యత్రైవ
తుపంచమఇతి | తత్రాషాఢీచపధింకృత్వా సప్తమపంచమాదృష్ట్యా |
ఆషాఢ్యాపంచమేవతే ఇతివచనాత్ | ఆషాఢమాసస్యాంత్యభాగే క
ర్కటకసంక్రాంతౌ నభసోధిమాసత్వం శ్రావణమాసస్యాంత్యభాగే సి
హస్త్రి సంక్రాంతౌనభస్య స్యాధిమాసత్వంతయో రుభయోరపిపక్షయోః
కన్యాయాంవతకమాసే సవితరియః కృష్ణపక్షస్సప్తమోభవతి అసతిద్వి
విధేధిమాసేపంచమః | తథాసతిసప్తమవిహితస్యా పరపక్షేశ్చాద్ధస్య
మలినేనభస్య కృష్ణపక్షేనుష్ఠానమయుక్తం | నాయందోషః | సంగ్రహ
వాక్య గతమహాలయశబ్దేన తీర్థవిశేషస్య వామాఘత్రయోదశ్యావా వివ
క్షణీయత్వాత్ | ననుమలిఘ్నచాన్యమాసేతుమృతానాం శ్రాద్ధమాచ్చిక్
మితి | ప్రతిపత్సరం ప్రాచ్యమాణస్యమృతాహ శ్రాద్ధస్యమాసద్వయ
కతవ్యతా సంగ్రహేదర్శితా | సానయక్తామలమాసేతన్నిషేధాత్ |
తథాచసత్యవ్రతః | వశేవశేవతుయచ్చాద్ధం మాతాపితృమృత
తేహః | మలమాసేనకర్తవ్యంవ్యాఘ్రస్యవచనంయథేతి | సత్యతపాః |
వశేవశేవతుయచ్చాద్ధం మృతాహేతన్తలిఘ్నచే | కుర్యాత్తత్రప్ర
మితానాం అన్యేసాముత్తరత్రత్వితీ.

మలమాసె ప్రథమాద్వికవిచారః.

వైతీనసిః! మలమాసమృతానాంతుశ్రాద్ధంయత్ప్రతివత్సరం! మలమాసేతుకతకవ్యం నాన్యేషాంతుకదాచనేతి | అతశ్చుద్ధమాసమృతానాం మలమాసమృతాహశ్చాద్ధకతకవ్యతాభిధానమయ్యుక్తం | నైషదోషః | తస్యాభిధానస్య ప్రథమాద్వికవిషయత్వాత్ | అద్వికంప్రథమంయత్స్య త్తత్కుర్వీతమలిమృచ ఇతిస్తరణాత్ | తథాహారీతోపి | అసంక్రాంతేపి కతకవ్యమాద్వికం ప్రథమంద్వైజైరితి || లఘుహారీతోపి | ప్రత్యబ్దంద్వాదశేమాసికార్యాపిండక్రియానుతైః | క్వచిత్ప్రయాదశేపిన్యాదాద్యం ముక్తావృతువత్సరమితి | తత్రద్వాదశేమాసి పూర్ణేనత్యంతరదినే శాస్త్రేతివ్యాఖ్యేయం | మాసపక్షుతిధిష్యేవయోయస్తిన్ద్రియతేదినే | ప్రత్యబ్దంచతథాభూతే త్తయాహంతస్యతద్విదురితి | వ్యాసేనాద్వికదినస్యవిశేషితత్వాత్ | కేచిత్వాద్యంముక్తావృతువత్సరమిత్యే తదంతరాధికమాసేపియోజయిత్వా కాతికేపాస్త్రం ప్రథమాద్విక మాశ్వయుజే కుర్వంతి | తదయ్యుక్తం | మాసపక్షేతి వచనవిరోధాత్ | అధిమాసవిషయేతు యథోక్తరీత్యోపపద్యతే | తస్మాచ్ఛుద్ధమాసప్రమితానాం ప్రథమాద్వికంమలమాసేకతకవ్యం | ద్వితీయాద్వికంశుద్ధమాసభిత్త్యనయా విపక్షయోభయత్రకతకవ్యతోక్తా | మలమాసమృతానాంతు యదికదాచిత్స ఏవ మలమాసంగతశ్చేత్తదాతతైవప్రత్యాద్వికంకతకవ్యం | నచోపరితనేశుద్ధమాసే | తథాచభృగుః | మలమాసమృతానాంతుయచ్ఛాద్ధం ప్రతివత్సరం | మలమాసేతుతత్కార్యం నాన్యేషాంతుకథంచనేతి | అతో మలమాసమృతానాం కదాచిత్ప్రత్యాద్వికం మలమాసేకార్యం | శుద్ధమాసమృతానాంచ ప్రథమాద్వికంతత్రకార్యం | ద్వితీయాద్వికంతు శుద్ధమాస ఇత్యేత్సన్నికాయమభిప్రేత్యపితృకార్యాణి చోభయోరిత్యాదీని వచనానిప్రవృత్తాని.

అధిమాసె ఉపాకర్తాదివిచారః.

అనిత్యమనిమిత్తంచే త్యాదికానియాని వజ్యానిసంగృహీతాని తేషు స్మృతయ ఉదాహ్రియంతే | తత్రవృద్ధమనుః | అగ్న్యధేయం ప్రతిషించయజ్ఞదానప్రతానిచ | వేదప్రతవృషోత్సర్గచూడాకరణమేఖిలాః |

మాంగల్యమభిషేకంచ మలమాసేవివజయేత్ । బాలేవాయదివావృద్ధః
శుక్రేచాస్తముపాగతే । మలమాసఇవైతాని వజయేద్దేవదర్శనమితి ।
స్తూతీనసిజ్యోతిఃపరాశరయోరప్యయమేవపాఠః । కాండిన్యః । అధిమా
సేనకతకజ్యేష్ఠాద్దేసంవత్సరాబ్దికే । వషణ్వృద్ధ్యభిషేకాదికతకవ్యమ
ధికేనతు । అధిమాసేనకతకవ్యం శ్రాద్ధమాభ్యుదయంతథా । తథేవ
కామ్యంయతకర్త వత్సరాత్ప్రథమాద్యతే । సపిండికరణాదూర్ధ్వం
యతిహించిచ్ఛాద్ధకంభవేత్ । ఇష్టంవాప్యథవాపూజకం తన్నకుర్యా
న్మలిష్టుచఇతి|అసంక్రాంతంప్రకృత్యజ్యోతిశ్శాస్త్రే । తత్రదత్తమదత్తం
వా హతంసహతమేవవా । నుజస్తమవ్యజస్తంస్యాన్నోపవాసఃకృతోభ
వేత్ । నయాత్రాంసనివాహంచనచవాస్తునివేశనం|నప్రతిష్ఠాంచదేవా
నాంప్రాసాదగ్రామధూరుహం । నహిరణ్యంసువాసాంసి కారయేదితిని
శ్చయఇతి । స్వత్యంతరే । వాపీకూపతటాకాదిప్రతిష్ఠాయజకమకచ|
నకుర్యాన్మలమాసేతు మహాదానవ్రతానిచేతి । మహాదానానితులాపు
రుషాదీని షోడశమత్యపురాణాక్రాని । కనకాదీని కూర్మపురాణాక్రాని|
ఏవమన్యన్యసినిషేధవచనాన్యదాహరణీయాని ॥ ఉపాకమోత్సర
నాదీని శుద్ధమాసఏవ కతకవ్యానిసంగ్రహీతాని| తత్రజ్యోతిఃపరాశరః|
రవిణాలంఘితోమాస శ్చాండ్రజ్యోతితోమలిష్టుచః । తత్రయద్విహితం
కమకతూత్తరేమాసికారయేదితి । ప్రజాపతిః । ఉపాకమకచహవ్యంచ
కవ్యంపరోత్సవంతథా । ఉత్తరేనియతంకుర్యాత్పుర్వంతన్నిష్ఫలంభ
వేత్ । హరితోపి । ఉపాకమకతథోత్సరం కామ్యముత్సవమష్టకాః ।
మాసవృద్ధావరాఃకార్యాః వజయిత్వాతుపైతృకమితి.

మలంత్యక్త్వా శుద్ధకార్యం.

జ్యోతిఃపితామహౌపి । మాసఃకన్యాగతేభానా వసంక్రాంతోభవే
ద్ధది । దైవంపితృగ్రీంతథాకమకతులాసేకతుకరక్షయమితి । అత్రక
న్యాగతేసవితరియో సంక్రాంతోసౌ మలినఆశ్వయుజః । భాద్రపదాంతే
కన్యాప్రవేశాత్ । ఏవంచసతి కన్యాముపదీప్యవిహితం యదైవంపితృగ్రీం
చతన్నలిసే ఆశ్వయుజేనకతకవ్యం|కింతహిం । తులాసంక్రాంత్యపేతే
శుద్ధాశ్వయుజే । నన్వేవంసతిమహాలయాఖ్యా పరవక్ష్యత్రాద్ధస్యాపి తులా

మాసకతకవ్య తావ్రసజ్య తేతస్యాపి కన్యాముపజీవ్య విహితత్వాత్ ।
 తథాచపురాణం । కన్యాగతేనవితరియాన్యహానితుషోడశ । క్రతుభిస్తాని
 తుల్యానిపితృణాందత్తమత్యయమితి । మైవం । భాద్రపదకృష్ణపక్షస్య
 కన్యా సంక్రాంతిస్సర్పి తేన కన్యోపజీవినోపి అవరపక్షస్య తత్రాను
 స్థాతుంశకృత్వాత్ । తథాచకాష్టాజనిః । అంతేవాయదివామధ్యే
 యత్రకన్యారవిర్వ్రజేత్ । సపక్షఃపంచమఃపూజ్య శ్చార్ధషోడశకం
 ప్రతీతిః ॥ బృహన్తసురసి ॥ మధ్యేవాయదివాప్యంతే యత్రకన్యాంప్రశే
 ద్రవిః । సపక్షస్యకలిఃపూజ్యఃశ్రాద్ధంతత్రవిధీయతఇతి ॥ కించనేదమపర
 షత్తశ్రాద్ధం కన్యాముపజీవతి । తస్యాచనాదరస్తరణాత్ । తథాచజా
 తుకణః । ఆషాఢమవధిం కృత్వా యస్యాఃపక్షస్తుపంచమః । శ్రాద్ధకా
 లస్సవిజ్ఞేయః కన్యాంగచ్ఛతువానవేతి । అతఃకన్యాగతే నవితరితవచనం
 కృష్ణపక్షస్యన్యాయోగంప్రశంసతి । అతఏవక్రతుభిస్తాని తుల్యానీతిత
 త్రోక్తం । ఏవంసతిసవితరితులాస్థే కతుకగత్యయమితివచనం మహాలయ
 వ్యతిరిక్తవిషయం । అథవామహాలయస్యాపి గౌణకాలత్వనిషేధార్థం తద
 స్తు । తథాహి । కన్యాసంక్రాంతియక్తో భాద్రపదకృష్ణపక్షోస్య ముఖ్యః
 కాలః । కేనాపినిమిత్తేన ముఖ్యకాలాసంభవేయావద్వృత్తిక దర్శనం
 తస్యగౌణకాలః స్మృతీనీధ్యః । తత్రకింకన్యాయుక్తే మలినాశ్వయుజే త
 చ్చార్ధంకతకవ్యం । ఉతకన్యాగహితేతులోపేలే శుద్ధాశ్వయుజ ఇతి
 వివక్షాయాంతులాస్థే కతుకరత్యయమితి విధీయతే । ఏవమన్యాయశ్చుత్త
 రమాసఏవ కతకవ్యవిషయాణీవచనా న్యుదాహరణీయాని ।

కానిచిన్తలమాసే కతకవ్యాని ।

తదేవంకార్యకార్యవివేకిః పంచధాసంపన్నః । తత్రకించిన్తలమాస
 ఏవకతకవ్యం । తద్యథా । మలమాసమృతానాం యదాకదాచిత్ప్రత్యా
 భిక్తం అన్యమాసమృతానాం ప్రథమాభిక్తంచ । కించిత్తుశుద్ధమాసఏవ
 కతకవ్యం । తద్యథా । ఉపాకమాది । కించిదుభయత్రాపి కర్తవ్యం
 తద్యథా । అబ్బోదకుంభాది । కించిదుభయోరగ్రత రస్తిన్నిమిత్తవశాత్క
 తకవ్యం । తద్యథా । ద్వాదశాహసపిండాంతాది । కించిన్తలమాసేవర్జ్యం ।
 తద్యథా । అనిత్యమనిమిత్తంచేత్వాది ।

మలమానస్యద్విరామాథసంజ్ఞా.

అథమలమానస్యైవద్విరామాథసంజ్ఞాకోవిశేషఉచ్యతే | తత్రవృద్ధమి
హిరః | మేషాదిమిథునాంతేషుయదాదశశకద్వయంభవేత్ | అద్ధాంతరే
తదావశ్యంమిథునాకేహరిఃస్వపేత్ | మాధవాద్యేషుషత్సైవ్యమానెద
శకద్వయంయదా | ద్విరామాథస్సవిజ్ఞైశ్చేతేకకటకద్వయత్యతి | ఇ
యంచద్విరామాథసంజ్ఞా ఉత్తరభాగినినంవశ్యరేహరిస్వాపవివేకాయో
వయుజ్యతే || అతఏవవృద్ధమహిరః | మేషాదిమిథునాంతేషుయదాదశశ
కద్వయంభవేత్ | అద్ధాంతరేతదావశ్యమిరునాకేహరిఃస్వపేతి || క
టికటాదిత్రైకవాపియదాదశశకద్వయంభవేత్ | అద్ధాంతరేతదావశ్యం
కకటాకేహరిఃస్వపేత్ || ఇతిమలమాననిజాయః ||

అథపక్షనిజాయః.

సచశబ్దఃపక్షపరిగ్రహాత్ప్రస్తాద తోనోష్పన్నః | దేవకార్యాథః |
పితృకార్యాథఃంవాపత్త్యతేపరిగృహ్యతే యఃకాలవిశేషస్సపక్షః | అ
థవాచాండ్రస్య పంచదిశానాం కళానామాపూరణమహరహర పక్ష
యోవాయత్రపరిగృహ్యతే సపక్షః | తథాచవాజసనేయినః | చండ్రస్వ
రూపస్యవశ్యంనిర్వాహకస్య ప్రజాపతేః కళాపూరణాపక్షయావామ
నంతి | సప్తపసంవత్సరఃప్రజాపతేఃపోడశకలస్తస్యరాత్రయవివపంచదశ
కలాఃధృవైవాస్యపోడశకలాసారా త్రిభిరేవవాపూర్యతేపక్షీయత్యతి |
తథాచతఏవపంచాగ్నివిద్యాయాందక్షిణోత్తరమాగ్గయోః కృష్ణశక్లవ
క్షౌవపక్షయపూరణాత్కావిష్టాపూర్తాదికారిభిరుపాసకైశ్చప్రాప్యో
పతంతి | అయమేవగ్రామశ్చప్రాపూతేదప్రమిత్యపాసతే తేధామమ
భినంభవంతి ధూమాద్బ్రాతింరాత్రేరపక్షీయమాణపక్ష్యతియే సస్యము
పాసతేతేచ్ఛిషమభినంభవంశ్యచిహ్నోహరహ్నఅపూర్యమాణపక్ష్యతి |

అహ్నింరాత్రీణాంచవైచికనామధేయాని.

తైత్తిరీయాశ్చసావిత్రేచయనే పూర్వోత్తరపక్షప్రవ్యేకంపంచద
శాచూరాత్రాత్త కావామనంతి | సంజ్ఞానంవిజ్ఞానం దర్శనృప్తే త్యై
తావసువాకౌపూర్వపక్షస్యాహూరాత్రాణాంనామధేయాని | ప్రస్తు
తేంవిష్టుతగ్ంసుజానుస్వతీత్యైతా వసువాకావ వరపక్షస్యాహూరా

కాలమాధవీయే.

ణాంనామధేయానీతి | అయమథః | సంజ్ఞానమిద్యోకోనువాకో
 మంత్రకాండేవరితః తస్మిన్ననువాకే శుక్లపక్షస్యాహ్నం నామధేయాని
 పంచదశసంపుంసకానివక్యంతే | దర్శాదృష్టేత్యవరోనువాకః తత్రశుక్లప
 క్షస్యరాత్రీణాం నామధేయాని స్త్రీలింగానివరితాని | తథాప్రస్తుతం
 విష్ణుతమిద్యోకోనువాకః సుతాసున్వతీత్యవరోనువాకః తావభాక్తృష్ట
 పక్షపూర్వపక్షవిషయా పూర్వపద్యోజనీయావీతి | తేచానవాకావీపం
 గ్రూయంతే | సంజ్ఞానంవిజ్ఞానం ప్రజ్ఞానంజానదభిజానత్ | సంకల్ప
 మానం ప్రకల్పనూనముపకల్పమాన ముపకుప్తంక్లుప్తం | త్రేయోవసీ
 యఆయత్సంఘాతంఘాతం | దర్శాదృష్టాదర్శతా విశ్వరూపానుదర్శ
 నా | ఆప్యాయమానాప్యాయ మానాప్యాయాసూన్యతేరా | ఆపూర్వ
 మాణాపూర్వమాణాపూరయంతీ పూణాపాణామాసీ | ప్రస్తుతం
 విష్ణుతగ్ంసగ్మస్తుతం కల్యాణంవిశ్వరూపం | శుక్రమమృతం తేజస్వితేజ
 స్సమిద్ధం | అయణంభానుమన్తరీచిమదభితపస్తపస్వత్ | సుతాసున్వతీప్ర
 సుతౌ సూయమానాభిషాయమాణా | వీతీప్రపా సంపాత్యవస్త్రస్త్రి
 యంతీ | కాంతాకామ్య కామజాతాయుష్వతీకామదుఘేతి | రూఢో
 వాయంపక్షశబ్దః.

పూర్వావరపక్షౌ.

సవద్విధావిభక్తోమానస్యైకదేవైకైకమథఃకంబ్రూతే | పంచదశ
 స్తోమనామకేనసావసమూహేనమధ్యేచ్ఛిన్నస్యత్రివృత్తోమనామకస్య
 సామసమూహస్య పూర్వోత్తరభాగాభ్యాముత్పన్నత్వాత్ | తయోః
 పూర్వావరపక్షస్యఽశౌచద్వౌ పక్షావనువాదేనదేవా నావనురాణాం
 చక్రమేణస్పృష్టత్వా తయోఃపక్షయోః ప్రశస్తత్వాప్రశస్తత్వే తదేత
 ష్శర్వం హోతృబ్రాహ్మణే తైత్తిరీయోఃపతంతి | ప్రజాపతిరకామయ
 తప్రజాస్సృజేయేతి | సతపోతవ్యత | సత్రివృత్గ్గస్తోమమస్యజత | తంపం
 చదశస్తోమమధ్యత ఉదత్పణత్ | తౌపూర్వపక్షశ్చావరపక్షశ్చాభవ
 తాం | పూర్వపక్షందేవాఅస్వస్మజ్యంత | అవరపక్షమన్వసురాః | తతో
 దేవాఅభవత్ | వరాసురాః | యంకామయేతవసీయాంతస్యదితి | తం
 పూర్వపక్షేయాజయేత్ | వసీయానేకభవతి | యంకామయేతపాపి

యాంత్యాదితి । తమవగవజ్జేయాజయేత్ । పాపీయానేవభవతి । తస్మాత్పూర్వవత్ పరవత్ పూర్వతరణ్యతరణ్యతి ॥ వసీయాన్ వసుమస్తరః । పాపీయాన్ ద్రవ్యహీనః । కర్మాణాం శుభఫలప్రాపకత్వేన కరుణామతిశయేన అహాతితికరుణ్యతరః । తదేవమస్తిస్పృకరణే శుభపురాయనకుః మాసవత్సానిశీతాః ॥ ॥ ఇతి నామ తిథినిర్ణయః ॥ వత్సరాదినిర్ణయకం ద్వితీయప్రకరణం సంప్రదియే ॥

అథ తిథయో నిశీతయంతే.

తత్ర తిథిశబ్దః తనోతేధా తోర్నిష్టస్య తనోతినిసాతంతి సభామానాంక్షీయమాణాంవా చంద్రకలావ్యవహారేన నిర్ణయేతి । యద్వాద్యభోక్తకలయా తస్యోద్భవతితిథిః । తదుక్తం సిద్ధాంతశిరోమణే । తస్యంతేకిలతాయస్తా తస్మాత్తాస్తిభయస్య తా ఇతి । ఏతదేవాభిషేత్యసాంధేవత్యతే । అమాషోడశభాగేన దేవప్రకృతామహాకలా । సంస్థితా పరమామాయా దేహినాం దేహధారిణీ । అమాదిగ్రాణికమాస్యంతాయ ఏవ శశిసంకలాః । తిథయస్తాస్స మాఖ్యాతాః షోడశైవ వరాననేతి । యమధః । యమహమామాయా ఆధారశక్తిరూపా దేహినాం దేహధారిణీ సంస్థితాసా చంద్రమండలస్య షోడశభాగేన పరిమితా చంద్రదేహధారిణ్యమానామ్ని మహాకలేప్రోక్తామయో దయగహితానిత్యాతిథిసంజ్ఞకై వ ఏవ మితరా అపి పంచదశకలాదివసస్య వ్యవహారోపయోగిన్యః క్షయోదయవత్యః పంచదశతిథయో భవంతీతి తిథయః షోడశేత్యవిరుద్ధం వచనమితి । శ్రుతిస్తవస్తిన్న ధౌవత్కాణాయ ఏవోదాహృతా । తస్యరాత్రయ ఏవ పంచదశకలాః । ధృవై వాస్య షోడశికలేతి । ఏవం చ సర్వత్ర సామాన్యవిశేషరూపేణైవ విధ్యముక్తింభవతి । త్రయే యమమేత్యుక్తాక్షయోదయవజ్జితాధృవా షోడశికలాతద్యుక్తః కాలస్తిథిసామాన్యః । యాస్తవ్యదశిష్టావృద్ధిక్షయోపేతాః పంచదశకలా స్తాభివృద్ధిస్తాః కాలవిభాగాస్తిథివిశేషా స్తాసాం పంచదశకలానా మేకైకాంకలాం వహ్యైదయః ప్రజావత్యంతాః పంచదశదేవతాః క్రమేణ పిబంతి । తత్ర చ సోపేయాకలాప్రథమంబీయత ఇతి ప్రథమేత్యుచ్యతే । తయా

యన్తఃకాలవిశేషః ప్రాథమ్యవాచినా ప్రతిపచ్చదేనాభిధీయతే | ఏవం
ద్వితీయాదీనాం పంచద్యంతానాంతీధీనాం నామాశ్శవగంతవ్యాని | తా
ఏతాఃశృణ్వపయేతథయోభాసంతి | ఘనైచ్చతాఃపీతాః కళాస్తైవైవక్ర
మేణ తతద్వపద్విదిదేవతాభ్యో నిగణ్యచంద్రమండలంపూరయంతి |
అధ్యైక్తాః కాలవిశేషా శృక్లవత్తుగతాః ప్రతిపదా ద్యాస్తిథయోభ
గంతి |

చంద్రకలాక్షయ వృద్ధిచారః.

దేవతానాంకళాపానం సోమోత్పత్త్యత్యతే | తథాహి | ప్రథ
మాంపిబతేనిష్పిష్ట్యైతియాంపిబరేరవిః | విశ్వేదేవాస్తృతీయాంతు
చతుర్థీంసనిలాధిపతిః | పంచమీంతుపవటూరష్టవీంపిబతివాసవః | స
ప్తమీమృషయోదివ్యామృష్టమిమజఏకపాత్ | నవమీంకృష్టపక్షస్వయమః
ప్రాశ్నోతివై కళాం | దశమీంపిబతేవాయుఃపిబత్యైకాదశీముమా | ద్వా
దశీంపితరస్సర్వేసమప్రాశ్నంతిభాగశః | త్రయోదశీంధనాధ్యక్షఃకుబే
రఃపిబతేకళాం | చతుర్దశీంపశువతిఃపంచదశీంవజావతిః | నిష్పితక
ళావశేషశ్చంద్రమానప్రకాశతే | కళాషోడశికాయాతుఅపఃప్రవిశతే
సదా | అమాయాంతుసదాసోమఃపక్షిఃప్రవద్యతే | తమోషధిగతం
గావఃపిబత్యంబుగతంచయత్ | తత్క్షీరమవృతంఘాత్వా మంత్రపూ
తంద్విజాతిభిః | హుతమగ్నిషుయజ్జేషుపునరాప్యాయతేశశి | దినేదినేక
ళావృద్ధిః పౌణణమాస్యాతుపౌణణతేతి | జ్యోతిశ్చాస్తేగ్రుహసిద్ధాంతశి
రోనికారణాంతీధీవంద్యతా | అర్థాద్వినిస్సృతఃప్రాచీయాద్యా
శ్యహరహశ్వశీ | తచ్చాంద్రమానమంతైస్తు శ్లోయాద్వారశభిస్తిథిరితి |
అయమథః | అథఃప్రదేశవతీకశీఘ్రిగామిచంద్రః | ఉద్భవప్రదేశవ
తీకమందగామిసూర్యః | తథాసతి | తయోగ్గతివిశేషవశాద్దశ్యేచంద్ర
మండలన్యూనమతిరిక్తం సత్సూర్యమండలస్యాధోభాగే వ్యవస్థితంభవతి |
తదాసూర్యరక్షిభిస్సాకల్యేనాభిఘాతత్వాతే చంద్రమండలమిషదపినదృ
శ్యతే | ఉపరితనదినేశీఘ్రిగత్యాసూర్యాద్వినిస్సృతశ్వశీ ప్రాచీయాతి
రంశదంశోపేత రాశాద్వారశభిరంతైస్సూర్యముల్లంఘ్యగచ్ఛతితదా

చంద్రస్య పంచదశభాగేషు ప్రథమభాగో దర్శనయోగ్యోభవతి సోయం భాగః ప్రథమకలేత్యభిధీయతే । తత్కాలనిష్ప్తిపరిమితః కాలః ప్రతపత్తిధిర్భవతి । ఏవద్విత్తియాదిష్వవగంతవ్యమితి । తదేతద్విష్ణుధర్మోత్తరేస్సప్తమభిహితం । చంద్రార్కగత్యాకాలస్య పరిశ్చేదో యదాభవత్ । తదాతయోః ప్రవక్ష్యేమిగతమాశ్రేయనిర్ణయమితి । భగవంసమగ్రేణ జ్ఞేయాద్వాదశరాశయః । త్రింశాంశశ్చతధారాశైర్భాగైశ్చభిధీయతే ఆదిత్యాప్రకృష్టస్తభాగద్వాదశకంభచేత్ । చంద్రమాస్యాత్తదారామతిధిరిత్యభిధీయత ఇతి । సోయంద్వాదశభిర్భాగై స్సూర్యముల్లంఘితపతీ ప్రథమాచంద్రకలా శృంగద్వయోపేతా సూక్ష్మరేఖా కారాశ్చాక్షుః పిష దుపయాతి । ఉత్తరోత్తరదినేషు సూర్యమండలివిప్రకషణ తారతమ్యా సుసారేణ శాక్ల్యముపచీయ్యతే । అనయైవరీత్యా సన్నికషణతారతమ్యే నమేవకత్వముపచీయ్యతే । తదేతదుక్తం సిద్ధాంతశిరోమణౌ । ఉపవయ ముపయాతి శాక్ల్యమిందోస్త్యజత ఇవప్రజతశ్చ మేవకత్వం । జలమను జలజస్య గోళకత్యాప్రభవతి తీక్ష్ణవిషాణరూపతాన్యేతి । సూర్యాచం ద్రమసోర్యా సన్నికషణవిప్రకషణ తయోరవస్థానందర్శ పూర్ణమా సయోస్సంపద్యతే । తథాహగోవిలః । యః పరోవిప్రకషణస్సూర్యాచం ద్రమసోస్సాపూర్ణమాసీ । యః పరస్సన్నికషణ స్సామావాస్యేతి ।

సోమోత్పత్తిజ్యోతిశ్చాస్త్రోక్త్యోర్విరోధపరిహారః.

సన్వత్రచంద్రకలానాం సూర్యప్రవేశనిగమా హేతుప్రతీయేతే । సోమోత్పత్తైతువహ్స్నియది దేవతాఅతోవిరోధఇతిచేత్ । నాయందోషః । అస్తదాది దత్తనాపేక్షయా జ్యోతిశ్చాస్త్రోక్త్య ప్రవృత్తత్వాత్ । సోమోత్పత్తైతువహ్స్నియదిదేవతానాం తత్తత్కాలప్రయుక్తతృప్తిర్వివక్షితా । తత్రయది సూర్యప్రవేశనిగమా యదివావహ్స్నియదిదేవతా తృప్తిస్సగ్యధాపి కలాప్రయుక్తా ఏవప్రతీపదాదితీధయః । ననుసావన దివసేషు సౌరదివసేషుచ తన్నిర్ణయముపేత్య చాంద్రతిథిష్యేవ కుతో నిర్ణయోద్యమఇతిచేత్ । సందేహసంభవాదితిబహుమః । నఖల సౌరసావనదివసయోస్సందేహాస్తీనియతపరిమాణత్వాత్ । తచ్చబ్రహ్మసిద్ధాంతే

ఓశీతం సావనంస్యాదహేరారాత్రముదయాదుదయాద్రవః । రవే స్తీగ్రిం
శస్త్రరాశ్యంశస్త్రధిస్సంభోగపిండనమితి । ఏకస్త్రినాశౌయావంతాకాలం
రవిర్వతతేతావతఃకాలస్యత్రింశోయోయమంశస్ససారోదివసః । తిధి
రేకకలాతత్సంభోగ ఇందోన్యోవతాకాలే ననిష్పద్యతేతదైవైందవంది
నం । సచాత్రసారసావనయోరవచాంద్రది నెనందేహాభావశ్శంకనీయః ।
హ్రాసవృద్ధివశేనసందేహసంభవత్ ॥

ఖర్వాడితిధిభేదః.

హ్రాసవృద్ధీచగాగ్ర్యేణదశికేతే । ఖర్వాదర్వాతథాహింసాత్రవి
ధంతిథిలక్షణం । ధర్వాధమవశాదేవతిధిస్తేగ్రీధావివతతత ఇతి । ఖర్వా
నమతిధిః । దర్వావృద్ధియక్తాహింసాక్షయయక్తా । తస్యైతస్యత్రైవి
ధ్యస్యపరివతకనవిశేషేణతిధిస్సంపూర్ణాఖండాచేతి ద్వైవిధ్యమావద్య
తే । తత్రసంపూర్ణాస్కందపురాణేదశికేతా । ప్రతివత్సృజ్యతయస్సర్వా
ఉదయాదుదయాద్రవః । సంపూర్ణాభివిఖ్యాతాహరివాసరవజికేతాఇ
తి । హరివాసరపికాదశీ । యదాతునొక్తలక్షణాసాఖండతిధిః । తత్రసం
పూర్ణాయాంవిధినిషేధయోర్నాస్తీసందేహః । ఖండతిథౌతువిధినిషేధ
వ్యవస్థామాహ వృద్ధగాగ్ర్యేః । నిమిత్తంకాలమాదాయవృత్తివిధినిషే
ధయోః । విధిఃపూజ్యతిథౌతత్రనిషేధఃకాలమాత్రకేతిధీనాంపూజ్యతా
నామకర్తానుష్ఠానయోగ్యతా । నిషేధస్తునివృత్త్యాత్మాకాలమాత్రమపే
క్షత ఇతి । ఎవంచనతిఖండతిథౌపూజ్యస్వంనిజేతవ్యంభవతి ॥ తత్ర
ప్రతిపదమారభ్యపంచదశ్యంతాస్తీధయఃక్రమేణనిజేయంతే ॥ తత్ర
ప్రతిపచ్ఛబ్దపక్రమేవతకేతే । చాంద్రఃపక్షోమసోవాప్రతిపద్యతేప్రా
రభ్యతేయస్యాంతిథౌసాతిధిఃప్రతిపత్ । ప్రారంభవాచిత్యం ప్రతిపచ్ఛ
బ్దస్యబహ్వృచబ్రాహ్మణారణ్యకసూత్రేషుప్రయోగాదవగమ్యతే । తథా
చత్రుతిః । ఆత్వారథంయథోతయఇదంవసోవసుతమంధఇతి । మరుత్స్వ
తీయస్యప్రతిపదనుజరావతి । అయమథఃమరుత్స్వతీయంనామకించిచ్ఛ
స్త్రీం । తస్యాత్వారథంయఇత్యయంమంత్రః । ప్రతిత్సృజ్యమంపాత్యః ।
ఇదంవసోవసుతమిత్యయంమంత్రోనుచరః । వశ్చత్వాత్యక్తే తథాతైత్తి
రీయాశ్చాశ్వమేధబ్రాహ్మణమామనంతి । పవస్వవాజసాతయ ఇత్యనుష్టుప్

ప్రతిపద్యవతి । తథాతపవదర్శపూణకమాన బ్రాహ్మణేషతంతి । సామి
 ధేనీరనువశ్య సేతావ్యాసృతీః పురస్తాద్దధ్యాద్భిష్టైవ ప్రతిపదంకు
 తుతజతి । సాచప్రతిపత్తిధిః యదానూర్యోదయమారభ్య పునరుదయవ
 ర్యంతాభవతి తదాభుద్ధత్వా త్ప్రతిపదివిహితం సర్వంశిశ్యంకై స్తతా
 ను జేయమ్.

శుద్ధతిధిఖండ తిశ్యాదివిచారః.

శుద్ధత్వంచ నారదీయపురాణేదర్శితం । ఆదిశ్యోదయవేళాయామా
 రభ్యాషష్ఠినాడికా । యాతిధిస్సానుశుద్ధాస్యా తస్మిన్ భోగ్యహ్యయంవి
 ధిఃభిః । సూర్యసిద్ధాంతేపి । సర్వాహ్యేతాశ్చ తిథయః ఉదయాదుదయా
 స్థితాః । శుద్ధాతివినిశ్చేయః షష్ఠినాశ్యోహివై తిధిరితి । యదాతప్రతి
 పత్తుండతిధిస్సానుతిధిః పూర్వోత్తరదిగయోదకర్ణద్వితీయభ్యాంయజ్యతే ।
 తదాదర్శయంతాయాః పూజ్యత్వాత్తతైవానుష్ఠేయం । తత్పూజ్య
 త్వంచైతీనసిరాహ । పంచమీసప్తమీచైవ షణ్మవత్రయోదశీ । ప్రతిప
 న్నవమీచైవ కతకవ్యాసమ్ముఖాతిధిరితి । సమ్ముఖత్వంచ సుందపురాణేవి
 వేచితం । సమ్ముఖానామసాయాహ్నవ్యాపినిదృశ్యతేయదా । ప్రతిపత్స
 మ్ముఖాకార్యాభావేదాపరాస్థితి । వ్యాసోపి । ప్రతిపత్తైవవిజ్ఞే
 యాయాభావేదాపరాస్థితి । చైవంకమతథాజ్ఞేయం పితృగ్రామమను
 రబ్రవీదితి.

కాలవి శేషాః.

సాయాహ్నపరాహ్ణదయః కాలవి శేషా స్సాననదివసగత స్యా
 హ్నుభాగభేదాదవగంతవ్యాః । సచదివసోవిష్ణుధర్మాత్తరేదర్శితః ।
 లఘుక్షరసమామాత్రా నిమేషః పరికీర్తితః । అతస్సుత్తతరః కాలానో
 పలభ్యోభ్యుగూతమ । నోపలభ్యంయథాద్రవ్యం సూక్ష్మంచ పరమాణు
 తః ॥ ద్వానిమేషేత్యటిజ్ఞేయాప్రాణోదశత్యటిస్త్యుతః । వినాడికాతు
 షట్పూణస్తప్తప్యూనాడికాస్త్యుతా । అపహారాత్రంతుతప్తప్యూనినమే
 కంప్రకీర్తితం । త్రింశన్నుహూర్తాశ్చతథాఅపహారాత్రేణకీర్తితాః ।
 తత్రపంచదశప్రొక్తారామరాత్రిదికవాతథా । ఉత్తరాంతుయదాకా
 స్థాంక్రమాదాక్రమతేరవిః । తదాతదాభవేద్వృద్ధిదికవసస్యమహాభు.

జ॥ దివసశ్చయదారామవృద్ధింసమధిగచ్ఛతి॥ తదాశ్రితముహూర్తానాం
తదావృద్ధిఃప్రకీర్తితా॥ దినవృద్ధిర్యదారామదోషోహనిస్తదాభవేత్॥
తదాశ్రితముహూర్తానాంహనిజ్ఞేయాతథాతథా॥ దక్షిణాంచయదా
కాస్యాంక్రమాదాక్రమతేరవిః॥ దివసస్యదాహనిజ్ఞాతవ్యాతావదే
వతుః॥ క్షీయంతేతస్యభానాశతస్తుహూర్తాస్తథైవచ॥ రాత్యాశ్రితా
శ్చక్షుధంలేరాత్రివృద్ధిస్తథైవచ॥ యదామేషంసహస్రాంశుస్తులాంచై
వప్రపద్యతే॥ సమరాత్రిందివఃకాలోదినశబ్దస్యవాచకశ్చతి॥ వాచకోవా
చ్యోర్ధృతియావత్.

ముహూర్తకథేదాః.

అత్రయేముహూర్తా అభిహితాః తేషాంనామానిశ్చుతి జ్యోతి
శ్చాత్రస్త్వత్తిషు వివిధానిదర్శితాని॥ తత్రశ్రుతౌ తైశ్చిరీయాఃపఠంతః॥
చిత్రఃకేతుదాతావ్రదాతా సవితావ్రసవితాభిశాస్తానుమంతేతి॥ ఏతే
సువాకా ముహూర్తానాంనామధేయానీతి॥ అత్రద్వాభ్యాం ద్వాభ్యాం
పదాభ్యామేకైకస్యాసువాకస్య ప్రతీకముక్తం॥ తథాపతివత్సారోను
వాకాస్సంపద్యంతే॥ తత్రప్రథమేశుక్లసత్తుగతస్యాహ్నముహూర్తాః॥
ద్వితీయేతద్రాత్రౌ తృతీయేకృష్ణపక్షగతస్యా హ్నశ్చతుర్థేతద్రాత్రే
రితివివేకః॥ ॥ తేచానువాకావీసంశూయంతే॥ చిత్రఃకేతుఃప్రభా
నాభాంతస్సంభావ్॥ జ్యోతిష్కాగ్నేస్తేజస్వానాతపగ్నేస్తపస్సభివృద్ధిః॥
రోచనోరోచమాన శ్శోభనశ్శోభమానఃకల్యాణః॥ దాతావ్రదాతా
నందోమోదఃప్రమోదః॥ అవేశయన్నివేశయంత్యంవేశనస్సగ్ంశాంత
శ్శాంతః॥ ఆభవస్సృజితవత్సంభవస్సంభూతోభూతః॥ సవితావ్రసవి
తాదీప్తోదీపయన్దీప్యమానః॥ జ్వలన్జ్వలితాతపస్వితపత్సంతపక్॥ రో
చనోరోచమాన శ్శుంభూశ్శుంభమానోవామః॥ అభిశాస్తానుమంతానం
దోమోదఃప్రమోదః॥ ఆసాదయన్నిసాదయంత్యగ్ం సాదన్నఃసగ్ం
సన్నః॥ ఆభూర్విభూఃప్రభూశ్శుంభూర్భువశ్చతి॥ ఏతేషుముహూ
ర్తేష్వేకైకముహూర్తస్య పంచదశభాగాః సూక్ష్మముహూర్తా
స్తథాచతదేవబ్రాహ్మణం॥ ఇదానీంతదానీమితి॥ ఏతేవైముహూర్తా
నాంముహూర్తాశ్చతి॥ ॥ ఇదానీమిత్వాదికొనువాకో మంత్రకాండ

ఏవవశ్యతే । ఇదానీం తదానీమతహింసాప్రవచితం । ఆశుర్నిమేషః
 ణోద్రవ స్తుతిద్రవః । త్వరగ్ స్తవ్రమాణఆశురాశీయాంజవత్తి ॥ ॥
 జ్యోతిశ్చస్త్రేతుఅహూరాత్రయో స్త్రీ శిశ్నుహూర్తానాంనామావికా
 శ్యపోక్తాని । శారీరవల్లభసర్పమిత్రపి । రోవస్వంబువిశ్వాహ్వాయాబ్రహ్మం
 భోరుహసంభవేంద్రహుతభుగ్దేవేశనక్తంచరాః । తోయేశార్యుయో
 నయోదశతథాపంచతు శావాసరేరుద్రాజాత్యహిబుద్ధ్యపూషసవితా
 విశ్వేశ్వినాచక్రమాత్ ॥ కీనాశోగ్నిధాతువంద్రాదితీజ్యాః విష్ణుభా
 నుస్తవప్రవాతాముహూర్తాః । రాత్రోక్తూరాస్తవంతికాజాగ్నిరు
 ద్రాభి ॥ ॥ స్మార్తానితునామానిపురాణేదర్శితాని । రాద్రః శ్వేతశ్చమై
 త్రశ్చతథాచారభటఃస్తృతః । సావిత్రోవై శ్వదేవశ్చగాంధర్వఃకుతుబస్త
 థా । రోహిణస్తలకశ్చైవవిభవోనియుయుతిస్తథా । శంబరోవిజయశ్చై
 వభేదఃపంచదశస్తృతః । ఎతేపంచదశసూర్యోదయాదారభ్యక్రమా
 ద్దివాముహూర్తాః । తథారాత్రిముహూర్తాః । శశాంకశ్చక్షువశ్చైవ
 తథాహిబుద్ధ్యమైత్రకా । అగ్నిహోయావ్యవహీయావైధాత్రశ్చం
 ద్రవచ । ఆదిత్యోధశ్చైత్రశ్చవైష్ణవసౌరవచ । బ్రాహ్మనాభస్వ
 తశ్చైవముహూర్తాఃక్రమశోనిశీతి ॥ యథోక్తనానావిధ నామకత్రింశ
 స్తుహూర్తోపేతసావనాహూరాత్రస్యయదహఃపంచదశ ముహూర్తా
 త్తక తస్యాహూర్తాభాగాలపరాష్ణ సాయాష్ణ ప్రాతరాదయః॥

అహర్విభాగవికల్పః.

తేచాహూర్తాగామతభేదేనపంచధావికల్ప్యంతే । ద్వేధాత్రేధా
 తుర్థాపంచధాపంచదశధా సూర్యభజ్యతత్తిపంచమతభేదాః ॥ ॥
 తత్రద్వేధావిభాగఃసంకందపురాణేదర్శితః । అవతకనాత్త పూర్వాష్టా
 హ్యపరాష్ణాస్తథాపరత్తి । ఎతదేవాభిప్రేత్యమనురాహ । యథాచై
 వావరఃపక్షఃపూర్వపక్షోద్విశిష్యతే । తథాశ్రాద్ధస్యపూర్వాష్టాదపరా
 ణ్ణావిశిష్యతత్తి ॥ ॥ త్రేధావిభాగోపిసంకందపురాణేదర్శితః । ఊ
 ర్ధ్వంసూర్యోదయాతోప్రీక్తంముహూర్తానాంచపంచకం । పూర్వాష్టాః
 ప్రథమఃప్రోక్తోమధ్యాహ్న స్తుతతఃపరం । అపరాష్ణాస్తతఃప్రోక్తోము
 హూర్తానాంతుపంచమితి । శాతాతపోపి । తస్మాదహఃపూర్వాష్టాదే

వాఆశన మభిహరంతి। మధ్యందినేమనుష్యాఅవరాష్ట్రాపితరత్తి। ఏతమే
 వవిభాగమభి ప్రేత్య సహస్రసంవత్సరసత్రబ్రాహ్మణేనమామ్నాయతే।
 ఋద్భిఃపూర్వాష్ట్రాదివిదేవఈయతే। యజుర్వేదేతివతి। మధ్యేఅహ్నా
 స్సాయవేదేనాస్తమయేమహీయతే। వేదైరశూన్యస్త్రిభిరేతిసూర్యత్తి
 శుక్రత్యంతరేపి। పూర్వాష్ట్రానైవేదేవానామధ్యందినోమనుష్యాణామప
 రాష్ట్రాఃపితృణామితి॥ ॥ చతుర్థావిభాగమాహగోబిలః। పూర్వాష్ట్రాః
 ప్రహరస్సార్ధంమధ్యాహ్నఃప్రహరస్తథా। ఆతృతీయాదావరాష్ట్రా
 స్సాయాష్ట్రాశ్చతఃపరమితి॥ ॥ పంచధావిభాగంవ్యాసఆహ। మహా
 లోకత్రితయంప్రాతస్తావానేవతుసంగవః। మధ్యాహ్నస్త్రిముహూతం
 స్సాయంవరాష్ట్రాపితాదృశః। సాయాహ్నస్త్రిముహూతంస్తుసర్వక
 మంబహిష్కృతత్తి। వృద్ధవరాశరోపి। లేఖప్రభృత్యధాదిత్యాస్తుహూ
 ర్తాస్త్రీయేవతు। ప్రాతస్తుసస్త్వతఃకాలోభాగశ్చాహ్నపంచమః।
 సంగవస్త్రిముహూరోథమధ్యాహ్నస్తత్సమఃస్త్వతః। తతస్త్రీయోము
 హూర్తాశ్చాప్యవరాష్ట్రాభిధీయతే। పంచమోధదినాంశోయస్ససాయా
 హ్నత్తిస్తృతత్తి॥ ఏతమేవవిభాగమభిప్రేత్యకశ్చిన్నంతఃసంగవకాలం
 వ్యాజహరతంమంత్రంబహ్వచాఆశ్వినసూక్తేఆమనంతి। ఉతాయాతం
 సంగవెప్రాతరహ్నమధ్యందినఉదితాసూర్యస్య। దివానక్తమవసాశం
 తమేననేదానీంపితరశ్వినాతతానేతి। అస్త్రిన్నంత్రేప్రాతస్సంగవమధ్యం
 దినానాం స్వసంజ్ఞయాభివ్యవహృతత్వాదవశిష్టయో భాగయోరప్యేత
 త్త్రితయమువలక్షణంద్రష్టవ్యం। తైత్తిరీయబ్రాహ్మణేపి। యథోక్తభాగా
 నాంపంచానాంప్రాతరాదీనామధ్యవతిఃషుచతృమసంధిష్యగ్నిష్టోమో
 క్త్యషోడశ్యతిరాత్రాఖ్యానాంచతస్మాణాం సోమసంస్థానాం నిర్వాణం
 సక్తుంయథోక్తపంచవిభాగాస్సస్వాధిష్ఠాతృదేవతాస్సమామ్నాయతాః।
 దేవస్యసవితఃప్రాతః। విత్రస్యసంగవః। బృహస్పతేవమధ్యందినః। భ
 గస్యావరాష్ట్రాః। వరుణస్యసాయమితి॥ ॥ ఛందోగాశ్చసప్తభక్తుశ్చేత
 స్యసామ్నాదిత్యాత్మకోపాసనంవక్తుమాదిత్యస్యసంబంధినఃకాలభేదా
 స్విభజ్యతేషాంహింకారాదిసప్తభక్తిరూపతాంవివక్షంతేవమామనం
 తి। తస్యచుత్పరోధసాసహింకారః। అథయశ్చక్రమోదితేనప్రస్తావః

అథయత్సంగవవేశాయాంసత్యత్యః । అథయత్సంప్రతిమధ్యంది
 ద్గీతః । అథయదూర్ధ్వంమధ్యందినాత్పాగపరాహ్లాత్సప్రతిహారః । అథ
 యదూర్ధ్వకమపరాహ్లాత్ప్రాగస్తమయాశ్చ ఉపద్రవః । అథయత్ప్రథ
 మోస్తమితేస్తస్మిధనమితివాజసనేయోవ్యవమామసంతి । ఆరిత్యో
 వైసవకతకవః । సయదేవోదేత్యథవసంతోయదాసంగవోగ్రీష్టేయ
 దామధ్యందినోథశరద్యథాపరాహ్లాస్తదావర్షాయదాస్తమేత్యథహేమం
 తథితి ॥ ॥ పంచదశధావిభాగఃశంఖానదశికతః । రౌద్రశైవత్రశ్చమైత్ర
 శ్చతథాసాకలికఃస్త్పతః । సానిత్రశ్చజయంతశ్చగాంధర్వకతవస్తథా ।
 రౌహిణశ్చవిరించిశ్చవిజయోవైఋతస్తథా । మహేంద్రోవరుణశ్చై
 వభేదఃపంచదశఃస్త్పతథితి ॥ ॥ తత్రపంచధావిభాగపక్షస్యబహుశ్రు
 స్త్పతిసిద్ధత్వాత్ప్రియేజ్ఞైతమేవ పక్షమాశ్రిత్యవిధినిషేధశాస్త్రాణిప్ర
 వర్తంతే । సూర్యోజ్యోతిర్జ్యోతిస్సూర్యస్సాన్వహేతిప్రాతరితిశ్రుతప్రాతః
 కాలమువచీవ్యతతాననపామగ్యమంత్రవిశేషోవివక్షితః । స్త్పతావ
 పి । సంధ్యాముపాస్యవిధిపత్ప్రిత్యోమంసమాచరేదితి । పామంగా
 త్వేనప్రాతఃకాలఆశ్రితఃసంగవస్తుకాత్యాయనెనవ్యవహృతః । సంధిశ్చే
 త్సంగవాదూర్ధ్వకంప్రాక్పర్యావతకనాద్రవః । సాపాణకమాసీవిజ్ఞేయా
 సద్యస్కాలవిధౌతిధితి । భోధాయనేనసంధ్యాపాన్వవ్యవహృతః । మ
 ధ్యాహ్నవ్యాపినీ గ్రాహ్యత్వైకభక్తవ్రతేతిధితి । అమావాస్యాయామ
 పరాస్థేపిండపితృయజ్ఞనచరంతీతిశ్రుత్యాఅపరాహ్లావ్యవహృతః । సా
 యాహ్నవ్యవహరస్తుపూర్వమేవసంముఖానామితివచనోదాహృతః ॥
 ॥ త్రేధావిభాగస్తుసోమయాగేనసత్రయఉపయజ్యతే । యథోక్తేషు
 పంచసుకాలేషుయానివిహితానికర్తానితానిదైవపితృయాపేణ రాశిద్వ
 యంకృత్వాతయోర్గౌణకాలాభ్యనుజ్ఞయాద్వేధావిభాగోదశికతః । చతు
 ర్థావిభాగస్తు ప్రకరణబలాద్గోబిలస్తృత్యక్షకమేవిశేషేషు ద్రష్టవ్యః ॥
 పంచధావిభాగేముహూర్తకమేవిశేషోవచీవ సేనవిధినిషేధాజ్యోతిశ్శా
 స్త్రేంద్రిద్రష్టవ్యా । ఏవంచసతిప్రకృతేషుపంచస్వపాన్వాభాగేషుపంచమం
 సాయాహ్నాభాగంప్రావ్యతతఃపూర్వంచతుథకమపరాహ్లాభాగంయా
 ప్రతిపత్సప్తశతితాదృశీపూర్వవిద్ధోవవాసేపూజ్యా ॥

కాలమాధవీయే.

తిథివేదవిచారః.

అత్రతిథీనాంవేదః పైతీనసినాదర్శితః । పక్షద్వయేపితిథయస్తీధిం
పూర్వాంతథోత్తరాం । త్రిధిముఖాత్కేంద్రీధ్యంతి సామాన్యోయం
విధిఃస్పృతః । పూర్వేద్వయరుదయానంతరమమావాస్యతిముఖాంతాచే
త్సప్రతిపదంవిధ్యతి । పరేద్వయస్తమయాత్ప్రాగ్దివ్యతీయాత్రిముఖాంతా
చేత్సాపిపూర్వాంప్రతిపదంవిధ్యతి । ఏవముఖయతోవిధ్యయో దినద్వ
యవతిఃస్యోః పృథ్వీదోమఃకేంద్ర్యకేపూర్వాగ్రాహ్యః । ఉతోత్తరేతివి
చార్యతే । తత్రపూర్వాయాం గ్రాహ్యత్వం పైతీనసీవ్యాసస్కుందా
ఆహుః । తద్వచనానిచపూర్వముదాహృతాని । నిగమేష్యేవమేవోక్తం
యగ్నాగ్నియగభూతానాం షణ్ముఖ్యోర్వసురంధ్రీయోః । రుద్రేణ
ద్వాదశీయుక్తాచతుదశశ్యాచపూణికేమా । ప్రతిపద్యవ్యమావాస్యాతి
థ్యోర్వ్యక్షంమహాఫలం । ఏతద్వ్యస్తంమహాదోషంహంతిపుణ్యంపురాకృ
తమితి । యగ్నంద్వితీయా । అగ్నిస్తృతీయా । యగ్నంచతుర్థీకభూ
తంచంచమి । షట్షష్ఠీ । మునిస్సప్తమి । వసురష్టమి । రంధ్రీంచంచమి ।
రుద్రీచంచమి । అత్రయగ్నాగ్నిదినప్రయగ్నేషుపూర్వతిథిరుత్తరవిధ్ధా
గ్రాహ్యః । ఉత్తరాతుపూర్వవిధ్ధేత్యుక్తభవతి । స్పృత్యంతరేపి । ఏకా
దశీతథాషష్ఠీఅమావాస్యాచతుర్థికా । ఉపోష్యాఃపరసంయుక్తాఃపరాః
పూర్వేణసంయుతాశ్చితి । అన్యత్రాపి ॥ షష్ఠ్యష్టమీత్వమావాస్యాకృష్ణ
పక్షేత్రయోదశీ । ఏతాఃపరయుతాఃపూజ్యాః పరాఃపూర్వేణసంయు
తాశ్చితి ॥ శివశంకరగీతాయాం । ఏకాదశ్యష్టమీషష్ఠీద్వితీయాచచతుర్థికా
చతుదశశ్యావ్యమావాస్యాఉపోష్యాస్యఃపరాన్వితాశ్చితి । ఏతేషుసర్వేషు
వచనేషుప్రతిపదః పూర్వవిధ్ధాయాఃపూజ్యత్వంప్రతీయతే । ఏతస్యై
వపక్షస్యానుగ్రాహక ఉత్తరవిధ్ధాయానిషేధోబృహద్వశిష్ఠీనస్తర్యతే ।
ద్వితీయాచంచమివేధాదశమిచక్రయోదశీ । చతుదశీచోపవాసేఅన్యః
పూర్వోత్తరేతిధినితి । ద్వితీయాదయఃస్వవేధేన పూర్వాముత్తరాంచతి
థిం హన్యూరిత్యభిధానాదుత్తరాప్రతిపదపవాసేషిద్ధాభవతి । ఆప
స్తంబస్తు । ఉత్తరవిధ్ధాయాఃప్రతిపదః పూజ్యత్వమాహ । ప్రతిపత్నద్వి
తీయాస్సాన్యద్దివ్యతీయాప్రతిపద్యతేతి । భవిష్యోత్తరేవ్యయమేవసాతః ॥

॥ అత్రేదంబింత్యతే । కిముత్తరవిద్ధాపూజ్యత్వవచనేన ప్రతిపన్నా
త్రంవిషయాక్రియతే । కింవాప్రతిపద్విశేషః । యదాపి విశేషస్తదాపి
కింశుక్లవక్షత్వం । కింవానుపొష్యత్వం । పూర్వదినేఅనపరాష్టికత్వంవా ।
తత్రైవసా యాహ్నికత్వంవా । తత్రైవాపరాష్ణాసాయాపెల్వాభయ
వ్యాపిత్యంవా । పరదినోత్తరత్వంవా । శుక్లపక్షాదినిఖిలప్రతియోగిరాహి
త్యంవా ॥ ననుసంశయస్సర్వత్రవిరుద్ధకోటిన్వయమవలంబతే । కోటిద్వ
యావలంబివిమర్శస్సంశయఇతి తార్కికడిండిమః । అతోబహుపక్షోప
న్యాసోనయుక్తః । ప్రైవం । ప్రాణాధికరణవదుపపత్తేః.

ప్రాణాధికరణన్యాయః.

అస్తిహ్యుత్తరమీమాంసాయాం ప్రథమాధ్యాయస్య ప్రథమపాదా
వసానేప్రాణశబ్దం విషయాకృత్యప్రవృత్తమధికరణం । తత్రసంగ్రాహ
కావేతాన్లోకాభవతః । ప్రాణోస్తీత్యత్రవాయ్వింద్రజీవ బ్రహ్మసుసం
శయః । చతుర్థాంలింగమద్భావాత్పూర్వపక్ష స్త్విహైచ్చికః । బ్రహ్మ
ణోనేకలింగానితానిసిద్ధాన్తసన్యధా । అన్యేషామన్యధేసిద్ధేభ్యత్పాద్యం
బ్రహ్మనేతరదితి । అయమథః । కాపీతకీబ్రాహ్మణే ॥ ప్రాతదానా
యోవపన్నాయ ఇంద్రవీవముపదిదేశ । ప్రాణోస్త్రిప్రజ్ఞాత్తాతంమా
మాయురమృతమిత్యపాస్వేతి । తత్రసంశయః । కింప్రాణశబ్దేనోచ్చా
సనిశ్వాసకారి వాయుర్వివక్షితః । ఉతేంద్రశబ్దాభిధేయసహసాగ్రీత్యా
ద్యాకారవాణ్ దేవతావిశేషః । ఆపేహస్త్రితాగ్ర్యకరణాధ్యక్షోజీవః ।
అథవాపరబ్రహ్మేతినతిచాత్రప్రకరణేవక్షు చతుష్టయగమకాని చతుర్వి
ధానిలింగాని । ఇదంశరీరంపరిగృహ్య్యాత్థావయతి । ప్రాణవాయోలిం
గమస్తీత్యహంకారవాదోవక్తురింద్రాఖ్యస్య దేవతావిశేషస్యలింగాంశు
వాచం విజిజ్ఞానీతవక్తారంవిద్యాదిత్యాదినాశృతం వక్తృత్వాదికంజీవ
లింగా । ఆనందోజరోమృతఇత్యాదికం బ్రహ్మలింగాతత్రచతుర్థాం లిం
గానాం సమబలత్వాద్విచ్ఛయా యత్కించితీన్స్వి కతఃవ్యమితిపూర్వః
పక్షః । ఆనందత్వాదీనాం బ్రహ్మలింగానామనేకత్వా త్రేషాంచవాయ్వా
దౌ కథంచిదపియోజయితుమశక్యత్వా చ్ఛరీరోత్థావనాదీనాం వాయ్వా
దిలింగానాం తదుపాధ్యుపహితే బ్రహ్మణిసుసంపాద్యత్వాత్ బ్రహ్మై

కాలమాధవీయే.

వాత్ర ప్రాణశబ్దేనవివక్షితమితి సిద్ధాంతభితి || || పూర్వమీమాంసా
 యామపి షష్ఠాధ్యాయస్య సప్తమేపాదే సహస్రసంవత్సరాధి కరణస్య
 సంశయవత్తా అష్టాపుషస్యస్తాః । కిమస్తి క సత్రేద్ధీరాయమాం గంధ
 రవ్వదీనామధికారః । ఉతరసాయనసేధానాం మనుష్యాణాం । అథవా
 పితృపుత్రదౌహిత్రాదిపరం పరారోపస్యకలస్య । అహూన్యీదస్తాదేవ
 శాస్త్రా దత్రప్రవృత్తస్య సహస్రసంవత్సరమాయుర్భవిష్యతీతి । కింవా
 సాధక ద్విశతానాం పురుషాణామధికారః । అత్రసంవత్సరోక్తి ర్వాస
 పరావా ద్యాదశరాత్రి పరావాదినపరావేతి || || ఏవంచసతిసంశయ
 వైక కౌటిపరత్వం తాస్మిక్తైర్వావత్యతే । నతబహుకోటిత్వం
 సన్వేషమపియథోక్తానాం పక్షాణాం ప్రాణాధికరణవ్యాయేన గమకా
 నివ క్తవ్యానీతిచేత్ । తాన్యదాహరామః.

వేదనిణకయే గమకాని.

ద్వితీయావ్రతిపద్యతేత్యుక్త్యా సామాన్యతః వ్రతిపన్నాత్రంవ్రతీయ
 తే । యగ్దాదివాక్యేవ్రతిపద్యవ్య మావాస్యేతిపూర్వ దినపూజ్యత్వవ్య
 శ్లకపక్షవిషయత్వాదితరస్య కృష్ణపక్షవిషయత్వం నచాత్రామావాస్యా
 శబ్దః పూణికమాయా ఉపలక్షణమితిశంకసియం । చతుర్దశ్యాచపూణి
 మేతి పూణికమాయాఃపూర్వదినేన సహయగ్తత్వాభిధానాత్ । తదా
 హృతంస్తృత్యంతరేణ । ఉపోష్యాఃపరసంయుక్తాః పరాఃపూర్వేణసం
 యుతా ఇత్యమావాస్యాయుతాయాః వ్రతిపదఉపోవ్యత్వా భిధానా
 ద్ద్వితీయాయుక్తాయాః ఉపవాసవ్యతిరిక్త.వ్రతాదివిషయత్వం ఉపోవ్య
 శబ్ద ఇతరవ్రతాదీనాముపలక్షణమితిచేన్న । పూర్వాణ్ణావై దేవానా
 మితిశ్రుత్యా వ్రతాదౌ దైవేపూర్వప్రసంగవిహితత్వే నోత్తరదినస్వీకా
 రే కమకకాలవ్యాప్తిసంభవాత్ । యస్మిన్కాలేతుయత్కమ తత్కాల
 వ్యాపినితిధిరితి । కమకకాలవ్యాప్తిస్తర్కతే । నచోపవాసేపినమనమేత
 దితివాచ్యం । ఉపవాసస్యాహూరాత్రసాధ్యత్వేన సంపూర్ణతిథౌ కర్త
 కాలవ్యాప్తిసంభవాత్ । వ్యాప్తిపీఠాహుళ్యంతు పూర్వవిధాయామేవభ
 వతి । అహోపరభాగే కృత్వాన్యాయంత్రావతదవ్యాప్తిః । ఉదయ
 మాపవాసస్యేతి స్తృత్యాపరేద్యురుపవాసః ప్రాప్నోతీతిచేత్ । నత

స్యాన్నమాన్యశాస్త్రత్వేన ప్రతిపదుపవాసాభిధానాత్ । కించోభయా
 భిధాయినో విశేషశాస్త్రైర్దుర్లభత్వాత్తైర్వీనసిస్కందవ్యాసైః పూ
 ర్వతిథావపరాష్టా వ్యాపిసితయాసాయాహ్నా వ్యాపిసితయోభయవ్యాపి
 సితయాచపూజ్యత్వాభిధానేనతి తాసామేవతినూతాం వ్యాప్తీనాంత్రిభి
 రభావై రుత్తరోత్తరతిథౌ పక్షత్రయంసంపద్యతే ॥ ॥ ననుపూర్వవి
 ధాయామపి తిథావపరాష్టావ్యాప్తాచ సత్యాంతన్నాంతరీయకతయా
 సాయాహ్నావ్యాప్తేరవశ్యం భావిత్యేనపృథగభిధానం నిరర్థకమిత్యేత్ ।
 కిమిదంకేవలసాయాహ్నాభిధాయినీ వాక్యేచోద్యంకించోభయా భిధా
 యినీవాక్యేనాద్యః । యదాపినైవాపరాష్టావ్యాప్తం సాయాహ్నా
 త్రం వ్యాప్యతే! పూర్వవిధాయః పూజ్యతాయా ఏవ క్తవ్యత్వాత్ ।
 ద్వితీయే వైశ్వానరన్యాయేనావ యక్త్యానువాదోభవిష్యతి । సచన్యా
 యఉద్భిదాదిపాదేవ్యవస్థితః ॥ ॥ కామ్యేష్టికాండేశ్చాయతే । వైశ్వా
 నరంద్వాదశకపాలం నిర్వపెక్షుత్రేజాతేయదష్టాకపాలోభవతి గాయ
 త్ర్యైవైనం బ్రహ్మవర్చసేనపునాతి యన్నవకపాలస్త్రివృతైర్వాస్తి
 తేజోదధాతియదశకపాలోవిరాజై వాస్తిన్నన్నాద్యం దధాతియదేకా
 దశకపాల స్త్రిష్టభైవాస్తి సిందియందధాతి యద్వాదశకపాలో జగ
 త్ర్యైవాస్తిస్పృహన్దధాతి । అత్రద్వాదశకపాలేష్టా బ్రహ్మవర్చసాదిఫల
 విశేషాయాష్ట కపాలాదిగుణసిధిరితి పూర్వఃపక్షః । ఉత్పత్తివిశిష్టద్వా
 దశకపాలే నావరోధేసత్యత్పత్తి విశిష్టానామష్టాకపాలా దీనామత్రా
 వకాశా భావాదుపక్రమోపసంహారాంతర్గతత్వేనతేషాం విధ్యంతరా
 భావాచ్చావయవైరష్టాకపాలాదిభిర్నాంతరీయక సిద్ధేరవయవినో
 ద్వాదశకపాలస్య స్తుతిరితిరాధాంతః । ఏవమత్రాపియదాసాయాహ్నా
 వ్యాపిస్యవిగృహ్యతే తదాఅపరాష్టావ్యాపిన్యాగ్రహణంకిమువక్తవ్యమితి
 నాంతరీయకతయాసిద్ధం ॥ ॥ సాయాహ్నావ్యాప్త్యా పరాష్టాఃప్రశస్యతే ।
 స్కందపురాణేషి బలిదినాభిధానాయాః కాలికశుక్లప్రతిపదః పూర్వ
 విధత్వాభిధానాదితరాస్సర్వాప్రతిపదుత్తరవిధేత్యేషః పక్షఃప్రతీయతే ।
 శుక్లపక్షోపవాసాపరాష్టాసాయాహ్నాబలిదినానాం పంచానాంసమూ

హస్య పూర్వతిథిప్రయోజకత్వే స్యంతిమఃపక్ష ఉదేతి ఏవంబహుధా సంశయేనతి నిణాయంబూమః.

బహుసంశయపరిహారః.

యద్యపిద్వితీయావ్రతిపద్యతేత్యత్రనకోపివి శేషఃపత్యతే | తథాప్య శేషవ్రతిపత్స్వికారేయగ్న్యాగ్నీదీనిబహునివాక్యానిబాధ్యేరకః | స చాంతిమఃపక్షాయై కేసహః | తథాపి | పూర్వవిధాయాఃప్రయోజనమే వంవక్తవ్యం | శుక్లపక్షసాయాహ్నాహ్నిపినిబలిదినేయఉపవాసస్సపూర్వ విధాయావిషయఇతి | తచ్చవక్తుంనోశక్యతే | బలిదినత్వంనిమిత్తకృత్యోప వాసస్యాభిధేయత్వాత్ | పూజోత్సవాదికమేవహితవ్రతిహితం | అతఃస మూహకస్య ప్రయోజకత్వాభావే శుక్లపక్షాదిషుపంచస్వస్యతమస్య ప్రయోజకత్వమభ్యుపేయం || || తత్రకమిచ్ఛయావికల్పఃఆపూన్యదేకం ప్రతినియతమితిచిచారేవికల్పస్తావన్నయజ్యతే | అప్తదోషగ్రస్తత్వాత్ | తథాపి | యదాబల్యత్సవస్యప్రయోజకత్వం స్వీక్రియతేతదోపవాసవా క్యస్యప్రాప్తం ప్రామాణ్యంత్యజ్యేత | ప్రాప్తిరహితమప్రామాణ్యంస్వీ క్రియతే | పునరపియదాకదాచిదుపవాసస్య ప్రయోజకత్వస్వీకారేపూ వకంపరిత్యక్తం ప్రామాణ్యంనచస్వీక్రియతే | స్వీక్యతపామాణ్యంపరి త్యజ్యతేతదేవముపవాసవాక్యేవత్వారోదోషాః | అనేనైవన్యాయేనబ ల్యత్సవవాక్యేపియథోక్తాశ్చత్వారోదోషాఉత్పేక్షిక్షణీయాః || || అతో వికల్పానంభవాదేకస్య ప్రతినియతస్యస్వీకరణవ్యత్యేసత్కుక్తపక్షస్యైవ స్వీకరణంయక్తతరంమన్యామహే | తథాసతిబహ్వనుగ్రహసిద్ధేయ గ్న్యాగ్నివాక్యంబలిదినవాక్యముపవాసవాక్యం చేత్యేతాన్యనుగృహ్యంతే | నహ్యేతానికృష్టపక్ష విషయతయాకథంచదపియోజయితుంశక్యతే | ఏ తదనుసారేణద్వితీయాయతత్వవచనంకృష్టపక్షవిషయత్వేనైవ సంకోచ నియం | తస్యసామాన్యవచనత్వాత్ | ఇత్థంశుక్లకృష్టప్రతిపదోక్రమేణ పూర్వోత్తత విధితయావ్యవస్థితౌసత్యాంయోయంద్వితీయాయ తోపవా సనిషేధాసాశుక్లపక్షవిషయతయాయోజనీయః | యద్యపరాష్టికవచ నంశుక్లకృష్టపక్షద్వయసాధరణంప్రతిభాసతే | తథాపిశుక్లపక్షవిషయ త్వమేవతన్నాన్యాయం | సాముఖ్యముపజీవ్యప్రవృత్తత్వాత్ కృష్టపక్షే

ద్వితీయాయుక్తాయాః ప్రతిపదావిముక్తత్వాత్.*

సమ్ముఖతిథిః.

నన్వేపంసతియదాశుక్లపక్షే సాయాహ్నమాత్రంవ్యాప్తోతి నశ్వప
రాష్టాంతదానీ ముత్తరతిథిః ప్రసజ్యతేతిచేస్తైవం । సమ్ముఖానామసా
యాహ్నవ్యాపినివచనేన తాదృశవచనేషు పూర్వతిథేర్విధానాత్ ।
ఏవమపీ షన్నూయనసాయాహ్నవ్యాప్తాచ శుక్లపక్షేషవరేద్యురేవప్రస
జ్యతేతిచేత్ । ప్రసజ్యతాంనామపూర్వతిథే ర్యుగ్గవాక్యవిషయత్వా
భావాత్ । యదాప్రాతరమాహాస్యా త్రిముహూర్తాతతోధికావా సా
యంప్రతిపత్తిముహూర్తా తతోధికావాభవతితదాతాదృశ్యా ఏవోభ
యతః త్రిముహూతవేధోపేతాయాస్తీధేస్తద్విషయత్వాత్ । సచత్రి
ముహూతవేధ స్సర్వసాధారణో నప్రతిపద్విషయ ఇతిశంకనీయం ।
విశేషవచనాభావే సామాన్యవచనస్య స్వీకరణవ్యత్వాత్ ॥ ॥
ద్వితీయాయుతోపవాసనిషేధస్తు పూర్వేద్యుఃప్రతిపద త్రిముహూతవే
ధేనతిద్రష్టవ్యః । సాయాహ్నవ్యాప్తివచనేన త్రిముహూతవేధోభిధీ
యతే । ఆపరాహ్నికవచనేనతతోవ్యధికవేధ స్తతోభయత్రశుక్లప్రతిప
త్పూర్వేవోపాష్యా । కృష్ణప్రతిపత్పరేద్యురుదయాదూర్ధ్వం త్రిము
హూర్తాతతోధికావాస్యా తదానైవోపాష్యా అన్యధాపూర్వేద్యురితి
నిణాయః । వ్యాసవచనంపూర్వవిధాయాం శుక్లప్రతిపదియేదేవపిశ్చే
విహితే తయోదైవశబ్దేన ప్రతిపత్తిమిత్త ఉపవాసోబల్యుత్సవ శ్చేత్యు
భయంవివక్షితం । వచనాంతరాభ్యాంతయోః శృంగగ్రాహికతయావి
ధానాత్ ॥ ఏకాదశీతథావస్థీఅమావాస్యాచతుర్థికాఉపోష్యాః
పరసంయుక్తాఃపరాఃపూర్వేణసంయుతాః । శ్రావణీచాగ్రేణమితథా
దూర్వాష్టమీచయా । పూర్వవిధాతుకతవ్యాళివరాత్రిర్బలేదికసమితి
సన్వాశ్వయుజమాసే యోయంనపరాత్రోత్సవ స్తుపక్రమస్యాపి పూ
ర్వవిధాయాంత్రియమాణత్వాత్ నాప్యత్రవివక్షిణీయఇతిచెన్న । తస్య
నక్తప్రతత్వాత్ । ఏకభక్తనక్తప్రతిపదిష్టినాందైవశ్వేపి పృథజ్జిగ్గ
యస్యవత్సమాణత్వాత్ । నచప్రతాదీన్యపిదైవాన్యపిచవివత్వంతామితి
శంకనీయం । తేషాధయతిధిప్రాశస్త్యేషు బహుభిర్వత్సమాణత్వాత్ ।

కాలమాధవీయే.

స్య శబ్దేనాత్రమృతాహ శ్రాద్ధంవివక్షితం । అపరాష్ణికీతి । తస్మిన్స
చనేభిధానా దాపరాష్ణికత్వమ్మృతాహ శ్రాద్ధప్రయోజకమివత్యతే॥
॥ ఏవంతహితిభ్యంతరమృతాహ శ్రాద్ధవదత్రాపిపాప్రత్యాత్ ।
పితృగ్రామసురబ్రవీడితి విశేషవిధానమనర్థకమితిచేత్ । తదపవాదా
ర్థత్వాత్ । యదాపూర్వేమ్యురల్పపరాష్ణాస్పర్శః పరేమ్యుర్భూయాత్ ।
తదాతిభ్యంతరేషు పరేమ్యురేవమృతాహ శ్రాద్ధంప్రతిపిధ్యేత్ । తదప
వాదేనపూర్వేమ్యురేవవిధీయతే । నచాస్యపితృశబ్దస్య ఏకోద్దిష్టవిషయ
త్వంయుక్తం । ఏకోద్దిష్టాదీనాం మధ్యాహ్నాదికాలేషు విహితత్వేనకర్తృ
కాలవ్యాపిన్యాస్తీథేస్తత్రగృహీతత్వాత్.

అమశ్రాద్ధాదికాలప్రాసంగికం.

తేచకాలాహరీతేనదర్శితాః । అమశ్రాద్ధంతుపూర్వాష్టా ఏకోద్దిష్టం
తుమధ్యమే । పార్వణంచాపరాష్ణేతుప్రాతర్వృద్ధినిమిత్తకమితి । మను
రపి । పూర్వాష్టేదైవికం । శ్రాద్ధమపరాష్ణేతుపైత్వకం । ఏకోద్దిష్టంతు
మధ్యాహ్నే ప్రాతర్వృద్ధినిమిత్తకమితి । దైవికంవిశ్వామిత్రఅహా ।
దేవానుద్దిశ్యయత్కర్మయతేతత్తుదైవికం । తస్మిన్త్యశ్రాద్ధవతుర్భూ
ద్వాదశ్యాదిషుయత్తతథితి । తస్మానైకోద్దిష్టాదికమత్రవివక్షితం । కింతు
మృతాహశ్రాద్ధమస్యద్వా కించిత్పార్వణశ్రాద్ధం॥ ॥ అత్రపూర్వవి
ద్ధాయాంశుక్లప్రతిపది దైవశబ్దేనవివక్షితో యోయముపవాసస్తమదా
హరామః । భవిష్యోత్తరపురాణే బృహత్తపాభిధేయవ్రతే కార్తిక
మాసాంతదక్షర్షపాయసఖోజనాదినియమంవిధాయైవంవత్యతే । తతో
మాగేశిరే మాసేప్రతిపద్యపరేహని । స్పృష్ట్యాగురుంచోపవసేన్నహః
దేవంస్తరస్తుహురితి.

కర్మకాలవ్యాపిత్వం.

ననుపూర్వవిద్ధాయాం శుక్లప్రతిపదియోయముపవాసోవిహితస్తస్య
సంకల్పఃకింప్రాతఃకార్యః । కింవాప్రతిపత్కాలే । నాద్యః । అమావా
స్యావేశాయాం ప్రతిపదమపవాసే సంకల్పాయోగాత్ । అతఏవబోధా
యనః । యోయస్యవిహితఃకాలఃకర్మణస్తదుపక్రమే । తిథిర్యాభిమతా
సాతుకార్యాలోకక్రమోచితేతి । సుందపురాణేసి । యోయస్యవిహితః

కాలఃకర్మణస్తదుపక్రమే । విద్యమానేభవేదంగం నోద్భి^యతోపక్రమేణ
త్వితి । నద్వితీయః । ప్రాతఃకాలస్యైవసంకల్పంగత్వాత్ । తథాచస్త
ర్యతే । ప్రాతస్సంకల్పయేద్విద్వాసుపవాసప్రతాదికమితి । తథా । ప్రాత
రాసుర్యమతిమా నుర్యాన్నక్తప్రతాదికం । నాపరాహ్ణానమధ్యా
హ్నపితృక్రీకాశాహితాస్తృతావతి । అత్రోచ్యతే.

ప్రాతస్సంకల్పః.

యథోక్తవచనబలా త్పాతరేవసంకల్పః కార్యః తదానీం జ్యోతి
శ్శాస్త్రసిద్ధప్రతిపదభావేషి స్తృతిభిరాపాదితాయాఃప్రతిపదస్సత్వాత్ ।
అతఏవచేవలః । యాంతిధింసమనుప్రాప్యఅస్తంయాతిదివాకరః । సాతి
ధిస్సకలగ్రాహ్య దానాధ్యయనకర్మస్వీతి । దానాధ్యయనయోరుపవా
సాదినిఖిలదైవోపలక్షణార్థక వివక్షయాకర్మస్వీతి బహువచననిర్ది
ష్టం । అత్రాస్తమయాత్పూర్వం ముహూర్తకత్రయవ్యాపినింతిధిం సమ
నుప్రాప్యేతివ్యాఖ్యేయం । నతుతతోల్పవ్యాపిర్వివక్షితా । తథాసతిపూ
ర్వోత్తరవేధాభావోత్తరతిథే రేవగ్రాహ్యత్వప్రసంగాత్ । తథాత్రి
ముహూర్తకవ్యాప్తి స్కందపురాణేదర్శితా । యాంతిధింసమనుప్రాప్య
యాత్యస్తంపద్మినీప్రేయః । సాతిధిస్తద్దినేప్రోక్తాత్రిముహూర్తాయదా
భవేదితి । శివరహస్యసౌరపురాణయోరపి । యాంప్రాప్యాస్తముపైత్య
రహస్యాచ్చేత్సాత్రిముహూర్తకా । ధర్మకృత్యేషుసర్వేషుసంపూర్ణాం
తాంవిమర్శుధాఇతి । వృద్ధవసిష్టోపి । యస్యాంతిథావస్తమియాత్సూర్య
స్తుత్రిముహూర్తకైః । యాగదానజపాదిభ్యస్తా మేవోపక్రమేత్తిధి
మితి॥ ॥ సనుసాయంతసత్రిముహూర్తక శుక్లప్రతిపదుపేతాయాంతి
థౌ ప్రాతరేవసంకల్ప్య ప్రతిపదుపవాసః కతకవ్యగ్ధియుగ్దాదివాక్య
మాశ్రిత్యనిశ్చేతం । తత్తదిక్షయేతథాస్తు సామ్యవృద్ధ్యోస్తుఖర్వదర్శవా
క్యాత్పరేద్యురుపవా సంప్రాప్తోతీతిచేన్నైవం । ఖర్వాదివాక్యస్యైకో
ద్దిష్టాదివిషయత్వాత్ । తథావ్యాసః । ద్వితీయాదికయుగ్దానాంపూజ్య
తానియమాదిషు ఏకోద్దిష్టాదివృద్ధ్యాదోహ్రాసవృద్ధ్యాదిచోదనేతి । నియ
మాదిష్విత్యాదిశబ్దేన పితృగ్రధమకవ్యతిరిక్తప్రతోపవాసాది సకలకర్మక
ణాంగ్రహణం । ఏకోద్దిష్టాదిత్యాదిశబ్దేన వివాహాదిమంగళాంగభూత

త్రాధవ్యతిరిక్తస్య పార్వణత్రాధస్య వృద్ధ్యాదావిత్యాదిశబ్దేన మాంగళిక
త్రాధస్య హ్రాసవృద్ధ్యాదిత్యాదిశబ్దే నఖర్వస్యగ్రహణం । తదేవంపూ
ర్వేష్య శ్చక్రప్రతిపద్యుపవాసం కృత్వాపారణంకుర్యాత్.

తిథ్యాద్యుపవాసపారణకాలః.

తత్రేదంచంత్యతే । కింప్రాతఃపారణం । కింవాతిథ్యంత్యతి । నాద్యః ।
సుమంతవచనవిరోధాత్ । తిథినక్షత్రనియమేతిధిభాంతేచపారణం ।
అతోన్యధాపారణేతు వ్రతభంగమవాప్నుయాదితి । నద్వితీయః । దేవల
వచనవిరోధాత్ । ఉపవాసేషుసర్వేషు పూర్వాష్టమేపారణంభవేత్ ।
అన్యథాతత్ఫలస్యాధికం ధర్మమేవోపసర్పతీతి । ధర్మోయమః । నా
యందోషః । పూర్వాష్టమవాక్యస్యసామాన్యరూపత్వేన పరవిద్ధాపవాస
విషయతయా సంకోచనీయత్వాత్ । ఏతదేవాభిప్రేత్యనిగమేస్త్యతే ।
పూర్వవిద్ధాతుతిథిషుభేషుచవ్రవణంవినా । ఉపోష్యవిధివత్కుర్యాత్తత
దంతేచపారణమితి । భేషునక్షత్రేషు । స్కందపరాణేషి । తిథీనామేవస
ర్వాసాముపవాసవ్రతాదిషు । తిథ్యంతేపారణంకుర్యాద్వినిశ్చయచతుడక
శీమితి । అత్రోపవాసవ్రతాదిష్విత్వాదిన్దైక భక్తనక్తాయాచితానిగృ
హ్యంతే । యాంతిధిముద్దిశ్యతానిపూర్వేష్యున్విహితాని । పరేష్యుత్తర
తిథిభాగేతీతే పశ్చాద్భోజనంకుర్యాత్ । అన్యథాపూర్వదిశాన్వితైకభ
క్తాదివ్రతానాం వైకల్యంస్యాదిత్యభిప్రాయః॥ ॥ అన్యచతిథిభాంతేపా
రణస్యాపవాదః కశ్చిత్సర్వతే । తిథ్యంతేచైవభాంతేచపారణంయత్ర
చోద్యతే । యామత్రయోధ్వవతిన్యారప్రాతరేవహిపారణమితి ।
యథోక్తోపవాసబల్యుత్సవోపి పూర్వవిద్ధాయామేవకతకవ్యః । సచో
త్సవోబ్రహ్మపురాణేభవిష్యోత్తరపురాణేచవ్రవంచితః । అశ్చిప్రాతః
కాలేద్యూతాదికంబ్రహ్మపురాణేదర్శితం । తస్మాద్ద్యూతంప్రకతకవ్యం
వ్రభాతేతత్రమానవైరితి॥ ॥ యద్యపిప్రాతరమావాస్యావతికతేనతు
ప్రతిపత్ । తథాపిపూర్వోక్తన్యాయేనప్రతిపత్సంకల్పమాశీత్య ప్రాత
రేవద్యూతాదికంకతకవ్యం । ననుయావేతాపుపవాసబల్యుత్సవౌపూర్వ
విద్ధాయాంప్రతిపదివిహితాయాః కేనాపినిమిత్తైతతతాగ్రహణాసంభ
వేసతికిముత్తరవిద్ధాగౌణకాలత్వేనగ్రహ్య । కొవాముఖ్యకాలాతిక్రమా

త్రయోఃపరిత్యాగఏవేతి తత్రకేచిదాహుః । పరిత్యాగఏవయక్తః । ముఖ్యకాలమంతరేణావ్యనుష్ఠానే ద్వితీయాత్మతీయాదిష్వపి తదనుష్ఠానప్రసంగాత్ ॥

ముఖ్యగౌణకాలాః.

అథోచ్యతే । యథాతైః షణ్ణిశాంపనయనస్య గర్భాష్టమాదిముఖ్యకాలాసంభవే సత్యాషోడశాదికాలా గౌణత్వేనస్వీకృతాః । ఏవమత్రాపీతి । తన్న । వైషమ్యాత్ । తత్రహిగౌణకాలోవాచనికః । ఆషోడశాత్తుద్వావింశాత్ చతుర్వింశాత్తువత్సరాత్ । బ్రహ్మక్షత్రవిశాంకాలఙ్గావనాయనికఃపరభితి । నత్వేవమత్రోత్తరప్రతిపదో గౌణత్వేనస్వీకారేకించిద్వచనమస్తి । అంతరేణాపివచనం యుక్తిమాత్రేణతత్కల్పనాయాం షోడశాదిపక్షేభ్యఃకర్షణమపి సన్నికషణప్రకషణ తారతమ్యేన గౌణతరగౌణతమా వుచనయనకాలావ్రసజ్యేయాతాం । నచతేయక్తా । అతఃకర్షణంవతంత్యేతే యథాకాలమసంస్కృతాభిత్ప్రతిప్రవణాత్ । కించపూర్వోత్తరవిధయో రుభయోరపిస్వీకార్యత్వేపూజ్యత్వవిచారోనిరధఃకస్యాత్ । తస్మాత్పరిత్యాగఏవేతి ॥ అత్రబ్రూమః । సంత్యేవాత్రాపనయనవదుత్తరతిథేః ప్రావకాణిపహునివచనాని । ప్రతిపత్పద్వితీయాస్యాదితి తావదేకంవచనం । అన్యేతద్యథోక్తవ్యతిరిక్తవిషయే ముఖ్యకాలత్వంవిదధతి । ననుయథోక్తవిషయే గౌణకాలత్వమితిచేత్తత్రవక్తవ్యం । కిమత్రవిషయాంతరే ముఖ్యత్వవాచనికత్వంవా యథోక్తవిషయస్య ముఖ్యకాలేభిహితే సత్యధాది తరవిషయత్వంతస్యవచనస్యపరిశిష్యతభితి । నాద్యః । తస్మిన్వచనేవిషయాంతరస్య శబ్దతోప్రతితిః । ద్వితీయేతుసామాన్యవచనస్య విశేషవ్యతిరిక్తసంభావితకృత్సవిషయత్వం పరిశేషణీయం । తథాసతి కృష్ణప్రతిపద్విషయత్వముపవాసవ్యతిరిక్త దానవ్రతాదివిషయత్వంచ సంభావితత్వాద్యథాపరిశిష్యతే । తథోపవాసేపిగౌణకాలవిషయత్వం కుతోనపరిశిష్యతే । ద్వితీయాయుతోపవాసనిషేధాదితిచెన్న । తస్యనిషేధస్య పూర్వవిధోపవాసప్రశంసాయాంతాత్పర్యాత్ । అపశవోవాఅన్యేగోఅన్యేభ్యః పశవభిత్ప్రగో అశ్వప్రశంసార్థః జానీనాం పశుత్వంసిద్ధ్యతే । నతుసర్వ

ధాతన్నిషేధః | ప్రత్యక్షవిరోధాచ్చస్త్రాంతరనిషేధాచ్చ | ఏవమత్రా
 శ్చ్యుత్తరవిద్ధాయాం ప్రతిపదిసర్వధా ప్రతిపదుపవాసనిషేధో వ్యాహ
 న్నేతః || యథాచోదితానుదిత హోమయోరన్యోన్యనిందేతరప్రళం
 సాయైవ సతుసర్వధాసేయత్వాయ | నోచేదుభావపి హోమావరిత్య
 జేయాతాం | యదితత్రశాఖాభేదేనవ్యవస్థా తహ్యైత్రాపి ముఖ్యగౌణ
 భేదేనవ్యవస్థాస్తు | నచైతావతాతిథేః పూజ్యత్వవిచారోనిరర్థః కోభవ
 తి | ప్రశస్తతిధిస్త్వికారాయతదుపయోగాత్ | యనిచాన్యానిసామాన్య
 వచనాని | ఉదయేతూపవాసస్యపూర్వాక్షికాస్తీభయోదైవేకార్యేష
 లప్రదా ఇత్యాదీనిసర్వాణి యథాకృష్టవత్ ప్రతిపదముపోద్బలయంతి |
 తథాగౌణప్రతిపదం కుతోనోపేద్బలయేయః | నచైవంసతిద్వితీయా
 తృతీయాదిష్వతిప్రసంగః | గౌణప్రతిపత్త్యవ్యాపితత్రాథావాత్ | గౌణ
 ప్రతిపద్యే తావతానిర్బంధేనకస్తవలాభఇతిచేత్ | తత్ప్రద్యేషేణవా
 కోలాభఇతివక్తవ్యం.

శిష్టాచారోనుసరణవ్యః.

శిష్టాచారఇతిచేత్ | వివర్యయ ఏవతంపశ్యామః | తథాహి | యథో
 క్తరీత్యాకస్యా శ్చిత్తిథదైవవిధ్యంభవతి | తదాసంసంప్రతిపన్నశిష్టా
 చారతపవ కేచనపూర్వత్రానుతిష్ఠంతి | అన్యేపరత్ర | నచత్రాధికతశ్చి
 ష్టాచారః ప్రమాణం | నేతరత్రేతిశంకనీయం | ఉభయేషాంశిష్టానామ
 ధికతత్వ కథనాయైవసంప్రతిపన్నాదివిశేషణస్యాభిహితత్వాత్ | ఏవం
 తహి ముఖ్యత్వమప్యన్యతమస్య నిశ్చేతుమశక్యమితిచేత్ || యస్మిన్దే
 శేయస్మిన్నాలేయేషుశిష్టేషునిరాగద్యేషస్య స్వస్వప్రామాణ్యాతిశయ
 బుద్ధిః తథాతాదృశస్యా చారస్యముఖ్యత్వాత్ | ఏతదేవాభిప్రేత్యగురో
 శ్చిష్యానుశాసనేతైత్తిరియాస్సమామనంతి || అథయదితేకమేక విచిత్యా
 వాన్యత్తవిచిత్యావాస్యాత్ | యేతత్రబ్రాహ్మణాస్సమ్మర్శినః | యక్తా
 ఆయుక్తాః | అలూక్షాధమకామానుజ్ఞః | యథాతేత్రప్రవతేకరకః | తథా
 తత్రవతేకధాత్మి || సమ్మర్శినఃయక్తకుశలాః | యక్తాశ్చాస్త్రతత్పరాః |
 ఆయుక్తాస్తదనుష్ఠాననిరతాః | అలూక్షాఃక్రోధవివర్జితాః | ధమకా
 మాః | చీవన్ముక్తవత్కుమారౌ దాసీన్యమకుర్వాణాః || ఉక్తరీత్యాక

స్యః చిష్టాచారవిశేషస్యముఖ్యత్వే సత్యవరోగాణోభవిష్యతి । నశున
ర్వదైవానాచారః । ఏవంచసత్యేకామేవతైస్త్రియశాఖామధీత్యబోధా
యనావస్తంబమతభేదేనపరస్పరవిలక్షణమనుష్ఠానమాచరతాముభయ
విఘానాంపురుషాణాం స్వస్వపురుషపారంపర్యక్రమాయాతఏవాచారో
ముఖ్యః । కదాచిత్తదసంభవేమతాంతరేణాప్యనుష్ఠానమేవశ్రేయోన
శునర్వధాతల్లోపోయ్యుక్తః కింబహునా । ముఖ్యాయాః పూర్వవిద్ధాయాః
ప్రతిపదోసంభవే శేషపరిత్యాగా ద్వరముత్తరవిద్ధాయాః పరిగ్రహణ
మిత్యేతదవగంతవ్యం । తదేవంశుక్లప్రతిపదుపవాస బల్యత్సవయోఃపూ
ర్వవిద్ధాయాముఖ్యతేతీసర్వంసుస్థితం ॥ ఇతిప్రతిపత్ప్రకరణంసమాప్తం.

అధైకభక్తం నిర్ణయతే.

బ్రహ్మపురాణేవైశ్వానరప్రతేపత్యతే । ప్రతిపద్యైకభక్తాశీసమా
స్తేకపిలావ్రదఇతి । తత్రతావదేకభక్తం త్రివిధంస్వతంత్రమన్యాయం
ముపవాసప్రతినిధిరూపంచేతి । తేష్విదానీముదాహృతం స్వతంత్రం ॥
॥ తత్రేదంచింత్యతే । కిముపవాసపత్తిధిరస్త్రిగృహీతవ్యా । ఉత్
ప్రకారాంతరేణేతి ఉపవాసపదితావత్ప్రాప్తం దైవంపిత్యంతదా
కార్యమితివచనేన ఉపవాసైకభక్తాదికృత్సదైవస్యవివక్షితత్వాత్ ।
నచకర్మకాలవ్యాప్త్యా తస్మిన్కాలయైతిశంకనీయం । తత్కాలస్యాప్య
నిర్ణేతత్వాత్ । కథంచిత్తస్మిన్కాలయేపి కర్మకాలవ్యాప్తివచనస్య పిత్య
విశేషత్వేనాప్యవత్యేః । తస్మాదుపవాసపత్తిస్మిన్కాలయైతిపాప్రే ॥
॥ బ్రూమః । కర్మకాలవ్యాప్తిరేవాత్రనిర్ణయహేతుః । కర్మక
కాలస్తత్కర్మకాలస్వరూపంచేత్ ఉభయంస్కందపురాణేదర్శితం । దినా
ధానమయేతీతే భుజ్యతేనియమేనయత్ । ఏకభక్తమితిప్రొక్త మతస్త
త్సాద్విదైవహీతి । దేవిలోపి । దినాధానమయేతీతే భుజ్యతేనియమేన
యత్ । ఏకభక్తమితిప్రొక్తంన్యూనంగ్రాసత్రయేణిత్వితి । అత్రదినాధా
న్యోపరిసాధకముహూతకపరిమితఃకాలః పంచధావిభాగేమధ్యాహ్న
స్యాపరభాగస్స ఏకభక్తస్యముఖ్యఃకాలః । దినాధేతీతేనతి సమనంతర
భావిత్యాత్ । అస్తమయాత్ప్రచీనోవశిష్టపాణికాలః । దిత్యేత్యభ్యను
జ్ఞానాత్ । ఏవంస్థితేనతిముఖ్యకాలవ్యాప్తితిధిగృహీతవ్యా । అతఏవ

వద్దపురాణం । మధ్యాహ్నవ్యాపిని గ్రాహ్యవీకభ కై నదాతిధిరితి । బోధా
 యనోపి । ఉదయే తూపవాసస్య నక్తస్యాస్తమయేతిధిః । మధ్యాహ్నవ్యా
 పిని గ్రాహ్యవీకభ కై నదాతిధిరితి ॥ ॥ నచాత్రోపవాసన్యాయక్తః ।
 తత్రపూర్వవిద్ధాయామేవ విశేషశాస్త్రప్రవర్తవసానాత్ । ద్వివిధంవిశేష
 శాస్త్రం । తిథిప్రయుక్తమేకంకమప్రయుక్తమవరం । తత్రపూర్వా
 హ్నికాస్తుతిధియోదైవ ఇత్యనేనకమేవిషయేణ సామాన్యశాస్త్రేణోత్త
 రవిద్ధాయాం ప్రాప్తాయాముపోష్యాః పరసంయుక్తాః పరాఃపూర్వేణ
 సంయుతా ఇత్యనేనకమేవిషయేణ విశేషశాస్త్రేణపూర్వవిద్ధావిహీ
 తా । తిథివిషయేపిసామాన్యవిశేషశాస్త్రే ఉదాహర్యతే । పూర్వా
 హ్నికాస్తుతిథయ ఇత్యస్యతిథిమాత్రముపదీవ్యప్రవృత్తత్వాత్ । సామాన్య
 శాస్త్రత్వం । ప్రతిపత్సంముఖాకార్యేత్యేతద్విశేషశాస్త్రం । తథాసతి
 ద్వివిధేనాపివిశేషశాస్త్రేణ పూర్వవిద్ధాయామేవోపవాసస్సన్ధితః । అత్ర
 తుమధ్యాహ్నవ్యాపినిత్యే తత్కమేవిషయంవిశేషశాస్త్రం । అతస్తద
 నుసారేణనిణయోయద్యతే । ననుప్రతిపత్సంముఖాకార్యేత్యనేన తిథి
 విషయేణ విశేషశాస్త్రేణకుతోనిణయఇతిచెన్న । ఉపవాసవిషయ
 త్వేనాపితస్యోపపత్తేరితిబ్రూమః ॥ ॥ ననుమధ్యాహ్నవ్యాపివచన
 మపితిథ్యంతరైకభక్తవిషయత్వేనోపపాదయితుంశక్యం । అతేకమే
 విశేషశాస్త్రేతిథివిశేషశాస్త్రయోస్సమానబలత్వమితిచేత్ అస్తునామ ।
 కిమనుపపన్నం । మధ్యాహ్నవ్యాపిసమ్ముఖత్వయోః పూర్వవిద్ధాయాం
 సంపాదయితుంశక్యత్వేనవిరోధాభావాత్ । యదాతూత్తరవిద్ధాయా
 మేవ మధ్యాహ్నవ్యాపిత్వం తదావిరోధఇతిచేత్ । చాక్షం । తథాపితి
 థివిషయవిశేషశాస్త్రాత్కమేవిషయవిశేషశాస్త్రం ప్రబలం । తిథిగు
 ణత్వాత్కమేణఃప్రధానత్వాత్ । తస్మాదేవంవిధేవిషయే కమకాల
 వ్యాప్త్యేవనిజేతవ్యం.

షోఢాకాలవ్యాపిః.

అత్రనిజేతవ్యోవిషయషోఢాభిద్యతే । పూర్వేద్యరేవమధ్యాహ్న
 వ్యాపిత్వం । పరేద్యరేవమధ్యాహ్నవ్యాపిత్వం । ఉభయత్రతద్వ్యా
 పిత్వం । ఉభయత్రతద్వ్యాపిత్వం । ఉభయత్రసామ్యేన తదేకదేశవ్యా

పితృం । ఉభయత్రవైషణ్యేన తదేకదేశవ్యాపిత్వంచేతి । అత్రప్రథమద్వి
 తీయయో ఋణధ్యాహ్నవ్యాపిత్వసైన్యకనిదాణుకత్వం । తృతీయే పూ
 ర్వవిధాగ్రాహ్య । ముఖ్యకాలవ్యాప్తేస్సమత్వే గౌణకాలవ్యాప్తేరధిక
 త్వాత్ । అనేనైవన్యాయేనోభయత్ర ముఖ్యకాలవ్యాప్త్యభావేపి గౌణ
 కాలవ్యాప్తి గుణలాభాత్పూర్వవిధాగ్రాహ్య । పంచమేవ్యయమేవన్యాయో
 యోయోజ్యః । షష్ఠేతుయదాపూర్వేద్యమఋణధ్యాహ్నైకదేశషధికం
 వ్యాప్తోతితదానీంతదాధిక్యాలా ద్గౌణకాలవ్యాప్తేస్స పూర్వైకవగ్రా
 హ్య । యదాతుపరేద్యరేవ మధ్యాహ్నైకదేశషధికం వ్యాప్తోతితదా
 గౌణకాలవ్యాప్త్యభావేపి ముఖ్యకాలవ్యాప్త్యాధిక్యానుసారేణ పరైవ
 గ్రాహ్యః॥ ॥ నన్వైకంస్వతంత్రైకభక్తనిరణయం అన్యోంగేతురథం
 తత్రకానుపపత్తిరితిచేత్ । ఉచ్యతే । పూజావ్రతేషుసర్వత్రమధ్యాహ్న
 వ్యాపినితిధిరితి । మధ్యాహ్నపూజయే స్మృత్యావిశ్వాసైగ్రింగినః
 పూజాదేమఋణధ్యాహ్న విహితత్వేవాంగస్యైకభక్తస్యాపరాష్టాదా
 ప్రాప్త్యమాణత్వాన్న ముఖ్యకాలస్వసంభవః । మాధుత్వాద్యశిష్యయే
 ముఖ్యఃకాలః । ప్రధానానుసారేణగుణస్యనేషవ్యత్వాత్ । యదాస్వ
 తంత్రైకభక్తేపితేన చిన్నిమిత్రేన ముఖ్యకాలాసంభవే గౌణకాలోభ్యను
 జ్ఞాయతే । తదాకిమువక్తవ్యమన్యోగే॥ ॥ యత్తుపవాసస్రతినిధిరూ
 పమేకభక్తం తదుపవాసశిథౌకాన్యం । తస్యగౌణోపవాసత్వాత్ । అత
 ఏవసుమంతః । తిథౌయత్రోపవాసస్సాన్యదేకభక్తేపిసాతిధిరితి । నచతా
 ద్యశమేవనాస్తీతిశంకనీయం । ఉపవాసవ్రతప్రక్రమ్యరోగాదినా తదశ
 క్తాగుర్వనుజ్ఞయాతస్యైక భక్తస్వసంభావితత్వాత్ । అష్టాతాన్యవ్రత
 ఘ్నానిఅపొమూలంఘృతంపయః । హవిబ్రాహ్మణకామాయగురోర్వ
 చనమాషధమితి శాస్త్రాదిత్యైకభక్తనిర్ణయః॥ ఇత్యైకభక్తనిర్ణయస్సమాప్తః॥

అథనక్తవ్రతం నిరణయతే.

తచ్చపరాహఘరాణేధాన్యవ్రతేపత్యతే । మాగ్గోషేసితేపడే
 ప్రతిపద్యాతిధిర్భవేత్ । తస్యాంనక్తంప్రకర్షితరాత్రౌవిష్ణుంచపూజయే
 దితి । అత్రనక్తశబ్దోభోజనపరః । కాలపరత్వేప్రకుర్వీతేత్యస్యా నస్వ
 యాత్ । నసాకాలఃకేనచిచ్చయాకతుకంశక్యతే । తస్యభోజనస్యరా

త్రావితికాలవిధిః । అతోదివాభోజనరహితత్వేనతి రాత్రిభోజనంత్రత
 స్యస్వరూపం । అన్యధాన్వతఃప్రాప్తస్య రాత్రిభోజనస్యవిధానవైయ
 థ్యాత్ । తస్యభోజనస్య విష్ణుపూజనమంగం । తత్సన్నిధౌపరితత్వాత్ ।
 తదాహూమోషి తదంగహూమంచ తత్రకుర్వీతేభ్యభిధానాత్ । ఏవంచ
 సతిప్రధానావిరోధేన పూజాహూమయోరంగయో దివవాసుషానమ
 థాకదుక్తంభవతి । ప్రధానస్యచనక్తస్యకాలద్వయంభవిష్యత్పురాణే
 దర్శితం । ముహూర్తానందినంనక్తం ప్రవదంతిమనీషిణః । నక్షత్రదర్శ
 నాన్నక్తమహంమన్యేకణాధిపేతి॥ ॥ అన్యవకాలద్వయస్యాధికారిభే
 దేనవ్యవస్థామాహ । దేవలిః । నక్షత్రదర్శనాన్నక్తంగృహస్థస్యతువై
 స్త్వతం । యతేదీనాష్టమేభాగేతస్యరాత్రానిషిద్ధ్యత్యతి । స్త్వత్యం
 తరేషి । నక్తంనిశాయాంకుర్వీతగృహస్థోవిధిసంయతః । యతిశ్చవిధవా
 చైవకుర్యాత్తత్సదివాకరం । దివాకరంతుయతోక్త మంతిమేఘటికాద్వ
 యం । నిశానక్తంతువిజ్ఞేయంయామాధేప్రథమేనదేతి । రాత్రినక్తభో
 జనేవ్యాసః । త్రిముహూతఃప్రదోషస్సాన్యద్భూనావస్తంగతేసతి । న
 క్తంశత్రుతకతకవ్య మితీశాస్త్రస్యనిశ్చయత్యతి । తదేవంనక్తతత్కాశా
 వ్యవస్థితా॥ ॥ తత్రనక్తంప్రదోషవ్యాపిన్యాంటిథాకార్యం । తదాహ
 వత్సః । ప్రదోషవ్యాపిన్గ్రాహ్యతిథినక్తప్రతేసదా । ఏకాదశీంవిగా
 సర్వాశుక్లకృష్ణేనదాస్తృతాత్యతి । ఏకాదశ్యాంతుయన్నక్తంతతోద
 యవ్యాపిన్తిథిగ్రాహ్యః । తదుక్తంస్కందపురాణే । ప్రదోషవ్యాపిన్
 గ్రాహ్యసదానక్తప్రతేతిధిః । ఉదయస్థానదాపూజ్యాహరినక్తప్రతేతిధి
 రితి । అత్రాప్యేకభక్తస్యా యేనయథావిషయభేదా ఉత్పేక్షణీయః ।
 మధ్యాహ్నప్రదోషయోరేవభిన్నత్వాత్ । పూర్వేద్యురేవప్రదోషవ్యా
 ప్తాపూర్వతిథిగ్రాహ్యః । పరేద్యురేవ ప్రదోషవ్యాప్తాపరతిధిః । ఉభ
 యత్రప్రదోషవ్యాప్తాపరతిధిరేవేతి । తథాహజాబాలిః । సదైవతిథ్యో
 రుభయోఃప్రదోషవ్యాపిన్తిధిః । తతోత్తరత్రనక్తంస్యాదుభయత్రాపి
 సాయత్యతి । ఉభయత్రాపి దివారాత్రావపిసా తిథిర్విద్యత్యత్యథః ।
 ఉభయత్రప్రదోషవ్యాప్త్యభావేపివరైవ । తథాహజాబాలిః । అత
 థాత్వేపరత్రస్యాదర్వాగ్నగ్తాహిసేతి । ప్రదోషేతదభావేవ్యస్తమ

యాదర్వాగ్యతస్సవిద్యతే తతస్సాగ్రాహ్యేత్యథః । అస్యచదివారా
త్రవ్రతత్వేన ప్రదోషవ్యాప్తివ త్సాయంకాలవ్యాప్తిరపి నిర్ణయహే
తుర్భవతీత్యనేనాభి ప్రియేణాస్తమయాదిత్యుక్తం ॥ ॥ దివారాత్రి
వ్రతత్వంచ కూమరపురాణేభిహితం । ప్రదోషవ్యాప్తినియత్రిముహూ
ర్తాయదాదివా । తదానక్తవ్రతంకుర్యాత్సాన్విధ్యాయస్యఃషేధవదితి ।
యద్యప్యత్ర ప్రదోషసాయంకాలౌద్వాపి ప్రయోజకాప్రతిభాసేతే ।
తథాపిప్రదోషవ్యాప్తిముఖ్యఃకల్పః । సాయంకాలవ్యాప్తిరనుకల్పఇతి
జాబాలివచనాదవగమ్యతే । తత్రహ్యతథాత్వేతిప్రదోషవ్యాప్త్యభా
వమనూద్య తాదృశ్యాన్తిథ్యాగ్రాహ్య తాయామర్వాగ్రస్తంగతాహీతి
హేతువన్యాసాదీదృశేవిషయగృహస్థాపి యతివద్దివానక్తమాచరేత్.

దివానక్తం.

తదుక్తంస్కందపురాణే । ప్రదోషవ్యాప్తినస్యా ద్దివానక్తంవిధీయ
తే । ఆత్మనోద్విగుణచ్ఛాయామతికామతిభాస్కరే । తన్నక్తంనక్తమి
త్యాహుర్ననక్తంనిశిభోజనం । ఏవంజ్ఞాత్యాతతోవిద్వాంత్సయాహ్నా
తుభుజికియాం । కుర్యాన్నక్తవ్రతీనక్త ఫలంభవతినిశ్చితమితి । యత్తుస
ప్తమి భానువారసరాదౌసౌతనక్తంవిహితం తత్రీపూర్వోక్తవిపర్యాసేన
సాయంకాలవ్యాప్తి ముఖ్యఃకల్పః ప్రదోషవ్యాప్తిరనుకల్పః । ఏతదే
వాభిప్రేత్యనుమంతుః । త్రిముహూతకస్పృగేవాహ్ని నిశిచైతావతీతిథిః ।
తస్యాంసౌరంభవేన్నక్తమహస్యేచతుభోజనమితి । అత్రీసాయంకాల
వ్యాప్తేముఖ్యత్వా త్ప్రధమి త్కానిదేశః । ప్రదోషవ్యాప్తిరనుకల్ప
త్వాత్పశ్చన్నిదేశః । ఇతరనక్తేషుప్రదోషవ్యాప్తేముఖ్యత్వా దు
దాహ్యతకూర్కపురాణవచనేనైవ ప్రథమంనిర్దిష్టాసాయంకాలవ్యాప్తిః
పశ్చన్నిదికష్టేతివివేకః । తెష్వితరనక్తేషుప్రదోషవ్యాప్తి తిథిగ్రహ
ణేపి భానువారసంక్రాంత్యాదినా గృహస్థస్యాపియదారాత్రి భోజనని
షేధస్తదాది వైషనక్తంకుర్యాత్ । తథాచభవిష్యత్పురాణం ॥ యేత్వా
దిత్యదినే బ్రహ్మన్నక్తంకుర్వంతిమానవాః । దినాంతేతేపిభుంజీరన్ని
షేధా ద్యాత్రిభోజనైఇతి.

న క్తభోజనై కానిణ్యాయః.

అస్తింశ్చిద్దివాభాజన ఉత్తమోంతిమముహూతః మధ్యమఉపాం
 శ్యః । తతఃప్రాచీనోజఘన్యః । ఏవంసశ్యంతి మాప్తవ భాగత్రిముహూ
 తఃవచనాన్యచపద్యతే । రాత్రిభోజనేపిఘటికాత్రయము త్తమఃకాలః ।
 ఘటికాపట్కంమధ్యమఃకాలః । ఏతదేవాభిషేత్త్యవచనద్యయంస్తర్యతే ।
 ప్రదోషోస్తరుయాదూర్ధ్వం ఘటికాత్రయమివప్యతే । త్రిముహూతః
 ప్రదోషస్సాన్యస్థానావస్తంగతేసతీతిచ । నిశీధవ్యంతోజఘన్యఃకాలః ।
 నక్తంప్రకర్షితరాత్రావితి సామాన్యేనాభిధానాత్ । సారనక్తేషుసా
 మాన్యేన వైషమ్యేనాదిపద్యయే ప్రదోషవ్యాప్తా పరేద్యురేవనక్తంకా
 ర్యం । సాయంకాలస్య గౌణతిథివ్యాప్తత్వాత్ । అనేనైవన్యాయేనసా
 రనక్తేషు సాయంకాలైకదేశవ్యాప్తా పూర్వతిథిగ్రాహ్యః । ప్రదోష
 కాలస్యగౌణ్య తతిథివ్యాప్తత్వాత్ । అత్రాశ్వకభక్తవదన్యాంగనక్తో
 ఋవాసస్థానీయనక్తయో నికణయోద్యుత్యః ॥ ॥ యథోక్తలక్ష
 ణరహితయో రేకభక్తయో రేకస్త్విన్దినేయదా ప్రసక్తిస్తదాకథంకతః
 వ్యం నచవచనైస్తాదృశీ ప్రసక్తిరేవనాస్తీతిశంకనీయం । భవిష్యోత్తర
 పురాణే రథసప్తమివ్రితే కదాచిత్తప్రసక్తేః । తథాపి । తత్రపితృత్తి
 యాదిషు సప్తవ్యంతేషుకృషేణైక భక్తనక్తాయాచితోపవాస పారణా
 నివిహితాని । తత్రయదాతృతీయా యామత్రయపరిమితా తతఃఉర్ధ్వం
 చతుర్థీ మధ్యాహ్నవ్యాపిత్యాత్ తృతీయైకభక్తంప్రాప్తం । ప్రదోష
 వ్యాపిత్యాచ్చతుర్థీనక్తమపితత్త్రైవ । తథాసతి పరస్పరవిరోధో దుష్ప
 రిహారః । అతోచ్యతే । ఏకభక్తప్రాథమ్యాత్ప్రబలత్వేన తస్మిన్ముఖ్య
 కాలఏవానుష్ఠేయః । తద్విరోధినితునక్తోనుకల్పః । సచద్వివిధఃదినాం
 తరానుస్థానా త్కల్పితరానుస్థానాచ్చయదాచతుర్థీపరేద్యుర్ధ్వ
 ద్ధ్యా సాయంకాలలవ్యాప్తోతి తదాతస్యగౌణ నక్తకాలత్వాదేక ఏవక
 తాదినభేదేనద్యయమనుతిషతు । యదాచతుర్థీసమాక్షిణావాతదా
 గౌణకాలస్యావ్యసంభవేన పూర్వేద్యురేవ భార్యాపుత్రాదినా కత్రిం
 తరేణ నక్తంకరణీయం॥ ఇతి నక్తనిణ్యాయః॥

అథాయాచితప్రతీకాయతే.

పూర్వోదాహృతేన ప్రతిపత్తితేపంచమ్యామయాచితంవిహితం । త
 నైకకథక్తవత్ప్రతిపదాక్తకాలవిశేషవిధినాన్ సితస్యామయాచితభాజన
 నిషేధరూపత్వాత్ । సచనిషేధఉపవాసవదపాఠాంత్రంపిషయీకరీతి ।
 అత ఏవసంకల్పావ్యస్తీన్నపాఠాంత్రేయాచితంసభావ్య ఇత్యేవంకర్త
 వ్యః । అథాయాచితమన్నమయాచితమిత్య త్రాన్యన్నలబ్ధస్యవరదత్త
 స్యభాజనం వివక్ష్యతే । తథాపివరాధీనత్వాదేవతస్యకాలవిశేషవి
 ధాతుంశక్యతే । యద్యపిస్వగృహేపూజకసంఘంసంస్థిదాసీమయాచి
 తంభవతి । తథాపిపూజకంప్రయత్నసంపాదితత్వాత్తద్యాచితమేవ ।
 అథవానిషేధస్యప్రసక్తిపూజకత్వాద్యాచ్యాప్తసక్తేచ్ఛవరద్రవ్యవిష
 యత్వా దయాచితశబ్దాపివర ద్రవ్యమేవవిషయీకరీతి ॥ ॥ అత్రా
 యాచితశబ్దస్య యథాక్తరీత్యాద్వా వధౌకసంపన్నా । ప్రతిషేధఃపర్య
 దాశ్చేతి । తత్ర ప్రతిషేధపక్షంపా జావత్సక్త్యుచ్చాగ్వాఖ్యా నేగాత
 మోవ్యాజహర । అథాపరంశ్య గ్రహంసక్తంచాయాచితేతిపర్యదాసవ
 త్తంచబృహస్పతివ్యాజహర । త్యగ్రహంపాతస్త్వగ్రహంసాయం
 త్యగ్రహంమధ్యాదయాచితం । త్యగ్రహంపరంచనాశ్చీయాత్పాజావ
 త్యంచరెద్ద్విజగతి । స్మృత్యంతరేపి । అయాచితాశీమితభుక్పరాంసిద్ధిమ
 వాఘ్నయాదితి ॥ ॥ మితభాజనత్వందశగ్రాసత్వంతదుక్తంచతుర్వింశ
 తిమతే । ప్రాతస్తుద్వారశ గ్రాసంసక్తంపంచదశైవతు । అయాచితేషు
 ద్వాచాష్టాపాజావత్యే విధిస్త్యుజగతి । తచ్చభాజ్యద్రవ్యంపరకీయమ
 ప్రయత్నోపసీతంచేత్యేతదుభయంస్తాతకలింగాదవగవ్యతే । తథాచపా
 తిగ్రహప్రకరణేయాజ్ఞ్యస్త్యుః । అయాచితాహృతంగ్రహ్య మపిదు
 శ్చౌతకర్తవ్యతే । తథాయతిధర్మేషాశనాభిక్షాశనసముద్యోగాత్పా
 క్తేనాపినుంత్యిత్తం । అయాచితంహితద్భక్షం భోక్తవ్యంచనురబ్రవీదితి ।
 యదిప్రతిషేధఃయదివాపర్యదాసః । ఉభయధాస్యైకభక్తాదివతా
 లావిశేషణీయః । ప్రతిషేధేనుప్రేయాభావాత్ । పర్యదాసేవరాధీన
 త్వాత్ । అసతితుకాలవిశేషవిధేయవిధానకర్తకాలవ్యాప్తివచనమత్ర
 ప్రవతతే । తథాసతికంపార్వాణ్ణికాస్తీభయభివచనసంపరాగ్రహ్య

కింవా యుగ్మాదివాక్యేన పూర్వేతి వివక్షితాయాం యుగ్మాదివాక్యస్య తిథివి
శేషవిషయత్వాత్తదనుసరణం న్యాయం । అనైవైవన్యా యేన ప్రతిపద్య
ప్యయాచితే శూన్యవిధేవ గ్రాహ్యే । అయాచితస్య నియమరూపత్వాత్ ।
ద్వితీయాచితం యుగ్మాసాం పూజ్యతానియమాదిష్వి త్యనూక్తత్వాత్ ॥ ఇ
త్యయాచితనిర్ణయః ॥

ప్రతిపద్యపవానై కథక్తనక్తాయాచితాని నిర్ణేతాని.

తత్త్రీశుక్లప్రతిపత్పూర్వవిద్దోపోష్యా । కృష్ణప్రతిపదుత్తరవిద్ధా । ఏ
కభక్తనక్తయోస్తు సవాణుతిథిషు మధ్యాహ్నప్రదోషవ్యాప్త్యానిర్ణయః ।
అయాచితస్య ప్రతిస్వీకారకాలవిశేషవిధ్యభావాదుపవాసవచ్ఛక్లకృష్ణ
ప్రతిపదాపూర్వోత్తరవిద్ధిగ్రహీతవ్యే ఇత్యేతావద్యవస్థితం ॥

అథప్రతిపద్దానవ్రతాని నిర్ణయంతే.

భవిష్యోత్తరపురాణేదానంపత్యతే । ప్రతిపత్సద్విజాకపూజ్యాక
పూజయిత్వా ప్రజావతిం । సౌవణ్యమరవిందంచకారయిత్వాష్టమప్రత
కం । కృత్వాత్వోదుంబరేపాలే నుగంధంఘృతపూరితే । పుష్పైర్విధూజా
పైఃపూజయిత్వావిప్రాయప్రతిపాదయేదితి । బ్రహ్మాండపురాణమండన
ప్రతంపత్యతే । మాసిభాద్రపదశుక్లవక్షతేచ ప్రతిపత్తిథౌ । నైవేద్యంతు
పచేత్తానీహోడశతిగుణానిచ । ఫలానిష్టిప్రకాశానిదద్యాద్విప్రాయహోడశ
దేవాయహోడశైతానిదాతవ్యానిచ । యత్పతః । భుజ్యంతేహోడశతథా
ప్రతస్య నియమాశ్చ తా ఇతి । ఎవమన్యాస్యపిదానవ్రతాన్యదాహరణీ
యాని । తానిసర్వాణ్యుత్తరవిద్ధాయాం ప్రతిపదికర్తవ్యాని । తెషాం దై
వత్వాత్ । తదాహవృద్ధయాజ్ఞప్రవల్కల్యః । పౌహణ్యకాస్తుతిథయో
దైవేకార్యే ఫలవ్రతా ఇతి । యద్యప్యేతత్తిథిసామాన్యముపజీవ్య ప్రవృ
త్తం । తథాపివ్రతపదిచాధికాభావాత్ప్రవతతే । సచాత్రయ్యుగ్మావా
క్యంచాధికం । తస్య తిథివిశేషముపజీవ్య ప్రవృత్తస్యాపి కర్తకాలవ్యాప్తి
వాక్యాద్దులభత్వాత్తిథిరంగం । కర్తాంగతః । ప్రబలమితిహిపూర్వ
ముక్తం ॥ కర్తకాలవ్యాప్తించవృద్ధయాజ్ఞప్రవల్కల్యహా । కర్తానా
యస్యయః కాలస్తతామలవ్యాప్తినీతిః । తయాకర్తాణికువీతహాసవృ
ద్ధినకారణమితి । స్కందపురాణే । యస్మిన్కాలేతుయత్రమతతామల

వ్యాపినితిధిః । తయాకమాణికువీతహాసవృద్ధినకారణమితి । గా
గ్రోకపి యాయస్యవిహితఃకాలస్తత్కాలవ్యాపినితిధిః । తయాకమాణ
ణికుర్వీతప్రాసవృద్ధినకారణమితి । కమకాలశ్చదా వ్రతయోదైవ
త్వేనపూర్వాస్థావగంతవ్యః । పూర్వాస్థావైదేవానామితిశాస్త్రాత్ ।
ఏకభక్తనక్తయోదైవత్వేపివ్రతిపదోక్తకాలవిశేషశాస్త్రేణసామా
న్యరూపం పూర్వాస్థాశాస్త్రంచాద్యతే । నన్వేపంప్రకృతయోదాన
వ్రతయోఃకించిద్బుధకమస్త్రాహ్నుః పూర్వోభాగఃపూర్వాష్టాః । సచ
పంచధావిభాగపక్షేముహూతకత్రయాత్మకఃప్రాతఃకాలః । చతుర్ధావి
భాగపక్షే సాధవప్రహరాత్మకః । త్రేధావిభాగపక్షే పంచముహూర్తా
త్మకః । ద్వేధావిభాగపక్షే సాధనప్రముహూర్తాత్మకః । పంచదశధా
విభాగపక్షేవ్యథాత్తదేవసంపద్యతే । యద్యపి బహుశాస్త్రానురోధేన
పంచధావిభాగ ఏవాత్రగ్రాహ్యితిపూర్వముక్తం । తథాపిబహుకర్త
వ్యోపేతయోదానవ్రతయోర్ముహూతకత్రయమాత్రేణానుష్ఠాతుం
శక్యత్వాదితరేపిపక్షాలనుకల్పత్వేనగృహీతవ్యాః ॥

బౌదయికీతిధిః పూణేతిమంతవ్యా.

యత్రసాధనప్రముహూతైరపి కమకనసమాప్యతేతత్రకృత్సన్ని
చితసోభ్యనుజ్ఞాయతే । అతఏవదేవలః । యాంతిధింసమషప్రాప్య ఉద
యాంయాతిభాస్కరః । సాతిధిస్సకలాజ్ఞేయా సానదానజపాదిష్వితి ।
వ్యాసాపి । ఉదయన్నేవసవితా యాంతిధింవ్రతిపద్యతే । సాతిధిస్సకలా
జ్ఞేయాదానాధ్యయనకమన్వితి । భవిష్యోత్తరపురాణేపి । వ్రతోపవా
సనియమేఘటికై కాయదాభవేత్ । సాతిధిస్సకలాజ్ఞేయాశిష్యార్థేవాప
రాట్లీకీతి । వద్దపురాణే । వ్రతోపవాసనియమేఘటికై కాయదాభవేత్ ।
ఉదయేసాతిధిగ్రాహ్యపరితాతుపైతృకగ్ని । స్కందపురాణేపి । వ్రతో
పవాసస్నానాదేఘటికై కాయదాభవేత్ । ఉదయేసాతిధిగ్రాహ్యవి
పరితాతుపైతృకగ్ని । విష్ణుధర్మోత్తరేపి । వ్రతోపవాసదానాదేఘటి
కై కాయదాభవేత్ । ఉదయేసాతిధిజ్ఞేయాశ్రాద్ధాదావస్తగామినితి ।
బోధాయనోపి । ఆదిత్యోదయవేశాయాంయాల్పశివతిధిర్భవేత్ । పూ
ణాణిత్యేనమంతవ్యా ప్రభూతానోదయందినేతి ॥ ॥ నన్వేపంకృ

త్సృదివసాభ్యున్నజ్ఞా । తథాప్యత్తరవిధాయాన్తీర్థేగ్రహణేకియత్పరి
 మాణముదయే సేతుణీయమితి వివేచనీయం । తత్రబోధాయనేనలల్పా
 వీత్యభిధానాన్నిమేషమాత్రంప్రతిభాతి । తథావ్యాసవాక్యేపి ప్రతిభాతి
 ఉదయస్తేవేత్యభిధానాత్ । భవిష్యత్పురాణాదివచనేషుఘటికామాత్రం
 ప్రతీయతే । వచనాంతరేషుతువిష్ణుధర్మోత్తరే బోధాయనప్రోక్తేషు
 ఘటికా చతుష్టయఃప్రతిభాసతే ॥ తథాచవత్సరే । ఉదితేదైవతం
 భానాపిత్యగ్రిచాస్తమితేకవా । ద్విముహూతకంతిరహృశ్చసాతిథిహ
 వ్యకవ్యయోరితి । అస్యాథః । భానాఉదితేనత్సృత్తరకాలేహ్మము
 హూతకద్వయం దైవతందేవదైవవత్సం తస్మింశ్చస్తమితేతతః పూర్వ
 కాలమహ్మముహూతకత్రయం పిత్యగ్రిపితృదైవవత్సం అతస్తావత్తా
 లవ్యాపినీయాతిధిర్భవతి సైవక్రషేణహవ్యకవ్యయో గ్రాహ్యభవతీతి ।
 అత్రోచ్యతే । పౌర్వాష్టకాగ్నివచనేన దైవేపూర్వాష్టకావ్యాప్త్యభిధా
 నాత్ । పూర్వాష్టక్యవంచధావిభాగస్యచముఖ్యత్వా దుదితేభానాత్రి
 ముహూతకాతిధిర్మ్యహీతవ్యా । యత్తుదక్షేణోక్తం । త్రిముహూర్తా
 నకతకవ్యాయాతిధిక్షయగామినీతి । నతత్త్రిముహూతకవ్యాప్తేర్వాధ
 కం । ప్రత్యుతోబోధ్యులకమేవ । తథాహి । ప్రతిషేధస్సర్వత్ర ప్రసక్తి
 పూర్వకః ప్రసక్తిశ్చప్రయతోక్త నిత్యపౌర్వాష్టకవాక్యాత్ త్రిము
 హూతకాభిధేయై పైరినసీవాక్యాద్వాభవతి । తత్రప్రసక్తంతిము
 హూతకత్వంసచతిథౌ బాధకాభావాత్తదైవవ్యవతిష్ఠతే । తిధిక్షయే
 త్వధికవ్యాప్తి విధిత్సయాప్రతిషేధ్యతే । అతశ్చ తత్రచతుర్ముహూతక
 స్పర్శతిధిగ్రాహ్య । తిధిసాన్యవత్తిధివృద్ధావపి ముహూతకత్రయమేవ
 ముఖ్యం । ముహూతకద్వయంత్వనుకల్పః । ఏతదేవసూచయతుం ద్విము
 హూతకపీత్యపిశబ్దః వత్సరే.

తిథిప్రాసవృద్ధ్యాదినావ్యాప్తికాలనిణయః.

సన్వత్రక్షయవృద్ధ్యవజీవనేనసన్గయఃక్రియతే । సచాత్రానువవన్నః ।
 వ్యాసవాక్యే ప్రాసవృద్ధిచోదనాయాః పిత్యగ్రివిషయత్వా భిధానాత్
 ఏకోద్దిష్టాదివృద్ధ్యాచాప్రాసవృద్ధ్యాచిచోదనేతిహిపూర్వముదాహృతం ।
 దానప్రతేచతదేవ । అతఃకథమనియోర్వృద్ధిక్షయభ్యాంనిణయః

కించోదాహృతేషు యజ్ఞ్యవల్క్య స్మరందపురాణ గాగ్యవచనేషు
 హ్రాసవృద్ధిర్నకారణమిత్త్యుక్తం । తత్కథమత్రహ్రాసవృద్ధినిర్ణయకా
 రణత్వం॥ ॥ అత్రోచ్యతే । సంతిహ్యన్యానిహ్రాసవృద్ధివాక్యాని । అత్రో
 తనాః । ఖర్వోదర్వస్తథాహింసస్త్రివిధంతిథిలక్షణం । ఖర్వదర్వాపరా
 కార్యాహింసాస్యాత్పూర్వకాలికేతి । పితౌమహూషి । ఖర్వోదర్వస్త
 థాహింసస్త్రివిధంతిథిలక్షణం । ఖర్వదర్వాపరాపూజ్యాహింసాఃపూ
 ర్వత్రపూజ్యతేఇతి । భవిష్యోత్తరపురాణేపి । ఖర్వోదర్వస్తథాహిం
 సస్త్రివిధంతిథిలక్షణం । ఖర్వదర్వాపరాకార్యాహింసాస్యాత్పూర్వకా
 లికేతి । ఖర్వస్యావ్యమల్పక్షయోవా । దర్వోవృద్ధిః । హింసాఅధికక్షయః ।
 ఏతైఃఖర్వాదివాక్యైస్సహయస్త్రివిషయేయగ్ధాదివాక్యస్యవిరోధఃప్రా
 ప్నోతి । తత్రదైవపితృభేదేన వ్యవస్థాపకంవ్యాసవాక్యం । నతుప్రకృత
 యోఃక్షయవృద్ధ్యోః పితృవిషయప్రతిపాదకత్వం । యజ్ఞ్యవల్క్యవచ
 నేష్వపి కమణకాలవ్యాప్తిశాస్త్రస్య ఖర్వదర్వాదివాక్యైశ్చాస్త్రస్యచవిరోధే
 సాప్రేసతి కమణకాలశాస్త్రస్య ప్రాబల్యముచ్యతే । నతుప్రకృతయోః
 క్షయవృద్ధ్యో ర్నిర్ణయహేతుత్వం ప్రతిషిద్ధ్యతే । ననువ్యాసః ఖర్వాది
 వాక్యానిపితృవిషయత్వేనసంహితయామాస । యజ్ఞ్యవల్క్యదయ
 స్తుపితృదినకమణకాలవ్యాప్త్యా ఖర్వదర్వాదివాక్యానిబాధంతే । హం
 తైవనిర్ణేయత్వమేతేహాంప్రసజ్యేతేతిచెన్నేవం । యదాపూర్వోత్త
 రదినయోః పితృవిషయకమణకాలవ్యాప్తిస్సమానా । యదాదినద్వయే
 పి కమణకాలవ్యాప్త్యభావస్సమానః । తత్రోభయత్ర ఖర్వాదివాక్యైశ్చ
 ర్నిర్ణేతుంశక్యత్వాత్ । ఆస్తాంతావత్ప్రాసంగికఖర్వాదివాక్యజింతా ।
 ప్రకృతేతుసూర్యోదయ ముహూర్తత్రయవ్యాపిని ప్రతిపద్దానప్రతయో
 గ్యుహీతవ్యా.

త్రిముహూర్తవ్యాప్తిప్రశంసా.

ఏవంచసత్యదయ మాత్రవ్యాప్తిశాస్త్రం ఘటికామాత్రవ్యాప్తిశా
 స్త్రంబైవ వైశ్వానరాధికరణన్యాయే నాపియతోక్త్యనువాదరూపత
 యా త్రిముహూర్తవ్యాప్తిం ప్రశంసతి । అథవాయదాపూర్వేద్యరు
 దయకాలంపరిత్యజ్యోపరిసర్వత్రవ్యాప్తోతివరేమ్యరుదయకాలమాత్రం

వ్యాప్తోతితదనీముదయానంతరభావిన్యాముఖ్యత్వాత్ త్రిమహూతక
వ్యాప్తిదికనద్వయేవ్యభావేచద్వయోరపిదినయో గౌణకాలత్వేసతికిం
గ్రాహ్యమితివివక్షాయాంపూర్వదినే కమకలవ్యాప్తిపూయస్తాన్వి
త్తస్యైవగ్రహణన్యాయతః ప్రాప్తంకేనాపినిమిత్తేన తత్రప్రత్యూహే
సతివరేద్యః కమకాలవ్యాప్తిసంపాదనాయ పూర్ణత్వమభిధాయో
దయవిహీనస్యవ్యాప్తిశాహుశ్యస్య హేతుత్వోక్తి వ్యాజేనతదేవప్రశ
స్యతే । అదిత్యోదయవేశాయామల్పాపిచతిధిర్భవేత్ । పూర్ణాంత్యేవ
మంతవ్యాప్రభూతానోదయందినేతి । తదాపూర్వేద్యస్సంగవమారభ్య
వరేద్యరుదయాత్ప్రగేవతిధిక్షయవశాత్ప్రతివత్సమాప్తా । తదాయద్య
పిదినద్వయే వ్యుదయముహూతకత్రయస్య స్వర్శోనాస్తీతదాపూర్వేద్య
రేవానుష్ఠేయం । సాతిధిస్సకలాజ్ఞేయాయస్యామస్తమితోరవిరితి వచనే
నసంపాద్యా యాస్సోగయత్రిమహూతకవ్యాప్తే ర్విద్యమానత్వాత్ ।
యదాపూర్వేద్యరుదయమారభ్య వరేద్యరుదయాదూర్ధ్వకంముహూ
తకత్రయంవతకతే తదానీయద్యపిద్వయో దినయోస్సోదయ త్రిమ
హూతకవ్యాప్తిరస్తీతథాపిపూర్వేద్యరేవా నుష్ఠానంయక్తం అస్తమ
యవ్యాప్తేరధికత్వాత్ । అతఏవవచ్చపురాణేభిహితం । వ్రతేస్సానేత
థానక్తే పితృకార్యేవిశేషతః । యస్యామస్తంగతోభాను సాతిధిఃప్రజ్య
భాగ్భవేదితి । నన్వస్తిసోదయత్రిమూహతకవ్యాప్తిర్నస్తమయవ్యాప్తిశ్చ ।

శుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాంగణిణయః.

నిణయస్తశుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాంభవివ్యతి । తథాచమార్కండేయః ।
శుక్లపక్షేతిధిగ్రాహ్యాయస్యామభ్యుదితోరవిః । కృష్ణపక్షేతిధిగ్రాహ్య
యస్యామస్తమితోరవిరితి । విష్ణుధర్మోత్తరేసి । వధకమానేందువత్సస్య
ఉదయేపూజ్యతేతిధిః । యదాచంద్రక్షయంయతితదాస్యాదావరాష్ట్రా
కీతి । అథవావత్సస్యవృద్ధిక్షయాభ్యాంనిజేతవ్యం । తథాచవృద్ధవసిష్ఠః ।
వధకమానస్యవత్సస్యఉదయేపూజ్యతేతిధిః । యదావత్సక్షయంయతి
తథాస్యాదావరాష్ట్రాకీతి । బోధాయనోపి । సాతిధిస్తచ్చనక్షత్రంయ
స్యామభ్యుదితోరవిః । వధకమానస్యవత్సస్య భానాత్వస్తమయంప్రతీతిః ॥
॥ అత్రోచ్చతే । నతావచ్చుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాంగణిణయస్సంభవతి

తథాసతి బహువచనవాధ్యవసంగాత్ । తథాపి । యానివచనానిపూ
ర్వవిధాయాం శుక్లప్రతిపద్యుపవాసవిధాయకాని పూర్వముదాహృతాని
తానిబాధ్యేరక్షతథాకృష్ణప్రతిపదఃపరవిధాయాఉపోష్యశ్వం పూర్వం
నిర్ణేతం । తచ్చవిపరివర్తేతప్రవీవమేకభక్తాదావపి యథాయోగంవిపరి
వృత్తిరున్నేయా । నాపిపక్షస్యక్షయవృద్ధిభ్యాం నిర్ణయోయుజ్యతే త
థాప్రకటోషస్యా పరిహార్యత్వాత్ । యదాశుక్లపక్ష స్థితివృద్ధ్యా షోడ
శదినాత్తకోభవతి తదాభవన్తతే పరవిధాయాం శుక్లప్రతిపద్యుపవాసః
ప్రాప్తోతికృష్ణపక్షస్య తిథిక్షయవశా చ్చతుదశశదినాత్తక్షత్వే పూర్వ
విధాయాం కృష్ణపక్షప్రతిపద్యుపవాసః ప్రాప్తోతి । ఏవంబాధకాంతర
మున్నేయం । అస్తిచశుక్లకృష్ణపక్షవాక్యస్య వినాప్యస్యబాధాంవిషయ
విశేషః । తథాహ్యంగీరసాస్త్యతే । సంపూర్ణాదశమీకార్యాపూ
ర్వయాపరయాథవా । యుక్తానదూషితాయస్మాదితినాసర్వతోముఖీతి ।
తత్రశుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాం వ్యవస్థాకర్తవ్యా । పక్షవృద్ధిక్షయవాక్యమపి
పూర్వేణసామాన్యవిషయతయావ్యాఖ్యేయం । పథకమాసస్యచంద్రస్య
యఃపక్షస్తస్యేతియోజనీయం । తథాసతిశుక్లపక్షఇత్యుక్తంభవతి । యదా
పక్షేక్షయంయూతీత్యత్రపక్షవిర్వాహకశ్చంద్రఃక్షయంయూతీతివ్యాఖ్యా
నేకృష్ణపక్షఇతిలభ్యతే । అతోయథోక్తసోదయత్రిముహూర్తవ్యాప్తి
తోనిర్ణయస్సుస్థితః॥ ॥ అత్రాప్యేకభక్తవత్ షోధావిభజ్యతే ।
ఉదయకాలేపూర్వేద్యురేవ త్రిముహూర్తవ్యాపిని । పరేద్యురేవత్రిము
హూర్తవ్యాపిని । ఉభయత్రాపిత్రిముహూర్తవ్యాపిని । నోభయత్ర
త్రిముహూర్తస్సర్పిని । ఉభయత్రాపిసామాన్యేనవైషమ్యేణవాత్రిము
హూర్తైకదేశవ్యాపిచేతి । అత్రప్రథమపక్షేఖండ తిథిత్యాభావాన్నా
స్తిసందేహః । తృతీయాదిఘచత్యఘపక్షేఘ అస్తమయవ్యాప్తేః కమ
కాలబాహుళ్యస్యచలాభాత్ పూర్వేద్యురేవానుష్ఠానం । ద్వితీయపక్షేతు
క్షయగామిత్యే త్రిముహూర్తకమప్యత్తరవిధాయాం పరిత్యజ్యపూర్వే
ద్యురేవానుష్ఠాతవ్యం । వృద్ధిగామిత్యేసామ్యేచపరేద్యురితినిర్ణయః ।
ఇష్ట్యంగభూతాప్రతిపత్పర్వనిర్ణయేపత్యతే । ఇతిదానవ్రతనిర్ణయః ॥
ఉక్తాన్యపవాసైక భక్తనక్తాయాచిత దానవ్రతాని ప్రతిపద్విషయాశి ।
తావతాదైవవిషయోనిర్ణయస్సుస్థితః॥

అథ పితృగ్రంథికాయతే.

తత్రసామాన్యేనావరాహ్నిక్యాం ప్రతిపదిపితృగ్రంథికాయతే | ప్రతిప
 త్సైవవిజ్ఞేయాయాభవేదావరాహ్నికీ | దైవంకర్తృతథాజ్ఞేయంపితృగ్రం
 వామనురబ్రవీదితి | వ్యాసవాక్యంపూర్వముదాహృతం | పితృగ్రంథివి
 ధం | ఏకోద్దిష్టంపార్వణంచేతి | తయోస్సర్వరూపమాహకణ్వః | ఏకము
 ద్ద్యౌయచ్ఛాన్తిధ మేకోద్దిష్టంప్రకీర్తితం | త్రీసుద్దిశ్యతుయత్తదిపార్వణం
 మునయోవిదురితి | తత్రప్రతిపదిమృతస్యమాసాంతరవర్తిన్యాం తస్యాం
 ప్రతిపద్యేకోద్దిష్టరూపం మాసికంప్రసక్తం సంవత్సరాంతర్వర్తిన్యాం
 తస్యాంప్రతిపది పార్వణరూపమాద్దికం శ్రాద్ధంప్రాప్నోతి || తత్ర
 మాసికస్య తద్దినకర్తవ్యతామాహ | యజ్ఞస్యలగ్నః | మృతేహనితుక
 ర్తవ్యం ప్రతిమాసంచవత్సరే | ప్రతిసంవత్సరంచైవ మాద్యమేకాదశేహ
 నీతి | తేషాంచమాసికానా మేకోద్దిష్టరూపత్వం ప్రతీనసిరాహ | షా
 ణ్తాసికాద్దికశ్రాద్ధేస్యాతాంపూర్వేద్యురేవతే | మాసికానిస్వకీయేతుది
 వసేద్వాదశేపివా | సపిండికరణాదర్వా కుర్యాచ్ఛాన్తిధానిషోడశ |
 ఏకోద్దిష్టవిధానేనకుర్యాచ్ఛాన్తిధానితానితు | అయమర్థః | ఊనషాణ్తా
 సికంసప్తమమాసగతమృతాహ దినాత్పుర్వేద్యురనుష్ఠేయం | ఊనాద్ది
 కంతుద్వితీయవత్సరాదిమృతాహ దినాత్పుర్వేద్యుఃకర్తవ్యం | మాసికా
 నితుతత్తస్మా సమృతాహదినేనుష్ఠేయాని | సప్తమముఖ్యఃకల్పః | యదాహ
 ద్వాదశాహదాసపిండికరణంతదా | తస్మాత్పూర్వంయస్మిన్దినే మాసికా
 న్యాకృష్టానుష్ఠేయాని | సోయమనుకల్పః | పక్షద్వయేకేకోద్దిష్టవిధా
 నమేవ సతుపార్వణవిధానమితి | అత్రేదంచంత్యతే | కేమేకోద్దిష్టేపరా
 హ్ణావ్యాపినితిధిగ్రాహ్య | కింవాసాయాహ్నావ్యాపిని | ఉతాస్తమయవ్యా
 పిని | ఆహ్నాస్త్విస్తధ్యాహ్నావ్యాపినితి | సచాత్రపక్షాంతరాణిసంభా
 వ్యంతే | తత్ప్రతిపదకాభావాత్.

యుగ్మవాక్యాదివిచారః.

ననుయుగ్మదివాక్యం తిథిహ్రంసవాక్యం శుక్లకృష్ణపక్షవాక్యం పక్షక్ష
 యవృద్ధివాక్యం కర్తృకాలవ్యాప్తివాక్యంవా పక్షాంతరప్రాపకం భవి
 ప్యతి | మైవం | పక్షక్షయవృద్ధివాక్యస్య శుక్లకృష్ణపరత్వేనవ్యాఖ్యా త

త్వాత్ । శుక్లాదివాక్యంతు పూర్వోత్తరయో స్తిభ్యోశ్చాస్త్రాంతరా
భ్యంప్రాప్తినామ్యేసతి పురుషేచ్ఛానివాగణాయా వ్యవస్థాపకమిత్య
క్తంతిధిప్రసవపృథ్వితుకర్తకాలేనచాద్యేతే । కర్తకాలవాక్యే సాక్షాదేవ
ప్రసవపృథ్వికారణమిత్యక్తత్వాత్ । యుగ్మగ్నివాక్యంతునపితృగ్రామ
యం । కర్తకాలశ్చైకోద్దిష్టస్సనాద్యాపినిర్ణీతః । అతోనవత్సాంతరసం
భవః । ఉపన్యస్తేషుతువక్షేషు ప్రథమంతావత్సామాన్య విశేషశాస్త్రా
భ్యమవరాష్ట్రావ్యాపినీతిప్రతిభాతి । అవరాష్ట్రాకాస్తధాజ్ఞేయాఃపితృగ్ర
థీతుశుభావహాభితి । నిగమవాక్యంపూర్వముదాహృతం । హరితౌపి ।
అవరాష్ట్రాఃపితృనాంతం యవరాష్ట్రానుయాయినీ । సాగ్రాహ్యపితృ
కార్యేతునపూర్వాస్తానుయాయినీతి । బృహన్ననురపి । యస్యామస్తంర
విర్యాతిపితరస్తాముపాసలే । తిథ్యంతెభ్యోయతోదత్తో హ్యవరాష్ట్రాఃస్వ
యంభువేతి॥ ॥ తదేతత్సామాన్యశాస్త్రం తిథిమాత్రముపజీవ్యప్రవృ
త్తత్వాత్ । ప్రతిపత్యైవవిజ్ఞేయా యథావేదాపరాష్ణికీతితు విశేషశా
స్త్రం తిథివిశేషోపజీవనేనప్రవృత్తత్వాత్ । తాభ్యాముభాభ్యాంశాస్త్రా
భ్యాం ప్రథమవత్కుత్తిష్ఠతి । ద్వితీయవక్షేప్యస్తీశాస్త్రస్వయం । బోధా
యనః । ఉదితేదైవతంభానాపితృగ్రామాస్తమితేరవా । ద్విముహూర్తం
త్రిరహ్నశ్చ సాతిధిర్నవ్యకవ్యయోరితి । వచనార్థస్తుపూర్వం వ్యాఖ్యా
తః । తదేతత్సాయాహ్నవ్యాప్తేస్సామాన్యశాస్త్రం । విశేషస్తుపైతీనసి
నాదర్శితః । పంచమీస్తమిచైవదశమీవత్రయోదశీ । ప్రతిపన్నవమిచైవ
కర్తవ్యాసమ్ముఖాతిధిరితి । నచాత్రప్రతిపదాసాం ముఖ్యమాత్రంప్రతీయ
తే । నతుసాయాహ్నవ్యాప్తిరితిశంకనీయం । సమ్ముఖానామసాయాహ్న
వ్యాపినీదృశ్యతేయదీతి । సూందపురాణేసాంముఖ్యస్యవ్యాఖ్యాతత్వాత్॥
॥ ॥ అస్తమయవ్యాపితృ పక్షోష్ఠ్యధ్యక్షవల్క్యనదర్శితః । దేవకా
ర్యేతిధిజ్ఞేయాయస్యామభ్యువితోరవిః । పితృకార్యేతిధిజ్ఞేయాయస్యా
మస్తంగతోరవిరితి । తథాదానప్రతిప్రక్రియాయాముదాహృతేషు ఘటి
కావ్యాప్తివాక్యేష్వస్తమయేఘటికావ్యాప్తిః పితృగ్రామైరదర్శితా । తదేతదు
పన్యస్తం వత్కుద్వయమేకోద్దిష్టవిషయం । పితృగ్రామకర్తసామాన్య ముపజీ
వ్యప్రవృత్తత్వాత్.

ఏకోద్దిష్టకాలనిర్ణయః.

ఏకోద్దిష్టేతుచతుర్థః పక్షోవాచనికః తథాచవృద్ధగౌతమః । మధ్యాహ్నవ్యాపినీయస్యాత్యేకోద్దిష్టతిధిర్భవేదితి । అపరాహ్ణవ్యాపినీయస్యాత్పార్వణేసాతిధిర్భవేదితి । శివరాఘవసంవాదేపి । మధ్యాహ్నవ్యాపినీయస్యాదేకోద్దిష్టేతిధిర్భవేత్ । సాయాహ్నవ్యాపినీయస్యాత్పార్వణేసాతిధిర్భవేదితి । కమకాలవ్యాప్తిశాస్త్రేణావ్యయమేవ చతుర్థఃపక్షః ప్రాప్యతే । మధ్యాహ్నస్యేవేకోద్దిష్టే కమకాలత్వాత్ । తథాచ హరీతశాతాతపా । ఆమశ్రాద్ధంతుపూర్వాహ్న మేకోద్దిష్టంతుమధ్యమే । పార్వణంచాపరాహ్ణేతు ప్రాతవృద్ధినిమిత్తకమితి । స్మృత్యంతరంచ । పూర్వాహ్ణేదైవికశ్రాద్ధ మపరాహ్ణేతు పార్వణం । ఏకోద్దిష్టంతుమధ్యాహ్నేపాత్రవృద్ధినిమిత్తకమితి । వ్యాసః । ఏకముద్దిశ్యయచ్చార్ధం దైవహీనంవిధీయతే । ఏకోద్దిష్టంతుతత్ప్రీక్తం మధ్యాహ్నేతత్ప్రీతికతమితి । మధ్యాహ్నచ్ఛనప్రమాప్తమనవమ ముహూర్తాత్తకః । తేచ ముహూర్తా గాంధర్వకుతపరాహ్ణిణసంజ్ఞికాః తత్ప్రేవోద్దిష్టస్యోపక్రమే కుతపస్యపూర్వోత్తరార్థాగావిచ్ఛయావికల్పితే । తదాహవ్యాసః । కుతపఃప్రథమేభాగేఏకోద్దిష్టముపక్రమేత్ । ఆపర్తనసమిపేవాత్యేవనియతాత్మవానితి । సమాప్తికాలమాహగౌతమః । ఆరభ్యకుతపశ్రాద్ధంకుర్యాదారాహ్ణిణంబుధః । విధిజ్ఞోవిధిమాస్థాయ రాహ్ణిణంతునలంఘయేదితి । తదేవంకుతపరాహ్ణిణయో మధ్యాహ్నగతమధ్యమచరమభాగయోః కమకాలత్వేనవ్యవస్థయోః సతోస్తస్తుహూతాద్వయవ్యాపినీతిధిరేకోద్దిష్ట్యగృహీతవ్యేతిస్థితం॥ ॥ అత్రాస్యేకభక్తవచ్ఛేదాఅవతారణీయాః । తత్రపూర్వేద్యురేవ పరేద్యురేవవా మధ్యాహ్నవ్యాప్తిరిత్యనయోః పక్షయోర్నూపిసందేహః । ఉభయత్రతద్వ్యాపిత్వం తత్సంస్కర్మాభావశ్శత్యనయోఃపక్షయోః పూర్వేద్యురేవానుష్ఠానం । తథాసతి పూర్వోదాహృతాస్య పరాహ్ణసాయాహ్న స్తమయవ్యాప్తివిషయాణి పితృసామాన్యవచనా న్యనుగృహీతానిభవిష్యంతి । ఉభయత్రసామ్యేనైకదేశవ్యాప్తా శిర్వాదివాక్యంప్రప్త్యం । తచ్చపార్వణప్రస్తావేయోజయిష్యతే । వైషమ్యేతైకదేశవ్యాప్తేతు యదాపూర్వేద్యుమహతి

తదామహాత్మానుగ్రహ సామాన్యవచనానుగ్రహచ్చ పూర్వేద్యరేవా
నుష్ఠానం యదాతుపరేద్యో వమహతీ తదాసామాన్యశాస్త్రముపేత్య
మహాత్మమేవాదరణీయమితి పార్వణశ్రాద్ధసంహితే వక్ష్యతే | అతస్తేనైవ
న్యాయేనాత్రాపిపరేద్యోరేవానుష్ఠానంద్రష్టవ్యం || ఇత్యేకొద్దిష్టనిర్ణయః ||

అథపావణ శ్రాద్ధనిరీకయతే.

పవణ్యమావాస్యాయాం యద్విహితంతత్పార్వణం | తచ్చ తత్కా
లంచశాతాతపతపా | దర్శశ్రాద్ధంతుయత్ప్రీతం పార్వణంతత్ప్రీతి
తం | అపరాష్ణాపిత్రాణాంతుతత్ప్రీదానంవిశిష్టత ఇతి | యద్యప్యే తా
ద్యశంపార్వణశ్రాద్ధంప్రతిపదినప్రాప్నోతి | తథాపితద్వి కృతిరూపతయా
త్రిపురుషోద్దేశేనకర్తవ్యస్యాభిక్తకావ్య శ్రాద్ధాదేపార్వణత్వం వ్యవహా
ర్తుంశక్యం | అత ఎవకణ్యవాక్యంపూర్వ ముదాహృతం | త్రీన ద్విశ్యతు
యత్తద్ధిపార్వణంమునయోవిదురితి | తథాసతిప్రతిపదిపృతస్య సంవత్స
రాంతరేతస్మాసతత్పక్షవర్తిన్యాం ప్రతిపద్యాభిక్తరూపం పార్వణం ప్రా
ప్నోత్యేవ | ఎతస్యాప్యర్థశ్చప్రావకంవచనంములమాన ప్రస్తావేదగ్భితం
మానపక్షతిథిస్సృష్టేయోయస్త్రియితేహని | ప్రత్యబ్ధంతుతథాఘా
తక్షయాహంతస్యతద్విదురితి | బ్రహ్మపురాణేపి | ప్రతీసంవత్సరంకార్యం
మాతాపిత్రోర్భృతేహని | పితృవ్యస్యావ్యపుత్రస్యభ్రాతృజ్యేష్ఠస్య చైవ
హీతి || కామ్యంతుపార్వణమపరపక్షేనర్వాసుతిథిషుప్రత్యేకంవిహితం |
తథాచయాజ్ఞవల్క్యః | కన్యాంకన్యావేదినంచపశూనైవ సత్సు తానపి |
ద్యూతంకృషించవాణిజ్యం ద్విశశ్చైకశశాంస్తథా | బ్రహ్మవర్చస్వినఃపు
త్రాకన్యూరౌష్యేసరౌప్యక | జ్ఞాతిశ్రేష్ఠ్యంసర్వకామానాప్నోతి
శ్రాద్ధదస్సదా | ప్రతిపత్నభృతిష్యేకాంవజయిత్వచతుడశీం | శ
స్త్రేణతుమాతాయేవైతేభ్యస్తత్రైవదీయత ఇతి | మార్కండేయోపి |
ప్రతివర్ధనలాభాయద్వితీయద్విపదప్రదా | పరాధిశిత్వతీయాతుచతు
ర్థేశతృనాశనీ | శ్రియంప్రాప్నోతిపంచమ్యాంషస్త్యాంపూజ్యతరోసరః |
గాణాపత్యంచస్తప్తమ్యామప్తమ్యామృద్ధిముత్తమాం | శ్రియంసవమ్యాం
ప్రాప్నోతిదశమ్యాంపూర్ణకామతాం | వేదాంస్తథాశ్చయాత్సర్వా
నేకాదశ్యాంశ్రియాపరః | ద్వాదశ్యాంజయలాభంచప్రాప్నోతిపితృపూ

జకః | ప్రజ్ఞాం మే ధాంపశూన్యద్ధింస్యాతంత్యగ్రింపుష్టిముత్తమాం | దీర్ఘ
మాయుధః నై శ్వర్యంకుర్వాణస్తత్రయోదశీం | అవాప్నోతి నసందేహః
శ్రాద్ధం శ్రాద్ధప్రదోనరః | యవానఃపితరోయస్యమృతాశ్శస్త్రేణవాహ
తాః | తేనకార్యంచతుర్దశ్యాంతేషాంత్యప్తిమభీభృతా | శ్రాద్ధంకుర్వ
న్నమావాస్యాంయత్తేనపురుషశ్శుచిః | సర్వానాగ్రమానవాప్నోతిశ్రా
ద్ధకృత్పురుషస్సదేతి | అతోవికృతిరూపంపార్వణం ప్రతిపదిసంభావ్యతే.

పార్వణశ్రాద్ధానుష్ఠానకాలనిర్ణయః.

తస్యచపార్వణస్యోచితాం తిథినిర్ణేతుం ప్రథమతోవిధినిష్ఠేధరూ
పాభ్యా మన్వయవ్యతిరేకాభ్యా మనుష్ఠానకాలోనిరూప్యతే | తత్రశా
తాతపోక్తో విధిరుదాహృతః | అపరాహ్ణాపితౄణాంత్యితి | తథా |
వాక్యాంతరాణ్యపి | మనుః | తథాశ్రాద్ధస్యపూర్వార్హస్థాదపరాహ్ణావావిశి
వ్యతత్తితి | వృద్ధమనుహారీతవచనే ఏకోద్దిష్టప్రస్తావేఉదాహృతే | అపరా
హ్ణాస్వయంభువేతి | అపరాహ్ణాఃపితౄణామితిచ | శ్రుతిశ్చ | అపరాహ్ణాః
పితౄణామితి | శంఖః || పూర్వాహ్ణాదైవికంకృత్యమపరాహ్ణాపితౄక్రి
యా | గ్రహణే నిశివాకుర్యాన్నరాత్రౌపైత్యకంపునరితి | స్మృత్యంతరేపి ||
అపరాహ్ణాతుపైత్యకమితి || || ననుసాయాహ్నవాపి కర్మకాలత్వం
క్వచిత్త్యుక్యతే | దినాంతేవంచనాడ్యస్తపుణ్యాఃప్రోక్తావనీషిభిరితి | ఉద
యేచతథాపి త్యేగ్దైవేచైవచకర్మణీతి | మైవం | యమేనప్రతిష్ఠేద్ధత్వాత్ |
సాయాహ్నప్రిముహూతకస్యాచ్ఛాచ్ఛిద్ధంతత్రనకారయేత్ | రాత్రుసీ
నామసావేళాగహితాసర్వకర్మస్యితి | తహేవంచనాడీవచనంనిర్వి
షయంస్యాదితి | చెన్నకేనాపినిమిత్తే నావరాహ్ణాసంభవే గౌణకాలత్వా
భ్యనుజ్ఞాపరత్వాత్ | అతఏవవ్యాసః | స్వకాలాతిక్రమేకుర్యాద్రాత్రేఃపూ
ర్వంతథావిధిరితి | వ్యాఘ్రపాదోపి | విధిజ్ఞశ్చగ్ధయోపేతస్సమ్యక్తాత్రని
యోజకః | రాత్రేరన్యత్రకుర్వాణః శ్రేయఃప్రాప్నోత్త్యనుత్తమమితి.

రాత్రిశ్రాద్ధవిచారః.

ననుసాయాహ్నేపి యథాకథంచిత్ర్యత్యూహస్తదాకింశ్రాద్ధస్యలో
పదీవ | కింవారాత్రావపికర్తుంశక్యతే | తత్రలోపవేతి తావత్ప్రా
ప్తం | కుతవమశ్చకాలత్వ, గౌణకాలత్వయోరుభయోరపి నిష్ఠేధాత్ |

ముఖ్యకాలత్వం ప్రతిషేధితుమనుః । రాత్రాశ్రాద్ధం నకుర్వీతరాక్షసీకీర్తి-
తాహినా । సంధ్యయోరుభయోశ్చైవ సూర్యచైవాచిరోదితేభ్యః । సచై-
వంసతిగ్రహణశాస్త్రమపి తత్రప్రతిషేధ్యత్యభ్యశంకనీయం । శాతాతపేన
విశేషితత్వాత్ । రాత్రాశాస్త్రం నకుర్వీతరాహురస్యత్రదర్శనాత్ । సూ-
ర్యోదయముపహతేచ సంధ్యయోరుభయోస్తుధేతి । గౌణకాలత్వమ-
పివ్యాసవ్యాఘ్రపాదాభ్యాంపర్యుదంతం । రాత్రేఃపూర్వంరాహురస్య-
త్రేతతాభ్యాముక్తత్వాత్ । తస్మాదహ్నిశాస్త్రాసంభవేలోప ఏవేప్రా-
ప్తేబ్రూమః॥ ॥ నతావద్రాత్రాశాస్త్రస్య సర్వాత్మనాసమేధోవత్త్వం
శక్యః । ఆపస్తంబేనరాత్రాశ్రాద్ధసమాప్త్యభ్యవగమాత్ । నచసక్తగ్-
శ్రాద్ధంకుర్వీతారణేవాపరిభోజనసమాపనావితీ । ననుసంధ్యాసమీపే
ప్రారబ్ధస్యరాత్రిప్రసక్తిః తాదృశస్తుప్రారంభఃస్కందేననిషిద్ధః । ఉపసం-
ధ్యంనకుర్వీతపితృపూజాంకథంచన । సకాలఅనురంభాక్రశ్శాస్త్రద్ధంత-
త్రవిసజ్జయేదితి । మైవం । సంధ్యాసమీపస్యముఖ్యకాలనిషేధత్వాత్ ।
గౌణకాలంతుపూర్వవిభిహితం । తత్రప్రారబ్ధస్యరాత్రాసమాప్తిస్సం-
భావ్యతే । నన్వేదమపిరాత్రాసమాప్తిరేవాభ్యనుజ్ఞాయతే । నత్వారంభ-
భితిచేత్ । ఆరంభస్యాపితథాసమాప్త్యాఉపలక్షణీయత్వాత్ । ఆబ్దిక-
శ్రాద్ధపరిత్యాగే ప్రత్యవాయచామన్యస్తరణాత్.

మృతాహంతక్రమేదోషః.

తథాభవిష్యత్పురాణ ప్రభాసఖండయోఃపత్యతేమృతేహనిషిత్సు-
స్తునకుర్యాచ్చాస్త్రమాదరాత్ । మాతుశ్చైవవరాహోపేపత్యరాత్రే
మృతేహని । నాహంతస్యమహాదేవిపూజాంగృహ్లామి నోహరితి । అన్య-
థాపి । భోజకోయస్తువైశ్రాద్ధంనకరోతిఖగాధివ । మాతాపితృభ్యాంస-
తతంవషేవషేమృతేహని । సయాతినరకంఘోరం తామిస్రంనామ-
నామతభితి । అన్యత్రాపి । పండితాజ్ఞానోవాపిమూర్ఖాయోషితేవవనా ।
మృతాహంసమతిక్రమ్యచండాలాఃకోటిజన్తస్త్వీతి । మరీచిః । పండితాజ్ఞా-
నోమూఖాః స్త్రియోథబ్రహ్మచారిణః । మృతాహంసమతిక్రమ్య చం-
దాలేష్యభిజాయతభితి॥ ॥ నను రాత్రేరన్యత్రకుర్వాణశ్చేయః ప్రా-
ప్తోత్త్యనుత్తమమితి స్తరణాదపరాహ్లావన్యత్యేననా సాయాహ్లావ

ద్వైతకాలవైష్ణవప్రాతస్తుంగవావపి కమకాలౌప్రసవ్యేయాతాం । నా
యందోషః । శివరాఘవసంవాదే ప్రాతఃకాలస్యనిషిద్ధత్వాత్ । ప్రాతః
కాలేతునశ్శాద్ధంప్రకుర్వీతద్విజోత్తమః । నైమిత్తికేషుక్రాధేషునకాలని
యమఃస్మృతఇతి । యద్యపిసంగవెనసాక్షాన్నిషేధః । తథాపికుతవము
హూతేకముఖ్యోపక్రమస్య గాంధర్వముహూతేక గౌణోపక్రమస్యచా
భిధానై సత్యర్థాన్నిషేధఃపరిశిష్యతే । ఉపక్రమత్వంచశివరాఘవసంవాదే
దర్శితం । గ్రహదివ్యతిక్తస్యప్రక్రమేతుతపఃస్మృతః । కుతపాదధవా
వ్యర్వాగాసన్నఃకుతపోభవేదితి । గ్రహాగ్రహణం । ఆదిశబ్దేనసంక్రాం
త్యాదిమిత్రముచ్యతే । తస్యచసిమిత్రాధీనత్వా త్కంతతోననియంతుంశ
క్యతే । ఇతరస్యతుసాంవత్సరికాదేరస్తికుతవనియమః । సచముఖ్యఉపక్ర
మకాలః । కదాచిత్కార్యసశాచ్చాగ్నిధస్య సహసాకరణీయత్వేనతి కుత
పాదర్వాచీనో గాంధర్వోపుష్పప్రక్రమకాలతయా భ్యనుజ్ఞాయతే .

కుతవకాలముఖ్యత్వం.

కుతవముఖ్యత్వమనేక వచనవిహితత్వాదవగంతవ్యం । కుతవగ్వరూ
పంభవిష్యత్పురాణేభిహితం । ప్రవిశ్యభానుసాన్నిధంఛాయాంశంకువద్యత్ర
తిష్ఠతి । సకాలఃకుతపోనామమందీభూతశ్చసంజయేతి । నారదః । సంత్య
జ్యసప్తమంభాగ మష్టమంక్రమ తేయదా । సకాలఃకుతపోజ్ఞేయో మందీ
భూతశ్చసంజయేతి । ఆపస్తంబః । సప్తమాష్టరతోయస్తునవమాత్పూర్వ
తఃస్థితః । ఉభయోఽపిమధ్యస్థఃకుతవస్సముదాహృతఇతి । సచకుతపోము
ఖ్యత్వాద్వాయుపురాణేప్రశస్యతే । దివసస్యాష్టమేభాగమందీభవతిభా
స్కరః । సకాలఃకుతపోనామపితౄణాందత్తమక్షయమితి । కుతపాత్పూ
ర్వోత్తరయో గాంధర్వరోహిణయో గౌణోపక్రమకాలత్వంసూచ
యితుం చ్ఛత్రిన్యావేసముహూతేత్రయం కుతవశబ్దేనవ్యాజహర ।
నారదః । మధ్యాహ్నత్రిముహూతేకంతుయదాచరతిభాస్కరః । సకా
లఃకుతపోనామ పితౄణాందత్తమక్షయమితి । కుతపేప్రక్రాంతస్యసా
యాహ్నోదర్వాచీనః సర్వోపిముఖ్యానుష్ఠానకాలః । తమక్తవత్పురు
రాణే । అహ్నముహూతావిఖ్యాతాదశవంచచసర్వదా । తత్తా
స్సమోముహూతోయస్సకాలఃకుతపఃస్మృతః । అష్టమేభాస్తరేయస్సా

స్తందీభవతిసర్వదా । తస్మాదనంతఫలదస్త్రతారంభోవిశిష్యతే । ఊర్ధ్వం
ముహూర్తాత్కుతపాద్యన్ముహూర్తఃచతుష్టయం । ముహూర్తఃపంచ
కంహ్యేతత్స్వధాభవనమిష్యత ఇతి ॥ ॥ నన్వపరాష్టాస్యాంతిమోభా
గోనిషిద్ధః । తథాచయమః । చతుర్థేప్రహరేప్రాప్తేయచ్ఛ్రాద్ధంకురు
తేనరః । ఆసురంతద్భవేచ్ఛ్రాద్ధందాతాచనరకంప్రజేత్ । స్త్రీశ్శంత
రేపి । చతుర్థేప్రహరేప్రాప్తేయచ్ఛ్రాద్ధంకురుతేద్విజః । తదన్తరా
క్షసోభుజ్జేరిరాశాఃపితరోగతా ఇతి । అపరాష్టాస్యాంతిమేనపాదన్యూన
ముహూర్తేన సహసాయాహ్నశ్చతుర్థఃప్రహరోభవతి । తత్రసా
యాహ్నకటాక్షభాగీనాయంనిషేధః । నత్వపరాష్టాకటాక్షేణవాతామే
తాంవివక్షాం విశదీకర్తుంయమోవచనాంతరేణసాయాహ్నం నిరాచ
కార । తచ్ఛవచనంపూర్వముదాహృతం.

అపరాష్టాముఖ్యత్వం.

నన్వపరాష్టాస్యముఖ్యకాలత్వం నప్రతినియతం । శుక్లపక్షేవ్యభిచా
రాత్ । తథాచమార్కండేయః । శుక్లపక్షేతుపూర్వాష్టాశ్రాద్ధంకుర్యా
ద్విచతుః । కృష్ణపక్షేపరాష్టేతు రోహిణంతునలంఘయేది । నైష
దోషః । అత్రశుక్లపక్షకృష్ణపక్షశబ్దయోదైవవీత్యివరత్వాత్ । దేవాసు
ద్దిశ్యక్రియమాణంశ్రాద్ధందైవం । తత్రఫలకామినఉత్సాహహేతుతయా
చిత్తప్రసాదం జనయతీతి శుక్లశబ్దేనాభిధీయతే । పిత్య్రింతుపితృమరణ
స్మారకతయా చిత్తకాలుష్యంజనయతీతి కృష్ణశబ్దేనాభిధీయతే । శ్వాకస్య
దైవస్యకర్మణఃపక్షశ్శుక్లపక్షః । యదాదైవంశ్రాద్ధంకరిష్యామీతి బుద్ధి
స్తదైత్యధః । ఏవమితరత్రాపి యోజనీయం । ఏవంచనశ్శపరాష్టాన
పార్వణశ్రాద్ధంవ్యభిచరతి । రోహిణంతునలంఘయేదిత్యేకాద్దిష్టవిషయం ।
యద్యాపాతప్రతీత ఏవాభోవచనస్యాస్యపరిగృహ్యేతత్తదాపూర్వో
దాహృతం నచనజాతం నిఖిలమవివ్యాకలీభవేత్ ॥ ॥ తదేవం పార్వ
ణశ్రాద్ధస్యాపరాష్టాః కర్మకాలః । కుతపఃప్రారంభకాలః భవేతామే
తౌకర్మతదుపక్రమకాతౌ । ప్రకృతేతుసాంవత్సరికాదాకింప్రతివత్స
రవిద్ధాగ్రాహ్య ఉత్తరవిద్ధేతివివక్షాయాం దేవస్యామిబ్రూతే । యస్మి
నాగ్రలేయద్విహితం కర్మోపక్రమసంహారయ్యుక్తం తస్మిన్నాగ్రలేతస్యాం

తిథౌ యస్తస్మిన్నహనిసంభావితుంశక్యతే తదుత్తరంపూర్వంగ్రాహ్యమితి |
 యదాకుతపాపరాష్ట్రాభయవ్యాపిని నసంభవతి తదాకేవలాపరాష్ట్రా
 వ్యాప్తిస్యపిగృహీతవ్యా | పితృభేదాచాపరాష్ట్రాకీతి భవిష్యత్పురాణేభి
 ధానాత్ | హరితోప | అపరాష్ట్రాఃపిత్రాణాంతు యాపరాష్ట్రానుయా
 యిన్ | సాగ్రాహ్యపిత్ృకార్యేతు సపూర్వాష్ట్రానుయామితి || || నను
 కేవలాపరాష్ట్రావ్యాప్తి సత్యేవలకుతపవ్యాప్తిస్యపి స్తృత్యంతరేవ్రతీయ
 తే | మధ్యాహ్నవ్యాపినియాస్యా త్తిథిఃపూర్వాపరాపివా | తత్రకర్తృ
 జీవీశ్విత్రహాసవృద్ధీనకారణమితి | మైవం | వచనాంతరసంవాదేనాస్యవి
 షయస్యైకోద్దిష్టవిషయత్వేనైకభక్తవిషయత్వేనైవోపపత్తేః || ||
 అపరాష్ట్రావ్యాప్తిరన్యేక భక్తవ్యాయేనమోఢాభిద్యతేతత్రపూర్వేభ్యరే
 వాపరాష్ట్రావ్యాప్తాయథోక్తవచనసాగ్రాహ్య | పరేభ్యరేవాపరాష్ట్రా
 వ్యాప్తాయథోక్తవచనాత్ప్రగభికాలసద్భావాచ్చసావశస్తా | ఉభ
 యత్రాపరాష్ట్రావ్యాప్తిత్వే బోధాయనఅహ | అపరాష్ట్రద్వయవ్యాప్తిస్య
 తీతస్యచయాతిథిః | తుయేపూర్వాతుకర్తవ్యా వృద్ధాకార్యాతథోక్తరేః |
 అతీతస్యచృతస్య.

మృతాహేవ్రతిపత్తిధినిణయః.

అత్రేదంచించ్యతే | కింమృతాహతిభేఃవ్రతిపదోవృద్ధిక్షయాభ్యాంని
 ణయః | ఉత్తరోత్తరస్యాద్వితీయాయావృద్ధిక్షయాభ్యామితి | వ్రతిపదో
 వృద్ధిక్షయాభ్యామితి తావత్ప్రపం ఖర్వాదివాక్యం | తుల్యతయావ్రతిభా
 సమానత్వాత్ | తథాహి | ఖర్వోదర్వస్తథాహింసాగ్రత్రవిధంతిధిలక్షణం |
 ఖర్వదవాకారాకార్యా హింసాగ్రస్యాత్పుర్వకాలికేతే | అత్రానుష్ఠా
 నాంగతీధ రేవధమాణః ఖర్వదర్వహింసాగ్రః | తతోపరితనతిధిధర్మాః |
 ఏతచ్చదర్శనిణయే స్పష్టికరిష్యతే | ఖర్వాదివాక్య వదత్రాపిత్రాహ్య
 తిధిగతావేవ వృద్ధిక్షయావితి పాప్రేబ్రూమః || || ఉత్తరతిధిగతావే
 వాత్రవృద్ధిక్షయా సగ్రాహ్యతిధిగతౌకుతః | అపరాష్ట్రద్వయవ్యాప్తిత్వా
 భిధానాత్ | పూర్వేద్యరామధ్యాహ్నవసాన మమావాస్యావ్రవృత్తా
 తతోపరాష్ట్రాపక్రమమారభ్య పరేద్యరపరాష్ట్రవసానవర్యంత త్వేసతి
 వ్రతిపదోద్యపరాష్ట్రావ్యాప్తిస్వంభవతి | తచ్చత్రిముహూతకవృద్ధ్యా

సంపద్యతే నతుక్షయేన । తథాసతిక్షయే పూర్వాతుకతకవ్యేత్యే తస్మిన్
 పపద్యతే । ఉత్తరతిథిగతవృద్ధిక్షయస్వీకారే సుతరామిదంపచనముపప
 న్యతే । యదాద్వితీయాసాయాహ్నంప్రవేశతి తదాతిథివృద్ధిః । తత్రపరే
 ద్యురనుష్ఠానంస్యాన్యంకుతపమారభ్యత్వశేషముఖ్యకాలవ్యాపిత్యాత్ ।
 ॥ ॥ యదాద్వితీయాపరేద్యురపరాహ్నేపికియతీ తీయతేతదాప్రతి
 పత్సూర్యవిధాకతకవ్యా । ఉత్తరవిధాయాఃప్రతిపదో జ్యోతిశ్శాస్త్ర
 ప్రక్రియా యాపరాహ్ణవ్యాపితృపారిభాషిక్యత్ స్వాతకప్రక్రియాయా
 తదవ్యాపిత్యాత్ । తథాచస్తర్యతే । తిథ్యాదౌతుభవేద్యావాక్ ప్రాసా
 వృద్ధిఃపరేహని । తావాక్ ప్రాసశ్చపూర్వేద్యురదృష్టాపిస్వకమణీతి
 తిథ్యాదావిత్యాదిశబ్దేన నతుత్రయోగోగ్యస్యేతే । తిథినక్షత్రయోగేషు
 ఊయమాణేషుక్షయో యావద్ టికాపరిమితోభవతి తావద్ధటికాపరిమి
 తః క్షయస్తైభ్యః పూర్వేషుతిథినక్షత్రయోగేషు జ్యోతిశ్శాస్త్రేణదృష్టాపి
 స్తాత్తరపరిభాషయాగృహీతవ్యః । ఏవంవృద్ధిరపిద్రష్టవ్యా । తథాసతిప్ర
 కృతేద్వితీయా యాపరాహ్ణేయావాన్సుర్వేద్యుః ప్రతిపదియోజనీయః ।
 తథాసత్యత్తరవిధాప్రతిపన్నాపరాహ్ణేవ్యాపిన్ । పూర్వవిధాతుతద్వ్యా
 పిన్ నైవగృహీతవ్యాభవతి । నస్యస్తిస్వచనేకమణీత్యవ్యతే । తతస్స
 కమణిమిత్రవృద్ధిక్షయప్రక్షేపఇత్యర్థకస్సంపద్యతే ॥ ॥ ననుచప్రకృ
 తేప్రత్యాచికం ద్వితీయాయాస్సక్రమణతః కథంతదీయవృద్ధిక్షయా
 పచనస్యాస్యవిషయాభవతః । నైషదోషః । మాఘాత్ప్రత్యాచికంద్వితీ
 యాయాస్సక్రమణప్రతిపదస్తుతద్భవత్యేవ । తథాసతిప్రతిపదోయ
 త్సక్రమణతస్త్రిన్విమిత్రభూతేసతి తస్యాంప్రతిపదివృద్ధిక్షయా ప్రక్షేప
 ణీయావితి వచనార్థకస్సంపద్యతే । తాచవృద్ధిక్షయాప్రక్షేపాధికరణా
 త్తిథ్యాదేరుత్తరతిథ్యాపిగతావితిలభ్యతే ॥ ॥ ననుతిథ్యంతరగతయో
 వృద్ధిక్షయయో స్తిథ్యంతరప్రక్షేపేసతి జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసిద్ధిస్సర్వత్ర
 విప్లవేత । తస్మాత్ప్రసిద్ధిముపజీవ్యవతకమానశాస్త్రనిర్ణయస్సర్వోవిప్ల
 వేతేతిశ్చెన్నైవం । నఖిల్యంపవృద్ధిక్షయప్రక్షేపానుష్ఠేయతిథినిర్ణయా
 యోపన్యస్యతే । కింతహిశాస్త్రాంతరే నుష్ఠేయతిథౌనిర్ణేతాయాం
 తదుపపాదనామైతావద్యోవృద్ధిక్షయాపుపన్యస్యేతే । యథాదానత్ర

తయో శ్శస్త్రాంతరేణ త్రిముహూతకవ్యాపిన్యా ముదయతి కౌనిణికతా
యాం కమకాలవ్యాప్త్యభావ శంకామవనేతుంసాతిధి స్సకలజ్ఞేయేతి
వచనేనా విద్యమానమపి సాకల్యమాపాద్యతే । ఏవమన్యత్రాప్యవరా
హ్లాద్యయవ్యాప్తిత్యనేన బోధాయనవచనేన జ్యోతిశ్శాస్త్రస్రసిద్ధేః ద్వితీ
యాయాః క్షయముపజీన్యపూర్వవిద్ధాయాం ప్రతిపదనిణికతాయాంకు
తపాదికృత్స ౨ కమకాలవ్యాపిన్యత్తరవిద్ధా ప్రతిపక్షతోన గ్రాహ్యేతి
శంకామవనేతుం తిథ్యాదావితీ వచనేనోత్తరవిద్ధాయాం ప్రతిపద్యవరా
హ్లా క్షయమాపద్యతే । అతోజ్యోతిశ్శాస్త్రస్రసిద్ధేః స్వాతంత్ర్యాయే
వానక్వాపివిప్లవః.

ఉభయత్రావరాహ్లావ్యాప్త్యభావే.

యదాదినద్యయేష్య వరాహ్లామస్మష్టావశిష్టం కంచితాగ్రులంవ్యా
ప్తోతి । తదాపూర్వవిద్ధాప్రతిపద్యహీనవ్యా । తదాహమనుః । నద్య్య
హవ్యాపిసీ చేతన్యస్తతా హేతుయథాతిధిః । పూర్వవిద్ధవకతకవ్యా
త్రిముహూతాకభవేద్యది । సుయంతురపి । నద్య్యహవ్యాపిసీచేతన్య
స్తతాహస్యచయాతిధిః । పూర్వస్యాంసిర్వపేష్టిండానిత్యాంగీరగభా
షితమితి॥ ॥ నన్యవరాహ్లాస్పర్శాభావ ఉభయత్రాపినమానః । ప్రారం
భకాలేతుకుతపేవరేద్యస్సద్భావోవిశిష్యతే । తత్రవరవిద్ధవకుతోనగ్రా
హ్యేతిచేత్ నగుణాధిక్యాదితీబ్రూమః । పరేద్యంకుతవవ్యాప్తిరేకోగు
ణః । పూర్వేద్యస్తత్రిముహూతక మస్తయవ్యాప్తిశ్చేతీ గుణద్యయ
మూలస్యస్రాశస్త్ర్యం నారదీయేదర్శితం । పైత్యగ్రంమూలతిథేఃప్రోక్తం
శాస్త్రజ్ఞైఃకాలకోవిదైరితి । శివరహస్యసారపురాణయోరపి । ప్రాయః
ప్రాతరుపోష్యాహితిధిదేవఫలేఘ్నభిః । మూలంహిపితృతృప్త్యథకం
పైత్యగ్రంహోక్తంమహాషికభిరితి । అస్తయవ్యాప్తేః ప్రాశస్త్యమాహ
మనుః । యస్యామస్తరవిర్యాతిపితరస్తాముపాసతే । సపితృభ్యాయతో
దత్తోహ్యవరాహ్లాఃస్వయంభువేతి । ఏతశ్చశంసాథక మేవోత్తరవిద్ధాం
ప్రతిషేధతివ్యాసః । అహ్మస్తయవేళాయాం కళామత్రాపియాతి
ధిః । సైవప్రత్యాబ్ధికత్రాద్ధేనేరాఘత్రహనిదేతి । నచావరాహ్లావేళా
యామవిద్యమానతయా కమకాలవ్యాప్తిరహితా యాస్తీధెరసుపాదే

యత్ప్రమితశంకనీయం । అపాద్యాయాస్తద్వ్యాప్తే ద్విద్యమానత్వాత్ ।
అశవవసిష్టఃపిత్యేస్త్రస్యయవేశాయాం స్పృష్టాపూర్ణానిగద్యతత్తి॥
నారదీయపురాణేపి । పారణేయరణేహాంశధిస్తాశాఖిక్స్యతా ।
పిత్యేస్త్రస్యయవేశాయాం స్పృష్టాపూర్ణానిగద్యతత్తి॥ ఉదాహృతా
భ్యామస్త్రస్యస్పర్శవాక్యాభ్యాం కలామాత్రవాక్యాభ్యాంచ పూర్వే
ద్యుస్సాయంకాలవ్యాప్తివక్షీతా । పరేమ్యరపరాష్ట్రస్పర్శ హీనస్య
పూర్వదినే సాయాహ్నవ్యాప్తే రవశ్యంభావాత్ । అన్యథాషణ్మహా
తక్షయప్రసంగాత్ । ఏతద్వాభిప్రత్యగోచరః । సాయాహ్నవ్యాప్తి
యాతుపార్వణేసాఉదాహృతేతి । ఈద్యశేవిషయేపూర్వవిధ్ధాయాః క
తవ్యతా శివరహస్యనారదీయ బ్రహ్మవైవర్తేషు వ్యతిరేకముభేద
ర్హితా । దర్శంచపూర్ణమానంచపితుస్సంవత్సరందినం । పూర్వవిధ్ధా
మకుర్వాణానరకప్రతిపద్యతత్తి॥

తిథివ్యాప్తిసమత్వాదానిణికాయః.

నన్వస్తేవముఖయత్రా పరాష్ట్రస్పర్శభావే తథాపరాష్ట్రద్వయ
వ్యాప్తిభ్యాం ఉత్తరతిథివృద్ధిక్షయాభ్యానిణికాయః । ఉత్తరతిథేస్సాన్వే
తుకథం । కింతిథిమూలత్వాదస్త్రస్యవ్యాప్తి గుణద్వయవశాత్పుర్వవి
ధ్ధాకతవ్యా । కింవాకుతపనద్భావవశాదుత్తరవిధ్ధా । తత్రాపరాష్ట్ర
ద్వయస్పర్శభావవిషయన్యాయేనపూర్వవిధ్ధాయాం ప్రాప్తాయాం జే
వస్వామివచనాదుత్తరవిధ్ధేతినిశ్చయః । వచనంహీన్యాయ్యద్భవీయః ।
యదాతుదినోన్వయేవ పరాష్ట్రైకదేశవ్యాపిని తదాపివైషమ్యేణతద్వ్యా
ప్తామహత్వేననిజేతవ్యం । తదాహమరిచిః । ద్వ్యపరాష్ట్రవ్యాపినిచే
దాద్వికస్యయదాతిథిః । మహతీంతత్రతద్విధ్ధాం ప్రశంసంతిమహాషకాయ
ఇతి॥ ॥ సామాన్యేనోభయత్రవ్యాప్తిశ్చైత్రతిథిగతైవృద్ధిక్షయసా
మ్యైస్త్రీధాభిద్యతే । తథాహి । పూర్వేద్యురపరాష్ట్రస్య ద్వితీయఘ
టికామారభ్యా పరేమ్యరపరాష్ట్రస్యవంశఘటికాసు యదాతిథిర్విద్యతే ।
యదాపూర్వాష్ట్రస్య ప్రథమఘటికాం ద్వితీయాపరాష్ట్రస్య చరమఘటి
కాంచవిహాయా వశేష్టాసువంశసువతమానత్వాత్సాన్వేనైకదేశవ్యా
ప్తిత్వవతి తిథిస్సఘటికాచతుష్టయేనవధికతే । తదేకదేశసమవ్యాప్తిః

యదాపూర్వాపరాణ్ణాస్య చరమఘటికాయాముత్తరా పరాణ్ణాస్యప్రథ
 మఘటికాయాంచవతతే తదాపిసామ్యేనైకదేశవ్యాప్తిర్భవతి । ఘటి
 కాచతుష్టయేన తదాతిథిఃక్షీయతే । యదాపూర్వాపరాణ్ణాస్య చరమ
 ఘటికాత్రయే ద్వితీయాపరాణ్ణాస్య ప్రథమఘటికాత్రయేచవతతే త
 దాపిసామ్యేనైకదేశవ్యాప్తి స్తదవస్థాతిథిస్తునవధతే । కింతుసమైవ ।
 ఈదృశేవిషయే ఖర్వదర్పవాక్యాన్నియః । తదేవంప్రతిపదిపార్వణ
 రూపమాబ్ధికంనిణీకతం । పార్వణరూపస్య కామ్యస్యతుదర్శ వికారా
 త్ప్రతిస్వికవిశేషాభావాచ్చ వత్సమాణేనదర్శనిణాయే నైవనిణయో
 ఽగంతవ్యః॥ ॥ ఇతిమాధవీయే కాలనిణాయే ప్రతిపన్నిణాయాఖ్యం
 తృతీయప్రకరణంసమాప్తం.

{ అథద్వితీయామారభ్య పర్వావసానాశ్చ తుదశశ }
 { తిథయోస్తిస్సృగికరణే క్రమేణనిణీయంతే. }

ప్రథమద్వితీయాదీనాం వంచదశకలానాఽక్రమేణ చంద్రమండలప్ర
 వేశనిగణమనాభ్యాం శుక్లకృష్ణవత్తుయోఽప్రతిపద్ద్వితీయాదినాం ధేయా
 స్తిథయోభవంతి । తప్రప్రతిపదియోనిణాయః పూర్వప్రకరణేభిహితః ।
 సవీష్టోత్తరాసు సర్వాసుతిథిషు సామ్యేనసంచారయితవ్యః । విశేషస్తు
 తత్రతత్రాభిధాస్యతే॥ ॥ ప్రతిపదిహిదై వంషిశ్యంచవ్యవస్థాపితం ।
 దైవంషద్విధం । ఉపవాసైకభక్తసైక్తాయాచిత దానప్రత్యభేదేన తీర్థే
 స్నానజపహోమాదయస్తు ప్రత్యభేదేనైవసంగృహీతాః । షిత్త్వ్యింద్వివి
 ధం । ఏకోద్దిష్టంపార్వణంచేతి । తత్రసర్వత్ర కర్మకాలయ్యుక్తాయా
 ఏవతిథౌ రనుస్థానాంగత్వంస్మృతివ్యభిప్రేతం । కర్మకాలశ్చద్వివిధః ।
 ముఖ్యగౌణశ్చేతి । తద్యథా । ఏకభక్తమధ్యాహ్నముఖ్యః । అసాయ
 మవశిష్టఃకాలోగౌః । తిథివ్యాప్తిశ్చద్వివిధా । స్వాభావికతిథివ్యాప్తి
 స్సాకల్యవచనాపాదిత తిథివ్యాప్తిశ్చేతి । తద్యథా । యదాసంగవప
 ర్యంతా మావాస్యాతదానీ మువరితనామధ్యాహ్నముఖ్యయైవప్రతి
 పదావ్యాప్తోభవతి । యదాత్వపరాహ్ణాదిమారభ్య తిథిక్షయవశాత్పరే
 ద్యస్సంగవపర్యంతాప్రతిపద్భవతి తదాపూర్వేద్యగౌణకాలవ్యాప్తి

ముపజీవ్యైకభక్తానుష్ఠానాయత త్వీకారే సతిమధ్యాహ్నా అవశ్యాను
 స్థేయత్వా త్తతస్వాభావిక ప్రతిపద్వ్యవ్యవహారేన సాకల్యవచనా
 పాదితప్రతిపద్వ్యవస్థిస్తీకృతా || || ఏవంచసతీకమకాలవ్యాప్తి స
 ర్వస్తృతీనా మన్యంతర్యంధదర్శనా త్కమకాలవ్యాప్తి శాస్త్రమిత
 రేభ్యః ప్రబలమితినిశ్చయతే । తదనుసారేణద్వితీయా ద్వాస్తీకయఉప
 వాసాదావేకోద్దిష్టాదా పిత్యేచకర్తకాలవ్యాప్తియక్తాస్తీకర్తవ్యాః.

ద్వితీయాదికేభ్యుపవాసః.

ఉపవాసస్తుసర్వవిధిషు నారదీయేదర్శితః । శుక్లాన్వాయదివాక్యస్థా
 స్పృతివత్ప్రభృతీంస్తీర్థిక । ఉపోమైవబలిందత్వా విధినావ్యవహరేదనే
 బ్రాహ్మణాన్భృజయిత్యాదు సర్వపాపైఃప్రముచ్యతేఇతి । ఉపవాసస్యా
 హూరాత్రఃకమకాలః । తతస్తద్వ్యవస్థిగ్రాహ్యతదసంభవేఖండతి
 ధిగ్రాహ్యేతినిరూప్యతే । తత్రసూర్యోదయే త్రిముహూర్తాతతోధి
 కావాప్రతిపద్భవతి వరేద్యరస్తమయాదర్వాగపి త్రిముహూర్తాతతో
 ధికావాత్ప్రతీయాభవతి | నైవముత్తరవిధా ద్వితీయా | తత్రవేధకతిథే రుద
 యేవాస్తమయేవా త్రిముహూర్తాత్వంవేధప్రయోజకం । సతుతతోన్యాయ
 సత్త్వం । తదేతత్త్వేతీనసివాక్యేనపూర్వముదాహృతం । వేధతిథేశ్చము
 హూర్తాత్త్రయసంభవోపేత్యతథేద్విముహూర్తాంతరిహృత్ప్రేక్షేన
 వచనేనప్రదర్శితః | ఉదయాస్తమయయోరేవ వేధభిన్నయమథః | ఉదయే
 సాతిధిగ్రాహ్య విపరీతాతుపైత్యకృత్యాదిభిః కాత్యాయనాదివచనై
 రవగంతవ్యః । ఏవంచసతియదోదాహృతే పూర్వోత్తరవిధేద్వితీయ
 తయో రుత్తరవిధాద్వితీయోపోష్యా । యుగ్మాగ్నివాక్యేవాన్వయ వ్యతి
 రేకాభ్యాముత్తరవిధాయః ప్రాశస్త్యాభిధానాత్ || || యద్యపు
 పోష్యత్వం సాక్షాన్వాహితం । తథాపికమాంతరవిశేష స్యానుపా
 దానాదుపవాసవిషయత్వంపరిశిష్యతే । తథాహి | సతావత్ప్రత్యేవిషయ
 స్సంభవతి | వ్యాసేనయుగ్మాదివాక్యస్య ఖర్వాదిశాస్త్రస్యవైపరీత్య
 విషయత్వేనవ్యవస్థాపితత్వాత్ । నచైకభక్తనక్తవిషయత్వం । తయో
 మధ్యాహ్నప్రదోషవ్యాప్త్యధికతత్వేన యుగ్మాదిశాస్త్రాధీనత్వాత్ ।
 అయాచితస్య తూపవాసపదనుష్ఠేయత్వేన పృథగ్విషయత్వంనాస్తి ।

నాపిదానప్రతవిషయత్వం దానాదేః పార్యాప్తికతిథౌ కతవ్యతాయాః
 నిశేతత్వాత్ | అతఃపవానవిషయత్వంపరిశిష్యతే | యదికదాచిదేక
 భక్తాదితిథౌ యగ్దిశాస్త్రస్య సంవాదోభవతి తదాతచ్ఛాస్త్రస్యోపా
 ద్బలకంభవతు || || నవయంవాచయామః | వచనాంతరేషు తు యగ్న్
 తిథేరుపోష్యత్వం సాక్షాత్ప్రతీయతే | తథాచప్రతిపత్ప్రకరణే ప్రతిపద
 మావాస్యాయగ్న్యోపోష్యత్వవచనముదాహృతం | అతాపి యగ్న్యత్వా
 భిప్రాయేణైవ ద్వితీయాయాః పరవిధాయా ఉపోష్యత్వం భృగుస్తృతి విష్ణు
 ధామోత్తరయోదధృతం | ఏకాదశ్యప్రమీషష్ఠద్వితీయాచచతుర్దశీ |
 త్రయోదశీ అమావాస్యా ఉపోష్యాస్యః పరాన్వితా ఇతి | యదాపూర్వే
 ద్యురుదయమారభ్య పరేద్యురుదయస్యోపరి త్రిముహూతం వధతే
 తదాపూర్వేద్యురేవోపవాసః | సచోదాహృతేన పరాన్వితా ఇతివచనే
 నవిరోధశ్శంకనీయః | పరాన్వితయోద్వయోః ప్రసక్తయోస్సతోరస్య
 వచనస్యనియామకత్వాత్ | నచాత్రపూర్వాన్వితత్వం ప్రసక్తమస్తీపూ
 ర్వస్యదినస్య సంపూర్ణతిథిత్వాత్ | సంపూర్ణఖండయోస్సంపూర్ణస్య
 నిస్సందేహత్వేనప్రబలత్వాత్ | అసంజాతవిరోధిత్వ కృత్సమకా
 లవాస్తీత్వాభ్యాంచ పూర్వప్రసక్తమస్తీపూర్వస్య దినస్యైవప్రబల్యం
 తస్మాత్తత్రైవోపవాసః || || ననుపూర్వదినోపవాసం ప్రతిషేధతి
 వ్యాసః | త్వతీయాయాతాకార్యాద్వితీయానతుపూర్వయేతి | మైవం
 అస్యవచనస్య ఖండతిథివిషయత్వేన సంపూర్ణతిథావప్రసక్తేః | ఖండ
 తిథివిషయత్వంచపూర్వయా యతానైవకార్యేభ్యభిధానాదవగమ్యతే
 నతుఖండతిథావపి ద్వితీయాపూర్వవిద్ధేవోపోష్యా | ప్రతిపత్సద్వితీయా
 స్యాద్వితీయాప్రతిపద్యతే త్యావస్తంజేనప్రతిపద్వితీయయో ర్యగ్న్యత్వా
 భిధానా దేతదేవవచనముపజీవ్య కృష్ణవతుప్రతిపత్పూర్వవిద్ధేవోపోష్యే
 తి పూర్వం నిశేతం | ఏవంతహిం ద్వితీయాపి క్వచిత్పూర్వైవోపోష్యా
 భవతు | తదుక్తం సుందరపురాణే | ప్రతిపత్సంముఖాకార్యా యాభవే
 దాపరాణ్ణికీ | పార్యాప్తికీచకతవ్యా ద్వితీయాతాదృశీవిభోఇతి |
 తాదృశీసముఖాపూర్వయతేత్యర్థః | పూర్వేద్యురుదయముహూ
 పరిత్యజ్యా వశిష్టపూర్వాహ్లాసంబంధినీ యదాభవతి తదావేధకా

రిణ్యాః పూర్వతిథేః ముహూర్తకత్రయాభావేనవేద్ధమసా మధ్యాః
త్వయంఖండేపి సతినంపూణకవ త్పూర్వ త్రోపవాసోయుజ్యతే.

ద్వితీయానవవిధా.

తత్రద్వితీయానవధాభిద్యతే। పూర్వేద్వయరుదయమారభ్యప్రవృత్తా।
ఉదయంపరిత్యజ్యప్రవృత్తా। పూర్వాష్టాంసర్వంపరిత్యజ్యప్రవృత్తేతిత
యోనేధాః। తేష్వేకై కస్యపరేద్వ్య స్త్రిముహూర్తకత్వ న్యూనత్వశూ
న్యతైవ స్త్రైవిధ్యేసతిమిళిత్యా నవవిధత్వంసంపద్యతే। అత్రపూర్వేద్వ
రుదయమారభ్య ప్రవృత్తాయాస్సంపూజ్యత్వేన పరేద్వ్యముహూర్తక
త్రయత్వ న్యూనత్వశూన్యత్వేషు త్రివ్యపిపక్షేషు వివాదావిషయత్వాత్
పూర్వతైగ్రీవోపవాసోయుక్తః। ఉదయంపరిత్యజ్యకీయ త్పుర్వాష్టాభా
గేప్రకమ్యప్రవృత్తాయాః పరేద్వ్యస్త్రిముహూర్తకాయాం సత్యామపి
పరయతోపవాససంభవే తత్పరిత్యజ్య పూర్వాష్టాకవచనేన పూర్వేద్వ్య
శ్చోపవాసోవిధీయతే। పరేద్వ్యస్త్రిముహూర్తక న్యూనత్వేచవేదకారి
ణ్యాస్త్రీతీయానా స్సత్యపివేద్ధంసామధ్యేక వేద్ధాయాద్వితీయానా
స్త్రిముహూర్తతా భావేనవేదయోగ్యాభావా త్రత్రోపవాసోనయుక్తః।
అతఃపరిశేషాత్పుర్వాష్టావాక్యాచ్చ పూర్వతైగ్రీవోపవాసః। పూర్వే
ద్వ్యఃపూర్వాష్టాం సర్వంపరిత్యజ్య పరేద్వ్యస్త్రిముహూర్తక తాయా
ముఖ.యతిధివిధత్వా త్పుత్రోపవాసఇతినందేహేనతి వ్యాసేనోత్తరవి
ధానా త్పుర్వదిననిషేధా న్నచోత్తరత్రోపవాసః॥ ॥ సచాత్రశుక్ల
కృష్ణపక్షవ్యవస్థాశంకనీయా। యుగ్తాదివాక్యేనశుక్లపక్షే పరదినవిధా
నాత్కృష్ణపక్షేపి తత్రప్రాప్తాబాధాభావాచ్చ। అంత్యయోస్తుపక్ష
యోఃపూర్వవద్వేధా నహాత్వేనపూర్వేద్వ్యః పూర్వాష్టాకత్వాభావేపి
పరిశేషా దాపస్తంబోక్తయగ్తవాక్యాచ్చ పూర్వతైగ్రీవోపవాస ఇతి
స్థితం। ఏకభక్తాదిపార్వణత్రాధాంతేషు కమకసుద్వితీయాప్రయక్తస్య
విశేషస్య క్వచిదప్యన్తరణాత్పురోక్త ప్రతిపన్నాయోయోజనీయః।
ఇతి.ద్వితీయానిగాయః॥

అథ తృతీయానిర్ణయతే.

తత్ర త్రివిధానివచనానిస్త్యంతే । కానిచిత్పూర్వవిద్ధావిధాయకాని
కానిచిత్పూర్వ తిథినిషేధకానికానిచి దుత్తరవిద్ధావిధాయకానీతి । తత్ర
యుగ్మవాక్యం తావత్పూర్వవిద్ధావిధాయకం । ప్రసిద్ధంపూర్వవిద్ధాని
షేధకంఆపస్తంబః । తృతీయాతునకతకవ్యాద్విత్తీయోవగతావిభాః । ద్వితీ
యయాం తాయాంశు యఃకరోతిసరాధమః । సంవత్సరకృతేనేహస
తుధమేణలుప్యతే । ద్వితీయా శేషసంయుక్తాంతృతీయాంకురుతేతుయః ।
కూటానిరకంఘారంకాలసూత్రంభయంకరం । ద్వితీయా శేషసంయు
క్తాయాకరోతివిమోహితా । సావైధవ్యమవాప్నోతి ప్రవదంతిమనీషిణ
తి । స్కందపురాణే । తృతీయాతునకతకవ్యాద్విత్తీయాసంయుతాతిథిః
యాకరోతివిమూఢాస్త్రీపురుషోవాశిఖిధ్వజ । ద్వితీయాసంయుతాంతా
తపూర్వధమాన్ద్విలుప్యతే । విధవాత్వందుర్భగాత్వంభవేన్నాస్త్యత్ర
సంశయః । కలాకాష్ఠాపివాచైవద్వితీయాసంప్రదృశ్యతే । సాత్వతీయా
నకతకవ్యాకతకవ్యాగణసంయుతా । యదీచ్ఛేత్పరమంపుణ్యంప్రతకర్తా
శిఖిధ్వజేతి । అత్రపూర్వవిద్ధాయానిషేధబాహుళ్యాత్సానగ్రాహ్యే ।
యుగ్మవాక్యంతురంభావ్రతవిషయంభవిష్యతి.

రంభాత్వతీయాదినిర్ణయః.

రంభావ్రతంతు భవిష్యత్తరపురాణేదర్శితం । భద్రదేకురుష్వయత్సై
నరంభాఖ్యంవ్రతముత్తమం । జ్యేష్ఠశుక్లతృతీయాయాం స్నాతానియమ
తత్ప్రచేత్యాది । తత్రైవరంభావ్రతంపరితం । రంభాత్వతీయాంవక్ష్యామి
సర్వపాప్రణాశినిం । మాగళిషేతథామాసే తృతీయాయాంనరా
ధిప । శుక్లాయాంప్రాతరుతాయ దంతధావనపూర్వకం । ఇత్యాదినా
వ్రతమభిధాయోవసంహృతం । సౌభాగ్యాధకంపురాచీణకంరంభయా
రాజసత్తమ । తెనరంభాత్వతీయేయంపరంసౌభాగ్యదాయినీతి । ఏతస్య
రంభావ్రతస్య పూర్వవిద్ధాయాంకతకవ్యత్వం స్కందపురాణేదర్శితం ।
బృహత్తపాతథారంభా సావిత్రివటపైతృకీ । కృష్ణాష్టమీచభూతాచక
తకవ్యాసమ్ముఖాదిరితి । తత్రైవపూర్వవిద్ధానిషేధారంభావ్రత వ్యతిరి
క్తవిషయత్వేనవత్సతే । ద్వితీయయాతువిద్ధాచై తృతీయానకదాచన ।

కతవ్యాప్రతిభిస్తాత ధమకాచూఢతత్వరైః । విహయైకాంచరం
 భాఖ్యాంతృతీయాంపుణ్యవధకనీమితి । ఉత్తరవిద్ధావిధాయకంతుబ్రహ్మ
 కైవలేదర్శితం । చతుర్థీసంయుతాయాచ సాతృతీయాఫలప్రదేతి ।
 అపస్తంబోపి । చతుర్థీసంయుతాయాచ సాతృతీయాఫలప్రదా । అవై
 ధవ్యకరీస్త్రీణాంపుత్రసౌభాగ్యవధికనీతి । బృహస్పతిరపి । ఏకాదశ్యష్ట
 మీషష్ఠీసౌణ్ణమాసీచతుడశీ । అమావాస్యతృతీయాచతాఉపోష్యా
 వరాస్వితాశ్చితి । అస్యచోత్తరవిద్ధావిధాయకస్యరంభా వ్యతిరిక్తవిషయ
 త్వం । బ్రహ్మవై వలేదర్శితం । రంభాఖ్యాంవజయిత్వాతు తృ
 యాంద్విజనత్తమ । అన్యేషుసర్వకార్యేషుగణయక్తాప్రశస్యత ఇతి॥
 క్వచిత్తుసర్వప్రతేషు పూర్వవిధేవ । తదాహవస్తిష్ఠః । ఏకాదశీతృతీయ
 చషష్ఠీచైవత్రయోదశీ । పూర్వవిద్ధాతుకతవ్యాయదినస్యాత్పరేహనీతి
 అత్రవరేహస్యసత్వం త్రైధాభిద్యతే । సర్వధైవాసత్వం ద్విముహూర్తా
 సత్వం త్రిముహూర్తాసత్వంచేతి । సర్వధైవాసత్వేపూర్వదినేనుష్ఠాన
 మస్తు । యదాతువరేహనిఘటికాత్రయంఘటికాపంచకంవాభవతి తదా
 కథం॥ ॥ అస్తిహిమహాకసందేహః । త్రిముహూర్తాసద్భావస్యము
 శ్శిగ్ధకల్పత్వాత్పంచఘటికాపక్షేముఖ్యాసంభవః । ద్విముహూర్తాసద్భా
 వస్యానుకల్పత్వాత్ । ఘటికాత్రయపక్షే తస్యాప్యసంభవః । తదకిం
 ముఖ్యానుకల్పయోరభావా త్పూర్వేద్యు రనుష్ఠానం కింవాపూర్వవిద్ధా
 యానిషేధ బాహుళ్యాదపరేహస్యల్పమపి సత్వమాశ్రిత్యానుష్ఠానం ।
 నచాత్రకించిన్ద్రియామకంవచనమస్తి । నాపిన్యాయేననిర్ణేతుంశక్యతే ।
 నతావత్పరదినన్యాయ్యం । ప్రాపకాభావాత్ । నహిముఖ్యానుకల్ప
 వ్యతిరిక్తకల్పాంతరంసంభవతి । యేనప్రాపకమాశంక్యతే । నాపిపూర్వ
 దినన్యాయ్యం । నిషేధబాహుళ్యాత్ । వస్తిష్ఠవచనోక్తప్రతిప్రసవేనని
 షేధోబాధ్యత ఇతిచెన్నైవం । తస్యవచనస్యవరేద్యు రత్యంతాసత్వేభ్య
 పవన్నత్వాత్తస్మాదాగమన్యాయయోరత్రాపవృత్తేరయోగినో సర్వజ్ఞ
 స్యధమకవత్వ సాత్మాత్కారాసంభవాచ్చ శిష్టాచారవీవాప్రశరణం ।
 అతఏవవ్యాసః । తరోక్తపతిష్ఠశ్శ్చత్రయోవిభిన్నాన చారుషేడకర్మన
 మస్తికించితే । ధమకస్యతత్వంనిహితం గుహయాంమహాజనోయేవ గత
 స్సవంధాఃఇతి.

గౌరీవ్రతాదౌత్యతీయా.

శిష్టాశ్చ | ముహూర్తఃసద్భావమాశ్రిత్యగౌరీవ్రతం పరేద్యురనుతి
 స్థంతి | అతోగౌరీవ్రతం పరేద్యురేవానుష్ఠేయం | అన్యేషుభవిష్యత్సు
 రాణాద్యుక్తేషు విత్తేశపూజాదిషు ముఖ్యకల్పేనానుకల్పేన వాపరేద్యుర
 నుష్ఠానం | తద్విషయాశ్చపూర్వవిద్ధానిషేధాః | కల్పద్వయసత్వంతు
 విద్యమానాయామపి పరేద్యుస్సల్పాయాం తృతీయాయాంతాం పరిత్య
 జ్యవసీష్టవచనేన పూర్వేద్యురనుష్ఠానం | ఏకభక్తనక్తయోస్తువ్రతాంగ
 త్వేవ్రతానుసారేణానుష్ఠేయే స్వతంత్రయోస్తు మధ్యాహ్నప్రదోష
 వ్యాప్తివశేనానుష్ఠానం | రంభావ్రతేష్యస్తమయాదర్వాక్తృతీయాయా
 స్త్రైముహూర్తఃసద్భావే తస్యామేవపూర్వవిద్ధాయా మనుష్ఠానం తద్వి
 ధాయవాక్యేషు సమ్మత్యేభిధానాత్ | సాంముఖ్యస్యచసాయాహ్న
 వ్యాప్తిరూపత్వాన్దుహూర్తత్రయాన్మూల్యనత్వేనసతి పూర్వవిద్ధాయాః
 ప్రాపకాభావాద్రంభావ్రతే పరవిద్ధాయాఅపినిషిద్ధత్వాచ్చసామాన్య
 వచనైఃపరవిద్ధా వ్రతంసక్తైఃపరేద్యురనుష్ఠానం | యానిద్వితీయానిషే
 ధకవాక్యానితేషుకీ యద్వితీయానివక్షీతేతి చెన్దు ముహూర్తత్రయపరిమి
 తేతిబ్రూమః | వేదశాస్త్రేభిధానాత్ || || యతుకళాకాష్ఠాదివచనం
 తత్త్రైముతకన్యాయేనత్రిముహూర్తత్వందృఢమతి||ఇతితృతీయానిర్ణయః||

అథవతుర్థి నిణేయతే.

సాచయగ్నవాక్యా త్వరవిద్ధాపూజ్యా | నచశుక్లపక్షే తథాత్వేనసతి
 కృష్ణేపూర్వైకవస్యాదితీతంకనీయం | యగ్నవాక్యస్యపక్షద్వయసాధార
 ణత్వాత్ | చతుర్దశ్యాచపూణిమేత్యే తద్దుక్లపక్షవిషయత్వే లింగ
 ముతిచెన్న | తస్యైకస్యయగ్నస్య శుక్లపక్షవిషయత్వేపిద్వితీయాదికానాం
 యగ్నానాం పక్షద్వయసాధారణస్య వారయితమశక్యత్వాత్ | సాహ
 చర్యాత్తాస్యపి శుక్లపక్షవిషయాణ్యేవేతిచెన్న | ప్రతిపద్యప్యమావాన్యే
 త్యనేన పక్షద్వయభర్తృనా యగ్నేనసాహచర్యాదితరేషామపి పక్షద్వయ
 దర్శిత్యంకింసస్యాత్ | ఏవంతహికసాహచర్యయోర్ద్వయోః పరస్పరక
 లహాదనిణాయ ఏవేతిచెన్న | కారణాంతరేణనిణేతవ్యత్వాత్ | తహిక

చతుర్విధముః.

చతుర్దశీపూణిమాయుగ్మమేకపక్షవతిః తిథిద్వయాత్మకత్వాత్ ।
 ద్వితీయాదికయ్యుగ్మైస్సద్వళం । ప్రతిపద్యస్యమావాస్యాయుగ్మంతుభిన్నప
 త్నద్వయవతిః తిథిద్వయరూపత్వాద్విలక్షణం । అతఃపూణిమాయుగ్మ
 సాహచర్యేణైవ నిర్ణయితమితిచెన్నైవం । శ్రుత్యాసాహచర్యస్య బాధ్య
 మానత్వాత్ । ద్వితీయాదిశబ్దాఖ్యాయావృత్యా పక్షద్వయవతిఃసన్నిధిః
 బ్రూతే । సేయంశ్రుతిస్సాప్రశ్రుతిలింగాదిషు పట్నుప్రథమప్రమాణం
 సాహచర్యంతుసన్నిధిః ససస్థానావాంతరభేదత్వాత్ప్రపంచమప్రమాణం
 తచ్చప్రథమాదత్యంతదుర్బలం ॥ ॥ సోయమథః పూర్వమీమాంసా
 యాంత్యతీయాధ్యాయే శ్రుతిలింగాదిసూత్రే మహాతాప్రబంధేనప్రపం
 చితః । సూత్రంతైతత్ । శ్రుతిలింగావాక్యప్రకరణస్థానసమాఖ్యానాంస
 మవాయే పారదౌర్బల్యంధమవిప్రకపాదతి । ఇదమేవశ్రుతిసాన్నిధ్యే
 విరోధముద్దిశ్యోత్తరమీమాంసాయాం గుణావసంహారే విచారితం
 తథాహి । తాండిశాఖాయాంశ్చాయతే । ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీతము
 పాశ్వేతి । అస్యామమథః । పంచభక్తియ్యుక్తస్య సామృద్ధిగీతాఖ్యా
 భక్తిఃకశ్చేదవయవవిశేషః । తంచావయవముద్గాతాయాగకాలేగాయతి ।
 గీయమానంచతదుద్గీతం । సవీచముద్గాతాతాండి శాఖాగతోపనిషద్విహి
 తైరనేకై గుణైరుపాసీతేతి । గుణాస్తాండిశాఖాయామేవవిహితాః ।
 ఉద్గీతభక్తిస్తుతాం డేశాదుకలజైమినీయకల్పాదిషు సర్వాసుసామశా
 ఖానువతితా । తత్రయదితాండిశాఖోక్తగుణముపాసనం తత్కింతాండి
 శాఖాగతవీనోద్గీతసామాన్యే సంచరతీతిశంకనీయం । తత్రసన్నిధివశా
 దుద్గీతవిశేషేవ్యవతిష్ఠత ఇతిపూర్వపక్షః । ఉద్గీతశబ్దోముఖ్యయావృత్యా
 ఉద్గీతసామాన్యంబ్రూతే । సచసన్నిధినా పంచమప్రమాణేనప్రథమప్ర
 మాణశ్రుతే స్సంకోచోయ్యుక్తః । తస్మాదుపాసనముద్గీతసామాన్యేసంచ
 రతీతిర్వాధ్ధాంతః ॥ ॥ అనేనన్యాయేన ప్రకృతేపిసాహచర్యాభ్యేనసన్ని
 ధినా ద్వితీయాశ్రుతేస్సంకోచా యోగాద్యుద్గాదిశాస్త్రం పక్షద్వయసా
 ధారణండ్రప్తవ్యం । యదిచతుర్దశీపూణిమయోః కృష్ణపక్షవిషయ
 త్వంససంభావ్యత । తహేతత్తైక్రత్రశుక్లపక్షవిషయత్వమస్తు । తథాద
 ర్శప్రతిపద్యుక్తన పి గత్యంతరభావా త్పక్షద్వయసన్నిధివిషయం । ఏవం

కాలమాధవీయే.

సత్యాయుగ్మతాస్తేణపక్షేద్వయేపి చతుర్థీపరవిధైవపా

త్రిననువచనాంతరేణచతుర్థీ ద్వయస్యవ్యవస్థాప్రతీయతే । తథా
మార్కండేయః । శుక్లపక్షేతిధిగ్రాహ్యాయస్యామభ్యుదితోరవిః । కృష్ణ
పక్షేతిధిగ్రాహ్య యస్యామస్తమితోరవిరితి । తత్రపక్షవ్యం । క్షిపదం
శుక్లాదివాక్యం యుగ్మదిశాస్త్ర నియమనద్వారాతిథీనాం వ్యవస్థాపకం
కేంవాస్వాతంత్యే గ్రేణితి ॥ ॥ సతావద్యుగ్మదిశాస్త్రమనేన నియంతుం
శక్యంభాగేవిరోధప్రసంగాత్ । తథాహి । ద్వితీయాదిషుపూణిమాం
తేషుషట్సుయుక్తేషుషణ్ణాంప్రథమతిథీనాముత్తరవిధానాంపూజ్యత్వేన
శుక్లపక్షేతిధిగ్రాహ్య యస్యామభ్యుదితోరవి రిత్యేతత్పూర్వాధికమవి
రోధి । ఉత్తరాధికంతువిరోధితయా తేష్యవయుక్తేషు చరమతిథీనాం
పూర్వవిధానాంపూజ్యత్వేన కృష్ణపక్షేతిధిగ్రాహ్య యస్యామస్తమి
తోరవి రిత్యుత్తరాధికమవిరోధి । తథాపూర్వాధికంతు విరోధితయా
దర్శప్రతిపద్యుక్తేపి కృష్ణపక్షగతస్య దర్శస్యాదయేపూజ్యత్వం శుక్లపక్ష
గతాయాః ప్రతిపదోస్తమయేపూజ్యత్వం । తథాసతితతోభయత్ర విరో
ధస్ఫుటతరః తస్మాద్యుగ్మదిశాస్త్రమనేన నియంతుంసశక్యం । నాపి
స్వాతంత్యే గ్రాతిథీనాంవ్యవస్థాపకం । తత్రాపియుగ్మదిశాస్త్రవిరోధ
స్యావరిహార్యత్వాత్ । అవిరోధేనతు శుక్లాదివాక్యస్య దర్శవిషయత్వం
ప్రతిపత్ప్రకరణే ప్రసంగాదుదాహృతం । తస్మాచ్ఛుక్లకృష్ణయో రుభ
యోరపి యుగ్మదిశాస్త్రాచ్చతుర్థీపరవిధాగ్రాహ్య । బృహద్వసిష్టోపి
ఏకాదశీతథాషష్ఠీఅమావాస్యాచతుర్థికా । ఉపోష్యాఃపరసంయుక్తాః
వరాఃపూర్వేణసంయుతాఇతి ॥ ॥ సనువరవిద్ధోపవాసః క్వచిత్ప్రతిషి
ధ్యతే । ద్వితీయాపంచమీవిధా దశమీచత్రయోదశీ । చతుడశీచోపవా
సేహస్యఃపూర్వోత్తరేతిధీఇతి । అయమథః । పంచమీస్యవేధేనపూ
ర్వాంచతుర్థీకం తిథిముత్తరాంచషష్ఠీ తిథిముపవాసవిషయే హంతి ।
అతః పంచమీవిధాయాంచతుర్థ్యాంనోపవాసఇతి । నైషదోషః ।
ప్రతభేదేన వ్యవస్థోపపత్తైః ।

చతుర్థీప్రతవిశేషాః.

సంతిహిచతుర్థ్యాం భిన్నదేవతావిషయాణి బహూనిప్రతాని ।
విష్ణుగమోత్తరపోక్షే చతుర్ముఖాప్రతేమూర్తిః చతుష్టయోపేతో

విష్ణుదేవతా । స్కందపురాణప్రకృత అంగారికచతుర్థీవ్రతేభామో
దేవతా । సారపురాణప్రకృత పూర్వగాణాపత్యాదివ్రతేషు వినాయకో
దేవతా । దేవలప్రకృతనాగచతుర్థీవ్రతే శేషశంఖ పాలాదయస్సర్వా
దేవతాః । విష్ణువినాయకనాగవ్యతిరిక్తానాంవ్రతే పరేద్యురుపవాసః ।
వినాయకనాగయోస్తు మధ్యాహ్నవ్యాప్త్యా నిర్జేతవ్యత్వాత్ కదాచి
త్పూర్వేద్యురుపవాసః ప్రాప్నోతి । తాదృశేవిషయే పంచమివేధవిష
యోవ్యవస్థాపనీయః । తథాపూర్వవిద్ధావ్రతంసాచ తస్మిన్నేవవిషయే
ద్రష్టవ్యా । అతఏవబ్రహ్మవై వ్రతే పూర్వోత్తరవిద్ధయోద్విధినిషేధౌ
స్పర్శ్యతే । చతుర్థీసంయుతాకార్యాత్పత్తియాచచతుర్థికా । తృతీం
యాయతానైవ పంచమ్యాకారయేత్కృచిదితి । తథాతత్రైవిపూర్వ
విద్ధావ్రతస్యతే । చతుర్థీసంయుతాయాచసాత్పత్తియాఫలప్రదా । చతు
ర్థీతుత్పత్తియాయాంమహాపుణ్యఫలప్రదేతి.

వినాయకచతుర్థీ.

తస్యాశ్చవినాయకవ్రతవిషయత్వం తత్రైవసూచితం । కతవ్యా
వ్రతిభిర్వత్సరగానాథస్యతోషిణీతి । వినాయకవ్రతేకార్యాసర్వమాసేషు
షణ్ముఖ । చతుర్థీతుజయాయుక్తాగణనాథస్యతోషిణీతి । వినాయకప్ర
తానుష్ఠానేచతుర్థ్యాః మధ్యాహ్నవ్యాపిత్వం ముఖ్యంప్రయోజకం ।
తదాహబృహస్పతిః । చతుర్థీగణనాథస్య మాతృవిద్ధావ్రతస్యతే ।
మధ్యాహ్నవ్యాపిచేత్స్యాత్పరతశ్చేత్పరేహనీతి । యదాపూర్వేద్య
మధ్యాహ్నవ్యాపినిభవతి తదాముఖ్యప్రయోజనస్య విద్యమానత్వా
నాత్మవిద్యవ్యగుణస్య సద్భావాచ్చసాగ్రాహ్య । తాదృశేవిషయే పరే
ద్యుస్సత్యామపి మధ్యాహ్నవ్యాపిన్యాంసాత్యాజ్యా । అతఏవవ్రతస్యత
త్త్యక్తం । పరేద్యురేవమధ్యాహ్నవ్యాపి యదాతదామాతృవిద్యవ్యగు
ణాభావేపి తతఃప్రధానప్రయోజనానుసారేణ పరవిద్ధాగ్రాహ్య । తథా
చస్తృత్యంతరం । మాతృవిద్ధావ్రతస్తాస్యాచ్చతుర్థీగణనాయకే । మ
ధ్యాహ్నత్పరతశ్చేత్స్యాత్సాగ్రవిద్ధావ్రతస్యతత్త్యక్తిమ్ ॥ సనుబహుమ
వచనేషుపూర్వవిద్ధాయా గణనాథస్యసంతోషహేతుత్వం । అతఃపూ
ర్వవిద్ధాయా ఏవముఖ్యప్రయోజకతాయుక్తా । మైవం । మధ్యాహ్నవ్యా

కాలమాధవీయే;

య్యధ్యక్షప్రసంగాత్ | అవశ్యంహితదామధ్యాహ్నవ్యాపక
 త్వంభవతి అతస్తద్విధానంవ్యథాం | వ్యావత్యాభావాత్ | అభోచ్యతే |
 వక్షాంతరేప్యనేక వచనవిహితస్యపూర్వవిధస్య వైయ్యధ్యక్షంతదవస్థం |
 మధ్యాహ్నవ్యాపిత్యేనైవ తన్నిణయాదితి | తన్న | యదాతిథిక్షయవ
 శాదుభయత్రమధ్యాహ్నవ్యాప్తి ర్నాస్తియదాచోభయత్ర కృత్సమ
 ధ్యాహ్నవ్యాపిత్యం తదేశదేశవ్యాప్తిత్వంవాసమానం | తత్రసర్వత్రమ
 ధ్యాహ్నవ్యాప్త్యా నిణయాభావేనతి పూర్వవిధత్యేనైవ నిణేతవ్య
 త్వాత్ | ఏవంతహి సావకాశనిరవకాశయో ర్నిరవకాశంబలీయభి
 ప్రత్యాయేన మధ్యాహ్నవ్యాపిత్యస్య నిరవకాశతయా ప్రాబల్యమిత్యేవంక
 ర్ణావ్యం | ననుముఖ్యతఏవేతిచెన్న | తత్రముఖ్యత్వస్యావ్యసంభవాత్ |
 ప్రాథినిణయే కమకాలవ్యాప్తిశాస్త్రస్య ముఖ్యత్వమస్యప్రకరణస్యప్రా
 త్సంభేదద్వితం | కమకాలోవినాయకవ్రతస్యమధ్యాహ్నః | ప్రాతశ్శు
 క్లతిలై సామ్యత్వామధ్యాహ్నపూజయన్నైవేతి తత్కల్పేభిధానాత్ |
 అతోముఖ్యత్వాదితి మధ్యాహ్నవ్యాపిత్యంప్రబలం || || ననుకస్యాంచ
 త్సన్నితౌ పూర్వవిధత్యేన మధ్యాహ్నవ్యాప్తిచాధడవలభ్యతే | జయా
 చయదినంపూణా చతుర్థీహ్రాసతేయది | జయానైవహికతకవ్యా
 నాగవిధానకారయే దితిస్తరణాన్తైవం | అస్యవచనస్యదినద్వయేమధ్యా
 హ్నస్పర్శా భావవిషయత్యేనాపువచతేః | తథాహి పూర్వదినే వినా
 యకవ్రతవ్రయోజకే మధ్యాహ్నజయాసంపూణా అపరేద్యుము
 హాతకత్రయ త్రియవశాస్త్రధ్యాహ్న దర్శనగేవచతుర్థీసమాప్తా |
 తదాదినద్వయే కమకాలేగ్రాహ్య తిథిశ్చతుధ్యా అభావాద్వినాయక
 వ్రతేకిం దినముపాదేయమితి వివక్షాయాం పూర్వదినంవిధాయ వరదినం
 నిషేధతి || || అభోచ్యతే | జయాచయదినంపూణేత్యనేన కమ-
 కాలరూపమధ్యాహ్నసమాప్తి వర్యంతత్వంనవివక్షితం | కింతవ్యాస్త
 మయవరంతత్వమితి | ఏవంతహిపూర్వవిధేవ నాస్తివేధకాయాఃపూ
 ర్వతిథే స్సంపూర్ణ త్యేనతి వేధ్యాయాశ్చతుర్థ్యా అవకాశాభావాత్ |
 అథమాఘాత్పూర్వవిధత్వం | తథాపిజయాయాం విహితాయాంపరే
 ద్య మధ్యాహ్నవ్యాపిత్యంబాధ్యత ఏవేతిచెన్నైవం | నఖిలూ త్తరదినస్య

హేయత్వే మధ్యాహ్నవ్యాపిత్వం కారణతయోవస్యస్యతి । కింతునాగవి
ద్ధత్వం । అతోనాగవిద్ధత్వనిందాయాం వచనస్యతాత్పర్యం । ననుచతుర్థీ
రహితజయావిధానై అన్యథాచతుర్థీ నిందాయామపివచనస్యతాత్పర్యం
ప్రసజ్యతేనతుతద్యుక్తం । నహివరఘాతాయకన్యా ముద్వాహయంతీతి
వచనచ్ఛాయాతుక్తై ముతికన్యాయవరాలత్యుతే । యదిశబ్దప్రయోగాత్ ।
యద్యపిజయాసంపూర్ణా తథాపినాగవిద్ధా హేయాకిముతజయాయ
క్తాయాంచతుర్థ్యాం సంభవంత్యామితివచనవ్యక్తిః । మధ్యాహ్నవ్యా
ప్తావియతీభక్తిః కుత స్తవేతిచేతః । చతుర్థీరహితాయాం శుద్ధత్వతీయశ్చ
యాం తవాపికుతోభక్తిరితిసమాసః పర్యనుయోగోయం వచనబలాః
త్యుత్తరం తదస్మాకమితిసమాసం । నచనయోఃపరస్పరం కలహాహేతు
పూర్వోక్తాభ్యాం నిత్యత్వనిరవకాశత్వాభ్యాం మధ్యాహ్నవ్యాపిత్వవచ
నమేవప్రబలం । తథావినాయకత్ర తేతస్యప్రతిపదోక్తత్వాదపిప్రబలత్వం.

వరదాచతుర్థీణ్యాయః.

జయావచనంతుగౌర్యాదిప్రతేచరితాథకం । తచ్చప్రతంభవిష్యత్సు
రాణేభిహితం । వినాయకంసమభ్యర్చ్య చతుర్థ్యాంయదునందన ।
సర్వవిఘ్నవినిముక్తః కాశ్యసిద్ధిమవాప్నుయాదిత్యభిధాయానంతరమిదం
వత్సతే । నిద్రాంతరింశివాంభద్రాం కీర్తికంమేధాంసరస్వతీం । ప్రజ్ఞాం
తుష్టింతథాకాంతిం తత్రైవాహనిపూజయేత్ । విద్యాకామోవిశేషే
ణపూజయేచ్ఛసరస్వతీమితి । లింగపురాణే । చతుర్థ్యాంతుగణేశస్య
గౌర్యాశ్చైవవిధానతః । పూజాంకృత్వాల్లభేత్సిద్ధిం సౌభాగ్యంచనరః
క్రమాదితి । నారదీయపురాణేపి । మాఘశుక్లచతుర్థ్యాంతుగౌరీమారా
ధయేచ్ఛదః । చతుర్థీవరదానామగౌరీతత్రసుపూజితేతి । అత్యోయథో
క్తరీత్యా వినాయకప్రతే మధ్యాహ్నవ్యాపిత్వేనైవనిణ్యాయః । గౌరీప్ర
తేతుజయావచనంబ్రహ్మం ॥ ॥ ననుయదాదినద్యయేపి వైషమ్యేణ
మధ్యాహ్నాకదేశవ్యాపిని తదాపూర్వదినేతన్నహత్వంచ తదేవోపాదే
యం । ఉత్తరదినేతన్నహత్వే కింమహత్వగుణేనతదుపాదేయం । కింపా
మాత్యవిద్ధత్వగుణేన పూర్వముపాదేయమితిసంశయే పూర్వమితిబ్రూ
మః । పరస్యనాగవిద్ధత్వదోషాపేతత్వాత్ । పూర్వస్యతదభావా దేవ

తదేవాభిప్రేత్య స్కందపురాణేవత్యతే । జ్యేష్ఠాచవటసావిత్రితథానా
గత్రయోదశీ । వినాయకచతుర్థీచకతవాసమ్ముఖాతిధిరితి । వినాయ
కవ్రతవన్నాగవ్రతేపి చతుర్థీమధ్యాహ్నవ్యాపిసీగ్రాహ్యే.

నాగచతుర్థీ.

నాగవ్రతంచకూమపురాణేదర్శితం । తిథౌయుగ్తహ్వాయాయాం
చనముపోష్యయథావిధి । శంఖపాలాదినాగానాం శేషస్యచమహాత్మనః ।
పూజాకార్యాపుష్పగంధక్షీరాప్యాయనపూర్వకం । విషాణితస్యనశ్యం
నచహింసంతివన్నగాభితి । యుగ్తహ్వాయాయుగ్తసంజ్ఞికా చతుర్థీ
శ్యథః । మధ్యాహ్నవ్యాపిత్వంతు దేవలేనదర్శితం । యుగంమధ్యందినే
యత్ర తత్రోపోష్యభిషేక్వరాత్ । క్షీరేణాప్యాయవంచమ్యం పూజ
యేత్ప్రియతోనరః । విషాణితస్యనశ్యంతినచహింసంతివన్నగాభితి ॥
వినాయకచతుర్థీనా గచతుర్థ్యాఃకియాన్విశేషః । ఏకభక్తన్యాయేన
మధ్యాహ్నవ్యాప్తే ష్టాథాభేదేనతియదాచరేద్యరేవ మధ్యాహ్నవ్యా
ప్తిః తదావినాయకచతుర్థీవరా । ఇతరేషుపంచసుభేదేషు జయాయో
గస్యవ్రతస్తత్వా త్పుర్వేద్యరేవసాభివతి । యదాతుపూర్వేద్యరేవ
మధ్యాహ్నవ్యాపి తదానాగచతుర్థీపూర్వా । ఇతరేషుపంచసుభేదేషు
పంచమీయోగస్యవ్రతస్తత్వాదుత్తరాభవతి । తత్ప్రేక్షస్త్యంచపంచ
మ్యంపూజయేదితి వచనాగవసీయతే ॥ ఇతి చతుర్థీనిణాయః ॥

అథపంచమీ స్కందనాగాద్యుపవాసవ్రతాదాచ నిశ్చేయతే.

యుగ్తశాస్త్రేణపంచమీ పూర్వవిధాగ్రాహ్య । ననుప్రాయఃప్రాత
రుపోష్యాహితిధిదేవఫలేపున్ధిరితి శివరహస్యసారపురాణయోగ్నిభ్యం
తథాగస్యోపవాసాం గత్వాభిధానాత్పంచమ్యుపవాసః పరేద్యుః పా
ప్తోతీతిచెన్న । హరితేనపరవిధాయాః ప్రతిషిద్ధత్వాత్ । చతుర్థీసం
యుతాకార్యాపంచమీపరయానతు । దైవేకమణివిత్యైచతుక్లవక్షేత
థాసితఇతి ॥ నచైతావతాప్రాయః ప్రాతరితిపంచనస్య నిర్విషయ
త్వంశంకనీయం । నిజేతాసునిజేష్యమాణాసుచ తిథిభుయత్రయత్ర
పరవిధోపవాస శ్వాస్తాంతరేణపాప్తః తస్యపర్వస్య తద్విషయోపవ
త్తేన తేనాస్త్రేణాశ్రోపవాసస్సిద్ధఃకృతమనేనపరజ్ఞనేతేశంకనీయం ।

సామాన్యవిశేషరూపేణ శాస్త్రద్వయస్య చరితాథకత్వాత్ । తస్యచ
సామాన్యపరస్యప్రకాంతోపవాస వచనస్యవిరోధినావష్టీయ క్తపంచమీ
నిషేధకేన విశేషశాస్త్రరూపేణ హారితవచనేన బాధోయజ్యతే
ఏతాదృశం బాధముపలక్ష్యేవప్రాయః ప్రాతరుపోష్యేతిప్రాయశ్శబ్ద
ప్రయుక్తః । ప్రతిపన్నాయేనపౌర్వాస్థికా ఇతివచనబలాత్పంచమ్యా
మపి దానవ్రతయోః పరదినానుస్థానప్రాప్తౌ తద్వ్యవృత్తయే హారిత
వచనం దైవేకమణీత్యుచ్యతే ॥ సచదైవేకమణిపూర్వాస్థాస్య
కమకాలత్వా త్కమకాలశాస్త్రస్య ప్రాబల్యస్యచవణితత్వా
న్మోసయక్తఇతిశంకనీయం । విధేర్నిషేధస్యవాప్రతిపదోక్తస్యప్రబ
లత్వాత్ । సచపూర్వదినపూర్వాస్థాస్యాపినాత్మంతకమకాలత్వం
ప్రబల్యవచనాసాదిత కమకాలత్వస్యసద్భావత్ । ఈదృశమేవవిషయ
సంబలిత్య సాకల్యవచనస్యప్రవృత్తత్వాత్ స్వాభావికతిథివ్యాప్తిరుక్త
మయే । సాకల్యవచనస్య నిరథకత్వాత్ అస్మిన్దైవేకమణిపంచమ్యా
నిషేధోనవిరుధ్యతే । సన్వేదమపి పిత్యేతన్నిషేధోనిరథకః । పిత్య
స్యస్వతఏవ పరవిధ్ధాయంపాప్తత్వాత్ । మైవం । దృష్టాంతతయోవ
న్యాసోపపత్తేః యథాపిత్యే కమణ్యత్తరవిధ్ధాగ్రాహ్యతథాదైవే
పీతివివక్షాయాం దైవపిత్యే స్పృహాపన్యాసః ॥ సనువ్యాసనిగ
మగతం యుగ్తశాస్త్రముదాహృత్య భవతాపంచమ్యాః పూర్వవిధ్ధత్వ
మభిధీయతే । ఆపస్తంబాదయస్తు త్వవివర్యయేణ యుగ్తాప్యదాజహుః ।
ప్రతిపత్సద్వితీయాస్యాద్వితీయాప్రతిపద్యతా । చతుర్థీసంయుతాయా
చసాత్వతీయాఫలప్రదా । పంచమీతుప్రకర్తవ్యావస్థాయుక్తాచనార
దేతి । అతఏవతద్యుగ్తశాస్త్ర పర్యాలోచనేనపంచమ్యాః పరవిధ్ధత్వం
ప్రాప్నోతి । అతఏవాత్రశుక్లకృష్ణశాస్త్రేణ వ్యవస్థాప్రసక్తా । తాంవ్య
వస్థానిషేధం హారితేనశుక్లపక్షే తథాసితత్వత్వక్తం । సచసావ్యవస్థా
వచనేన నిషేధముశక్యాపి । వచనంసకుర్యాత్తు వచనస్యాతిభారఇతి
న్యాయాత్ । తస్మాద్ధాతీతవచనేనపంచమీ పూర్వవిధ్ధాగ్రాహ్య ॥
సంబంధపురాణేపి । పంచమీవతథాకార్యాచతుర్థీసంయుతావిభోఇతి ।
తథాపద్మపురాణ భవిష్యత్పురాణయోః పూర్వోత్తరవిధ్ధావిషయాశ్చి

నిషేధాస్త్యేతే । పంచమీచచతుర్థ్యాకతు కార్యాషష్ఠ్యానసంయుతేతి॥
 ॥ యత్తుబ్రహ్మవైవర్తేభిహితం । పంచమీతుప్రకర్తవ్యాషష్ఠ్యా
 యుక్తాతునారదేతి । తద్వచనం స్కందోపవాసవిషయతయా సంకొచ
 యం । వాక్యశేషేతథాభిధానాత్ । స్కందోపవాసేస్వీకార్యా పం
 చమీపరసంయుతేతివాక్యశేషః । నచసంజాతవిరోధినో వాక్యోపక్రమ
 స్యసంజాతవిరోధినా వాక్యశేషేణ కథంసంకోచఇతిశంకనీయం । అసం
 దిగ్ధోపక్రమస్యప్రాబల్యేపి సందిగ్ధోపక్రమస్య వాక్యశేషేణిశేతవ్య
 త్వాత్ । అతఏవజైమినీనాసూత్రితం సందిగ్ధేతువాక్యశేషాదితి । స్కందో
 పవాసేతుపంచమీపరవిధా । అన్యత్రపూర్వవిధితీసుస్థితం ॥ ఇతి పంచ
 మీనిర్ణయః.

అథషష్ఠీ తిథివ్రతోపవాసాదికం నిర్ణయతే.

సాచయగ్నశాస్త్రద్వయే ద్వివిధావ్రతిభాతి । తత్రషష్ఠ్యనోరిత్యే
 కం యగ్నశాస్త్రం । తేనషష్ఠ్యాసప్తమీవిధత్వంవ్రతీయతే । పంచమీ
 తుప్రకర్తవ్యా షష్ఠ్యాయుక్తాచనారదేత్యవరంయుగ్నశాస్త్రం । తేనష
 ష్ఠ్యాః పంచమీవిధత్వంవ్రతీయతే । తయోశ్శాస్త్రయోః కింశుక్లపక్షకృ
 ణ్ణపక్షభేదేనవ్యవస్థాకార్యా కింవాదైవపితృభేదేన॥ ॥ తత్రసతా
 వత్పృథమఃకల్పః । సుమంతునాపక్షద్వయవ్యవస్థాం నిరాకృత్యదైవపి
 తృభేదేన వ్యవస్థాపితత్వాత్ । తథాచతద్వచనం । నాగవిధానషష్ఠీ
 స్యాత్పక్షయోరుభయోరపి । దైవేకమణితాంవిధిపిత్యేపూర్వేణసం
 యతామితి॥ ॥ నాపిద్వితీయః । దైవపితృభేదేనవ్యవస్థాయాఅయు
 క్తత్వాత్ । తథాహి । యదేతత్సుమంతునాదైవేకమణి శుక్లకృణ్ణపక్ష
 ద్వయగతాయాషష్ఠ్యాః నాగవిధత్వంవ్రతీషిద్ధ్యతే । తత్తథాస్తు॥ ॥
 యత్తునాగవిధాయాః పితృవ్యవస్థాపనం తత్రవక్తవ్యం । కింపూర్వవిధ
 త్వమేకోద్దిష్టవిషయం । కింవాపూర్వజవిషయం । నోభయచుప్యవపద్య
 తే । మధ్యాహ్నపరాహ్ణావ్యాప్తిభ్యామేవతయోర్విజ్ఞాయేనతిపూర్వ
 విధాయా అకించిత్కరత్వాత్ । నచైవంమంతవ్యం । పరేద్యుస్సత్యాను
 పిమధ్యాహ్నపరాహ్ణావ్యాప్తౌ తత్పరిత్యాగాయపూర్వవిధత్వవిధానమితి
 ముఖ్యకర్మకాలవ్యాప్తేః పరిత్యాగాయోగాత్ । అన్యధామూషకధి

యాగ్యహం దహతీతీన్యాయతపతేత్ || || తహిన్సుమంతువచనస్యకా
గతిరితిచేత్ | ఉచ్యతే | నఖత్వేతద్వచనంపిత్యే | పూర్వవిధ్ధాంవిధాతుం
ప్రవృత్తం | కింతహిన్దై వేతాన్నివారయతుం తత్ప్రవృత్తిః | తత్రాన్ధ
వాదత్వేనపిత్యే | సాభ్యనుజ్ఞాయతే | తత్రేయంవచనస్యక్తిః | యదినా
మకథంచిత్పూర్వవిధ్ధాభవేత్ | భవతునామ | సాపిత్యేతిధిమూలస్య
ప్రాయేణపితృతుష్టిహేతుత్వాత్ | సర్వదాదైవేకషణి పూర్వవిధ్ధా
గ్రాహ్యేతి | తస్మాత్ప్రతీయఃపతుఃపరిశిష్యతే సుందప్రతేపూర్వవిధ్ధా
ప్రతాంతరేమాత్రంవిధేతి | తత్రసుందషష్ఠ్యాః పూర్వవిధ్ధశ్చమాహవ
సిత్తుః | కృష్ణాప్రమీసుందషష్ఠీ శివరాత్రీచతుదశీ | ఏతాఃపూర్వయు
తాఃకార్యాః తిథ్యం తెపారణంభవేదితి.

సుందషష్ఠీ.

సుందషష్ఠీప్రతంలింగ పురాణేదర్శితం | ప్రశస్యబ్రహ్మసిపూజాచవ
ష్ట్యాంకార్యాగుహస్యచ | దీప్తాగ్నిసముఖేవాస్యా తస్మిన్నాగామివ
త్సరేణితి | తథాతత్రైవరవిషష్ఠీదర్శితా | షష్ట్యాముపాప్యవిధివత్సప్త
మ్యామర్కమర్చయేత్ | సదైవభాగ్యభాక్త్యైవసప్రాప్తోతీప్సితంఫలమితి
ఫలషష్ఠీమందారషష్ఠీత్యాదిప్రతాని భవిష్యోత్తరేబోక్తాని తత్రరవ్యాది
ప్రతేషు పరవిధ్ధాగ్రాహ్య | తదుక్తవిష్ణుధర్మోత్తరే | ఏకాదశ్యప్రమీ
షష్ఠీపాణిమాసీచతుదశీ | అమావాస్యాప్రతీయాచతా ఉపాష్ట్యాఃప
రాస్వితాశ్చితి | యద్యప్యత్రవిశేషోనోపాత్తః తథాపిసుందప్రతస్యపూ
ర్వవిధ్ధాయాంవిహితాయాం పరిశేషాదవైప్రమాభవతి | తెషామప్యవి
రోధాత్ పూర్వవిధ్ధాస్త్వితిచేన్నప్రతిషేధాత్ || || తథాచనిగమః |
నాగవిధ్ధాజయాషష్ఠీ రుద్రవిధ్ధాదివాకరః | కామవిధ్ధోభవేద్విష్ణుర్నగ్రా
హ్యస్తేషువాసరాశ్చితి | నాగఃపంచమీ | రుద్రీషష్ఠీ | దివాకరస్సప్తమీ |
తామస్త్రయోదశీ | విష్ణుద్వాదశీ | తథాశివరహస్యసారపురాణయోః |
నాగవిధ్ధాతుయాషష్ఠీశివవిధ్ధాతుసప్తమీ | దశమ్యేకాదశీవిధ్ధానోపాష్ట్యా
తుకథంచనేతి | తథాపూర్వవిధ్ధాప్రతిషేధే ఉత్తరవిధ్ధావిధిశ్చేత్తదుభ
యంసహైవ సుందపురాణేవత్యతే | నాగవిధ్ధాతుకతేవాషష్ఠీ
తునకదాచన | సప్తమీసంయుతాకార్యా షష్ఠీధర్మాధాచింతకైరితి |

బ్రహ్మచైవతే॥ నహిషష్ఠీనాగవిద్ధాకతకవ్యాతుకదాచన । నాగవిద్ధా
తుయాషష్ఠీకృత్యాపుణ్యక్షయంభవేత్ । సప్తమ్యాసహకతకవ్యా మహా
పుణ్యఫలప్రదేతి । పుణ్యస్యక్షయోయస్యాంసా పుణ్యక్షయా । యదికదా
చిత్తిభిక్షయవశాదుత్తరవిద్ధానలభ్యతే । తదాస్కందవ్రతపదన్యాస్యపి
వ్రతాని నాగవిద్ధాయాంకతకవ్యాని । తదాహవస్థితః । ఏకాదశీతృతీ
యాచషష్ఠీచైవత్రయోదశి । పూర్వవిద్ధాతుకతకవ్యాయదినస్యాత్సరేహ
నీతి । ఇతి షష్ఠీనిణాయః ॥

అథ సప్తమీవ్రతవిశేషాదికం నిణేయతే.

సంతిహిసప్తమ్యాం నానాదేవతాకానిబహునివ్రతాని॥ తత్రభవి
ష్యోత్తరేప్రోక్తముమామహేశ్వరదేవతాకమముక్తాభరణసప్తమీవ్రతం'
తథాభవిష్యత్పురాణే । సూర్యదేవతాకం విజయసప్తమీవ్రతం । సూ
ర్యదేవతాకమారోగ్యసప్తమీవ్రతం వరాహపురాణేభిహితం । విష్ణుదే
వతాకం మాంగల్యవ్రతం గారుడపురాణేభిహితం । ఏవమన్యాస్యపు
దాహరణీయాని॥ ॥ తత్రకాశ్చిత్తిథయోదేవతాభేదేనవ్యవధిష్టమా
హలత్వంతే । తదాస్కందషష్ఠీపూర్వవిద్ధా । మందారషష్ఠీపరవిద్ధా
కాశ్చిత్సత్యానుష్యేకస్యాందేవతాయాం వ్రతభేదేనవ్యవతిష్ఠంతే । గౌరీ
వ్రతేష్యేవరంభాతృతీయాపూర్వవిద్ధా । లవణతృతీయాపరవిద్ధా॥ ॥
కాశ్చిదేకదేవతాకం ఏకస్త్రిన్వితే సమకాలవ్యాప్తిభేదేన వ్యవతిష్ఠంతే
తద్యథా । విసాయకవ్రతేపూర్వేద్యుః పరేద్యుర్వాచతుర్థీ మధ్యాహ్న
వ్యాసినీగృహ్యతే । కాశ్చిచ్ఛుక్లకృష్ణపక్షభేదేనవ్యవతిష్ఠంతే । తద్యథా ।
శుక్లవ్రతిపత్పూర్వవిద్ధా కృష్ణవ్రతిపదుత్తరవిదేతి । తత్రకేనన్యాయేన సప్త
మీవ్యవస్థాపనీయేతివివక్షాయాం నకేనాపివ్రతజానీమహే । సప్తమ్యాం
పూర్వవిద్ధానిందకస్య ఉత్తరవిద్ధాబాధకస్య వచనస్య కస్యచిదవ్యదర్శ
నాత్ । తద్విషయేణపూర్వవిద్ధా విధాయకస్యోత్తరవిద్ధా నిషేధకస్య
సర్వత్రోపలంభాత్పూర్వానుదేవతానుసర్వేషువ్రతేషు శుక్లకృష్ణపక్షయో
రుభయోరపి సప్తమీపూర్వవిద్ధైవగ్రాహ్యే । యగ్నశాస్త్రేణషష్ఠ్యన్యో
రిత్యభిధానాత్ । స్కందపురాణేషి । షష్ఠ్యామతా సప్తమీచ కతకవ్యా
తత్రసర్వదా । షష్ఠ్యాతుసప్తమీయత్రతత్రసన్నిహితోహరిరితి । షష్ఠీతు

సప్తమీతావదన్యోన్యసముపాశ్రీతే | పూర్వవిద్ధావరంశ్రేష్ఠాకర్తవ్యా
సప్తమీతిధిరితిప్రతీనసిః | పంచమీసప్తమీచైవదశమీచత్రయోదశీ | ప్రతి
పన్నవమీచైవ కర్తవ్యాసమ్ముఖాతిధిరితి | ఉత్తరవిద్ధాప్రతీషేధః సగ్ం
దపురాణేదర్శితః | షష్ఠ్యైకాదశ్యమావాస్యా పూర్వవిద్ధాతథాప్తమీ |
సప్తమీపరవిద్ధాచ నోహోష్యంతిధివంచకమితి || సప్తవ్రతవిశేషేణా
ప్యూత్తరవిద్ధాయా చూశాకర్తవ్యా | తదుక్తంబ్రహ్మవైవర్తే | సప్త
మీనాప్తమీయక్తానసప్తమ్యాప్తమీయతా | సర్వేషుప్రతకల్పేషుఅష్టమీ
పరతశ్శుభేతి | యదాపూర్వేద్యురస్తమయవర్య తం షష్ఠీపరేద్యుస్తిధి
శ్చయేణాప్యస్తమయాదర్వాగప్తమీ త్రిముహూర్తా తదాపూర్వవి
ద్ధాయా అభావాదుత్తరవిద్ధాయాశ్చ ప్రతిషిద్ధత్వాశ్చత్రానుష్ఠేయమి
తిచేత్ | నిషేధముల్లంఘ్యా ప్యూత్తరవిద్ధాయా మనుష్ఠానమితిబ్రూమః ||
|| || యద్యప్యస్తిన్నధౌవచనం నోపలభ్యతే | తథాపిదేషిలోపస్యా
న్యాయ్యత్వానుత్తరవిద్ధా గౌణకాలత్వేనస్వీకర్తవ్యా | అస్తివాత్రద్వా
ష్టాంతః | సగ్ందప్యతిరక్తేషు ప్రతేషుపూర్వవిద్ధాయా షష్ఠ్యానిషేధము
ల్లంఘ్య యదినస్యాత్పరేహనీతి వాక్యేనపూర్వవిద్ధాగృహీతవ్యా | తథారం
భావ్యతిరిక్తగౌరీప్రతేషు ద్వితీయా యతాస్వీకృతా | తేనాపిన్యాయేన
అత్రాప్తమీవిద్ధాయా స్వీకారోస్తి || ఇతి సప్తమీనిరూపణము ||

అథాప్తమీనిరూపణము.

ద్వివిధోహితత్రనిరూపణము | ప్రతసామాన్యవిషయో ప్రచవిశేషవి
షయశ్చేతి | ప్రతసామాన్యంశు శుక్లకృష్ణభేదాద్యుచోష్ఠతే | సప్త
కాప్తమీపరాగ్రాహ్య మనుర భృగోరీయగ్నవాక్యాత్ | యద్యపేత
శ్చాఘత్రం పక్షద్వయసాధారణమితి చతుర్థిప్రస్తావేప్రతిష్ఠాపితం |
తథాపికాస్త్రాంతరబలా చ్ఛక్లవత్పక్షవర్యతి | తథాచనిగమః | శక్ల
పక్షేప్తమీచైవ శుక్లపక్షేచతుదశీ | పూర్వవిద్ధానకర్తవ్యా కర్తవ్యా
పరసంయుతా | ఉపవాసాదికార్హేషు హ్యేషుసహకాన్యనాతనత్వే | బ్రహ్మ
వైవర్తేన | సప్తమీనాప్తమీయక్తానసప్తమ్యాప్తమీయతా | సర్వేషు
ప్రతకల్పేషుఅష్టమీపరతశ్శుభేతి | పద్మపురాణే | సప్తమీనాప్తమీయక్తా
నాప్తమీసప్తమీయతా | సప్తమ్యాసమాకాన్యస్యాప్తమీనాప్తమీయ

ఇతి । స్కందపురాణేపి॥ అష్టమీనవమీయంత్రాకతకవ్యాభూతిమిచ్చతా ।
 సప్తమ్యాచాష్టమీచైవనకతకవ్యాభిధ్వజేతి॥ ॥ తాన్యేతానిబ్రహ్మ
 వైవతాకాదివాక్యాని యద్యపిపక్షద్వయసాధారణ్యేనపూర్వవిధానిషే
 ధముత్తరవిధానిధిచతుర్వంతి । తథాప్యదాహ్యతనిగమానుసారేణ శు
 క్లపక్షవిషయతయా యోజనీయా । తథాశుక్లపక్షాభిప్రాయేజైవ పూర్వ
 విధాన్ప్రతిషేధతి । జాచాలిః । నాగవిధాతుయాషష్ఠీకామవిధోమహే
 శ్వరః । చతుడకశీకామవిధాతినస్తామలినాస్తృతాఇతి । స్కందపురా
 ణేపి । నాగవిధాతుయాషష్ఠీ సప్తమ్యాతుయతాష్టమీ । భూతవిధాప్య
 మావాస్యానగ్రాహ్యమునిపుంగవైరితి । తథాశుక్లపక్షఏవాభిప్రేత్యోత్త
 రవిధావిధీయతే । విష్ణుధమోత్తరే । ఏకాదశ్యష్టమీషష్ఠీ ద్వితీయాచ
 చతుడకశీ । అమావాస్యాప్రతీయాచతాఉపోష్యాఃపరాన్వితాఇతి॥ ॥
 శ్లోకరగీతాయాంతు సాక్షాదేవశుక్లపక్షే పరవిధానిహితా । ఏకాదశ్య
 షష్ఠీమీషష్ఠీశుక్లపక్షేచతుడకశీ । పూజ్యాఃపరేణసంయుక్తాః పరాఃపూర్వే
 ణసంయుతాఇతి । కృష్ణపక్షేపూర్వవిధా విధిరుత్తరవిధాప్రతిషేధశ్చ
 నిగమేవత్యతే । కృష్ణపక్షేష్టమీయత్రకృష్ణపక్షేచతుడకశీ । పూర్వవిధా
 తుకతకవ్యా పరవిధానకన్యచిత్ । ఉపవాసాదికార్యేషు హ్యేషధమక
 స్సనాతనఇతి । నారదీయేపి । కృష్ణాష్టమీతథారంభాత్ప్రతీయావట్పైత్యకీ
 బృహత్పాతథాబ్రహ్మక తకవ్యాసంముఖాతిధిరితి । యేయష్టప
 మ్యాశ్చకృష్ణవ్యవస్థాసా సామాన్యేనసర్వత్రవిషయా । విశేషస్యకస్యా
 వ్యనుపాదానాత్.

అష్టమీప్రతాని.

ప్రతానిచోదాహీయంతే । వామనపురాణే । నభోమాసికృష్ణాష్ట
 మ్యాం కాలాష్టమీప్రతంపఠితం । విష్ణుధమోత్తరే । కృష్ణపక్షేసంతా
 నాష్టమీప్రతం । ఏతదుభయం యథోక్తరీత్యా పూర్వవిధాయామనుష్యే
 యం । దేవీపురాణే । శ్రావణమాసశుక్లాష్టమ్యాందేవీప్రతం । గారుడ
 పురాణే । శుక్లాష్టమ్యాంసృష్టప్రతం । ఏతద్వీరద్వయముత్తరవిధా
 యామనుష్యేయం । ఏవమన్యన్యశ్శుభాహరణీయానిప్రతాని । ప్రతవిశే
 షవిషయ శ్చాష్టమీనిణయోద్వినిధిః । ప్రతవిశేషమాత్రోపదీపనేన ప్ర

వృత్తపకః । నక్షత్రాదియోగవ్రతవిషయం చోపజీవ్యప్రవృత్తోపరః ॥
 ॥ తత్రదూర్వాష్టమీసంజ్ఞకః కశ్చిద్వృత్తవిశేషో భవిష్యత్పురాణే
 వత్సతే । బ్రహ్మన్భాద్రపదేశమాసి శుక్లాష్టమ్యాముపొషితః । మహేశం
 పూజయేద్యస్తు దూర్వయాసహితంమునేతి । అస్తిస్వృతివిశేషే శుక్ల
 వక్షవతిః త్వేనోత్తరవిధాయంప్రాప్తాయా మపవాదమాహ । నారదః ।
 ధన్యాకృష్ణాష్టమీదూర్వా సావిత్రివటుపైతృకీ । కామత్రయోఽశీరంభా
 కతఃవ్యాసమ్ముఖాతిధిరితి । పద్మపురాణే । శ్రావణీయగఽనవమీ తథా
 దూర్వాష్టమీచయా । పూర్వవిధైవకతఃవ్యా శివరాత్రిర్భలేదీనమితి ।
 ॥ తథాశివశక్తి మహోత్సవోనామ కశ్చిద్వృత్తవిశేషః । తస్యపూ
 ర్వోక్తన్యాయేన శుక్లకృష్ణవక్షభేద వ్యవస్థాయాంతదప్రవాదః పద్మపు
 రాణేవత్సతే । అష్టమీనవమీవిధానవమీచాష్టమీయుతా । అధఃనారీశ్వ
 రప్రాయా ఉమామాహేశ్వరీతిధిః । అష్టమీనవమీయుక్తే మహోత్సా
 హేమహోత్సవః । శివశక్త్యౌశ్చివక్షేత్రే వక్షయోరుభయోరపి । మహా
 నుత్సవోయస్తిన్నితి బహుప్రీహిః । తచ్చవదంతిధియుగ్మస్య క్షేత్రస్యవా
 విశేషణం । యదాయుగ్మవిశేషణం తదాతాదృశం యుగ్మముపలభ్య
 సూర్యగ్రహణార్థోదయాదావసి మనస్యత్సాహప్రాప్తావేవతత్రోత్స
 వః కతఃవ్యతిత్యక్తంభవతి । యదాతుక్షేత్రవిశేషణం తదాకాశీపుర్వా
 దా యస్తిక్షేత్రే మనస్యత్సాహోజాయతే తత్రోత్సవః కతఃవ్య
 తిత్యక్తంభవతి.

నక్షత్రాదియోగవ్రతవిశేషాః.

నక్షత్రాదియోగవ్రతవిశేషోపజీవినిర్యాయఉదాహరీయతే । సుం
 దపురాణేవ్రతవిశేషఃవత్సతే । మాసిభాద్రపదేశశుక్లేవక్షే జ్యేష్ఠక్షణం
 యుతే । యస్తి సుంస్తినినేకుర్యాత్ జ్యేష్ఠాయాఃపరిపూజనమితి । తస్యచజ్యే
 ష్ఠావ్రతస్య నక్షత్రయోగవశేనాష్టమీగృహీతవ్యా । నాష్టమీసప్తమీయు
 క్తాసప్తమీచాష్టమీయుతా । నవమ్యాసహకార్యాస్యాదష్టమీనాత్రసంశ
 యః । మాసిభాద్రపదేశశుక్లేవక్షే జ్యేష్ఠక్షణంయుతా । రాత్రిర్వస్తినినే
 కుర్యాజ్యేష్ఠాయాఃపరిపూజనమితి । అయమధః । అష్టమీనక్షత్రయో
 గాభావే శుక్లవక్షవతిఃత్వా త్వరైవాష్టమీగ్రాహ్య । యదాతుపూర్వ

చినే రాత్రానక్షత్రయోగోస్తి తదాపూర్వవిధాగ్రాహ్యే । సోయంశుక్ల
పక్షయ క్రస్య సామాన్యశాస్త్రస్యనక్షత్రయక్తేన విశేషశాస్త్రేణాప
వాదఇతి । ఏవంపూర్వదిసేరాత్రానక్షత్రయోగః సోపిక్వచిదపోద్యతే ।
తథాచసుందపురాణే । యస్మిన్దినేభవేజ్యేష్ఠా మధ్యాహ్నమాధ్వ
మివ్యణుః । తస్మిన్ హవిష్యపూజాచన్యూనాచేత్పుర్వవాసరఇతి ॥
యోయమత్ర కేవలతిథితోనక్షత్రస్య యోగస్యప్రశస్తత్వా తేగ్రవలతిథి
స్రయ్యస్తం నిణాయమపోద్యయథానక్షత్రయక్తోనిణాయ ఆద్యతఃతథా
నిక్షత్రయ క్తతిథౌవా రవిశేషయోగస్య తతోఽప్రశస్తత్వాదసేనయోగే
ననిణాయఃకతఃస్యః । ఏతదేవాగ్నిప్రేత్యసుందపురాణేవత్యతే । తత్రా
ష్టమ్యాంయదావారో భానోజ్యేష్ఠత్వమేవచ । నీలజ్యేష్ఠేతిసాప్రో
క్తాదులకభాబహుకాలికీతి । తదేవంత్రేధానిణాయస్సంపన్నః । సృసి
క్తూవ్రతసంతా నాష్టమీవ్రతాదా శుక్ల కృష్ణపక్షభేదేననిణాయః । దూ
ర్వాష్టమీ వ్రతవిశేషేనిణాయః । నీలజ్యేష్ఠాష్టమ్యాం యోగవిశేషేణ
నిణాయఇతి.

గ్రీకృష్ణజన్మాష్టమీనిణాయః.

తదేవనిణాయత్రయం దృష్టాంతీకృత్యజన్మాష్టమీ విచార్యతే ॥
సాకింపక్షభేదేననిణేతవ్యా । అథవ్రతవిశేషేణ । ఉతవ్రతసామాన్యేన ।
ఆహూస్విద్యోగవిశేషేణేతి । తత్రైవేదమవరంచింత్యతే । జన్మాష్టమీ
వ్రతమేవజయంతీవ్రతం ఉతతయోర్భేదఇతి । తథాస్యదపిచింతనీయం ।
కింతిధ్యంతరపదహర్షేదః । ఉతమధ్యరాత్రివేదఇతి । ప్రథమంవ్రతస్య
రూపేనిశ్చితేవశ్చా దస్మిన్స్వితేకీదృశీ తిధిరిత్యాకాంతోదేతి । కిథాచ
పూర్వవిధత్వేన పరవిధత్వేనవానిశ్చితాయాం పశ్చాత్తీర్ధశోవేదఇత్యా
కాంతౌతస్మాదాదావ్రతనిశ్చీయతే ॥ జన్మాష్టమీజయంతీభ్యాం
స్యవహ్నియమాణం వ్రతమేకమేవేతి తావత్ప్రొప్తంకుతః రూపభేదా
భావాత్ । యథాయజ్ఞస్యద్రవ్యదేవతేహిరూపం యథాబౌపాసనస్య
గుణవిశేషైర్మృక్తా దేవతాస్వరూపం యథావాతత్వవిద్యాయా వేద్యం
వ్యవహారః । యథావ్రతస్యనియమవిశేషఃస్వరూపం । నియమశ్చాత్రోప
హారః । జాగరణంకృష్ణపూజా చంద్రదాఖ్యమి త్యేవమాదిలక్షణః । సచో

భయత్రసభిద్యతే | అథోచ్యతే | రూపాభేదేషిన్యకావ్యయో రగ్నిష్టోమ
జ్యోతిష్టోమయోరివభేదోభవిష్యతి.

నిత్యాజన్తాష్టమీ,

॥ నిత్యాజన్తాష్టమీ | అకరణేప్రత్యవాయస్తరణాత్ | తథాచ
స్తర్యతే | గృధ్రమాంసంఖగంకాకంశ్యై నంచమునిస్తతమ | మాంసం
వాద్విపదాంభుక్తంకృష్ణజన్తాష్టమీదినే | కృష్ణజన్తదినేప్రాప్తయేనభు
క్తంద్వీజోత్తమ | త్రైలిగాక్యసంభవంపాపంతేనభుక్తంద్వీజోత్తమ | భ
విష్యోత్తరే | శ్రావణబహుశేషక్షైకృష్ణజన్తాష్టమీవ్రతం | నకరోతిస
రాయస్తభవతికూరరాక్షసః | కృష్ణజన్తాష్టమింత్యక్త్యామోన్యంవ్రత
ముపాసయేత్ | నాస్పృతిసుకృతంకించిదిష్టాపూతమథాపివావర్షైవై
తుయానారీకృష్ణజన్తాష్టమీవ్రతం | నకరోతిమహాప్లీహావ్యాశీభవతికా
ననగ్నితి | స్కందపురాణేషి | యేనకువంఠజానంతఃకృష్ణజన్తాష్టమీవ్ర
తం | తేభవంతినరాఃక్రూరావ్యాళావ్యాఘ్రాశ్చకాననై | రటంతీహ
పురాణానిభూయోభూయోవరాసనై | అతీతానాగతంతేన కులమేకో
త్తరంశతం | పతితంనరకేఘోరేభుంజీతాకృష్ణవాసరగ్నితి | జయంతీత
కామ్యుఫలవిశేషస్తరణాత్ | విష్ణుధర్మోత్తరే॥

శ్రీకృష్ణజయంతీప్రాసంగికం.

జయంతీవ్రతంప్రకృత్యవత్యతే | యద్బాల్యైశ్చకౌమారేయావశే
వాధాకేతథా | బహుజన్తకృతంపాపంహంతిసౌపొషితాతిధిరితి | విష్ణు
పురాణేషి | సప్తజన్తకృతంపాపంఆజన్తత్రివిధంనృణాం | తత్క్షాళయ
తిగోవిందస్తేథాతస్యాంసభావితః | ఉపవాససశ్చత్రతాక్రొమహాపాత
కనాశనః | జయంత్యాంజగతీపాలవిధినానాత్రసంశయగ్నితి | పద్మపురా
ణేషి | ప్రేతయోనిగతాయాంతుప్రేతత్వంనాశితంనరైః | యైకృతాశ్రా
వణేమాసే అష్టమీరోహిణీయుతా | కేంపునర్భుధవారణసోమనాపివిశే
షతక్ష్మాందపురాణేషి | మమాశ్చయంకురుష్యత్వంజయంతీంముక్తయే
నఘాధర్మసర్వమంచమోక్షంచమునిపుంగవ | దదాతివాంఛితాసర్థా
న్నానాప్యంనాపిదులభమితి | భవిష్యోత్తరేజయంతీకత్వే | ప్రతివర్షం
విధానెనసుద్భక్తోధుకనందన | నరోవాయదివానారీయథోక్తంఫల

మాపుయ్యాత్ । పుత్రసంతానమారోగ్యంసౌభాగ్యమతులంలభేత్ । సదా
 ధర్మకరతిర్భూత్వామృతౌవై కుంతమాపుయ్యాత్ । తత్రదివ్యేనమానేన
 వషణలక్షణంయధిష్ఠిర । భోగాన్నానావిధాన్బక్త్యాపుష్కలేషాదిహాగతః
 సర్వకామసమృద్ధతేతుసర్వమఃఖివివజిక్తే । కులేనృపవరిష్ఠానాంజాయతే
 హృచ్చయోపమఇతి ॥ ॥ తదేవంజన్మాష్టమ్యాఆకరణేప్రత్యవాయాజ్ఞ
 యంత్యాః ఫలవిశేషాచ్యభయోక్తమేణిత్వత్వంకామ్యత్వంచాభ్యుపే
 తవ్యమితి । మైవం । గుణఫలాధికారాభ్యవగమేపిజయంత్యాః ఫలవిశే
 షోపపత్తేః । గోదోహనదధ్యాది రత్రదృష్టాంతః । చమసేనాపఃప్రణ
 యెద్గోదోహనేనపశుకామస్యేతి । నిత్యయోదకశకపూణకమాసయో
 రపాంప్రణయనంవిధాయత దేవాశ్రిత్యవశుఫలాయ గోదోహనపాత్రం
 విహితం । ధర్మేంద్రియకామస్యేత్యత్రపూర్వకృతేనిత్యాగ్నిహోత్రేఫ
 లాయదధివిధీయతే । ఏవంనిత్యాంజన్మాష్టమీమాశ్రిత్యఫలవిశేషాయజ
 యంతీనామకోరోహిణీయోగోవిధీయతాం । నచరోహిణీయోగలక్ష
 ణస్యకాలవిశేషస్యఅనుపాదేయత్వాదవిధేయత్వశంకనీయం । కాలవి
 శేషస్యస్వరూపేణపురుషైరనుపాదేయత్వేష్యసప్తానాంగత్వంశాస్త్రే
 శావగత్యానుష్ఠాయ తస్మిన్తీత్యాయః కర్తుంశక్యత్వాత్ । అన్యధావ
 సంతేజోతిషాయజేతేత్యాదికస్సర్వోపికాలవిధిర్వాచ్యేత ॥

శ్రీకృష్ణజయంతీలక్షణం-

రోహిణీయోగస్యజయంతీనామకత్వంజయంతీలక్షణప్రతిపాదకైః
 స్మృతివాక్యైరధ్యవసేయం । తానిచవాక్యాన్యదాహరామః । విష్ణుధ
 ర్మోత్తరే । రోహిణీచయదాకృష్ణై వక్షేష్టమ్యాద్విజోత్తమ । జయం
 తీనామసాప్రీక్తా సర్వపాపహరాతిధిరితి । సనత్కుమారసంహితాయాం
 శృణుష్యావహితోరాజకధ్యమానంమయానఘశ్రావణస్యచమాసస్య
 కృష్ణాష్టమ్యాంసరాధిప । రోహిణీయదిలభ్యేత జయంతీనామసాతిధిరితి ।
 స్కాండే । ప్రాజాపత్యేనసంయుక్తా అష్టమీతుయదాభవేత్ । శావ
 ణేబహుళేసాతు సర్వపాపప్రణాశినీ । జయంపుణ్యంచకురుతేజయంపు
 ణ్యంచతాంవిదురితి । విష్ణురహస్యే । అష్టమీకృష్ణపక్షస్యరోహిణీబుధు
 సంయుతా । భవేత్ప్రీష్టపదేమాసిజయంతీనామసాస్త్యతేతి । పౌణిక

మాస్యంతేషు మాసేషు కృతేషు శ్రావణ్యాంపౌణకమాస్యాం శ్రావణ
మాసస్య సమాప్తత్వాదుపరితస్థిం ప్రతిపదమారభ్య భాద్రపదమాసఇత్యభి
శ్రేత్య ప్రాప్తపదఇత్యుక్తం విష్ణుధర్మోత్తరే ప్రాజాపత్యశ్శా సంయక్తా
కృష్ణానభసిచాప్తమి । సోపవాసోహరేః పూజాంత్రకృత్వానసీదతితి
వసిష్ఠసంహితాయాం । శ్రావణేవానభస్యేవా రోహిణీసహితాప్తమి
యదాకృష్ణానరైరభ్యా సాజయంతీతికీర్తితా । శ్రావణేనభవేద్యోగా
నభస్యేతుభవేద్భవం తయోరభావేయోగస్యతస్మిన్ స్వషేకనసంభవఇతి
॥ ॥ తత్ర శ్రావణఇతిముఖ్యకల్పానభస్యఇత్యనుకల్పః । యదిశ్రావ
ణోయదివానభస్యః । సర్వధాతురోహిణీకృష్ణాప్తమియోగా జయంతీ
త్యేతదవివాదం పురాణాంతరే । రోహిణీస్యాద్యదాకృష్ణపక్షేష్టమ్యాం
ద్విజోత్తమ । జయంతీనామసాప్తోక్తా సర్వపాపహరాతిధిరితి । తదేవ
మేతైస్త్రితివాక్యైర్జయంత్యాకృష్ణాప్తమిరోహిణీయోగస్వరూపేనతి
పూర్వోదాహృత ఫలకామినస్తాద్యోయోగా గోదోహన దధ్యాదివస్తు
ణకల్పేనవిధీయతే ॥ ॥ కామ్యేతుజ్యోష్ఠోమెగుణవిశేషోనకొపిఫలాయ
విహితః । అతః కామ్యేజ్యోతిష్ఠోమవైషమ్యాద్గోదోహన దధ్యాదిసా
మ్యాచ్చపూర్వోదాహృతవాక్యానిప్రకృతే నిత్యజన్మాప్తమిప్రతేగుణఫల
ప్రతిపాదకత్వేనోపపద్యతే । తథాసతియథాదర్శపూర్ణమాసాభ్యాం
యఃకశ్చిత్పశుఫలగోదోహనసంజ్ఞాకోయాగోనాస్తి । కింతుగుణవీచకేవ
లంగోదోహనం । తథాజన్మాప్తమిప్రతాన్నాస్యజయంతీప్రతం । కింతు
ప్రకృతవీచకప్రతే ఫలాయగుణవిధిరిత్యేవంప్రాప్తేబ్రూమః

జన్మాప్తమిజయంత్యోర్భేదః.

ప్రతద్యయమిదంభవితుమహతి । కుతఃనామభేదాన్నిమిత్రభేదా
ద్రూపభేదా యుద్ధమిత్రత్వభేదాన్నిదేశభేదాచ్చ । యదాహిపూర్వో
దాహృతేష్వకరణే ప్రత్యవాయప్రతిపాదకస్త్రుతివాక్యేషు జన్మాప్తమి
ప్రతమిత్యేవం నామవ్యవహృతం । తథాపూర్వోదాహృతేషు ఫలవా
క్యేషుజయంతీ ప్రతమితినామవ్యవహారః ॥ ॥ నామభేదాచ్చకమకభే
దోజ్యోతిరధికరణేదగ్గతః । తస్యవాధికరణస్య సంగ్రాహకావేతాన్లోకా

భవతః । అధైషజ్యోతిరిత్యత్రగుణావాకమవాప్సృథక్ । గుణవత్సహ
దానాత్వాజ్యోతిష్టోమోహ్యనూదితే । అథేతిప్రకృతేచ్ఛిన్న ఏతచ్ఛబ్దో
గ్రహంవదేత్ । సంఖ్యయోవాన్యకమత్వ ముత్పత్తిగతసంజ్ఞయైశ్చ । అ
యమథః । అధైషజ్యోతిరధైషవిశ్వజ్యోతిరధైషసర్వజ్యోతిః తేనసహ
స్రదక్షిణేనయజేతేతిశ్రూయతే । తత్రసంశయః । కింప్రకృతఏవ జ్యో
తిష్టోమే సహస్రదక్షిణాగుణవిధిః । ఉత్తయాగాంతరవిధిరితి । ఏషజ్యోతి
రేలేనేత్యాభ్యా మేతచ్ఛబ్దాభ్యాం ప్రకృతిజ్యోతిష్టోమమనూద్య తత్రగు
ణవిధిరితిపూర్వంపక్షః । అథాంతరద్యోతకే నాథశబ్దేన ప్రకృతస్య
జ్యోతిష్టోమస్య విశ్లేషఃక్రియతే । ఏతచ్ఛబ్దస్తు ప్రత్యాసన్నంబూతే ।
ప్రత్యాసత్తిశ్చద్వివిధా । అతీతాఆగామినీచేతి । తత్రాతీతప్రత్యా
సత్తేర్విచ్ఛేదేనత్యాగామినీప్రత్యాసత్తిపరత్వే నైతచ్ఛబ్దాపుపపన్నా ।
అథాశ్యేకకమత్వం మాఘాత్కమభేదేతు కింప్రమాణమితీచేత్ ।
అపూర్వసంజ్ఞేతివదామః । ఏషజ్యోతిరిత్యస్తిన్నుత్పత్తివాక్యే పూర్వప్ర
కృతికమవిశేషయా జ్యోతిష్టోమసంజ్ఞయాస్యా జ్యోతిరిత్యేషాసంజ్ఞా
శ్రూయతే । తత్రయథాపూర్వాధికరణే సప్తదశప్రాజాపత్యాస్సహ
నాలభేత ఇత్యత్రోత్పత్తిగతాయా స్సంఖ్యాయాః కమభేదోనిరూపితః ।
తథాత్రాప్యత్పత్తిగతయా నూతనసంజ్ఞయా కమభేదోభ్యుపగంతవ్య
ఇతి రాధాంతఇతి । ఏవంచనతిప్రకృతేవ్యనేన న్యాయేనోత్పత్తి వాక్య
గతాభ్యాం జన్మాప్తమీవప్రత్యయంతీ ప్రత్యసంజ్ఞాభ్యాం ప్రతభేదోభ్యు
పగంతవ్యః.

నిమిత్తభేదాత్ ప్రతభేదః.

తథానిమిత్తభేదాదపి ప్రతభేదః । జన్మాప్తమీవప్రతేతిధిరేవనిమిత్తం
జయంతీ ప్రతేతురోహిణీయోగః । ననుజన్మాప్తమీత్యస్తిన్నపి వ్యవహారే
యోగఏవవివక్షితవ్యః । నకుశ్రయక్తాయామేవతిథౌ దేవకీనందనస్యో
త్పత్తేః । మైవం । జన్మాప్తమ్యాఏవ ప్రధానప్రయోజకత్వాత్ । రోహి
ణీతద్యోగయో ర్విద్యమానయోరపి బుధవారాదివ దుపలక్షణత్వాత్ ।
అతఏవశాస్త్రేసు సర్వత్రజన్మాప్తమీల్యేవ సమాఖ్యాయతే । అన్యథాజ
న్మరోహిణీతివా జన్మయోగఇతివా సమాఖ్యాయేతే । తద్భావమాత్రేణ

ప్రయోజకత్వే బుధవారోపిప్రయోజకస్సాన్యత్ । అస్తివితీచెన్న । అతి
ప్రసంగాత్ । తజ్జన్మకాలే ద్వాపరావసానస్య సంవత్సరవిశేషస్యసద్భా
వేనతయోరపి ప్రయోజకత్వం కేనవాచ్యేత । తస్మాజ్జన్మాష్టమ్యావప ప్రా
ధాన్యంతత్ప్రధాన్యేన శ్రుతిలింగాదిషు షట్సుప్రమాణేషు సమాఖ్యా
రూపం షష్టప్రమాణముపన్యస్తం వేదితవ్యం । తథాప్రత్యక్షానుమానా
దిషు సంభవైతిహ్యంతేష్వప్తనుప్రమాణేష్యై తిహ్యరూపమాగమరూ
పంవా ప్రమాణముక్తంభవతి॥ ॥ ననునిరధఃకోయం వాగ్వాదలక్ష
ణః కోలాహలః । యద్యేకంప్రతం యదివాప్రతద్వయముభయధాన్య
నుష్ఠా నేకోనామాతిశయస్సాన్యత్ । ఉచ్యతే అస్త్వేవమహానతిశయః ।
యస్తిత్సంవత్సరే శ్రావణబహుళాష్టమీంపరిత్యజ్యా స్తిన్నవమ్యాదారో
హణీభవతితస్మిన్ సంవత్సరేజయంతీ స్వరూపేణైవనాస్తి । అతోజయం
తీప్రతస్య తత్రప్రాప్తత్వా తస్యైవజన్మాష్టమీప్రతత్వే తదపినప్రాశ్న
యాత్ । భేదపక్షేత్వ సత్త్వామపిజయంత్యాం జన్మాష్టమీప్రతం తత్రప్ర
వతఃత ఇత్యయమనుష్ఠానేతిశయః । భవత్వేవం । తథాపిలోచన్యస్తో
నిమిత్తభేదో ప్రతభేదమావహతి కమః భేద హేతుషు శబ్దాంతరాభ్యాస
సంఖ్యాగుణప్రక్రియా నామభేదేషు షట్సుప్రమాణేషునిమిత్తస్యా సంభ
వాదితిచేత్ । బాధం । ఏవంతథాపిపూర్వోక్త సంజ్ఞాభేదసంపాదితం
ప్రతభేదే నిమిత్తభేదముపోద్బలయతి । తస్మాదత్రనిమిత్తభేదాద్వితభేదః.

రూపభేదాద్వితభేద ఆమితాధికరణోదాహరణం.

తథారూపభేదాదపి ప్రతభేదోభ్యుపగంతవ్యః । రూపభేదస్యకన్మ
భేద హేతుత్వమామితాధికరణేనిర్ణేతం । తస్యచాధికరణస్య సంగ్రా
హకావేతా శ్లోకాభవతః । గుణఃకమాంతరం వాస్యాద్వాజిభ్యాంవా
జినంత్యితి । గుణోదేవాననూద్యోక్తస్సముచ్చయవికల్పతః । ఆమితోత్ప
త్తిశిష్టత్వాప్రబలాత్తత్రవాజినం । గుణేప్రవిశ్యకమాన్యత్కల్పయే
ద్వాజిదై వికమితి । తప్రేపయసిదధ్యాన యతిసామైశ్వర్యదేవ్యామితావా
జిభ్యోవాజినమితి ఆమృదధిసంబంధాత్ క్షీరసీరయోర్విభేదేనతియో శసి
ఘాతక్షీరాంశస్సామితౌ । తస్యావిశ్వేదేవాదేవతాః । తత్రయస్సృగ

గూఢతం నీరంతర్వాజినం తస్యచవాజినోదేవతాః । తత్రామితౌద్రవ్య
కంవిశ్వే దేవతాకమేకంశకమకతథాసతి కిముపరితసేన వాజిభ్యోవాజిన
మిత్యనేనవాక్యేన పూర్వస్తి న్నేవకమణి వాజినగుణోవిధీయతే । ఉతక
మాకంతర విధిరితిసంశయః । తత్రవాచోన్నమామితౌసా ఏషాంవిశ్వే
షాం దేవానామస్తీతేవాజినశ్చతి వ్యవృత్త్యాప్రకృతానేవా ననూద్యపూ
ర్వస్తిన్నేవ కమణివాజినగుణోవిధీయతే । సానామితౌయా సహవిక
ల్ప్యతే సమచ్ఛీయతేవేతిపూర్వఃపక్షః । ఉత్పత్తిశిష్టామితౌగుణావ
రుద్ధస్య కమణోగుణాకాంతౌభావాద్వాజినస్య తత్రప్రవేశాసంభవే
సత్యస్యధానుపపన్నో వాజినగుణః । వాజినబ్దార్థస్య ప్రకృతదేవతా
వ్యతిరిక్తదేవతాత్వం కల్పయిత్వాకమణభేదే పర్యవస్యతీతిరాధ్ధాంతః ।
అత్రయథా ద్రవ్యదేవతాలక్షణస్య యాగస్వరూపస్య భిన్నత్వతగర్భ
భదః । తథాప్రకృతేపిరూపభేదా ద్వ్యవృత్తభేదోభ్యుపగమ్యతాం ॥ ॥

ఉపవాసమాత్రం జన్మాప్తమీస్వరూపం.

ఉపవాసమాత్రం జన్మాప్తమీవ్రతస్వరూపం । తదుత్పత్తివాక్యే త
న్మాత్రస్యప్రతీయమానత్వాత్ । ననుజయంతీవ్రత ఏవోపవాసంకుర్యా
దిత్యుత్పత్తివాక్యంస్త్యతే । నతుజన్మాప్తమీవ్రతే । బాధం । తథాప్యత్ర
విధిర్నున్నేతవ్యః । అన్యథాభోజనేవ్రత్యవాయస్తరణానుపపత్తేః । సచో
న్నీయమానో విధిరుపవాసమాత్రంవిధత్తే । నతుమంటపనిమాణజాగ
రణప్రతిమాదానాదికం విధ్యున్నయనహేతు ష్యకరణవ్రత్యవాయవాక్యే
షు భోజనమాత్రనిషేధస్తరణాత్ । సహితత్రసిద్రాయాం దానాభావే
వావ్రత్యవాయస్త్యస్యతే । ఉతోపవాసమాత్రం తస్యస్వరూపం । నతు
దానాదికం । అతఏవాకరణే వ్రత్యవాయమభిధాయవాక్య శేషేజయంతీ
వ్రయక్తదానాది శంకావ్యావృత్తయే కేవలశబ్ద ఉపవాస విశేషణత్వే
నపత్యతే । కేవలేనోపవాసేన తస్మిన్జన్మదినేమమ । సప్తజన్మకృతాత్ప
షా స్మృత్యతేనాత్ర సంశయశ్చితి । తస్మాజ్జన్మాప్తమీ వ్రతస్యోపవాసమా
త్రంస్వరూపం । యదిశిష్టాస్తత్రాపిజాగరణ దానాదికమనుతిష్ఠంతి । అను
తిష్ఠంతునామ । అవిరుద్ధైపుణ్యవిశేషై ప్రకతస్యోపొద్బలకసంభవాత్ ।
శాస్త్రేణతు ప్రాపితముపవాసమాత్రం స్వరూపం.

దానాదిసహితోపవాసోజయస్తీస్వరూపం.

జయంతీవ్రతస్యతు దానాదిసహిత ముపవాసస్వరూపం తద్విధాయ
కేషు శాస్త్రేషుతథాభిధానాత్ । తథాచపురాణే । తుప్త్యర్థకం దేవకీ
సూనోజకయంతీసమ్మతవ్రతం । కతకవ్యంవిత్తుదానేనభక్త్యాభక్తజనై
రపి । భవిష్యోత్తరపురాణేపి । మాసిభాద్రపదేష్టమ్యాంనిశీధేకృష్ణపక్షకే ।
శకాంకేష్టమరాశిసేరుషైరోహిణీసంజ్ఞికే । యోగేస్తిస్వసుదేవాద్ధిదేవ
కీమాచుడీజనత్ । తస్మాన్మాంపూజయేత్తత్ర శుచిస్సమ్యగపూషితః ।
బ్రాహ్మణాన్భోజయేద్భక్త్యా తతోదద్యాచ్చదక్షిణాం । హిరణ్యంమేది
నీంగావోవాసాంసికుసుమానిచ । యద్యదిష్టతమంతత్తత్ప్రయోగేప్రియ
తామితి । భవిష్యష్టిష్ఠపురాణయోః । జయంత్యామపవాసశ్చమహాసా
తకనాశనః । సర్వైకార్యోమహద్భక్త్యా పూజనీయశ్చ కేశవఇతి ।
వహ్నిపురాణేపి । కృష్ణాష్టమ్యాంభవేద్యత్ర కళైకారోహిణీయది ॥
జయంతీనామసాప్రోక్షరొష్యాసావ్రయత్తతఇతి । స్మృత్యంతరేపి ।
ప్రాజాపత్యేతకసంయుక్తా గ్రావణస్యాసితాష్టమి । వషేవషేతు
కతకవ్యా తుప్త్యర్థకంచక్రపాణయఇతి । నారదీయసలహితాయాంజ
యంతీం ప్రకృత్యస్తర్యతే । ఉపోష్యంజన్తచిహ్నాని కుర్యాజ్జాగరణంతు
యః । అథకరాత్రయతాష్టమ్యాం సోశ్వమేధఫలంలభేదితి । ఏవమేతే
షువిధివాక్యేషు దానాదియుక్త ఏవోపవాసోజయంతీ వ్రతస్వరూపత్వే
నవ్రతీయతే । అత్యోపవాసభదాద్వ్రతభేదః.

శుద్ధమిత్రత్వభేదాద్వ్రతభేదః.

తథాశుద్ధమిత్రత్వభేదాదపి భేదోద్రష్టవ్యః । అకరణేప్రత్యవాయ
మాత్రస్తరణాభావాత్ । శుద్ధనిత్యంజనాష్టమివ్రతం । కరణేఫలవిశే
షస్తరణాత్ । అకరణేప్రత్యవాయస్తరణాచ్చ । నిత్యత్వేనచకావ్యత్వే
నవమిత్రరూపం జయంతీవ్రతం తత్రఫలవాక్యాని పూర్వపక్షఏవ ప్రసం
గాదుదాహృతాని ॥ అకరణేప్రత్యవాయశ్చ జయంతీమపి ప్రకృత్య
కస్తింశ్చిత్పురాణేస్తర్యతే । అమర్యవాన్యతినరకం యావదింద్రాశ్చతు
దకణేతి । స్కందపురాణే । శూద్రాస్తేనతుయత్సంశయోస్తస్థభా
జనః । తత్త్వాపరిభాషితేకుంతి జయంత్యాంభాజనేకృతే । బ్రహ్మసమీచ

నురాపశ్చగోవధేస్త్రీవధేపివా । నలోకోయదుశాదుఃఖలజయంతీవిము
ఖస్యచ । క్రియాహీనస్యమూఖఃస్య పరాన్నంభంజతోపివా । నకృత
ఘ్నస్యలోకోస్తిజయంతీవిముఖస్యచ । నకరోతియదావిష్టోజయంతీసం
భవవ్రతం । యమస్యవశమాపన్నస్సహతేనారకీంవ్యథాం । జయంతీవా
సరేప్రాప్తేకరోత్యుదరపూరణం । సవీడ్యతేతిమాత్రంతుయమదూతైఃక
శేబరం । యోభుంజితవిమూఢాత్వాజయంతీవాసరేన్యపేతి । తైరేతైర
కరణావ్రత్యవాయవాక్యైః పూర్వోక్తఫలవాక్యైశ్చ నిత్యంకామ్యంచ
జయంతీవ్రతం॥ ॥ ననుజన్మాప్తమీవ్రతేపిఫలంస్తర్యతే । సప్తజన్మకృ
తాత్పాన్తుచ్యతేనాత్రసంశయశ్చితి । అతస్తదపినిత్యం కామ్యమితిచే
ద్యైవం । ఉపాత్తదురితక్షయమాత్రేణకామ్యత్వే సంధ్యావందనాదేరపి
కామ్యత్వప్రసంగాత్ । అతస్సత్యపిపావక్షయేఫలాంతరాస్తరణేన కేవ
లనిత్యత్వం జన్మాప్తమీవ్రతస్యయుక్తం । అతఃకేవలమిత్రత్వ భేదా
ద్వ్యతయోచ్ఛేదః.

నిదేశభేదాద్వ్యతభేదః.

తథానిదేశభేదాదపి వ్రతభేదోద్బ్రష్టవ్యః । నిదేశభేదశ్చ భృగు
వాక్యేద్యశ్చతే । జన్మాప్తమీజయంతీచ శివరాత్రిస్తథైవచ । పూర్వవిధై
వకతకవ్యాతిధిభాంతేచపారణమితి । యత్రజన్మాప్తమీరోహిణీతి పాత
స్త్రతాపిరోహిణీ శబ్దేనతద్యుక్తా తిథిర్నివక్షీతా । నతుకేవలరోహిణీ ।
తస్మిన్వాక్యనిదికషయోః పూర్వోత్తరయో జన్మాప్తమీశివరాత్యో
స్తిథిత్వాత్ । యద్యేకమేవవ్రతం స్యాత్తదానిదేశభేదోహోపపద్యతే ।
ననువ్రతభేదేవ్యస్తిదోషః । యదాదినద్వయేప్తమీవతేతే । రోహిణీ
తూత్తరదినఏవ తదాపూర్వదినే జన్మాప్తమ్యుపవాసః పరేద్యుజయం
త్యుపవాసశ్చితి । నైరంతర్యేణోపవాసద్వయంప్రసజ్యేత । ప్రసజ్యతాం
నామప్రమాణత్వాదితీచేన్న । పరదినేభోజనోపవాసలక్షణవిరుద్ధధర్మక
ప్రసంగాత్ । ఉపవాసాంగంపారణమితివత్సతే । తథాజన్మాప్తమ్యుప
వాసాంగస్య పారణస్వజయంత్యుపవాసాంగస్యచైకదాప్రాప్తిః॥ ॥
సోయమేకోదోషః । వ్యతిరేకేణానువలంభశ్చ యమపరోదోషః । త
థాహి । యదాజయంతీవ్యతిరిక్తా జన్మాప్తమీకృచ్ఛిద్యత్సరఉపలభ్యతే । తదా

జన్మాష్టమీవ్యతిరిక్తా పిజయంతీక్వచిద్వత్సర ఉపలభ్యతే । అత్రోద్రతభేద
 వత్సోపిమష్టఏవ ॥ ॥ అత్రోచ్యతే । నతావత్పారణోపవాస సాంకర్య
 లక్షణోదోషోస్తి । ఆఘ్రాణోదకపారణాదినా పారణేసంపాదితేభ్యవ
 వాసభంగాభావాత్ । అన్యథా । ద్వాదశీపారణత్రయోదశీసక్తయోః
 క్వచిత్సాంకర్యంకేనవార్యేత । నాభ్యవవాసద్వయేనైరంతర్యం । రోహి
 ణీయోగసంభవేజన్మాష్టమ్యా అపితప్తైవకతవ్యత్వాత్ । సర్వత్రతిథి
 ష్వలభ్యయోగే కేవలతిథేరుత్కృష్టత్వేనకేవలాయాస్తిథేస్తతః । గ్రహ
 పోషణీయత్వాత్ । అతఏవవ్యతిరేకానుపలంభోవ్యలంకారాయ । నతు
 దోషాయ । జన్మాష్టమ్యారోహిణీనిరపేక్షత్వేనవ్యతిరేక ఉపలభ్యతాం
 నామ । జయంత్యాస్తుయోగ రూపత్వేనరోహిణ్యా మివాష్టమ్యమపి
 సాపేక్షత్వేనకథం వ్యతిరేకశంకావకాశః । తస్మాద్వ్యతిరేకమేవజేన
 క్కోపిదోషోస్తి । కించయదారోహిణీయోగోస్తి తదాజన్మాష్టమీజయం
 త్యోస్సహ ప్రయోగస్యావశ్యం భావిత్యేనజయంతీద్రవమేవ జన్మాష్టమీద్ర
 వమంతర్భవతి । తస్మాదపిణోపవాసద్వయప్రసంగః । తదేవంద్రతభేద
 దోషాభావా త్స్పధకానాంచనామభేదాదీనాం పంచానాం హేతునాం
 సద్భావాద్వ్యతిరేక ఏవావశ్యమభ్యుపేయః ।

ద్రవతయోరై క్యవాదనిరాసః ।

ద్రవత్యైక్యమస్తు తయోరుక్తయక్త్యనుసంధానా భావాదష్టమ్య
 పవాససాదృశ్యాచ్చకేషాంచిదుదేతి । సాదృశ్యంగుణ వికృతిత్వాదాశ్ర
 యాశ్రయీభావాచ్చ సంభావ్యతే । యదాదశకయోగస్యగుణ వికృతి
 స్సాకంప్రస్థాయీయకోయాగః । తత్రదశకయోగేయయావంతోంగాం
 గివిషయాః ప్రయోగా సైసర్వేపిసాకంప్రస్థాయీయేవివిన్యంతే । భేద
 స్తుస్వల్ప ఏవభవతి । దశకయోగసాన్నాయ్యహవిషోదక ధిపయసోః
 పృథగవచానం । సాకంప్రస్థాయీయేతుసహైవప్రస్థానం । ఏతావతా
 భేదేనగుణవికృతిరిత్యభిధీయతే । తథాగ్నిష్టోమస్య గుణవికృతిరుక్త్యః ।
 అగ్నిష్టోమేద్వాదశస్తోత్రాణిశస్తాగ్రిణిచసంతిఃక్రేత్యుద్వాదశభ్యోధి
 కాన్త్రిణిస్తోత్రాణిచ । తతోగుణాధిక్యాద్గుణవికృతిత్వం ॥ ॥ ఏవమ
 త్రాపిజన్మాష్టమ్యపవాసోనుష్ఠేయః । జయంత్యాంతు దానాదిరధికో

గుణః । అతస్సుగుణవికృతిరాశ్రయాశ్రయీభావాశ్చ జ్యోతిష్టేమేతదం
గోద్గీ ధోపాసనేచదృష్టః । తత్రజ్యోతిష్టేమాశ్రయాం తస్యాంగాన్య
క్యోద్గీతాని । తత్రోక్త్యంనామబహ్వృచాధ్యాయినా హేమాత్మాశ్రయ
మానమాజ్యమరుత్వతీయనిష్క వల్యాదినామకంశాస్త్రం । తచ్ఛాస్త్రే
మాశ్రిత్యబహ్వృచచాప్రాప్తాణోపనిషద్యుపాసనానివిహితాని । తథాచ
శ్రుతిః । ఉక్తముక్తమితివై ప్రజావదంతితదిదమివోక్తమయమేవపృథివీతి । అ
హముక్తమస్తీతివిద్యాదితచ । ఉద్గీధోనామనామ వేదినోద్గాత్రాయాగగీ
యమానస్సమ్మోభాగవిశేషః । తంచోద్గీధమాశ్రిత్యఛాందోగ్యోఽపని
షద్యుపాసనానివిహితాని॥ ఓమిత్యేతదక్షరముద్గీధ ముపాసీతేతి॥ ఏవం
ప్రకృతేజస్తాప్తమీవతే । యేయంశ్రావణీకృష్టాప్తమీతా మాశ్రిత్యరో
హిణీయోగనిమిత్తందానాదికంజయంతీవతేభిధీయతే॥ ॥ అతోగుణ
వికృతిత్వేనాశ్రయాశ్రయీభావేనవాసాదృశ్యసహా వస్థానయోవృత్తై
క్యభ్రామోమంద బుద్ధేజాయతాంనామ । ప్రమాణన్యాయదశిభిస్తు
సర్వథా వప్రతభేదోంగీక రన్య ఇతిసిద్ధం । యదేతద్విచారత్రయంపూర్వ
ముపక్షిప్తంప్రతభేదేతిధి నిణాయవేధేచేతితత్రప్రతభేదోదశితః॥ అథ
తిథిర్నికేతవ్యా॥

అథతిథినిణాయవేధవిచారః.

తన్నిణాయశ్చ వేధాధీనః అతోవేధఃపూర్వమభిధీయతే । తిథ్యంత
రేష్వహ్నా ఏవప్రాయేణకర్తకాలాత్వాత్ । ఉదయాస్తమయవేళాయా
స్తిముహూర్తో వేధస్సామాన్యేననిరూపితః పంచమ్యాంతు విశేషతః
షణ్మహూర్తోభదోదశితః । జన్మాప్తమ్యాంజయంత్యాం చరాత్రిప్ర
ధానత్వాద్రాత్రియోగఃప్రశస్తః । ఏతచ్ఛజాచాలివృద్ధ గౌతమాభ్యాం
దశితం॥ అహస్సుతిథయఃపుణ్యైకర్తానుష్ఠానతోదివా । సక్తాదిప్రత
యోగేషురాత్రియోగోవిశిష్టత ఇతి॥ ॥ యద్యభ్యుపవాస ప్రతత్వాద
హనిరాత్రౌచముఖ్యత్వంయ క్రితస్సమానం । తథావ్యధా రాత్రిముఖ్య
కాలత్వంవసిష్ఠసంహితాయాముక్తం । అష్టమిరోహిణీయక్తానశ్యధే
దృశ్యతేయది । ముఖ్యకాల ఇతిఖ్యాతస్తత్రజాతోహరిస్స హమితి । ఏ
వంచసత్యధా రాత్రకర్తకాలవ్యాప్తిర్యిథిధీయతే । తదేవాభిప్రేత్యని

ష్టరహస్యేపత్యతే । రోహిణ్యామధకరాత్రేతుయదాకృష్ణాష్టమీభవేత్ ।
 తస్యాచుభ్యచనంశారేహకంతిపాపంత్రజన్తజమితి ॥ ॥ సస్తిన్నధక
 రాత్రేకియత్పరిమాణమిత్యాశంకాయా మదిత్యపురాణేచ్ఛివతం । అర్ధ
 రాత్రాదధశ్చిద్ధ్వంకలయాపియదాభవేత్ । జయంతీనామసా పోక్తా
 సర్వపాపప్రణాశినీతి । వరాహసంహితాయామపి । సిహ్వాకారోహి
 ణీయక్తాసభాకృష్ణాష్టమీయది । రాత్యగ్రిధకపూర్వావరగా జయంతీ
 కళయాపివేతి । రాత్రెరధకంరాత్యగ్రిధకం । పూర్వంచావరంచపూ
 ర్వావరే । రాత్యగ్రిధకేచతే పూర్వావరేచరాత్యగ్రిధకపూర్వావర
 రే । తయోగచ్ఛ్రుతివతత ఇతిరాత్యగ్రిధక పూర్వావరగా । ఘటికా
 యాః అశీత్యధికశతతమోభాగః కళా । తావతావరిమాణేన పూర్వా
 ధావసానే ఉత్తరాధాదౌచవతమానాగృహీతవ్యా ॥

ఖండతిథిరూపాకృష్ణాష్టమీద్వవిధా.

ఖండతిథిరూపాకృష్ణాష్టమీద్వవిధా । పూర్వేద్యసప్తమీయక్తా
 పరేద్యనవమీయక్తాచేతి । తత్రసప్తమీయక్తాయాం రాత్రీపూర్వా
 ధావసానేకళాసద్భావోవిధీయతే । ఉత్తరాధాదౌస్వతస్సిద్ధత్వేనా
 విధేయత్వాత్ । తద్వివర్యయేణనవమీ యక్తాయా ముత్తరాధాదౌక
 లావిధీయతే । పూర్వాధావసానకళాయాస్సప్తమీయక్తవిషయ
 త్వం విష్ణుధర్మోత్తరేస్పష్టమభిహితం । రోహిణీసహితా కృష్ణామా
 భాద్రపదేష్టమీ । సప్తమ్యామధకరాత్రాధికళావాపి యదాభవేత్
 తత్రజాతోజగన్నాథకాస్తుభీహారిశ్వరః । తమేవోపపసేత్కాలంకుర్యా
 త్తత్రైవజాగరమితి ॥ ॥ యేయమషమీకృష్ణ పక్షాదిమాసవివక్షయా
 భాద్రపదేభవతి । సైవాష్టమీ శుక్ల పక్షాదిమాసవివక్షయా శ్రావణేభ
 వతి । అతఏవయోగీశ్వరః । రోహిణీసహితాకృష్ణామాసేచశ్రావణేష్ట
 మీ । అధకరాత్రాదధశ్చిద్ధ్వంకలయాపి యదాభవేత్ । జయంతీనా
 మసాపోక్తాసర్వపాపప్రణాశినీతి । కలాయా అతిసూక్ష్మ త్వేదులక
 త్యత్వాత్ । సవీపవక్షాంతరమాహ । అధకరాత్రాదధశ్చిద్ధ్వంమేకా
 ధకఘటికాన్వితా । రోహిణీచాష్టమీగ్రాహ్య ఉపవాసప్రతాదిష్వితి । ఏ
 కాచ అధకఘటికాచ ఏకాధక ఘటికే । తాభ్యామన్వితంకాలమవే

త్యోధా ఘటికాస్థూలా । తస్యాయమర్థస్సంపద్యతే । పూర్వభాగా
 వసానే ఏకాఘటికా । ఉత్తరభాగాదావేకా । మిళిత్యాతన్నిశీతశబ్దవా
 చ్యం ముహూతం । తావత్పరిమాణంసర్వైర్వరిషి సులక్షణత్యాస్తుఖ్యః
 కల్పః । తదసంభవేఅర్థఘటికాస్వేష్టవ్యా । తస్యఅవ్యసంభవేకశేతి । త
 త్రముఖ్యవత్తుమభి ప్రేత్యభవిష్యేత్తరేనిశీతకృష్టపక్షే ఇత్యుక్తం । తచ్చ
 వచనంసాకల్యేనపూర్వ మేవోదాహృతం॥ ॥ అత్రజయంత్యాంచం
 ద్రాప్యైస్యావశ్యంకర్తవ్యత్వాత్ । తస్యచంద్రోదయకాలీ నత్యాన్నిశీ
 ధయోగః । తదేవాభిప్రేత్యవిష్ణుధర్మోత్తరేభిహితం । అధరారాత్రేతు
 యోగోయంతారావత్ప్యదయతథా । నియతాత్మాశుచిస్సాన్నితఃపూజాం
 తత్రప్రవత్యయేదితి । సోయమధరారాత్రయోగోముఖ్యఃకల్పః । యస్తు
 కృత్యాహురారాత్రయోగః సోత్యంతం ముఖ్యః॥ ॥ యదాకదాచి
 ద్యోగస్సోనుకల్పః । సచవసిష్ఠ సంహితాయాందశీతః । అహురారా
 త్రంతయోయోగోహ్య సంపూర్ణోభవేద్యది । ముహూతం వప్య
 హురారాత్రేయోగశ్చేత్యముపాషయేదితి । రోహిణీచయదా కృష్టపక్షే
 ష్టమ్యాంద్విజోత్తమ । జయంతీనామసాప్రోక్తా సర్వపాపహరాతిధిః ।
 వాసరేవానిశాయాంవాయత్రస్వల్పాపిరోహిణీ । విశేషేణసభోమాసే
 సై వాపోష్యామశీషిభిరితి । యోజయంతీవ్రతేయోగనిర్ణయస్స ఏవజ
 న్నాష్టమీవ్రతేషిదష్టవ్యః । యస్తిస్వత్సరేయోగోనాస్తితస్తిస్వత్సరేజన్మా
 ష్టమీవ్రతమేకమేవప్రవత్యతే । తత్రాపినైతద్దష్టమీవద్ది వసభేదః । కింత్వ
 ధరారాత్రవేధఏవ । తథాచతస్మిన్నేవపురాణాంతరేపి । దివావాయదివా
 రాత్రానాస్తిచైద్రోహిణీకలా । రాత్రియక్తాంప్రకుర్వీత విశేషేణో
 మసంయతామితి । అన్యత్రాపి । అష్టమీశవరాత్రిశ్చ అధరారాత్రాద
 ణోయది । దృశ్యతేఘటికాయాసాపూర్వవిధాప్రకీర్తితేతి । ఇతివేధో
 నిరూపితః । అథగ్రాహ్య తిధినిర్ణయే॥

గ్రాహ్యష్టమినిర్ణయః.

సాచసంవత్సరభేదేనద్వివిధాభవతి । రోహిణీరహితారోహిణీయు
 క్తావేతి । తత్రయారోహిణీరహితాష్టమీ సాపిద్వివిధా । శుద్ధాస్తవ్యమి
 ద్ధావేతి । సూర్యోగయమారభ్యప్రవత్యమానాష్టమీశుద్ధా । నిశీధాద

వాక్సప్రమ్యాకియత్యా పియక్తావిద్ధా । శుద్ధాపిప్రసనిశీధవ్యాప్త్య
 వ్యాప్తిభ్యాంద్వివిధా । తత్రనిశీధవ్యా పినీ జన్తాప్తమీ వ్రతేముఖ్యా ।
 విశేషేణేందుసంయుతేతివచనాత్ । నిశీధవ్యాప్తిరహితాపి రాత్రియు
 క్తాంప్రవహితేతివచనేన గృహీతవ్యాభవతి॥ ॥ ననుపూర్వేద్యని
 శీధాదూర్వమూరభ్యపరేద్యని శీధాదవాగ్యాసమాప్యతే తస్యా
 ముభయత్రరాత్రిసంబంధిత్యాత్కుత్రోపవాసఇతిచేత్ । పరేద్యురితిబ్రూ
 మః । ఉభయత్రనిశీధవ్యాప్త్యభావస్యరాత్రి సంబంధస్యశల్యత్వేపి పరే
 ద్యుఃప్రాతస్సంకల్పకాలచూరభ్యవ్రవతే మానతయాప్రాశస్త్యేద్ర
 స్తవ్యం । నప్రమీవిద్ధాపిత్రిధాపూర్వేద్యరేవనిశీధవ్యాపినీపరేద్యురేవని
 ధవ్యాపినీఉభయత్రాపినీధవ్యాపినీచేతిఅత్రప్రథమద్వితీయయోఃపత్యయో
 ర్నిశీధవ్యాప్తేఃప్రయోజకత్వేనయానిశీ ధవ్యాపినీసావిశేషేణేందుసంయు
 తామితివచనేనగృహీతవ్యాభవతి । యాతుదినద్వయేపి నిశీధవ్యాపినీతస్య
 భయత్ర రాత్రియోగస్యేందు యోగస్యచతుల్యత్వాన్ననేన వచనేనని
 ణ్ణయస్సంభవతి । నాపి కృష్ణపక్షేష్టమీచైవేత్యాదిభిరష్టమీమాత్ర ము
 పజీవ్య ప్రవృత్తేనిణ్ణేతుంశక్యతే । తేషామహర్వేధ విషయత్వాత్
 అన్యథావ్రతాంతరేష్యపినీధవేధః ప్రసజ్యతే । తస్మాత్సామ్యైఃపని
 శీవ్యతే । న్యాయశ్చపరేద్యురుపవాసంప్రాపయతి । సంకల్పకాలమా
 భ్యతిధివ్యాప్తినద్భావాత్ । నచసాకల్యాభిధాయవచనేన పూర్వేద్య
 రపిసంకల్పకాలే తిథిరస్తీతిశంకనీయం । తస్మాద్దుభ్యతిధ్యభావాత్ । కించ
 సాతిధిస్స కలాజ్ఞేయాయస్యామభ్యుదితోరవితి వచనంనిశీధవ్యాపినీమష్ట
 మీంస విషయాకరోతి । తస్మాత్పరేద్యురేవోపవాసః । తదేవంచతుర్విధా
 రోహిణీరహితాష్టమీనిణ్ణయా.

రోహిణీసహితాష్టమీనిణ్ణయః.

అథరోహిణీసహితాష్టమీనిణ్ణయతే । సాపిచతుర్విధాశుద్ధావి
 ద్ధాశుద్ధాధికావిద్ధాధికాచేతి । తత్రశుద్ధాయాంసంపూర్ణయోగో నిశీధ
 యోగోయత్కించిన్దుశూతయోగ ఇతితైవిధ్యంభవతి । ఏవంవిద్ధా
 యాషపిద్రష్టవ్యం । షట్సుభేదేషుదినాంతరయోగాభావాత్ ఉపవాసే
 సంజేహూనాస్తి । కింతుకేవలయోగ తారతమ్యాత్పాశస్త్యతారత

వ్యంభవతి యత్కించిన్తుహూతకయోగః ప్రశస్తః | అధరాత్రయో
గఃప్రశస్తతరః | సంపూణకయోగః ప్రశస్తతమః | సర్వేష్వపియోగేషు
యోగముపజీన్యోపవాసోవిహితోవిజ్ఞురహస్యే | పాఞ్చావత్యక్షక సం
యక్తా కృష్ణానభసిచాప్తమి | ముహూతకమపిలభ్యతసోపోష్యా హిమ
హాఫలా | ముహూతకమప్యసూరాత్రేయస్త్రిన్దుక్తంహిలభ్యతే | అప్త
మ్యంరోహిణీయక్తా తాంసుపుణ్యాముపాసయేత్ || || శుద్ధాధికా
తుసూర్యోదయమారభ్య ప్రవృత్తావరేద్యస్సూర్యోదయమతి క్రమై
షావతతతే | సాచత్రవిధాః పూజేద్యురేవరోహిణీయక్తా పరేద్యురే
వరోహిణీయక్తాదినద్యయేపి రోహిణీయక్తాచేతి | తత్రాద్య యోద్వక
యోః పక్షయోనాక శ్చపవాసెనందేహః | రోహిణీయక్తాయాద్వితీ
యాయాఃకోపైరభావాత్ | తృతీయపక్షేతురోహిణీయోగస్యోభయత్ర
సమానత్వేపిగుణాధిక్యాత్పువైకవోపోష్యా || || తత్రతృతీయప
క్షగతంగుణాధిక్యంచదశకయ్యతే | యేయమిత్రోపోష్యత్వేనోక్తా
పూజాతిథిసానిరోహిణీయోగ భేదాత్త్రిధాభిద్యతే | అప్తమివత్సూ
ర్యోదయమారభ్య ప్రవృత్తారోహిణీకదాచిత్పరే ద్యురపితియతీవధక
తే | కదాచిత్పువేద్యుర్నిశీధ మారభ్యరోహిణీప్రవర్తతే | కదాచిన్ని
వధాదూర్ధ్వకమారభ్య ప్రవతతతే | తత్రప్రథమపక్షేసంపూణకయో
గత్వమేకోగుణః | సంకల్పకాలమారభ్యకృత్సక్తకర్త కాలవ్యాప్తి ద్విక
తీయోగుణః | నిశీధవ్యాప్తిస్త్రితీయోగుణః | నచైతత్రయోగుణాఃపరే
ద్యుస్సంభవంతి | ద్వితీయపక్షేనిశీధేజయంతీ సద్భావోగ్గుణః | నచపరే
ద్యుస్సోస్తి | తృతీయపక్షే దినద్యయేపినిశీధే జయంతీయోగోనాస్తి | పూ
జేద్యుఃకేవలాప్తమివరేద్యుఃకేవలరోహిణీ | తత్రాప్తమ్యాః పాఞ్చా
న్యాత్ప్రబల్యమభ్యుపేయం || || సర్వేషుజయంతీ వాక్యేషు రోహిణీస
హితాప్తమితి వ్యవహారాదప్తమి సహితారోహిణీతి వ్యవహారాభావా
చ్చ తిథిసక్షత్రయోక్రమేణ ప్రధానోపసంజనభావోవగంతవ్యః | అత్ర
గుణాధిక్యాచ్చుద్ధాధికాపూజైక వోపోష్యా | నిశీధాదవాకృత్తమ్యా
యక్తాపరేద్యురపిద్యుమానావిద్ధాధికా | నస్వత్రనిశీధవేధేసాగ్రాహ్య
శ్చక్తంబాధం | వేద్యానా అప్తమ్యానిశీధసద్భావోత్రనిశీధవేధః | నతు

వేదాధికాయాస్స సప్తమ్యాస్సద్భావేవిద్ధాధికాయామపివత్తత్రయం । ద్వయోః పక్షయోస్సందేహ భావాచ్చ పూర్వవద్యో జనీయః॥ ॥ తత్ర యాపూర్వేద్యురెవరోహణీ యక్తావిద్ధాధికా । తస్యాముపవాస ఆది త్య పురాణైస్తయైకతే । వినాఋతుంనక తేవాన్యనవమి సంయుతాష్టమి । కార్యవిద్ధాపి సప్తమ్యారోహణీసహితాష్టమి । విష్ణుధర్మోత్తరే । జయంతీశివరాత్రిశ్చ కార్యేభద్రాజయాన్వితే । కృత్వాపవాసంతభ్యంతే తథాకుర్యాత్తు పారణమితి । గారుడపురాణేపి । జయంత్యాంపూర్వవిద్ధా యాముపవాసం సమాచరేత్ । తిథ్యంతేచోత్సవాంతేవావ్రతీకువీత పారణమితి॥ ॥ యావరేద్యురెవరోహణీయుక్తా విద్ధాధికాతతోపవాసః పూర్వ తథోనయుక్తః రోహణీయోగాభావాత్ । పరేదుస్తత్సద్భావాత్పూర్వోదాహృతేన ప్రాజాపత్యాదినావిష్ణురహస్యపచనోపవాసోవిధీయతే । యాతుయత్రరోహణీ యక్తాసాతునిశీధ జయంతీయోగపమపేక్ష్యచతుర్థాభిద్యతే । పూర్వేద్యురెవనిశీధ యోగవతీపరేద్యురేవతాదృశీ ఉభయత్రాపితాదృశీ ఉభయత్రనిశీధయోగరహితాచేతి॥ ॥ తత్రయా పూర్వేద్యురెవనిశీధయోగవతీసాపూర్వోపాస్యా తదుక్తంవద్దపురాణే । కార్యవిద్ధాపి సప్తమ్యారోహణీసహితాష్టమి । తతోపవాసంకువీతతిథిభాంతేచపారణమితి । వహ్నిపురాణే సప్తమి సహితాష్టమ్యాంనిశీధ రోహణీయది । తత్రోపవాసంకువీతతిథిభాంతేచపారణమితి । భృగుః । జన్మాష్టమిరోహణీచ శివరాత్రిస్తథైవచ । పూర్వవిద్ధైవకర్తవ్యాతిథిభాంతేచపారణమితి॥ ॥ అవశిష్టత్రిషుపరదిన ఏవోపవాసః । తత్రనిశీధయోగమభిలత్యబ్రహ్మవై వతేకవత్సతే । వజ్రనీయా వ్రయత్నేనసప్తమిసంయుతాష్టమి । సాసత్యోపినకర్తవ్యాసప్తమి సంయుతాష్టమి॥ అవిద్ధాయాంతసత్యోయాం జాతోదేవకినందన ఇతితద్యథా । పూర్వేద్యురేవనిశీధాదూర్వంతిధిసత్తద్యయంత్రవృత్తంతచ్చపరేద్యురేవనిశీధాదూర్వావసమాప్తమిత్యేకప్రకారః । పూర్వేద్యురేవరోహణీమహతీ । పరేద్యుస్స్వల్పా । అష్టమ్యా ఏవనిశీధాదూర్వంత్రవృత్తత్వాత్పూర్వవిదినైస్సంప్రసాదేనాష్టమిరోహణీర్హత్య స్వల్పత్వే

సోయంత్యతీయఃప్రకారః । త్రిషేషతేషుప్రకారేషుపరేవోపోష్యా । ది
నర్వయవ్యధా రాత్రయోగవిషయే పూర్వముదాహృతస్యవజ్రసీయా
ప్రయత్నే నేతివచనస్యా త్రాపి సంచారయతుంశక్యత్వాత్ ॥ ॥ కించ
ప్రథమ ప్రకారేన్యాయ్యైశ్యపోద్బలకోస్తు । పరేద్యు స్సంకల్పకాలమా
రభ్యతిథినక్ష త్రయోగస్య బహుకాలవ్యాపిత్యాత్ప్ర శస్త్రస్వంద్రష్టవ్యం ।
ద్వితీయ ప్రకారేపరేద్యురష్టమిబాహు శ్యేపినక్ష త్రయోగస్యాల్పత్వాద
నుపాదేయత్వ మిత్యాశంకానక ర్తవ్యా । అతఏవస్మందపురాణే పత్య
తేనస్తమీసంయుతాష్టమ్యాం భూత్వారుక్షం ద్విజోత్తమ । ప్రాజాప
త్యం ద్వితీయేహి ముహూతాధంభవేద్యది । తథాష్టయామిక్ల
యంప్రా క్తంవ్యాసాదిభిఃపు రేతిత్యతీయేప్రకారేపరేద్యునక్షత్రచాహు
శ్యేష్టమి యోగస్యాల్పత్వాదను పాదేయత్వమిత్యాశంకాభవతి । సా
చపద్మపురాణే నివర్తతే । పూర్వవిధాష్టమీయాతు ఉదయనవమిది న
ముహూతముపిసంయుక్తాసంపూణాకాసాష్ట మిభవేత్ । కళాకాష్టా
ముహూతాపియదా కృష్ణాష్టమీతిధిః । నవమ్యాంనైవ గ్రాహ్యస్యా
త్సప్తమీసంయుతానహీతి । పురాణాంతరేపి । రోహిణీచయదాకృష్ణ ప
క్షేష్టమ్యాంద్విజోత్తమ । జయంతీనామసాప్రోక్తాసర్వపాసహరాతిధిః ।
హసరేవానిశాంబా వాయత్రస్వల్పాపిరోహిణీ । విశేషేణనభోమాసే
నైవోపోష్యామనీషిభిరితి ॥ తదేవం జన్మాష్టమీ జయంతీ భేదాశ్చని
రీతాః ॥

జయంత్యంవారవిశేషేఫలాధిక్యం

తత్రజయంతీభేదభూవవాసదినేయది సోమవారో బుధవారోవాభ
వతి తదాఫలాధిక్యంభవతి । తదుక్తంబ్రహ్మపురాణే । ప్రేతయోనిగతా
నాంతుప్రేతత్వంనాశితంనరైః । యైఃకృతా శ్రావణే మాసి హ్యష్టమీ
రోహిణీయుతా । కింపునమిధవా రేణ సోమేనాపివిశేషతః । కింపున
నావమీయుక్తాకులకోట్యాస్తుము క్తేదేతి । స్మందపురాణేపి । ఉదయే
చాష్టమీకించిన్నవమీసకలాయది । భవేత్తుబుధసంయుక్తా ప్రాజాపత్య
తాసంయుతా । అపివక్షాశ తేనాపి లభ్యతేత్వథవానవేతి । విష్ణుభర్త
త్తరేపి । అష్టమీబుధవారేణ రోహిణీసహితాయదా । భవేత్తుమునిశా
దూలకింవ్రజై ర్వృశకోటిభిరితి.

పారణవిచారః.

యథోక్తకీర్త్యాచిహితతిథాపుపవాసంకృత్యాపరేద్యుఃపారణేనో
 పవాసంసమావయేత్ । పారతీరసమాప్తాన్యస్తాద్ధాతోనికవృన్మఃపా
 రణశబ్దః । యద్యప్యసౌసమాప్తిమాత్రమభిధత్తే । తథాప్యపవాసస
 మాప్తావేవలొకశాస్త్రయోఃప్రయోగాత్పంకజాదిశబ్దవద్యోగ రూఢో
 ద్రష్టవ్యః । తథాచరూఢ్యోపవాసస్యచరమాంగంభోజనమభిధత్తే । అం
 గత్వంచోపవాసఃకథివాక్యశేషేషుతిథిభాంతేచపారణమితి విధానాదవ
 గంతవ్యం । నచరాగప్రాప్తస్యభోజనస్యానేవోపవాసాంగతీన త్తత్ర
 శేషయోర్నిషేధఃక్రియతే । నతుపారణంనామకించదంగంవిధీయత్యతి
 శంకసియం । తథాసతిపారణశబ్దప్రయోగానుపపత్తేః । రాగప్రాప్తి
 హిభోజనశబ్దఃప్రసిద్ధః । ఉపవాసాంగపారణశబ్దః । తత్రపారణశబ్దేన
 రాగప్రాప్తభోజనవివక్షాయాముఖ్యాధోకచాధి తస్యాన్యత్ । కించ
 యదిపారణమంగంసన్యాత్ । తదావ్రతసిధివిధానంనోపపద్యతే ॥ ॥
 తద్విధానంచ ద్వాదశీప్రస్తావేదేవతైస్సన్తయతే । సంకటేవిషమేప్రాప్తి
 ద్వాదశ్యాంపారయేత్కథం । అద్భిష్టపారణంకుర్యాత్పునఃకుక్తం
 దోషకృదితి । అతఃపారణశబ్దబలాత్ప్రతినిధిబలాచ్చపారణస్యాంగత్వం
 ద్రష్టవ్యం । అతఏవాదిత్యపురాణం । పారణాంతంవ్రతంజ్ఞేయంవ్రతం
 తేద్విజభోజనం । అసమాప్తేవ్రతేపూర్వేనైవకుర్యాద్వ్యతాంతరమితి
 పారణకాలనిర్ణయః ।

తచ్చపారణముపవాసాల్పరదిసపూర్వాష్టకతత్వం । ఉపవాసేషు
 సవేషు పూర్వాష్టకే పారణంభవేదితి దేవలస్తరణాత్ । ఏవంసా
 మాన్యతఃపూర్వాష్టకపారణప్రాప్త్యాచిదపవాదతః తిథిభాంతేచ పా
 రణమితివిధీయతే । శుద్ధాధికాయాఃపూర్వేద్యురేవజయంతీయోగ ఉభ
 యత్రాపిజయంతీయోగ ఇత్యనయోఃసక్షయోఃపూర్వేద్యురేవోపవాసవి
 ధానాత్పరేద్యుః కేవలతిథేస్తిధి నక్షత్రయోర్వాసద్భావాత్తత్తదంతే
 పారణంవిధీయతే । విద్ధాధికాయామపిపూర్వేద్యురేవజయంతీ
 యోగ ఇత్యస్తిస్థితేతత్రైవోపవాస విధానాత్పరేద్యుఃకేవలతిథే
 స్తిధి నక్షత్రయోర్వాసద్భావాత్తదంతేపారణవిధిః । తథాశుద్ధాధికావి
 ద్ధాధికయోరుభయోరపియదాపరేద్యురేవజయంతీ యోగః తదా పరతి

థావుపనాసవిధానాత్పరదినేతిభ్యభావేపికదాచిన్నక్షత్ర సంభవాత్తదం
తే పారణంవిధీయతే । తిథేర్వానక్షత్రస్యవాప్రతవిశేషకాలే పారణం
బ్రహ్మవైవర్తేనప్రతిషిధ్యతే । అష్టమ్యామథరోహిణ్యాంనకుర్యాత్పార
ణంకవచిత్ । హన్యాత్పురాకృతంకమోకపవాసాదాజితంఫలమితి । తిథి
రష్టగుణంహంతి నక్షత్రంతుచతుగుణం । తస్మాత్ప్రయత్నతఃకుర్యాత్తి
థిభాంతేచపారణమితి । స్కందపురాణే । తిథినక్షత్రనియమేతిథి భాం
తేచపారణం । అతోన్యధాపారణేతుప్రతభంగమవాప్నుయాదితి॥
తిథిభాంతశ్చద్వివిధః । ఉభయాంతఏకతరాంతశ్చేతి । దినద్వయేజయం
తీయోగవత్ప్యాంశుద్ధాధికాయాంపరదినేష్టమిముహూర్తాత్రయంచాతి
క్రామతిరోహిణీతుపూర్వేద్భునిశీధాదర్వాగ్యదాకదాచిప్రవృత్తాస
తీతదనుసారేణవరేద్యుస్సమాప్యతే । తత్రయదిదివై వసమాప్యేత తదా
తామతివాప్యేవపారణంకుర్యాదుభయాంతస్యముఖ్యత్వాత్-

రాత్రిపారణనిషేధః-

యదిరాత్రాసమాప్తిస్తదాతత్సమాప్తినప్రతిక్షణీయా । రాత్రి
పారణస్యసిద్ధత్వాత్ । తథైవబ్రహ్మవైవర్తే । సర్వేష్వేవోపవా
సేషుదివాపారణమిష్యతే । అన్యధాపుణ్యహానిస్సృద్ధతేధారణపార
ణమితి । గారుడపురాణే । అన్యతిథ్యాగమోరాత్రోతామపస్తేజసో
దివా । తామసేపారణంకుర్వత్ తామసీంగతిమాప్నుయాదితి । దివాపా
రణంకుర్వత్స్థినిష్టమివేళాయాంకుర్యాత్ । ఏకతరాంతస్యాభావాత్-
అష్టమిమతివాహ్యరోహిణ్యాంపతమానాయామపిపారణంకార్యం ।
అత్రైవనారదీయే । తిథినక్షత్రసంయోగే ఉపవాసోయదాభవేత్ । పా
రణంతుకతకవ్యంయావన్నైకస్యసంక్షయః । నాంయోగికప్రతే పా
ప్రీతతైక్రికోవినియజ్యతే । తత్రైవపారణంకుర్యాదేవంపేదవిదోవిదు
రితి॥ ॥ పూర్వేద్యురేవనిశీథజయంతీయోగవత్ప్యాంవిద్ధాధికాయాం
పారణదినేతిథిభాంతోబహుధాసంభావ్యతే । అహన్యభయాంతఏకత
రాంతోవారాత్రాపుభయాంతఏకతరాంతోవేతి । తేషుచత్యషభేదేషునిర్ణ
యస్తర్యతే । తిథ్యక్షయోర్యదాభేదోనక్షత్రాంతవధాపివా । అధర్
రాత్రేథవాకుర్యాత్పారణంచపరేహనీతి । ఉపవాసదినాత్పరేహనిదివ

సేయద్యుభయాంతత దాపారణమితముఖ్యి కల్పః । నక్షత్రాంతమిత్యసే
 నై కతరాంతత్వంవివక్షితం । సోయమనుకల్పః । యదిరాత్రానీభావ
 ర్వాగుభయాంతవీకతరాంతావా భవతితదాదివసేముఖ్యానుకల్పయోరు
 భయోరప్యసంభవాద్రాత్రాపారణస్యనిషిద్ధత్వాచ్చాథాత్తతా ఫ్యప
 వాసప్రాప్తాపారణస్యప్రతిప్రసవఃక్రియతే । అధికరాత్రేపివాక్యర్యాది
 తి ॥ ॥ ననుపారణేష్టవ్యంతస్యప్రతీక్షణీయత్వేపిరోహిణ్యంతో నప్ర
 తీక్షణీయః । యాఃకాశ్చిత్తిథయఃప్రోక్తాఃపుణ్యానక్షత్రసంయుతాః । ఋ
 ష్మాంతేపారణంకుర్యాద్విశాశ్రవణరోహిణీమితిస్మరణాత్ । మైనంనక్ష
 త్రంతు చతుగుణ మితి ప్రత్యవాయస్యోదాహృతత్వాత్ । తస్మాద్వి
 శాశ్రవణ రోహిణీమితివచనం కేవలనక్షత్రోపవాసవిషయం । పూర్వో
 క్తానుకల్పవిషయంవేత్తవ్యం గంతవ్యం । అశక్తస్యతిథినక్షత్రయోరుభయో
 రనువతకమానయోరపిప్రాతరదేవంసంపూజ్యక్రియమాణం పారణం
 నైవదూష్యతి । తిథ్యంతేవోత్సవాంతేవా ప్రతికుర్వీతపారణమితి స్మర
 ణాత్ ॥ ఇతిజయంతీనిఱయః॥

అథ నవమీనిఱయతే.

సావవిధినిషేధరూపాభ్యామస్వయవ్యతిరేకాభ్యాం పూర్వ విధే
 వగ్రాహ్యతత్త్విధిచ్యుక్తా దిశా స్త్రైవసుగంధయోరితివత్సతావత్సపు
 రాణేషి । అష్టమీనవమీవిధౌ నవమీచాష్టమీయుతా । అధికనారీశ్వరప్రా
 యాడుమామాహేశ్వరీతిధిరితి । భవిష్యత్పురాణేద్వాదశీకల్పే । నవమ్యాస
 హకార్యాస్యాదష్టమీనవమీతథేతి । నిషేధస్తుస్కందపురాణేదశీకతః । న
 కార్యానవమీతాత దశమ్యాతుకదాచనేతి । విధినిషేధా వుభావపిన్ద్ర
 వత్తవైవ తేకదశీకతా । అష్టమ్యానవమీయుక్తా కతకవ్యాఫలకాంక్షిభిః ।
 నకుర్యాన్నవమీంతాతదశమ్యాతుకదాచనేతి । సేయంనవమీభవిష్యత్పు
 రాణోక్తదుగ్రావతాదౌద్రష్టవ్యా ॥ ॥ ననుకృష్టనవమ్యాః పూర్వ
 వెదేపిశుక్ల నవమీవరవిధౌస్తు । శుక్లవత్సేతిధిగ్రాహ్యస్యామభ్యుది
 తోరవిరితివచనాదితీతే । పూర్వోక్తేషుచనేషుదశమీనిఱాయాస్సా
 ష్మాన్నిషేధాత్ । తస్యనిషేధస్యసామాన్యరూపత్వాత్కృష్టవత్సం

కోచో స్త్వితిచెన్ను । తత్సంకోచహేతోభావదుదాహృతవచనస్యా
పిసామాన్యరూపత్వాత్ । తస్మాత్సత్తయోరుభయోరపిపూర్వవిశ్లేష
గ్రాహ్యః॥ ఇతినవమినికాయః॥

అథ దశమినికాయతే.

తస్మాంచనతిభ్యంతరవద్ధయోపాధేయవిభాగో స్తితిభ్యంతరేషుతు
కాచిత్పూర్వవిద్ధాగ్రాహ్యః । కాచిదుత్తరవిద్ధానతతుథాదశమ్యాంకిం
చిన్నియామకమస్త్రీ । ఏతదేవాభిప్రేత్యాంగిరాఅహ । సంపూర్ణాదశ
మికార్యావరయాపూర్వయాథవా । యక్తానదూషితాయాస్యాత్తిరిస్సా
సర్వతోముఖేతి । యథాసంపూర్ణాతిథిదోషవరహితాతథావిద్ధాప్ర
తిపత్సంష్టుభాకార్యేత్యాదౌ తిథిముఖంపూజ్యమిత్వ్యక్తందశమ్యాస్తు ।
మూలాగ్రయోరుభయోరపిముఖ్యత్వాత్పూజ్యత్వముభయత్రసమానం
ఏవంస్థితేనత్యత్రేదంచిన్యతేకింపురుషేచ్ఛయాపూర్వోత్తరవిద్ధయోర
స్యతరాగ్రాహ్యకింవానియామకంశాస్త్రమస్తీతితత్రసతావచ్ఛాస్త్రం
కించిత్పశ్యామః । ప్రత్యుత్తనవతోముఖత్వకథనాత్పువోత్తరవిద్ధ
యోసుమబలత్వంశాస్త్రేప్రప్రీయతే । అతోవ్రహ్మభిర్యజేతయవై
యజేతేత్యావదేచ్ఛికోవగంతవ్యః ॥ ॥ నచాష్టదోషగ్రస్తత్వా
ద్వికల్పనయక్తభిశంకసియం । గత్యంతరాభావేనదోషగ్రస్తస్యా
వ్యవశ్యాశ్రయణీయత్వాత్ । తదుక్తమానాన్త్యైః । ఏవమేవాష్టదోషో
షస్యాక్షిప్తిహియవనాక్యయోః । వికల్పఅగ్రితస్తత్రగతిరన్యనవిద్యతభి
తితస్మాదేచ్ఛికోవికల్పభిప్రప్తే బ్రూహః । అస్త్యత్రవచనంవ్యవస్థాప
కం । యథాచ మాకంఠేయః । శుక్లపక్షేతిథిగ్రాహ్యయస్యా
మభ్యుదితోరవిః । కృష్ణపక్షేతిథిగ్రాహ్యయస్యామస్తమితోరవిరితి ।
నన్వనేనవచనేనపక్షభేదేనవికల్పఅగ్రితః । తథానతిదోషాష్టకస్యతా
దవస్థ్యాదేచ్ఛికోవికల్ప ఏవకుతోనస్వీక్రియత ఇతిచెన్నైవం । సత్యవ్యవ
స్థావకేశాస్త్రేపురుషేచ్ఛయాఅప్రసారాత్ । అప్రవీవస్తయతాత్రేదాసీ
నేతుకాస్త్రాభేదేపురుషేచ్ఛానియామికేతి ॥ ॥ ననుపక్షభేదేనవ్యవ
స్థానుపవనాన్ । సంపూర్ణాదేపూర్ణావిద్ధాయా ఏవగ్రాహ్యత్వాభి

మానాత్ । దశమీచైవకర్తవ్యాసదుర్గాద్విజనత్రమేతి । మైవం । పక్ష
ద్వయేపిపూర్వవిద్ధా స్వీకారే పూర్వయావరయాథవేతి పరవిద్ధావిధా
నస్య నిరవకాశత్వప్రసంగాత్ । నవమీమిత్రత్వవచనం కృష్ణపక్షే చరి
తార్థకం । ననుపరవిద్ధానిషేధో బ్రహ్మవైవర్తేపత్యతే । ప్రతిపత్పంచమీ
భూతసావిత్రితటపూణీమా । నవమీదశమీచైవనోభోష్యాఃపరసంయు
తాఙ్గతి । కూర్మపురాణే । నందావిద్ధాతుయాపూణాద్వాదశీమకరే
సితా । భృగుణానష్టచంద్రదాచప్యేతావైనిష్ఫలాస్త్పతాఙ్గతి । అత్రై
కాదశ్యానందత్వా ద్దశమ్యాశ్చ పూణత్వాదేకాదశీవిద్ధా దశమీనిష్ఫ
లేతిగమ్యతే । బాధం । అయమపిసిమేధఃపూర్వోక్తన్యాయేనకృష్ణపక్ష
విషయతయాయోజనీయః । తస్మాత్పూర్వోక్తరవిద్ధయో దేశమోష్యాః
పక్షభేదేన వ్యవస్థాద్రప్తవ్యా॥ ఇతి దశమీనిర్ణయః॥

అథైకాదశీనిత్యత్వకామ్యత్వాదికం నిర్ణేయతే.

తత్రైకాదశ్యాముపవాసో దానాదికంచేత్యభయంవిహితం । ఉప
వాసోజయంతీవన్నిత్యకామ్యరూపః । దైవరూప్యంచతస్యద్వివిధప్రమాణ
బలాదధ్యవసీయతే॥ ॥ ఉపవాసవిధివాక్యేషు నిత్యశబ్ద సదాశబ్దాదీ
నాం నిత్యత్వసాధకానాం స్మరణాస్త్రిత్యవసీద్ధిః । తానిచసాధకానిసం
గ్రహకారేణసంగృహీతాని । నిత్యంసదాయావదాయ ర్నకదాచిదతి
క్రమేత్ । ఇత్యుక్తాతిక్రమేదోషః శ్రుతేతత్కాగచోదనాత్ । ఫలశ్రుతే
ర్వీస్సయాచతస్త్రిత్యమితికీర్తితమితి । అత్రనిత్యశబ్దాదీన్యప్తా నిత్యత్వసా
ధకాని । నిత్యశబ్దఉదాహృతోగారుడపురాణే । ఉపోమ్యైకాదశీనిత్యం
పక్షయోరుభయోకపీతి । సదాశబ్దఉక్త స్సనతుకమారసంహితాయాం ।
ఏకాదశీసంభోష్యా పక్షయోశ్చక్త కృష్ణయోరితి । యావదాయశ్శబ్ద
ఉక్తోవిష్ణురహస్యే । ద్వాదశీసప్రయోక్తవ్యాయావదాయస్సవృత్తిభిరితి ।
ఆగ్నేయపురాణేపి । ఉపోమ్యైకాదశీరాజన్యావదాయస్సవృత్తిభిరితి ।
అతిక్రమసిమేధః కణ్వేనదర్శితః । ఏకాదశ్యాంచోపవాసం సకలసేవతి
క్రమేదితి । విష్ణునాపి । ఏకాదశ్యాంనభుంచితకదాచిదపిమానపక్షాః॥ ॥

ఏకాదశీభోజనేప్రత్యవాయః.

అకరణేదోషమాహ ససత్కుమారః । నకరోతిహియోమూఢఏకా
దశ్యాముపొషణం । సనరోనరకంయతిరౌరవంతమసావృతం । ఏకాద
శ్యామునిశ్రేష్ఠ యోభుక్షేమాఢచేతనః । ప్రతిగ్రాసంసభుక్షేతు కిల్బి
షంశ్వాదివిట్పమం । నిష్కృతిమృద్యపస్యోక్తాధమశాస్త్రేమనీషిభిః ।
ఏకాదశ్యన్నకామస్య నిష్కృతికిక్వాపినోదితేతి । తథా । మద్యపానా
న్దునిశ్రేష్ఠపాత్రవనరకంప్రజెత్ । ఏకాదశ్యన్నకామస్తు పితృభిస్సహమ
జ్జతీతి । నారదీయేషి । యానికానిచపాపానిబ్రహ్మహత్యాసమానిచ ।
అన్నమాశ్రిత్యతిష్ఠంతి సంప్రాప్తేహరివాసరే । తానిపాపాన్యపాశ్చాతి
సంప్రాప్తేహరివాసరభితి । స్కాండే । మాతృహాపితృహాచైవభాతృహా
గురుహాతథా । ఏకాదశ్యాంతుయోభుక్షేవక్షయోరుభయోరపీతి ॥
అకరణభివాసమాపనేషి దోషఉక్తోవిష్ణురహస్యే । సమాదాయవిధానే
నద్వాదశీవ్రతముత్తమంతస్యభంగంనరఃకృత్వారౌరవంనరకంప్రజెత్ ।
పరిగృహ్యవ్రతంసమ్యగేకాదశ్యాదికనరః । ససమాపయతేతస్యగతిఃపా
పీయనీభవేదితి । నారదీయేషి । ద్వాదశీవ్రతమాదాయవ్రతభంగంకరో
తియః । ద్వాదశాబ్దంవ్రతంచీణం నిష్ఫలంతస్యజాయతభితి । అత్యాగ
చోదనాదర్భతావిష్ణురహస్యే । పరమాపదమాపన్నోహషేవాసముప
స్థితే । సూతకమృతకేవాపి నత్యజేద్ద్వాదశీవ్రతమితి । ఫలశ్రవణంచకే
షుకేషు చిద్వచనేషువిస్ఫుటం । కాశ్యాననః । ఏకాదశ్యాంసభుంజీతప
క్షయోరుభయోరపీతి । స్కాండే । ఉపోష్యైకాదశీసమ్యక్పక్షయోరు
భయోరపీతి । కూమరపురాణేషి । రటంతీపాపురాణాని భూయోభూ
యోవరాసనై । నభోక్తవ్యంసభోక్తవ్యం సంప్రాప్తేహరివాసరభితి ।
వీష్ణుమాహససత్కుమారః । పక్షేపక్షేచకతవ్యమేకాదశ్యాముపొ
షణమితి । నారదోషి । నిత్యంభక్తిసమాయక్తైర్నైర్విష్ణుపరాయణైః॥
పక్షేపక్షేచకతవ్యమేకాదశ్యాముపొషణమితి । తదేవనిత్యశబ్దాదిభిర
వృథిహేతుభిరువవాసస్యనిత్యత్వంసిద్ధం ॥ కామ్యమేకాదశీవ్రతం॥
॥ ॥ కామ్యత్వంచసాయజ్యాదిఫలశ్రవణాదవగమ్యతే । తదుక్తం
విష్ణురహస్యే । యదిచ్ఛేద్విష్ణుసాయజ్యం సుఖసంపదమాత్మనః । ఏకాద

శ్యాంసభుంజీత పక్షయోరుభయోరపీతి । కూమఃపురాణేపి । యదిచ్ఛే
ద్విష్ణుసాయజ్యం శ్రీమంసంతతమాత్మనః । ఏకాదశ్యాంసభుంజీత పక్ష
యోరుభయోరపీతి । కాత్యాయనః । సంసారసాగరోత్తరమిచ్ఛన్విష్ణు
పరాయణః । ఐశ్వర్యంసంతతింస్వగంముక్తింవాద్యదిచ్ఛతి । ఏకా
దశ్యాంసభుంజీత పక్షయోరుభయోరపీతి । సూందపురాణేపి । యదిచ్ఛే
ద్విపులాన్భోగాన్ముక్తింవాత్యంతదులభాం । ఏకాదశ్యాముపవసేత్పక్ష
యోరుభయోరపీతి । నారదోపి । ఏకాదశీసమంకించి త్వావత్రాణంసవి
ద్యతే । స్వగమోక్షప్రదాహ్యేషా రాజ్యపుత్రప్రదాయినీ । సుకళత్ర
ప్రదాహ్యేషా శరీరారోగ్యదాయినీతి । తదేవఫలవ్రతా లోకవ్య
త్వంచసిద్ధం.

ఏకాదశీనిగృత్వకామ్యత్వవిరోధ పరిహారః.

ననుకామ్యత్వమనిత్యత్వం । అసతికామేపిత్వత్వంశక్యత్వాత్ । తథా
సత్యేకస్యకమణో నిత్యత్వకామ్యత్వాభ్యాం ద్వైవరూప్యాంగీకారే ని
త్యానిత్యసంయోగవిరోధః ప్రాప్నోతి । నాయందోషః ॥ ఖాదిరవత్ప్ర
మాణద్వయేన ద్వైరూప్యోపపత్తేః । తథాహి । ఖాదిరోయాపోభవ
తీతిక్రతా నిత్యఃఖాదిరోవిహితః । ఖాదిరంవిర్యకామస్య యావంకుర్వీ
తేతి తస్మిన్నేవ క్రతాకామ్యత్వేనానిత్యఃఖాదిరోవిహితః । తత్రయథా
ప్రమాణద్వయ సంబంధాదేకస్యాపి ఖాదిరస్యద్వైరూప్యం స్వీకృతం
తథాత్రాపి ద్వివిధప్రమాణసద్భవా దుపవాసస్యద్వైరూప్యం కేన
స్యాత్ । ననువిషమోద్భూతః । నిత్యఃఖాదిరఃక్రత్వధః కామ్యస్తుపు
రుషార్థః ఉపవాసస్మిత్తోపి పురుషార్థఃఏవ తస్యఖాదిరవత్క్రత్వం
గత్వబోధకప్రమాణాభావాత్ । బాధం । అస్త్యేవవైషమ్యంఅప్రయో
జకంతుతత్ । సూత్రకారేణప్రమాణద్వయసైవ ద్వైరూప్యసాధక
స్యోపన్యాసాత్ । తథాచసూత్రం । ఏకస్యతూభయత్వే సంయోగస్య
ధక్తవ్యత్వమితి । అతఃకేవలపురుషార్థస్యా భ్యుపవాసస్యద్వైరూప్య
మవిరుద్ధం । యదిదుష్కారోహాయసద్భవో దృష్టాంతోపేక్ష్యుః ॥ ॥
అగ్నిహోత్రాగ్నిహోత్రావిదృష్టాంతోస్తుసహ్య
గ్నిహోత్రంక్రత్వధః తస్యస్వయమేవక్రతుత్వాత్ । తస్యచనిత్యత్వ

కామ్యోష్ణే వాక్యోన్మయాదవగవ్యేతే॥ యావజ్జీవమగ్నిహోత్రంజుహోహా
తీర్ణిర్విద్యోవగమకంవాక్యం॥ అగ్నిహోత్రంజుహుయాత్స్వగకామ
ఇతి కామ్యోన్మయగమకం । తత్రక్రత్వథాకభావేన్దికేవలపురుషార్థక
స్యైవ సతోగ్నిహోత్రస్యైత్యోన్మయం కామ్యత్వంచేతిదైవరూప్యమస్తే
త్రశబ్దాంతం త్రాసాదితర కమకభేదాభావే నైకస్యైవకమకజన్మతః
ప్రయోగభేదోవగంతవ్యః॥ ॥ ప్రయోగభేదశ్చ యావజ్జీవాధికరణేద
గ్నితః । తస్యచాధికరణస్య సంక్రాహకావేతా స్తోకాభవతః । యావజ్జీవం
జుహోతీతిధమకఃకమకజిప్తుంసివా । కాలత్వాద్ధమకఃమోకతకామ్య
ఏకఃప్రయజ్యతాం । నకాలోజీవనంతేన నిమిత్తప్రవిభాగతః । కామ్య
ప్రయోగోభిన్నస్యాద్యావజ్జీవప్రయోగత ఇతి । అస్యచాయమథకః । అగ్ని
హోత్రంజుహుయాత్స్వగకామ ఇతి కామ్యగ్నిహోత్రం శూయ
తే । తథావాక్యంతరంవతీతం । యావజ్జీవమగ్నిహోత్రంజుహోతీతి
తప్రసంశయః । కింయావజ్జీవమిత్యనేనాధికారాంతరంచోద్యతే । కింవా
కామ్యగ్నిహోత్రేగుణవిధితి । ఉదధకమథాకంతరేచింతా । కింయా
వజ్జీవమిత్యుక్తః కమకధమకః ఉతపురుషధమక ఇతి । యావజ్జీవశబ్దేనపు
రుషాయఃపరిమితఃకాలోభిధీయతే । కామ్యేనచాగ్నిహోత్రేణకాల
విశేషఆకాంక్షితః । తస్యచకాలస్యానేనసమర్పణాదయంకమకధమకః
తస్మాద్గుణవిధిః । తథాచాగ్నిహోత్రస్య కామ్యప్రయోగఏవ నైవత్యో
నిత్యప్రయోగ ఇతి పాస్తీబ్రూమః । జీవనశబ్దః ప్రాణధారణవాభిధత్తేన
తుకాలం । ప్రాణధారణంచపురుషధమకః కాలస్యాచేతనస్య తదసంభ
వాత్ । తేనస్వగకామినిజీవనమపి కించిన్నిమిత్తం తస్మాదధికారాంతర
చోదనా । తథాసతిజీవననిమిత్తోనిత్యప్రయోగః కామసానిమిత్తః కదా
చిచ్ఛేద్యోగశ్చ పరస్పరంభిద్యేత ఇతిసిద్ధాంతః । అనేనాగ్నిహోత్ర
స్యాచేన ప్రత్యతస్యాప్రపవాసస్య నిమిత్తభేదేననిత్యప్రయోగః కామ్య
ప్రయోగశ్చైవ ॥ ॥ నన్వేకస్యకమకణఃకాలభేదేనకత్వభేదేనవా
వినాద్వైప్రయోగౌనసంభవతః । నచాత్రకాలభేదస్సంభవతీ । నిత్యకా
మ్యోపవాసయోద్వయోరప్యేకాదశ్యామేవవిధానాత్ । నాప్యత్ర
కత్వభేదోసి యద్యుక్తాన్యం పరత్వజ్య కేవలనిత్యమనుష్టాతుంశక్యం

తథాపికామ్యమనుత్థామనామనిత్యస్యపరిత్యక్తు మశక్యత్వాత్ । అశక్యతై
 క్యాత్కాత్యాయై క్యాచ్చ నిత్యకామ్యరూపాద్వా ప్రయోగోఽపి తే ।
 నాయందోషః॥ ॥ వివిదిషాధికరణన్యాయేన సకృదేవానుష్ఠితప్రయో
 గద్వయసిద్ధేః । తస్యచాధికరణస్య సంగ్రహకావేతా శ్లోకాభివతః ।
 విద్యాధికమాశ్రయాధికంచ ద్విప్రయోగోధవాసకృత్ । ప్రయోజనవి
 భేదేనప్రయోగోపివిభిద్యతే । శ్రాద్ధాధికభక్త్యాత్మప్రసాద్యాద్విద్యాధిక
 నాక్రమస్తథా । అనిత్యనిత్యసంయోగఉక్తిభ్యాంభాదిరేమత్యతి । అయ
 మథః॥ తమేతంచేదానువచనేన బ్రాహ్మణావివిదిషంతి యజ్ఞేనదా
 నేనతపసానాశకేనేతిపురివాక్యేనపరమాత్మవిద్యాసిద్ధయే బ్రహ్మయజ్ఞా
 దయోవిహితాః । గృహస్థాద్యాశ్రమధర్మత్వం యజ్ఞాదీనాంసర్వశ్చుత్తి
 స్త్పత్తిషుప్రసిద్ధంతత్రసంశయః । కింయజ్ఞాదీనాంద్విప్రయోగః ఉతసకృ
 దితి । తత్రప్రయోజనభేదా త్ప్రయోగభేదత్యతిపూర్వఃపక్షః । నిమంత్ర
 తేనబ్రాహ్మణేన క్రియమాణభోజనస్య ద్వేప్రయోజనే । అన్యకత్వక
 శ్రాద్ధనిష్పత్తిస్సత్వప్రసాదానంత్రవిభుజ్యతేతద్వచ్చిత్తవిద్యార్థ
 మనుష్ఠితేనయజ్ఞాదికమణా ప్రయోజనద్వయంసిద్ధతి । నచనిత్యానిత్య
 సంయోగవిరోధఃఖాదిరవద్వాక్యద్వయేన తదుపపత్తేః । తచ్చపూర్వము
 పపాదితం । తస్మాత్సకృదేవ ప్రయోగత్యతిసిద్ధాంతః । ఏవమత్రాపిసకృ
 దేవోపవాసంకుర్వతః కామ్యప్రయోగో నిత్యప్రయోగశ్చేత్త్యభయం సి
 ద్ధతి॥ ॥ సమసకృదనుమానేనా నేకాధికసిద్ధిర్వేదాభివతి । తంత్రే
 ణవాప్రసంగేనవా । తద్యథాదర్శ పూజామాసయోః షణ్ణాంప్రధాన
 యాగానాం మధ్యేత్రయాణాం సకృదనుష్ఠితేనప్రయాజాద్యంగే నోప
 కారస్సిద్ధతి । తదిదంతంత్రంపశ్యథకమనుష్ఠితేనప్రయాజాదినా పశుతం
 త్రమధ్యపాతినః పశురోడాశన్యాభ్యుపకారస్సిద్ధతి । సోయంప్రసం
 గః । ఏవంచసత్ప్రకృతేషి తంత్రప్రసంగయోః కతరస్యోపాదానమితి
 చేత్ । ప్రసంగస్యేతిబ్రూమః । కామ్యప్రయోగేణైవ నిత్యప్రయోగస్యా
 పిసిద్ధత్వాత్ । తథాచస్త్రాదిః । కామ్యపినిత్యసిద్ధిస్సాన్యప్రసంగేనోభ
 యాస్తకత్యతి । తదేవమేకాదస్యపవాసస్య నిత్యత్వకామ్యత్వలక్షణైవి
 రూప్యేనిరోధాభావా ద్వైరూప్య భ్యుపేయమితిసితం.

లమాధపీయే.

దశమీవేధవిచారః.

అత్రోపవాసాంగతిధి నిణ్ణయస్యవేధాధీనత్వా త్ప్రథమందశమీవే
ధోనిరూప్యతే ॥ సచవేధప్రీతినిధః । అరుణోదయవేధస్సూర్యోదయవే
ధః పంచదశనాడీవేధశ్చైతి । తత్రారుణోదయవేధో భవిష్యత్పురాణేద
ర్భిరతః । అరుణోదయకాలేతు దశమీయదిదృశ్యతే । సావిధైకాదశీతత్ర
పావమూలముపోషణం । అరుణోదయవేళాయాందిశాగంభోభవేద్యది
మష్టంతత్ప్రప్రయత్నేనవజన్నియంసరాధిపేతి । గారుడపురాణేపి । దశ
మీశేషసంయుక్తాయదిస్యాదరుణోదయః । నైవోపోష్యంవైష్ణవేనత
ద్విధైకాదశీవ్రతమితి । అరుణోదయస్యప్రమాణం శ్శుందనారదాభ్యా
ముక్తం । ఉదయాత్పాక్రీకృతసృష్టౌ నాడికాఅరుణోదయభితి ॥ ॥
తస్మిన్నరుణోదయకాలే వేధాబహువిధాః । తేనప్రశ్నోత్తరాభ్యాం
బ్రహ్మవైవర్తేదర్శితః । కీదృశస్తుభవేద్వేదోయోగోవిప్రీంద్రకీదృశః ।
యోగవేధౌమహాచత్వయాభ్యాంమష్టముపోషణం । చతస్రోఘటికాః
ప్రాతరరుణోదయఈరితః । చతుష్టయవిభాగోత్రవేధాదీనాంకీలోదితః ।
అరుణోదయవేధస్యాత్సాధకంతుఘటికాత్రయం । అతివేధోద్విఘటికా
ప్రభాసందర్శనాద్రవేః । మహావేధోపితతైగ్రివదృశ్యతేరోహదృశ్యతే ।
తురీయస్తత్రవిహితో యోగస్సూర్యోదయేబుధైరితి । అయమథః ।
వేధాతివేధమహావేధయోగాశ్చత్వారి ఉపవాసస్యదూషకాః । తత్రర
వేః ప్రభాసందర్శనాత్పూర్వం సాధకఘటకాత్రయ మేకాదశ్యాంవ్యా
ప్తంతతః ప్రాచీనఘటికాధే అరుణోదయసంబంధి దశమీసద్భావో
వేధభిత్వ్యతే । యదాఘటికాద్వయ ముపరితనమేకాదశీవ్యాప్తంపూ
ర్వంతుఘటికాద్వయం దశమీవ్యాప్తం తదానీమతివేధభిత్వ్యతే । యదా
సూర్యదర్శనా దర్శనకాలమేకాదశీ వ్యాప్తోతితతః పూర్వఃకృతోన్వప్య
రుణోదయకాలో దశమీవ్యాప్తః తదామహావేధభిత్వ్యతే । యదాసూ
ర్యోదయేస్పష్టేసతి వశ్యాదేకాదశీవ్రవృత్తా తతఃప్రాచ్యాముదయవేళా
యాం దశమీవిధ్యతే తదాయోగశబ్దాభిధేయో దోషోభవతి । సచవేధా
ద్యపేక్షయా తురియోభవతీతి ॥ ॥ నన్నరుణోదయాత్పూర్వమపి యద్య
థకారాత్రాదూర్ధ్వం దశమీకలావిద్యతే తదానోపవాసః । తదభావే

తూపవాసఃకర్తవ్యః । తత్రస్మృతిః । అధికారాత్రాత్పరాయత్ర ఏకా
దశ్యుపలభ్యతే । తత్రోపవాసఃకర్తవ్యోదశమీనతువైకలతి । అత్యో
దానిదిష్టేభ్యస్త్రీభ్యోవేధేభ్యోన్యోపి కశ్చిద్వేధోస్తీతిచెత్ । మైవం । అ
ధికారాత్రవేధోపియదావజ్యుఃతదాకీమువక్తవ్యమరుణోదయవేధఇతివ
క్తుమధికారాత్రవేధ ఉపన్యస్తోనతువేధాభిప్రాయేచెత్ । తదేతద్భిన్న
వైవత్యేశానకేనస్ఫుటికృతం । అధికారాత్రేతుకేషాంచిద్దశమ్యావేధ
ఇవ్యతే । అరుణోదయవేళాయాంనావకాశోవిచారణే । కపాలవేధ
ఇత్యోహురాచార్యయోహరిప్రియాః । నతన్తమమతం యస్తాత్త్రియా
మారాత్రివిష్యతఇతి । ఏతేవేధానివేధమహావేధయోగాః పూర్వమభి
హితాస్తేషుత్రయోరుణోదయవేధాఃచతురః । ఉదయవేధఃపంచమః । తం
చోదయవేధం కన్యోవ్యాహ । ఉదయోపరివిద్ధాతుదశమ్యేకాదశీయ
దా । దానవేభ్యఃప్రీణనాథకంద్రత్తవాక్ పాకేశాననఇతి । స్మృత్యంత
రేపి । దశమ్యాంప్రాంతమాదాయయత్రోదేతిదివాకరః । తేనస్పృష్టం
హరిదినందత్తంజంభాసురాయత్వితి । పంచదశనాడీవేదస్తుస్కందపు
రాణేదశితః । నాగోద్వాదశనాడీభిదిక క్షంచదశభిస్తథా । భూతో
ష్టాదశనాడీభిర్మాషయంత్యుత్తరాంతిభిమితి । తదేవవేధాత్రయంనిరూ
పితం । తత్రపంచదశనాడీవేదస్యవేధాంతరస్యచవిషయవ్యవస్థానిగమే
దశితా । సర్వప్రకారవేధోయముపవాసస్యదూషకః । సాధకస్తము
హూతకంతువేధోయంబాధతేవ్రతమితి । సర్వప్రకారఇత్యత్రప్రకార
శబ్దేనకళాకాష్టావేధాదయః । త్రివేధాదయోవాగ్యహ్యంతే । నాత్రతి
థ్యంతరపత్త్రిముహూతకత్వంవేధేపేక్షితం । కింతులవకాలాధాధిక
మపిపర్యాప్తం । తదుక్తంనారదీయం । లవవేధేపివిప్రేంద్రదశమ్యేకాదశీం
త్యజెత్ । సురయాచిందునాస్పృష్టంగంగాంభ ఇవనిర్వలమితి । స్కంద
పురాణేపి । కళాకాష్టాదిగమితదృశ్యతేదశమీవిభో । ఏకాదశ్యాంప్ర
తంరాజ్కర్తవ్యంనకదాచనెతి । స్మృత్యంతరేపి । కలార్థేనాపివిద్ధా
స్యాద్దశమ్యేకాదశీయది । తదాప్యేకాదశీంత్యక్వాద్వాదశీం నముపాష
యేదితి । సోయంకలకాష్టాదివేధోరుణోదయసూర్యోదయచనమానః ॥
॥ తత్తాయురణోదయవేధోవైష్ణవవిషయః । తచ్చగారుడపురాణే

స్వప్తమవగమ్యతే దశమీశేషసంయుక్తోయదిస్యాదరుణోదయః । నైవో
 పోష్యంవైష్ణవేనతద్దినైకాదశీవ్రతమితి । వైఖానసపాంచరాత్రాద్విష్ణ
 వ్లవాగమోక్తదీక్షాంప్రాప్తోవైష్ణవః । అతఏవస్కందశ్చరాణేవైష్ణవల
 షణమభిహితం । పరమాపదమాపనోహమేవానముపస్థితే । నైకా
 దశీంత్యజేర్యస్తుయస్యదీక్షాస్తువైష్ణవీత । సమాతా సవకభూతేషునిజా
 చారాదవిస్మృతః । విష్ణ్వపితాఖిలాచారస్సహివైష్ణవ ఉచ్యత ఇతి । విష్ణు
 పురాణేపి । నచలతినిజవణకధర్మతోయస్య సమతిరాత్మసుహృద్విపక్ష
 వత్ । నహరతినచహంతికించిదుచ్చేస్థితమనసంతమవైహివిష్ణభక్తమితి
 వైష్ణవైకాదశీసేవయః ।

యథోక్తగుణసంపన్నోవైష్ణవోవైష్ణవదీక్షాంప్రాప్త్యైవస్తంప్రతి
 తిథిరేవనిశ్చేతవ్యా । ఏకాదశీద్వివిధా అరుణోదయవేధవతీ ఖడ్గాచే
 తి । తత్రవేధవతీసర్వధాత్యాజ్యాతద్దినైకాదశీవ్రతమితి గారుడపురా
 ణేసామాన్యేనప్రతిషేధాత్ । విశేషతస్తుసంపృక్తాదిభేదేన ప్రతిషేధో
 ద్రష్టవ్యః । యఏతేవేధాతివేధమహావేధ యోగాఖ్యాదోషాః పూర్వక
 ముక్తాస్తేషునత్సు సంపృక్తసందిగ్ధసంయుక్తసంకీర్ణా నామభివ్యవహీ
 యతే । అరుణోదయస్య ప్రథమఘటికాయాం దశమీసద్భావోవేధశ్చ
 త్యుక్తః । సచద్వివిధః । ఘటికా ప్రారంభే కృత్సఘటికాయాంచ
 దశమీవృద్ధిభేదాత్ । తత్రప్రారంభమాత్రదశమీయైకైకాదశీసంపృక్త
 త్యుచ్యతే । కృత్సఘటికా వతిదశమీయైకైకాదశీ సందిగ్ధా । అరు
 ణోదయ ప్రథమముహూర్తేదశమీవ్యాప్తిరతివేధః । తదుపైతైకాదశీ
 సంయుక్తైత్యుచ్యతే । సూర్యమండలసందేహవేశాయాం దశమీసద్భావో
 మహావేధః । తద్వ్యక్తైకాదశీసంకీర్ణైత్యుచ్యతే ॥ తావత్సంపృక్తా
 దయశ్చతస్రాపిత్యాజ్యాః । తథాచగోవిలః । అరుణోదయవేశాయాం
 దశమీయదిసంగతా । సంపృక్తైకాదశీతాంతు మోహినైవదత్తవాంఘ్ర
 రితి । గారుడపురాణేపి । ఉదయాత్ప్రాక్త్రీ ఘటికావ్యాపిన్వైకాదశీ
 యదా । సందిగ్ధైకాదశీనామవజ్యేయంధర్మకాంక్షిభిః । ఉదయాత్ప్రా
 జ్ఞుహూతేనవ్యాపిన్వైకాదశీయదా । సంయుక్తైకాదశీ నామవజ్జ

యేధమేవద్ధమే । అవిత్యోదయవేళాయాం ఆరభ్యాచష్టినాడికా ।
సంకీర్ణైకాదశీనామ త్యాజ్యాధిగణకభలేఘ్నైరితి । సత్రపాత్రప్రవృ
ద్ధ్యథాం ద్వాదశ్యాముపవాసయేత్ । తత్రక్రతుశతసంఖ్యం త్రయోద
శ్యాంతుపారణమితి । యద్యపిపూర్వత్రవేధవాక్యే సాధకంతుఘటికా
త్రయమిత్యుక్తం । అత్రతుసందిగ్ధకవాక్యే త్రిఘటికేత్యుక్తం । తథాపి
నైతావతావైషమ్యేన విరోధశ్చంకనీయః । శాస్త్రద్వయస్యాపి దశమి
వేధత్యాగపరత్వాత్ ॥ ॥ తదేవసామాన్యవిశేషాభ్యాం ప్రతివేధ
త్వా దరుణోదయస్యవిద్యైకాదశీ వైష్ణవేనత్యాజ్యా । యస్తుయోగసంజ్ఞ
కశ్చతుర్థోవేధస్తస్య త్యాజ్యత్వవిధానిద్ధం । అరుణోదయవేధాపి
యదాత్యజ్యతే తదాకిముచక్తవ్యం । సూర్యోదయవేధాత్తవచనంచ
కణ్వేనోక్తంపూర్వముదాహృతం । యాతుచతుర్విధవేధారహితా శుద్ధ
కాదశీపాద్వివిధా । ఆధిక్యేనయక్తాశ్చప్రసాదాచ । ఆధిక్యంచత్రివిధం
ఏకాదశ్యాధిక్యం ద్వాదశ్యాధిక్య ముభయధిక్యంచేతి । త్రిష్వప్యేతేషు
పక్షేష్వరుణోదయ మారభ్యప్రవృత్తాం శుద్ధానుష్ఠేకాదశీం పరిత్యజ్య
పరేష్వరుపవాసకతకవ్యః ॥ ॥ తత్రైకాదశ్యాధిక్యే నారదఆహ ।
సంపూర్ణైకాదశీయత్ర ద్వాదశ్యాంవృద్ధిగామినీ । ద్వాదశ్యాంలంఘ
నంకార్యం త్రయోదశ్యాంతుపారణమితి । స్తృప్త్యంతరేపి ఏకాదశీయ
దాపూణాంపరతఃపునరేవసాంఖ్యంక్రతుశతసంఖ్యం త్రయోదశ్యాం
తుపారణమితి । విష్ణురహస్యే । ఏకాదశీకళాప్రాప్తయేనద్వాదశ్యహా
షితా । తుల్యంక్రతుశతేనస్యా త్రయోదశ్యాంతుపారణమితి । ద్వాద
శ్యాధిక్యేవ్యాసఆహ । ఏకాదశీయదాలుప్తాపరతోద్వాదశీభవేత్ । ఉహ
యోద్వాదశీతత్ర యదిచ్ఛేత్పరమాంగతిమితి । ఉభయధిక్యేతుగురురా
హ । సంపూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరేవసా । తత్రోపోష్యాద్వి
తీయాతు పరతోద్వాదశీయది । సంపూర్ణైకాదశీయత్ర ప్రభాతేపునరే
వసా । సర్వైరేవోత్తరాకార్యా పరతోద్వాదశీయదీతి । స్తృప్త్యంత
రేపి । ఏకాదశీభవేత్పుణాం పరతోద్వాదశీయది । ఏకాదశీంపరిత్యజ్య
ద్వాదశీంసముపాసయేదితి । ఉభయత్రాధిక్యరహితాయాం శుద్ధాయాం
నకోపిసంజేహూస్తి ॥ ఇతి వైష్ణవదీక్షాయుక్తానా మేకాదశీనివాసము ॥

{ అథ శ్రౌతస్తోతకపర్యవసితానాంపాంచరాత్రాది
దీక్షారహితానామేకాదశీనిణ్ణీయతే. }

అరుణోదయవేదేవైష్ణవవిషయత్వేనవ్యవస్థితే సత్కృత్యయవేదఃస్తోత్ర
తానుస్థాయి విషయత్వేనపరిశిష్యతే. అతవస్త్యతే. అతివేధామహా
వేధాయేవేధాస్తిథిషస్త్యతాః । సర్వేష్యవేధావిజ్ఞేయా వేధస్సూర్యో
దయోగుతత్తి । ఎవంచసూర్యోదయవేధమపేత్యవీకాదశీద్విధాభిద్యతే ।
శుద్ధావిద్ధాచేతిత్రప్రశుద్ధాయాఃపూర్వవచ్చతు ర్విధ్యంభవతిఎకాదశా
ధిక్యం ద్వాదశ్యాధిక్యముభయాధిక్య మనుభయాధిక్యంచేతి । ఎవంచిద్ధా
యామపి చత్వారోభేదాఉన్నేయాః । శుద్ధాయామేకా దశ్యాధిక్యేద్వ
యోస్తిథ్యోవిద్ధాయామేకాదశ్యాధిక్యేచద్వయో స్తిథ్యోరుపవాసయో
గ్యత్వమాహ బృహద్వసిష్ఠః । సంపూజైకాదశీయత్రప్రభాతేపునరే
వసా । లుప్యతేద్వాదశీతస్తి స్తుపవాసకథంభవేత్ । ఉపోష్యేద్యేతిథీ
తత్రవిష్ణుప్రీణనతత్పరై రితి ॥ ॥ ఉభయోరధికారిభేదేనవ్యవస్థా స్తంద
పురాణేదర్శితా । ప్రథమేహనిసంపూజాకా వ్యాప్తామౌర్యాత్రసంయు
తా । ద్వాదశ్యాంచతదాతాద్య గృశ్యతేపునరేవచ । పూర్వాకార్యా
గృహస్థైస్తుయతిభిశ్చోత్తరావిభోగ్గతి । ఎతచ్చవరేద్యద్వాదశ్యభావవి
షయం । తథాచస్త్యత్యంతరే । పునఃప్రభాతసమయేఘటికై కాదశీభ
వేత్ । తత్రోపవాసోవిహితశ్చతుర్థాశ్రమవాసినాం । విధవాయాశ్చ
తత్రైవవరతోద్వాదశీనచేదితి । గారుడపురాణే । పునఃప్రభాతసమయే
ఘటికై కాయదాభవేత్ । తత్రోపవాసోవిహితోవనస్థస్యయతేస్తథా ।
విధవాయాశ్చతత్రైవ వరతోద్వాదశీనచేదితి । పురాణాంతరే । ఎకాద
శీయదాపూజాకాపరతఃపునరేవసా । పున్యాంక్రతుశతస్యోక్తంత్రయో
దశ్యాంతుపారణమితిఎవమేకాదశ్యాధిక్యవక్ష్యేగృహీయత్యోప్యకవస్థావి
హితా ॥ ॥ ద్వాదశ్యాధిక్యేతు పూర్వేద్యురుపవాసమాహ నారదః ।
నచేదేకాదశీవిష్ణుద్వాదశీపరతఃస్థితా । ఉపోష్యైకాదశీతత్ర యది
శ్చేత్ప్రమంపదమితి । సాగ్రందేపి । శుద్ధాయదాసమాహీనా సమా
హీనాధికోత్తరా । ఎకాదశ్యాముపసన్నేన్నశుద్ధాంవైష్ణవీమపి । దశమ

వేధరహితా విశుద్ధైకాదశీయదా । పరేద్యురుదయామాధ్వకంనా స్తికిం
తూదయేనమా । తతోన్యూనావాద్వయోరపి పక్షయోద్వాకదశీపరేద్యు
రుదయే సమాన్యూనాధికాభవతి । తత్రసర్వత్రైకాదశ్యపోష్యా నతు
శుద్ధాంవైష్ణవీం ద్వాదశీముపవసేదిత్యథః॥ ॥ ఎవంసతిప్రకృతేద్వా
దశ్యాధిక్యేపి ఏకాదశీసామ్యన్యూనయోరనయోరస్యతరత్వా త్ప్రథమో
పోష్యేత్యుక్తం । ఉభయాధిక్యేపరేద్యురుపవాసో గారుడపురాణేవస్థి
తః । సంపూజ్ఞైకాదశీయత్రప్రభాతేపునరేవసా । తత్రోపోష్యాప
రాపుణ్యా పరతోద్వాదశీయదీతి । పరాపూపురాణేపి । ఏకాదశీవిష్ణునా
చేద్వాదశీపరతఃస్థితా । ఉపోష్యాద్వాదశీతత్రయదిచ్ఛేత్పరమంపదమితి ।
స్మృత్యంతరేపి । సంపూజ్ఞైకాదశీయత్రప్రభాతేపునరేవసా । వైష్ణవీ
చేత్త్రయోదశ్యాంఘటికైకాపిదృశ్యతే । గృహస్థోపిపరాంతుర్యా త్పూ
ర్వాంసోపవసేత్తదా । పూణాశ్యేకాదశీత్యాజ్యా వధాతేద్వితయం
యదేతి । ఎవమేకైకాధిక్యేద్వితయాధిక్యేపి నిర్ణయోదర్శితః । అనభ
యాధిక్యేనాస్తిసందేహ ఇతిశుద్ధాయాం చత్వారోవ్యవస్థాః.

విద్వైకాదశీనిర్ణయః.

అభవిద్ధాయాం చత్వారోవ్యవస్థాప్యంతే । తత్రాశ్యేకాదశ్యాధిక్యే
పూర్వవద్దృహి యత్యోన్యైవస్థాద్రిష్టవ్యా । తథాప్రచేతాః । ఏకాద
శీవిద్వద్ధాచేచ్ఛుక్తేకృష్ణేవిశేషతః । ఉత్తరాంతుయతిఃకుర్యా త్పూర్వా
ముపవసేద్దృహితి । నచైతద్వచనంశుద్ధాధిక్యేపూర్వవద్దృహి యత్యో
శ్చరితాథకమితిశంకనీయం । బాధకాభావేన విద్ధాధిక్యేపి తద్వచనప్ర
వృత్తేః నివర్తయితుమశక్యత్వాత్ । ద్వాదశ్యాధిక్యేపరేద్యురుపవాసః ।
తదాహవ్యాసః । ఏకాదశీయదాలుప్తాపరతోద్వాదశీభవేత్ । ఉపోష్యా
ద్వాదశీతత్రయదిచ్ఛేత్పరమాంగతిమితి । లుప్తాఅదాదశమీమిశ్రితత్వా
త్పరతోవృద్ధభావాచ్చక్షయంగతేతియావత్ । ఉభయాధిక్యేపిపరేద్యు
రేవోపవాసః । తమక్తంభవిష్యత్పురాణే । ఏకాదశీందిశాయక్తాం వర్ధ
మానేవివర్జయేత్ । క్షయమాగన్ధిలేసోమేకుర్వీతదశమీయుతామితి॥
ఉభయాధిక్యేతునైవాస్తిసందేహః । కోట్యంతరాభావాత్ । నచవిద్వత్వా

దస్తిసంజేహాభివాచ్యం | సతికొట్టంతరేవిధ్ధాయాశ్చోపాదేయత్వాత్ |
 తథాచవిష్ణురహస్యం | ఎకాదశీభవేత్కాచి ద్దశమ్యాదూషితాతిధిః |
 వృద్ధిపక్షేభవేద్దోషః త్తయపక్షేతుపుణ్యదేతి | ఇతివిధ్ధాభేదా వ్యవస్థా
 పితాః || || తత్రశుద్ధవిధ్ధయో రుభయోరప్యేష నిణాయసంగ్రహః |
 ఎకాదశీద్వాదశ్యోరుభయోరపి వృద్ధాపరేద్యురుపవాసః | ద్వయోరప్య
 వృద్ధాపూర్వేద్యుః | ఎకాదశీమాత్రవృద్ధా గృహీయత్యోవ్యవస్థా | పూ
 ర్వేద్యుః గృహస్థస్య ఉత్తరేద్యుర్యతేః | ద్వాదశీమాత్రవృద్ధా శుద్ధాయాం
 సర్వేషాంపూర్వేద్యుః విధ్ధాయాంపరేద్యురితి | తదేవంశాస్త్రార్థేవ్య
 వస్థితేనతి యావంతిమునివాక్యాని విధాయకాని నిషేధకానివాతాని స
 రాస్యశియతోక్తనిణాయా విరోధేనవ్యవస్థావసీయాని | తంచవ్యవస్థావ
 కప్రకారందర్శయామః || || స్కందపురాణే | ప్రతిపత్ప్రీముఖాస్సర్వా
 ఉదయాదుదయా ద్రవేః | సంపూర్ణాకాశితివిఖ్యాతా హరివాసరవజీ
 తాభితి | హరివాసరేతుసంపూర్ణాకాశ్యం ప్రకారాంతరేణోక్తం | ఉద
 యాతాప్రీగ్యదావిప్ర ముహూతేద్వయసంయుతా | సంపూర్ణాకా
 దశజేయా తత్రైవోపపన్నేద్దహీతి | భవిష్యత్పురాణేషి | ఆదిత్యోద
 యవేళాయాం ప్రాజ్ఞమూతేద్వయాన్వితా | ఎకాదశీతుసంపూర్ణా
 విధ్ధాసాపరీతితేతి | తదేతద్వచనద్వయ మరుణోదయోపజీవనేనప్రవృ
 త్తత్వా దై వ్యస్థవవిషయం | దశమీవేధనిందకాని వచనాని ద్వివిధాన్య
 వలభ్యంతే | తత్రకానిచిదరుణోదయవాదేనప్రవృత్తాని | తథాభవిష్యో
 త్తగపురాణే | అరుణోదయకాలేచ దశమీయదిదృశ్యతే | తత్రైవైకాద
 శీకార్యాధమకామాథకాశనీతి | కౌత్సః | అరుణోదయవేళాయాం
 విధ్ధాకాచిమహోషితా | తస్మాంఘత్రశతంనష్టం తస్మాత్తాంపరివజయే
 దితి | ఎతాదృశానిసర్వాణివైష్ణవవిషయాణిద్రష్టవాని || || అరుణో
 దయానువాదమంశరేణ దశమీవిధ్ధానిందకాని వచనాన్యవలభ్యంతే |
 తద్యథా | నారదః | దశమ్యుగతాయత్రీతిధిరేకాదశీభవేత్ | తత్రా
 పశ్యునినాశశ్చవశ్యోనరకప్రవేశేదితి || బ్రహ్మవై వతే | దశమీశేషసం
 యుక్తాయఃకరోతివిమూఢధీః | ఎకాదశీఫలంసస్యా తస్యద్వాదశవా
 షికామితి | విష్ణురహస్యే | దశమీశేషసంయుక్తాం ఉపోష్మ్యేకాదశీంకిల |

సంవత్సరకృతేనేహ సరోధమేకముచ్యత ఇతి । ఈదృశానిసర్వాణ్యరు
ణోదయ సూర్యోదయవేధద్వయ సామాన్యేనప్రవృత్తత్వా దైవజ్ఞవస్తా
తోభయవిషయాణి । తత్రైవైష్ణవవిషయే నిరంకుశంప్రవతేతి । స్వా
తేవిషయే తూభయాధిక్యే ద్వాదశ్యాధిక్యేచ సర్వపురుషవిషయాణి
ఏకాదశ్యాధిక్యేతు యతిమాత్రవిషయాణి ద్రష్టవ్యాని ।

విద్ధాప్యేకాదశీగ్రాహ్యః

దశమీవిద్ధాప్యనుజ్ఞాపకానికానిచిద్వచనాన్యవలభ్యంతే । తద్యథా ।
స్కందపురాణే । త్రయోదశ్యాంనలభ్యేతద్వాదశీయదికించన । ఉపోమ్యై
కాదశీతత్రదశమీమిశ్రితాపివేతి । స్మృత్యంతరే ॥ ఉపోమ్యైకాదశీమిత్ర
ద్వాదశీసభవేద్యది । దశమ్యాపివిమిశ్రైవవీకాదశ్యేవధర్మకృదితి । బృ
హద్వసీష్ఠః । ద్వాదశీస్వల్పచల్పపియదినస్యాత్పరేహని । దశమీమిశ్రితా
కార్యామహాపాతకనాశినితి । ఋష్యశృంగః । ఏకాదశీనలభ్యేత సకలా
ద్వాదశీభవేత్ । ఉపోమ్యాదశమీవిద్ధా ఋషిరుద్దలకోబ్రవీదితి । పురీ
తోపి । త్రయోదశ్యాంయదానస్యా ద్వాదశీఘటికాద్వయం । దశమ్యై
కాదశీవిద్ధానైవోపోమ్యానదాతిథిరితి । ఏతాదృశానిసర్వాణ్యభయాధి
క్యేసర్వపురుషవిషయాణి । ఏకాదశ్యాధిక్యేతుగృహస్థమాత్రవిషయాణి
ద్రష్టవ్యాని ॥ ॥ సత్వేతానివైష్ణవవిషయాణి । వైష్ణవప్రకరణేషావిద్ధా
భ్యనుజ్ఞాయా అదశేనాత్ ॥ సంపూర్ణైకాదశీ పరిత్యాగవిషయాణి
కానిచిద్వచనాన్యవలభ్యంతే । తద్యథాస్కందపురాణే । ఏకాదశీభా
త్పూర్ణావరతో ద్వాదశీయది । తదాప్యైకాదశీంత్యక్త్వా ద్వాదశీంస
ముపోషయేదితి । కాళికాపురాణే । ఏకాదశీయదాపూర్ణావరతో
ద్వాదశీభవేత్ । ఉపోమ్యాద్వాదశీతత్రతిథివృద్ధిప్రశస్యత ఇతి । గారుడపు
రాణేపి । పూర్ణాభవేద్యదాసంధాభద్రాచైవవిషయతే । తత్రోపో
మ్యాతుభద్రాస్యాతిథివృద్ధిప్రశస్యత ఇతి । ఈదృశానిసర్వాణ్యైవైష్ణవవి
షయాణి కానిచిద్వచనాన్యవలభ్యంతే । తదాహనారదః । యదిదైవా
త్తుసంసిద్ధ్యేదేకాదశ్యాంతిథిత్రయం । తత్రక్రతుశతం పుణ్యంద్వాదశీసార
ణేభవేదితి । కూర్మపురాణేపి । ద్విస్పృగేకాదశీయత్రతత్రసన్నిహితోహరిః

తామెనోపవసెత్కృతామో వైష్ణవతత్పరత్వతి | అత్రాద్యంతయో
దశశమిద్వాదశశ్చోర్ధ్వధ్య ఏకాదశీత్యేతా దృశంధినత్రయంయదా పా
ప్నోతితదాపరతో ద్వాదశీవృద్ధిరవృద్ధిశ్చేత్యభయంసంభవతి | తత్రయ
ద్యవృద్ధిస్తదాయతోక్తదినత్రయముపోష్యం | తదుక్తంపురాణాంతరే |
దినత్రయస్యతేజోహో పోష్యా దశమియుతా | సైవోపోష్యాయదాపు
ణ్యాపరతశ్చత్రయోదశీతి || || ద్వాదశీవృద్ధావేకాదశీయదాలుప్తేత్య
నేన వ్యాసవచనేన పరేద్యురుపవాస ఇతిపూర్వమేవ నిజీతం | య
దాత్వాద్యంతయో రేకాదశీ త్రయోదశ్యామధ్యే ద్వాదశీత్యేతా దృ
శంధినత్రయంతదా నారదేనస్యతే | ఏకాదశీద్వాదశీచ రాత్రిశే
షేత్రయోదశీ | తత్రక్రతుశతంపుణ్యంత్రయో దశ్యాంతుపారణం | ఏకా
దశీద్వాదశీచరాత్రిశేషేత్రయోదశీ | త్రిస్పృశీనామసా ప్రిక్తబ్రహ్మ
హత్యాంశ్యపోహతీతి | తదేశదై వైష్ణవవిషయంద్రష్టవ్యం || || గృహ
సేతుతన్నిషిద్ధం | తథాచకూర్కపురాణే | ఏకాదశీద్వాదశీచరాత్రిశేష
త్రయోదశీ | ఉపవాసంనకువీతపుత్రపాత్ర సమన్వితఇతి | పద్మపురా
ణేపి | ఏకాదశీద్వాదశీచరాత్రిశేషత్రయోదశీ | త్రిహస్త్వక్తదహూ
రాత్రంనోపోష్యంతస్సతాధిభిరితి | యత్తుఋష్యశృంగేణోక్తం | అవి
ద్ధానినిషేధైశ్చనలభ్యంలేదినానితు | ముహూర్తైఃపంచభివిద్ధాగ్రా
హ్యైచై కాదశీతిధిః | తదధరాత్రవిద్ధా నిదినాన్యపవసెద్బుధిః | పూ
ర్వవిద్ధానకర్తవ్యావ్యక్తైకాదశ్యథాప్తమి | ఏకాదశీంతుకువీత త్రీయ
తేద్వాదశీయదీతి || || అత్రనిషేధోయతివిషయః | విధిగృహస్థవిష
యః | వేదభావమశ్వేనహయత్వశంకామా భూదితిపంచభిముహూ
ర్తైరిత్యుక్తం | తదేవంనానా విధవచనస్య వ్యవస్థావనప్రకారోవ్య
త్పాదితః | అనయావ్యవ్యత్యామందబుద్ధిరపివ్యవస్థావయితుంశకోపైత్యేవ ||
ఇత్యుపవాసతిధినిరూపితా-

ఏకాదశ్యుపవాసాధికారిణః.

ఆధాధికారీనిరూప్యతే | అత్రనారదః | అష్టాష్టాదధికోమత్యోక్
హ్యపూర్ణాణాశీతిహయనః | భుక్తియోమానవోమోహాదేకాదశ్యాంస
పాపకృదితి | కాత్యాయనోపి | అష్టపమాధికోమత్యోక్ హ్యపూర్ణా

శీతవత్సరః । ఏకాదశ్యాముపసన్నైతత్తుయోరుభయోరపి॥ ॥ గృహస్థ
 స్యతుశ్చైకాదశ్యామేవసత్త్యోపవాసః । తథాచకూర్మపురాణే । ఏకాద
 శ్యాంసంభుంచీతపత్తుయోరుభయోరపి । వసన్తయతిధమోఽయంశుక్లామేవ
 సదాగృహీతి । స్కందపురాణే । ఏకాదశ్యాంసంభుం జీతపత్తుయోరుభ
 యోరపి । వానప్రస్థాయతిశ్చైవశుక్లామేవసదాగృహీతి । భవిష్యత్తరే
 పి । ఏకాదశ్యాంసంభుంచీతపత్తుయోరుభయోరపి । బ్రహ్మచారిచనారిచశు
 క్లామేవసదాగృహీతి ॥ నారివిధవా । తస్యావసయతిధమఃత్వాత్ ॥
 ॥ ॥ పతివత్యాస్తూషవాసంనిషేధతివిష్ణుః । పత్యౌజీవతియానారి ఉపో
 వ్యవ్రతమాచరేత్ । ఆయుష్యంహరతేభతుః సరకంచైవగచ్ఛతి । మ
 నుః । నాస్తీస్త్రీణాంపుభగ్యజ్ఞోనవ్రతంనాప్యపోషణం । పతిశుశ్రూష
 ణాదేవ తాసాంపుభ్యంవిధీయతేతి । మార్కండేయః । నారీఖల్వన
 నుజ్ఞాతా భత్యాపిత్రాసుతేనవా । నిష్ఫలంతుభవేత్తస్యాయత్కరోతి
 వ్రతాదికమితి । ఆదిశబ్దాద్వస్త్రాలంకారగంధధూపాదీ నాముపసంగ్ర
 హః । తదాహమనుః । పుష్పాలంకారవస్త్రాణిగంధ ధూపాసులేపన
 మితి॥ ॥ పత్న్యరనుమత్యాపత్నీ వ్రతాదివృద్ధికారిణీభవతి । తదాహ
 కాత్యాయనః । భార్యభతుకర్తృతేనైవ వ్రతాదీన్యాచరేత్సదేతి । శుక్లా
 మేవసదాగృహీత్యేవకారః కృష్ణైకాదశ్యాముపవాసనిషేధవరః॥ ॥
 కూర్మపురాణే । సంక్రాంత్యాంకృష్ణపక్షేచరవిశుక్రదినైతథా । ఏకాద
 శ్యాంసంభుంచీత ఉపవాసంచపారణమితి । గౌతమోపి । ఆదిత్యేహనిసం
 క్రాంత్యామసితైకాదశీషుచ । వ్యతీపాతేకృతేశాన్ధేవుత్రీ నోపవసేద్ద్య
 హీతి॥ ॥ అత్రపుత్రవిశేషణంపుత్రవతోవిశేషప్రదర్శనార్థం । తథా
 చపద్మపురాణం । సంక్రాంత్యాముపవాసేన పారణేనయధిష్ఠిర । ఏకా
 దశ్యాంచకృష్ణాయాంజ్యేష్ఠపుత్రోవిసశ్యతి । నారదీయోపి । ఇందుతుయో
 కఃసంక్రాంతావేకాదశ్యసితేరవః । ఉపవాసంసంభుంచీతయ దిచ్ఛేత్సం
 తతింధృవామితి॥ ॥ అత్రసంక్రాంత్యాదిషూషవాసనిషేధః । సంక్రాం
 త్యాదిమిత్రకోనైకాదశీమిత్రకః । తథాచకాత్యాయనః । ఏకాదశీషు
 కృష్ణాసురవిసంక్రమణేతథా । చంద్రసూర్యోపరాగేచ నక్షత్రాత్పుత్ర
 వాన్యహీ । తత్ప్రియక్రొవవాసస్య నిషేధోయముదాహృతః । ప్రయా
 క్త్యంతరయ క్తస్యనిధికః నిషేధనిమితి । జైమినీరపి । తన్నమిత్రేవ

వాసస్యనిషేధోయముః శ్రుతః । నానుషంగకృతాగ్రహణ్యయత్నో
 నిఃశ్రయముపోషయతి । అయమథః । ఎకాదశ్యపవాసస్యనిత్యత్వాత్సం
 క్రాంత్యాద్యపవాసస్యకామ్యత్వాత్కామ్యపవాసనిషేధేన నిత్యో
 పవాసస్సిద్ధ్యతీతి సంక్రాంత్యాదినిమిత్తకోపవాసస్సంపత్తేనోక్తః । అ
 మావాస్యాద్వాదశీచ సంక్రాంతిశ్చనిశేషతః । ఎతాఃప్రశస్తాస్తథియో
 భానువారస్తథైవచ । అతస్మాన్సంజపోహామోదేవతానాంచ పూజ
 నం । ఉపవాసస్తథాదానమేకైకంపావనంస్తుతమితి । గృహస్థస్య శు
 క్లా యామెవోపవాసఇత్యుక్తం । నైమిత్తికామ్యాపవాసాతు కృష్ణా
 యామసి ॥ ॥ తత్రనైమిత్తికంస్తుత్యంతరేవత్యతే । శయనీబోధినీమ
 థ్యయాకృష్ణైకాదశీభవేత్ । నైవోపోష్యాగృహస్థేన నాన్యా కృష్ణాక
 దాచనైతి । కామ్యస్తుసంపదపురాణేపి । పితౄణాం గతిమన్విచ్ఛేత్కృ
 ష్ణాయాంసముపోషయేదితి ॥ సనత్కుమారః । భానువారేణ సంయుక్తా
 కృష్ణాసంక్రాంతిసంయుతా । ఎకాదశీనదోపోష్యాసర్వ సంపత్కరీతిధి
 రితి । మత్స్యపురాణేపి । ఏకాదశ్యాంతుకృష్ణాయాముపోష్య విధిఃసమరః ।
 పుత్రతానాయుస్సమృద్ధించ సాయజ్యంచసమృచ్ఛతీతి । దినత్రయేపుత్రవ
 శోగృహస్థస్థాపవాసోనిషిద్ధః । తథాచపితామహః । ఎకాదశ్యాందినతు
 య ఉపవాసంకరోతియః । తస్యపుత్రావినశ్యంతిమఖాయాంపిండ వో
 యథేతి । మత్స్యపురాణేపి దినత్రయేకైకం సంక్రాంతాగ్రహణే చంద్ర
 సూర్యయోః । ఉపవాసంసకువీతపుత్రపౌత్రసముత్పత్తి ॥ ॥ దినక్ష
 యలక్షణంపద్మపురాణే । ద్వౌతిత్యంతావేక వారేయస్తిన్నస్యా దినక్ష
 యఇతి । వసిష్ఠోపి । ఎకస్త్రిన్సావనైత్వహితిధీనాంత్రితయంయథా । తదాది
 నక్షయఃపోక్తస్తత్రసాహస్రకంఘలమితి । ఘలమత్రోపవాసవ్యతిరీక్తదా
 నాదిదన్యండ్రప్రవ్యం । ఉపవాసస్యనిషిద్ధత్వాత్ ॥ ॥ ఈదృశేవిషయే
 కింకతకవ్యమిత్యాకాంతాయాం వాయువారాణేవత్యతే । ఉపవాసనిషి
 ద్ధైకుభత్యంకించిత్యక్తికల్పయేత్ । నదూష్యత్యప వాసోత్ర ఉపవాసఫ
 లంలభేత్ । నక్తంహవిష్యాన్నమనోదనం వాఫలంతిలాః క్షీర మథాంబు
 వాద్యం । యత్పంచగవ్యంయదివాపివాయఃప్రశస్తమత్రోత్తరముత్తరం
 చైతి । ఉపవాసాసనమైవస్త్వేకభక్తాదీనికుర్యాత్ । తథాచస్తుతిః ॥

ఉపవాసాశక్తానాం.

ఉపవాసేత్వశక్తానామశీతేరూర్ధ్వజీవినాం | ఎకభక్తాదికంకార్యమా
హబోధాయనోమునిరితి | మాకం డేయోఽపి | ఎకభక్తైననక్తైన తథై వాయా
చి తెనచ | ఉపవాసేనదానేననిద్వాదశికోభవేదితి | కూమకపురాణేపి |
ఎకభక్తైననక్తైనక్షీణవృద్ధాతురాక్షిపేత్ | సాత్వికామేద్ద్వాదశీంతుఉపవా
సప్రతేనచేతి | స్త్రుత్యంతరేపి | ఎకభక్తైననక్తైనబాలవృద్ధాతురాక్షిపేత్ |
వయోమూలంఘలంవాపిననిద్వాదశికోభవేదితి | భవిష్యత్పురాణేఽపి |
ఎకాదశ్యాముపవాసేనక్తంవాపినమాచరేదితి | నిత్యకామ్యయోరశక్తా
స్తుప్రతినిధిభిప్రవృత్తంకారయేయుః | తథాచవిష్ణురహస్యే | అసామర్థ్యే శ
రీరస్యప్రతేచనమువస్థితే | కారయేద్ధమ్కపత్నీంవాపుత్రంవావినయాన్వి
తమితాపై రీనసిః | భార్యాభర్తుప్రవృత్తంకుర్యాత్ భార్యయాశ్చపతిప్రక
తం | అసామర్థ్యేవరస్తాభ్యాంప్రతభంగోనజాయత ఇతి | స్కందపురాణే |
పుత్రంవావినయోపేతంభగినీంభ్రాతరంతథా | ఎషామబావపవాన్యం
బ్రాహ్మణంవినియోజయేత్ | భ్రాతరంభగినీంశిష్యంబ్రాహ్మణందక్షిణా
దిదిరితి | స్త్రుత్యంతరేపి | పితృమాతృపతిభ్రాతృశ్వశ్రూగుర్వాదిభూభు
జాం | అద్యష్టాథకముపోషిత్యాస్వయంచభుభాగ్యవేత్ | కాత్యాయనః |
పితృమాతృస్వస్రుభ్రాతృగుర్వర్థైచవిశేషతః | ఉపవాసంప్రకుర్వాణః
పుణ్యంక్రతుఫలంభేత్ | దక్షిణానాత్రదాతవ్యా శుశ్రూషావిహితా
చసా ||

అన్యోద్దేశ్యకోపవాస్తః,

సారీచపతిముద్దిశ్యఏకాదశ్యాముపోషితా | పుణ్యంక్రతుశతం | పాపా
ముకనయః పారదర్శన ఇతి | ఉపవాసఫలంతస్యాఃపతిః | ప్రాప్తోత్త్యసంశ
యః | కైరాజ్యార్థేక్షత్రియార్థేవాచై | కాదశ్యాముపోషితః | పురోధాఃక్షత్రి
యైస్సార్థంఘలంప్రాప్తోతినిశ్చితం | మాతామహాదీనుద్దిశ్యఏకాదశ్యాము
పోషణే | కృతేతుతేపలంతత్రసమగ్రంఘలమాప్నయః | కర్తాదశగు
ణంపుణ్యంప్రాప్తోత్త్యత్రసంశయః | యముద్దిశ్యకృతంసోపిసంపూర్ణ
ఫలమాప్నయాదితి || || ప్రతినిధౌకశ్చిద్విశేషఃస్తర్యతే | కాశ్యేప్రతినిధి
రాష్ట్రస్థిత్యైవై ముక్తికవనః | కాశ్యేభ్యవక్రమాహుర్వకం కచిత్ప్ర

కృతింవిదురితి | అయష ధృః | నిత్యంనైమిత్తికంచప్రతినీధినాఘృజక్రమ్య
కారయేత్ | కామ్యంతుస్వసామధ్యంపరిత్యక్త్య స్వయమేవోపక్రమ్యకు
ర్యాత్ | అసామర్థ్యేఉపక్రమాదూర్ధ్వంప్రతినీధినాపితత్కారయేత్ ||

|| ఉపవాసాకరణేప్రాయశ్చిత్తంస్తర్యతే | అష్టమ్యాంచచతుర్దశ్యా
న్దివాభ్యుక్త్యేంద్రజంబరేత్ | ఏకాదశ్యాన్దివారాత్రానక్తంచైవతు
వర్వణీతి | స్మృత్యంతరే | అర్కేవర్వద్వయేరాత్రావతుర్దశ్యష్టమీదివా
ఏకాదశ్యామహార త్రంభుక్త్యాచాంద్రాయణంచరేదితి ||

కామ్యోపవాసక్రమః,

అథ కామ్యోపవాసక్రమః || అత్రాంగిరాః | సాయమాద్యంతయోర
హృషీసాయంప్రాతశ్చనుద్యమే | ఉపవాసఫలంప్రేక్షుజ్జహన్మద్యుక్త
చతుష్టయమితి | దేవలః | దశమ్యామేకభక్తస్తుమాంసమైథునవజ్జాతః |
ఏకాదశ్యాముపవసేత్పక్షయోరుభయోరపి | దేవతాస్తస్యతుష్యంతికా
మితంచైవసిద్ధ్యతీతి || బృహస్పతిరపి | దివానిద్రాంపరాన్నంచపున
స్థోజనమైథునే | త్రౌద్రకాన్యామిషంత్రైలంద్వాదశ్యామష్టవజ్జాయేది
తి | కూర్మకపురాణే | కాంస్యంమాంసం మసూరాంశ్చచణకానోర
దూషకాః | శాకంమధువరాన్నంచత్యజేదపవనకస్త్రియమితి | స్మృ
త్యంతరేపి | శాకంమాంసం మసూరాంశ్చపునస్థోజనమైథునే | ద్యూతం
ఘద్యాంబుపానంచదశమ్యాంవైష్ణవస్త్వజేదితి | విష్ణుధర్మోత్తరే | అసం
భాష్యాన్విసంభాష్యతులస్యతసికాదశం | అమలక్యాఃఫలంవాపిపారణే
ప్రాశ్యశుద్ధ్యతి | అసకృజ్జలపానంచదివాస్వాపంచమైథునం | తాంబూ
లచర్వణంమాంసంవజ్జాయేద్వృతవాసరణితి | వసిష్ఠః | ఉపవాసేతథా
శ్రాద్ధేనఖాదేద్దంతధావనం | దంతానాంకాష్టసంయోగోహంతినస్తకు
లాన్వితమితి || దంతధావనప్రాయశ్చిత్తంవిష్ణురహస్యే | శ్రాద్ధోపవా
సదివసేఖాదిత్వాదంతధావనం | గాయత్ర్యశితసంపూతమంబుప్రా
శ్యవిశుద్ధ్యతీతి | హారీతః | పతితపాషండనాస్తీక్యసంభాషణమన్యతాది
కముపవాసదినేవజ్జాయేదితి | కూర్మకపురాణే | బహిర్గ్రామాంత్య
జాన్సుతింపతితంచరజస్వలాం | నస్త్వశేన్నాపిభాషేతనైకేచ్ఛవ్రతవా
సరే | స్త్రిణాంతప్రేక్షణాత్సంగాతాభిస్సంకథనాదపి | నిత్యందతే

హృదయం నదా రేవృతు సంగమాదితి । విష్ణురహస్యే స్త్రుత్యా లోకస
గంధాదిస్వాదనం పరీతేనం । అన్నస్య వజ్రయత్నవం గ్రా సానాం
చాభికాంక్షణం । గాత్రాభ్యంగం శిరోభ్యంగంతాంబూజం చానులేప
నం । వ్రతస్థో వజ్రయత్నవం యజ్ఞాన్యత్ర నిరాకృతమితి । బ్రహ్మాండ
పురాణే । కాంస్యం మాంసం సురాంక్షౌద్రం లోహం వితథభాషణం ।
వాయూమంచ వ్రవాసంచ దీవాస్వాపంతథాంజనం । తిలపిష్టం మసూ
రాంశ్చ ద్వాదశై తాని వైష్ణవః । ద్వాదశ్యాం వజ్రయన్మిత్యం సర్వపాపైః
ప్రముచ్యత ఇతి ॥ ఏకాదశ్యాం శ్రాద్ధకర్తుర్భోజనవియః ॥ ఏకాదశ్యాం
శ్రాద్ధం కృత్వా హినభోక్తవ్యం । తదా హాకాత్యాయనకః । ఉపవాసో య
దానిత్యశ్చార్ధం నైమిత్తికం భవేత్ । ఉపవాసంతతః కుర్యాదాఘ్రియపి
త్యసేవితం । మాతాపిత్రోః క్షయప్రాప్తే భవేదేకాదశీయదా । అభ్యర్చ్య
పితృదేవాంశ్చ ఆజీఘ్రిప్తిత్యసేవితమితి । యత్తు వచనం । శార్ధం కృత్వా
తుయోవిప్రో నభుక్ష్యే పితృసేవితం । హవిదేవానగృహ్లాంతికవ్యంచ పిత
రస్తథేతి । తదేకాదశీవ్యతిరిక్తవిషయం । ఆఘ్రిణాపిభోజనకార్యం
సిద్ధతి । తస్యభోజనకార్యే విధానాత్ ॥

ఏకాదశీవ్రతానుష్ఠానక్రమః.

అయమిహ వ్రతానుష్ఠానక్రమః । వ్రథమందశమ్యామేకభక్తం క్ష
త్వానంతరందంతథావనం కుర్యాత్ । తథాచస్తర్యతే । దశమ్యామేకభు
గ్భూత్వా ఖాదయేద్దంతథావనమితి । తదనంతరందశమ్యాం రాత్రానియ
మగ్రహణం కుర్యాత్ । తదుక్తం బ్రహ్మవైవర్తే । ప్రాప్తిహరిదినే సవ్య
గ్విధాయనియమంసిశి । దశమ్యాముపవాసస్య వ్రథం కృత్వా దైవప్రసవప్రత
మితి ॥ ॥ నియమోనారదీయస్తర్యతే । అత్రోరలవణాస్సవేహవిష్యా
న్ననిషేవణాః । అవసితల్పశయనాః ప్రియాసంగ వివచితాశ్చితి । తత్త
ప్రాతరుత్థాయైకాదశ్యాం బాహ్యభ్యంతరశుద్ధివిదధ్యాత్ ॥ తత్ప్ర
కారస్తుతిః । శారీరమంతఃకరణోపహృతం వాచశ్చ విష్ణుభక్తగవాన శేషః । శ
మన్నయత్వా శుమమహశర్త పాపాదనంతే హృదిసన్నివిష్టే । అంతః
ద్ధిబహిష్కృద్ధిం శుద్ధోధమమయోచ్యతః । సకరోత్సవలెత్వస్త్రించుచిర
వాస్త్రిసర్వదా । బాహ్యవహుతానసఖే । బౌద్ధాంశ్చ భగవానః । శ

మంనయత్వసంతాత్తా విష్ణుశ్చేతసిసంస్థిత ఇతి || అనంతరం వ్రతసంక
 ల్పంకుగ్యత్ | తదుక్తం వరాహపురాణే | గృహీత్వాదుంబరంపాత్రం
 వారిపూర్ణముదబ్జుఖః | ఉపవాసంతుగృహీతా యద్యద్వా సంకల్పయే
 ద్బుధ ఇతి | ఔదుంబరంతామ్రపాత్రం | సంకల్పమంత్రమాహవిష్ణుః | ఏ
 కాదశ్యాంనిరాహురస్థిత్వాహమవరేహని | భోక్త్యైమిపుంజరీకాక్షశ
 రణంమెభవాచ్యుత | ఇత్యుచ్చార్యతతోవిద్వాన్సుష్పాంజలి మథార్పయే
 దితి | అనంతరంతత్పత్రగతంబలంపిబేత్ | తదాహకాత్యాయనః | అ
 మ్మాక్షరేణమంత్రేణత్రిజకప్తేనాభిమంత్రితం | ఉపవాసఫలప్రేక్ష్యపిబే
 త్పత్రగతంబలమితి || విధేకాదశ్యుపవాసేరాత్రాసంకల్పః | తథా
 చనారదీయే | విధోపవాసేనశ్చంస్తుదినంత్యక్త్వాసమాహితః | రాత్రౌ
 సంపూజయేద్విష్ణుం సంకల్పంతుతథాచరేదితి | మధ్యాహ్నాదు పరిదశ
 మీయక్తాచేదకాదశీ తస్యాంమధ్యాహ్నస్యోపరిసంకల్పః | తథాచస్త్ర
 తిః | దశమ్యాస్సంగదోషే గుణ్యద్యరాత్రాత్పరేహని | వజ్రయేచ్ఛతరో
 యామాన్ సంకల్పాచకనయోస్తథేతి || ఏకాదశ్యాంచేవస్యోపరిపు
 వ్యమంటపంకారయేత్ | తదుక్తంబ్రహ్మపురాణే | ఏకాదశ్యాంశుభేవ
 త్సేనిరాహురస్సమాహితః | నానాపుష్పైర్మునిశ్చేష్ట విచిత్రంపుష్పమం
 టపం | కృత్వాహవరణంపశ్చాజ్ఞాగరం కారయేన్మిశీతి || తస్మిన్మంట
 పేదేవమచయేత్ | తదుక్తంబ్రహ్మపురాణే | ఏకాదశ్యాంశుభేవక్షే
 నిరాహురస్సమాహితః | స్నాత్వాసంస్కారానేన సోపవాసోజితేంద్రి
 యః | సంపూజ్యవిధివద్విష్ణుంశ్రద్ధయానుసమాహితః | పుష్పైర్గంధై
 స్తథాధూపైర్దేవైర్వైశ్వద్యకైఃపరైః | ఉపచారైర్బహువిధైర్జ
 నుషాణామప్రదక్షిణైః | స్తోత్రైర్నానా విధైర్దికవైర్గీత వాద్యై
 ర్మణోహుతైః | దండనాన్పిపాతైశ్చజయశ్చైస్తథోత్తమైః | ఏవం
 సంపూజ్యవిధివద్రాత్రాకృత్వావ్రజాగరం | యతిశిష్టోపరంస్థానం
 రోనాస్త్యత్రసంశయ ఇతి || ద్వాదశ్యాంకతవ్యమాహకాత్యాయనః | పాత్రస్సా
 న్నత్యాహరింపూజ్యఉపవాసంసమాపయేత్ | అజ్ఞా
 నతిమిరాంధస్యవ్రతేనానేనకేశవ | వ్రతీదనుముఖోనాథజ్ఞానదృష్టివదో

భవ । మంత్రంజపిత్యాహరయేనివేద్యోపోషణంప్రతి । ద్వాదశ్యాంపార
ణంకుర్యాద్వజ్ఞయి త్వాహ్మ్యుపోదకమితి॥

అశుచికాలఎకాదశీ.

సూతకాదాతుదానార్చనరహితముపవాసంశుర్యాత్ । తదుక్తం
కూషపురాణే । కామ్యోపవాసేప్రకాంతే త్వంతరామృతసూతకే ।
తత్రకామ్యవ్రతంకుర్యాద్దానార్చనవివజితమితి । వరాహపురాణేపి ।
సూతకేచనరఃస్నాత్వా ప్రణమ్యచునసాహరిం । ఎకాదశ్యాంనభుంజీత
వ్రతమేవంనలుప్యతే । మృతకేపినభుంజీతఎకాదశ్యాంతథానరః । ద్వాద
శ్యాంతునమశ్చీయాత్సాత్వావిష్ణుంప్రణవ్యచేతి॥ ॥ తత్రవర్త్య
క్తందేవార్చనాదికం సూతకాంతేకుర్యాత్ । తదుక్తంమత్స్యపురాణే ।
సూతకాంతనరస్నాత్వాపూజయిత్వాజనాదకనం । దానందత్వావి
ధానేనవ్రతస్థలమశ్నుతఇతి॥ ॥ స్త్రీణాంరజోదర్శనేపినవ్రతత్యా
గః । కింతుదేవార్చనాదిరహితం సూతకాదావివోపవాసంకార్యం ।
తదాహపులస్త్యః । ఎకాదశ్యాంనభుంజీత నారీదృష్టరజస్యపి । ఋష్య
శృంగోపి । సంప్రవృత్తేవేరజసినత్యాజ్యంద్వాదశీవ్రతం । సత్యవ్రతోపి ।
ప్రారబ్ధదీక్షుఃతపసాం నారీణాంతురజోభవేత్ । నతస్యాపివ్రతస్యస్యా
దవరోధఃకదాచనేతి । శుద్ధ్యనంతరంచేవార్చనాదికంకుర్యాత్ । తథా
చస్త్రుతిః । స్నాత్వాభతుశ్చతుర్థేహిశుద్ధిస్సాన్యత్పరిచారణేపంభ
మేహనిశుద్ధిస్సాన్యదైవేపిత్యేచకర్మణీతి.

నిత్యోపవాసప్రకారః.

నిత్యోపవాసప్రకారో విష్ణుధమేకభిహితః । తథానిత్యోపవాసీభే
త్సాయం ప్రాతర్భుజక్రియాం । వజ్ఞయేన్మతిమాన్విప్ర స్సంప్రాప్తే
హరివాసరఇతి । బ్రహ్మవై వలేకపి । ఇతివిజ్ఞాయకుర్వీతావశ్యమేకాదశ
వ్రతం । విశేషనియమాశక్తోఽపూరాత్రంభుక్తివజితః । నిగృహీతం
ద్రియశ్శ్రద్ధా సహాయోవిష్ణుశత్పురః । ఉపోష్యేకాదశీంపాపాన్ముచ్యతే
నాత్రసంశయఇతి । శక్తౌసత్యాం నియమానాచరేత్ । తథాచకాత్య

యనః । శక్తిమాంస్తుపునఃకుర్యాన్నియమంసవిశేషణమితి ॥ ॥ శ్రవణ
ద్వాదశ్యుపవాసే ॥ ॥ యదాద్వాదశ్యాం శ్రవణసక్షత్రంభవేత్తదా
శుద్ధికాదశీమపి పరిత్యజ్యద్వాదశ్యామేవోపవసేత్ । తథాచనారదీయే ।
శుక్లావాయదివాక్యస్థా ద్వాదశీశ్రవణాన్నితా । తయోరేవోపవాసశ్చ
త్రయోదశ్యాంతుపారణమితి । ఏకాదశ్యాంచవిద్ధాయాం సంప్రాప్తేశ్ర
వణేతథా । ఉపాప్యద్వాదశీపుణ్యాసర్వపాపక్షయవహేతి । త్రయో
దశ్యాంద్వాదశ్యాః కళాద్వయంకళాత్రయం వోదయాదుపరిసంభవతి
తదాద్వాదశీ కాలఏవపారణంకుర్యాత్.

ద్వాదశీకలాద్వయశేషేపారణం.

తదుక్తంనారదీయే । ఏకాదశ్యాఃకళాప్యేకా ద్వాదశ్యాస్తుకళా
ద్వయం । ద్వాదశద్వాదశీహంతిత్రయోదశ్యాంతుపారణం । కలాద్వ
యంత్రయంవాపిద్వాదశీసత్వతిక్రమేత్ । పారణేతురణేనూణాం తిథి
స్తాతాగ్లికీస్తృతేతి । ననుద్వాదశ్యతిక్రమేపినాస్తిదోషః । సాతిథిస్సక
లాజ్జేయేతివచనేనసాకల్యాభిధానాదిత్యచేత్ । మైవంసాకల్యస్యస్నానాది
విషయత్వాత్ । వాక్యశేషే స్నానజపదానాదిష్టిత్యభిధానాత్ । పార
ణేతుసాకల్యవచనం నప్రవతతే । తిథిస్తాతాగ్లికీస్తృతేతి స్మృత్యంత
రేపి విశేషకథనాత్ ॥ ॥ ద్వాదశ్యాంప్రాతః ఆహ్నికసంకోచః ॥ ॥
ద్వాదశీకాలే యదాపారణంతదాతతః ప్రాగేవసర్వాఃక్రియాఃకతక
వ్యాః । తదుక్తంనారదీయే । అల్పయామపివిప్రేంద్ర ద్వాదశ్యామరు
ణోదయే । స్నానార్చనక్రియాఃకార్యా దానహోమాదిసంయతాః ।
ఏతస్మాతాగ్రిణాద్విప్రః ప్రత్యుషేస్నానమాచరేత్ । పితృతర్పణ
సంయుక్తంస్వల్పాంధృష్ట్యచద్వాదశీం । మహాహానికరీప్యేషాద్వాదశీ
లంఘనాన్నుణాం । కరోతిధర్మహరణంస్నానేనేవసరస్వతీతి । గారు
డపురాణే । యదాత్వల్పాద్వాదశీస్యాదపకషోభుజిర్భవేత్ । ప్రాత
ర్నాథ్యాహ్నికస్యాపిత్రస్యాదపకషణమితి । స్కంధపురాణేపి । య
దాభవేదతిస్త్వాద్వాదశీపారణేదినే । ఉషఃకాలేద్వయంకుర్యాత్ప్రా
తమధ్యాహ్నికంచరేదితి ॥ ॥ అహ్నికపారణం ॥ ॥ తత్రపారణా

సంభవేద్భిః పారణంకుర్యాత్ । తదాహకాత్యాయనః । సంధ్యాదికం
భవేన్నిత్యంపారణంతునిమిత్తతః । అద్భిస్తుపారయిత్వాభనైత్యకాంతే
భుజిర్భవేదితి । దేశలోపి । సంకటివిషమేపాప్తే ద్వాదశ్యాంపారయే
త్కథం । అద్భిస్తుపారణంకుర్యాత్తునర్భుక్తంనదోషకృదితి॥
త్రయోదశ్యాంపారణం॥ ॥ యదాకలాపిద్వాదశీనాస్త్రీతదాత్రయో
దశ్యామపిపారణంకుర్యాత్ । తదుక్తంనారదీయే । త్రయోదశ్యాంహిశు
ద్ధాయాంపారణంపృథివీఫలం । శతయజ్ఞాధికంవాపి నరఃప్రపాత్త్యసం
శయః । పారణంచనైవేద్యం తులసీమిత్రంచకుర్యాత్ । తదుక్తంసం
దపురాణే । కృత్వాచైవోపవాసంతుయోశ్చాతిద్వాదశీదినే । నైవేద్యం
తులసీమిత్రంహత్యాకౌటివినాశనమితి॥

ఏకాదశ్యుపవాసఫలం.

ఏకాదశీమహిమా ॥ తత్రవసిష్ఠః ఏకాదశీసముద్ధేనవహ్నినాపాత
కేంధనం । భస్తతాంయాతిరాజేంద్రపూర్వజస్తశతోద్భవం । నేదృశం
పావనంకించిన్నరాణాంచేహవిద్యతే । యాదృశంపద్మనాభస్యదినంపా
తకహనిదం । తావత్పాపానిదేహేస్త్రిక్షతిష్ఠంతిమనుజాధిప । యావన్నో
పవసేజ్జంతుః పద్మనాభదినంశుభం । అశ్వమేధసహస్రాణి వాజసేయశ
తానిచ । ఏకాదశ్యుపవాసస్యకళాంనాహణంతిషోడశీం । ఏకాదశేంద్రి
యైఃపాపంయత్కృతంభవతిప్రభో । ఏకాదశ్యుపవాసేన తత్సర్వంవిల
యంనయత్ । ఏకాదశీసమంకించిత్పవత్రాణంనవిద్యతే । స్వగమో
క్షప్రదాహ్యేషా రాజ్యపుత్రప్రదాయినీ । సుకళత్రప్రదాహ్యేషా శక్తి
రారోగ్యదాయినీ । నగంగానగయాభూపనికాశీనచపుష్కరం । నచా
పికారవంక్షేత్రం నదేవానచదేవికా । యమునాచంద్రభాగాచ తుల్యా
భూపహరేడినాత్ । అనాయాసేనరాజేంద్రప్రాప్యతేవైష్ణవంపదం
చింతామణిసమాహ్యేషా అథవాపినిధేస్సమా । సాకల్పపాదప్రపత్వ్యా
దేవపాదోపమాతిధిరితి॥ ॥ ఉపవాసవ్రతసిద్ధ్యనుష్ఠానకాలః॥ ॥
అస్మామేకాదశ్యాం యాన్యుపవాస వ్రతసిద్ధిరూపాణ్యేక భక్తసక్తాయా
చితదానాని తేషాంవ్రతపద్మ్యక్తిన్యాయే నోపవాసతిథావేమానుష్ఠానం ।
యానితుస్వతంత్రాణ్యేక భక్తాదీనితేషాం । పూర్వోక్తన్యాయేన మధ్యా

హృదివ్యాప్తి తిథిగ్రహణప్రాప్తా దశమివిధావ్రతిషిష్యతే । తథాచభ
విష్యత్పురాణేద్వాదశీకల్పే । పూణవిధాంతినాథేన నందాపూర్ణా
మపిత్యజేత్ । యదిచ్ఛేదాత్తసంతానం నియమేషుచత్వవపి । నోపాపి
తంననక్తంచనైకభక్తమయాచితం । నందాయాంపూర్వవిధాయాంకు
ర్యాదైశ్వర్యమిషీతా । ఎకాదశీయదాశస్తా ద్వాదశ్యాంసముపాపజే ।
నక్తేవాయాచితేనైత్యమేకభక్తేతథాగృనే । నక్తంవాయాచితంతాతనైక
భక్తముపాహరేత్ । దశమిసహితేదానమనభాంహరివాసరభితి । దినా
థేనసాధాం సాధానప్రముహూతైరిత్యభాః । ఎతదేవాభిప్రేత్య
దిక్పంచ దశభిస్తథేత్యదాహృతం । సాధానప్రముహూతైస్తు వేదో
యంచాధతేవ్రతమితిచ । ఇతోన్యూనపేదేతువిధ్యంతరవన్నధ్యాహృత్యా
ప్తిగృహీతవ్యా॥ ఇత్యేకాదశీనిణాయః॥ ॥

అథ ద్వాదశీనిణాయః.

సాచయుగ్మదిశాస్త్రేణ పూర్వవిధాగృహీతవ్యా । స్కందపురా
ణే । ద్వాదశీచవ్రతతేవాఎకాదశ్యాంతువిభో । సదాకార్యాచవి
ద్వద్భిర్విష్ణుభక్తైశ్చమానవైరితి । ఉత్తరవిధాంవ్రతిషేధతి బృహద్వసిష్ఠః ।
ద్వితీయాపంచమివేధా దశమిచత్రయోదశీ । చతుడశీచోపవాసే హ
న్యఃపూర్వోత్తరేతిథీభితి । ఎవంచసత్యేకాదశ్యుపవాసో ద్వాదశ్యుపవా
సశ్చైత్యభయ మేకస్తీకదినేపాపాప్తి తస్యచోభయస్యాన్యోన్య రో
ధాభావా త్వహైవానుష్ఠానంభవిష్యతి॥ ॥ నన్వేకంవ్రతంసమాప్యవ్ర
తాంతరమనుష్ఠాతుంశక్యం । అసమాప్తేవ్రతేపూర్వేనైవకర్యాద్వ
తాంతరమితిశాస్త్రాత్ । మైవం । ఇదంహిశాస్త్రమేకస్య వ్రతస్యమధ్య
వ్రతాంతరోపక్రమంనిషేధతి వ్రత్యతేపితద్వయస్యాపి సహైవోపక్రమ
భితిః । తంత్రేణానుష్ఠానంభవిష్యతి॥ ॥ నన్వనైవంఖండతిథౌసంపూ
ణతీధా త్యేకాదశీ ద్వాదశ్యుపవాసాద్వానైరంతర్యేగాప్రాశ్నతః ।
తత్రపారణమంతరేణ వ్రథమోపవాసస్యాసమాప్తత్వా ద్వితీయోపవా
సవ్రతమో నసంభవతీతిశాస్త్రైవం । అద్భిఃపారణంక్వత్వా ద్వితీయోప
వాసస్య వ్రతాంతుంశక్యత్వాత్॥ ॥ తాదృశంతుపారణమశి తానశి
తోభయాత్మకం । తత్రాశితగూపత్వాత్పూర్వోపవాసంపరిసమాపయతి ।

అనశితరూపత్వేనోత్తరీపవాసంసహంతి । ఏతచ్చద్వాదశీకత్వేంద్యై
పూణికమాసప్రకరణే యజమానబ్రాహ్మణేశ్రూయతే । యదనాశ్వ
నువవసేత్ తోమకస్సాద్యదశీయాద్రుద్రోస్యపశూనభిమన్యేతపో
శ్చాతితన్నేవాశితంనైవానశితంసతోధుకోభవతి నాస్యరుద్రః పశూన
భిమన్యతఇతి । తస్మాదుదకపారణేన ఉపవాసద్వయసిర్వాహః । తచ్చస
ర్వతిథిసాధారణం.

ఏకాదశీద్వాదశ్యపవాసద్వయే.

ప్రకృతేత్వేకాదశీ ద్వాదశ్యేచైవతైక్యాదుపాకరణమంతరే
ణాపినకశ్చిద్దోషః । అతఏవస్మర్యతే । ఏకాదశీఉపోమ్యైవద్వాదశీంసము
పోషయేత్ । సతత్రవిధిలోపస్సాద్యదుభయోర్దేవతాహరితి ఉపవాస
ద్వయాశక్తౌ కేవలద్వాదశ్యపవాసేనోభయోః ఫలంసిద్ధ్యతి । తథాచ
స్మృతిః । ఏవమేకాదశీంభుక్త్వాద్వాదశీంసముపోషయేత్ । పూర్వోపవాస
జంపుణ్యంసర్వంప్రాప్తోత్యసంశయఇతి । ద్వాదశ్యాంచకామ్యోపవా
సోమార్కండేయేనదశికతః । ద్వాదశ్యాముపవాసేనసిద్ధావాభూపసర్వ
శః । చక్రవర్తితత్వమతుల్యసర్వంప్రాప్తాతులాంశ్రియమితి ॥ ఇతిద్వా
దశీనిరూపణః ॥

అథత్రయోదశీనిరూపణః,

సాచశ్చక్రకృష్ణపక్షభేదేనవ్యవతిష్ఠతే । తత్రశ్చక్రయోదశీపూర్వవి
ధాగ్రాహ్యతదుక్తంబ్రహ్మవై వతే । త్రయోదశీప్రకతేవ్యాద్వాదశీస
హితామునాభూతవిధానకతేవ్యాదశేపూర్ణాకదాచనైతి । యద్యప్య
త్రతశ్చపక్షశబ్దోనాస్తితథాపిక్రష్ణత్రయోదశ్యాః పరవిధాయావాచనక
త్వాత్పూర్వవిధాయాఃశ్చక్రపక్షవిషయత్వంపరిశిష్యతే । సాయంకాలత్రి
ముహూర్తమాత్రవ్యాపిత్యేనపూర్వవిధాయాంప్రాప్తాయాం ప్రతిపద
ఇవాస్యాఅప్యపరాష్టాసంబంధోపేక్షితఇతిద్రష్టవ్యం । తదుక్తంస్కంద
పురాణే । త్రయోదశీప్రకతేవ్యాయాభవేదాపరాహ్నికీతి ॥ కృష్ణ
త్రయోదశ్యాఃపరవిధత్వముక్తంనిగమే । షష్ఠ్యష్టమీత్వమావాస్యాకృష్ణప
క్షేత్రయోదశీ । ఎతాఃపరయతాఃపూజ్యాఃపరాఃపూర్వేణసంయుతాఇ
తి । యత్తుబృహద్వసిష్టవచనం । ద్వితీయాపంచమీవిధా దశమీచత్రయోద

శీ. దతుర్గశీచోపవాసేహస్యః పూర్వోత్తరేతిభీతిః । తచ్చక్షపతువివరయం
 యదాపరవిద్ధాకృష్ణపక్షేనలభ్యతే । తదాపూర్వవిద్ధాగ్రాహ్యః । తథాహ
 వసిష్ఠః । ఎకాదశతృతీయావషస్థీచైత్రయోదశీ । పూర్వవిద్ధాతుకర్తవ్యా
 యదినస్యాప్సరేహసీః ॥ అనంగత్రయోదశీచపూర్వవిద్ధా ॥ తథాహ
 సంవతః ॥ కృష్ణాష్టమీబృహతలృపానిత్రీవటపైతృకి । కామత్రయోద
 శీరంభాడుపోష్యాః పూర్వసంయుతాశ్చి । అనంగత్రయోదశీచభవిష్యత్త
 రేదశికతా । మాగః శీవేమలపక్షే ఇత్యుపక్రమ్యవతంవిధాయానంగ
 త్రయోదశీత్యుపసంహారాత్ । నన్వయలపతుభిశుక్లపతుపతద్వ్యతంవిహీ
 తంతథాచ । త్రయోదశీవకతకవ్యాద్యాదశీనహితేత్యనెసామాస్యశా
 స్త్రేజైవానంగత్రయోదశ్యాః పూర్వవిద్ధప్వంప్రాప్తంబాధంతదేవానెన
 విశేషశాస్త్రేయినిస్పష్టిక్రియతే ॥ ఇతిత్రయోదశీనికాయః ॥

అథచతుదశీనిజ్ఞేయతే,

త్రతాపిశుక్లకృష్ణభద్రేన వ్యవస్థాభవతి । తత్రయగ్నశాస్త్రేణశుక్లచ
 తుర్గశీవరవిద్ధాగ్రాహ్యతథావ్యాసోపిశుక్లాచతుదశీగ్రాహ్యవరవిద్ధా
 సదావ్రతభిః । పూర్వవిద్ధానిషెధఉత్తరవిద్ధానిధిచ్యేత్యభయంభవిష్య
 త్పురాణేవత్యతే । సదాకార్యత్రయోదశ్యానతుయుక్తాచతుదశీ । పార్వ
 మాసీయుతాసాస్యాచ్చతుదశ్యాచపూణికమేతి । నారదీయేపి ॥ తృతీ
 య్యైకాదశీషష్ఠీశుక్లపక్షేచతుదశీ । పూర్వవిద్ధానకతకవ్యాకతకవ్యా
 పరసంయుతేతి ॥

అనంతచతుదశీ.

యత్తుభాద్రపదశుక్లచతుదశ్యామనంతవ్రతం భవిష్యత్తరపురాణే
 భిహితం । తత్రపూర్వవిద్ధావామధ్యాహ్నవ్యాపినిగ్రాహ్యేతి కేచిదా
 హుః । లింగంచతత్రవ్రమాణత్వేనోదాహరంతి । మధ్యాహ్నభోజ్య
 వేళాయాంసముత్తీర్ణనదీతపే । దదర్శనీలాసాస్త్రీణాంసమూహంరక్త
 నాససాం । చతుదశ్యావర్చయంతంభక్త్యాదేవంజనాదానం । తత్ర
 మధ్యాహ్నభోజ్యవేళాయామితివచనేన మధ్యాహ్నసృకముకాల
 శ్వంప్రతీయతే । అన్తస్తద్వ్యాపినితిధిగ్రాహ్యేతి । నైతత్సరం । యథా
 వినాయకవ్రతం మధ్యాహ్నపూజయేన్నపేతి మధ్యాహ్నకముకా

అత్వేనవిహితః సాత్రతథావిధిరస్తి । ఉవాహ్యతంతు రింగమర్థవాదత్వా
 స్మస్మాతం తస్మైణకస్యచిదభావస్యప్రావకం ! కింతుసశ్చివమాణాంతరేత
 స్సోహోద్యులకంభచ । నచాత్రప్రమాణాంతరంవశ్యామః । అతోమధ్యా
 హ్నికమాంకకాలోనపహితః । తథాసతిదైవేహ్యాయుకీగ్రాహ్య
 తివచ నెనయగ్నశాస్త్రాదిశిశ్చేయవ్యాపిసిగ్రాహ్య । సాచతిధ్యంతరవ
 త్త్రిముహూతేతిముఖ్యోకల్పః । ద్విముహూర్తోనుకల్పః । ఎవంచసతిశి
 ష్టాచారోవ్యనుగృహీతాభవతి ॥ ॥ చైత్రశ్రావణచతురదశ్యాశ్శుక్లేపి
 రాత్రియోగిన్యాగ్యహ్యేతేతథాచబోధాయనః । మధుశ్రావణమాసస్య
 శుక్లాయాతుచతురదశీ । సారాత్రివ్యాపిసిగ్రాహ్యపరాపూర్వాష్టాగా
 మిసీత । పరామాసాంతరవతి నీశుకచతురదశీ ॥ ॥ కృష్ణపక్షేష్టమిచైవ
 కృష్ణపక్షేచతురదశీ । పూర్వవిద్ధాతుకతవావరవిద్ధానకస్యచిత్ । అవ
 రాష్ట్రవ్యాపిత్యేతుశుకచతురదశ్యపిపూర్వవిద్ధాగ్రాహ్య । తథాచసూం
 దపురాణేచతురదశీతుకతవాత్రయోదశ్యాయుతావిభా । మమభక్తై
 మహాహుతాభవేద్యావాపరాష్ట్రాకీ । దశవిద్ధానకతవావరాకావి
 ద్ధాకదాచనతి । అత్రముమభక్తైరితిశ్వరోక్తలింగాచ్చైవచతురదశీతి
 ద్రష్టవ్యంతదేవంప్రతాంతరేషుచతురదశీనిణీతా ॥

అథశివరాత్రినిణీయతే,

తత్త్రేదంచంత్యతే । కిమయంశివరాత్రి బ్దోరూఢఃకింవాయాగికః
 ఉతలాక్షణికః । అథవాయోగరూఢఇతిత్ర రూఢఇతితావత్స్వాప్తం
 కుతఃతిథివిశేషేశివరాత్రిశబ్దస్యసంజ్ఞారూపేణస్తరణాత్ । తథాచనా
 గరఖండమాఘమాసస్యశేషేయాప్రథమాఘాల్లాసస్యచ । కృష్ణాదితు
 రదశీసాతుశివరాత్రిఃప్రకీర్తితేతి । కామికేపి మాఘమాస్యసితేవత్సేవి
 ద్యతేయాచతురదశీతదాగ్రతీర్ణివరాత్రీస్సాన్యత్సవపుణ్యభావహేతి
 యద్యప్యత్రశివస్యరాత్రిశివరాత్రిశ్చ వయవాధఃప్రతీయతే । తథా
 పియోగాదూర్ధ్వే ప్రబలత్వాద్యోగోనగ్రాహ్యః । ప్రాబల్యంచాశ్చక్ష
 ణాదిశబ్దేష్టవగమ్యతే । అశ్వకణ ఇత్యవయవాధః ప్రతీతావపిత
 ముపేత్యరూఢ్యావృక్షవిశేషవాచిత్యస్వీకారాత్ ॥ ॥ ననుకాకదంత
 పరీక్షాసమానోయంవిచారః । యద్యయంశివరాత్రిశబ్దోరూఢః । యది

వాయాగికః । ఉభయధామ్యనుష్ఠాన విశేషాభావాత్ । మై వం । అ
 స్యైశమహస్విశేషః । యాగికత్వేశివరాత్రి సంబంధప్రత జాగరంస
 ర్వంయస్యాంరాత్రావనుష్ఠీయతే సాసవా శివరాత్రిస్సాన్యత్ । మా
 ఘమాసాదిపదంచతదానీ ముపలక్షణంభవేత్ । రూఢత్వేతుమాఘమా
 సాదేవిశేషణత్వాత్ తద్విశిష్టాయాఏకస్యా ఏవతిథేశ్శివరాత్రిత్వం
 అతఃకర్తవ్యఏవవిచారః॥ ॥ అహీనన్యాయః॥ ॥ తతాహీనన్యాయో
 దేనరూఢిమేవాదియామహే । తస్యచన్యాయస్యసంగ్రహ కావేతా
 శ్లోకాభవతః । అహీనస్యద్వాదశేతిప్రకృతౌ వికృతాపుత । నహీనఇతి
 యోగేనప్రకృతౌతద్వికల్పకృతాం । శీఘ్రేభిహేతుతోరూఢేరహీనవికృ
 తావివం । ఉక్తస్యతాంద్వాదశత్వంసాహ్చ్యప్రకృతకమణఇతి । అ
 యమథః । జ్యోతిష్టమప్రకరణేశూయతే । తిసృషవసాహ్చ్యస్యోపస
 దోద్వాదశాహీనస్యయజ్ఞస్యసవీర్యత్వాయేతి । అహన్సహవతత ఇతి
 సాహ్చ్య ఏకదినస్పాద్యోజ్యోతిష్టేమః । తస్యప్రాచీనేషుదినేష్వంగత్వే
 నానుష్ఠేయాహేమామా ఉపసచ్ఛబ్దవాచ్యాస్తాస్తినీ ఉపసదో విధాయ
 పునరహీనశబ్దవాచ్యస్యకర్తవ్యోద్వాద శోపసదోవిధీయంతే । తత్రసంశ
 యః । కేమిదంద్వాదశోపసత్త్వంద్విరాత్రాద్యహీనప్రకృతిభూతేసాహ్చ్య
 శబ్దవాచ్యప్రకృతౌజ్యోతిష్టేమేనివితే । ఆహేన్విదహీనశబ్దవాచ్యవి
 కృతిరూపేద్విరాత్రాదాపుత్యుక్త ఇతితదథమిదంచంత్యతే । అ
 హీనశబ్దోయాగికోరూఢోవేతి । తత్రనహీనఇతివ్యవతైర్విస్పష్టంప్రతి
 భాసాద్యాగికఏవాయం । తదర్థశ్చప్రకృతాపువపన్నః । సాంగస్యప్రధాన
 స్యసర్వస్యసాత్వాద్వాచికశబ్దైరేవోపదిష్టత్వేనహీనత్వాభావాత్ । వికృ
 తానువిశేషఏవవాచకశబ్దైరేవోపదిశ్యతే । ఇతరత్సవమతిచేశాత్ప్రప్యతే
 ఉక్తేసంకోచాద్వికృతేహీనత్వం ఏవంచనన్యహీన శబ్దస్యజ్యోతిష్టేమ
 ప్రవృత్తిసంభవాత్ । ప్రకరణానుగ్రహాచ్చతత్రైవ ద్వాదశత్వేననిదే
 శతే । సచపూర్వ వాక్యవిహితేనత్రిత్వేన చాధశ్చంకనీయః । వాక్య
 యోస్సమాన బలత్వేనప్రహీయవవద్వికల్పవప్రత్యే తస్మా జ్యోతిష్టేమ
 ఏవద్వాదశత్వవిధిరిసాగ్రేబ్రూమః । వికృతిరూపేద్విరాత్రాదావిదం
 ద్వాదశత్వంవిధీయతే । కుతః । అహీనశబ్దస్య శ్రాతప్రయోగచాహుశ్యే

నతత్రైవరూఢత్వాత్ । గూఢిశ్చశీఘ్రిబుద్ధి హేతుతయా యోగాద్భవీయసీ
 యోగేత్వవయవాధకం ప్రథమతో నిశ్చిత్తపశ్చాత్సముదా యాథోకని
 శ్చేతవ్య ఇతివిశంబః । సచాత్రప్రకరణవిరోధశ్శంకనీయః । బలీయసా
 వాక్యేనప్రకరణస్యచారితత్వాత్ । తస్మాద్దిదంద్వాదశత్వంప్రకృతిజ్యోతి
 తిష్ఠోమాదుత్కృప్య వికృతివద్విరాతాదిషు నివేశనీయమితి ॥ అత్ర
 యథారూఢాహీనశబ్దః తథాశివరాత్రిశబ్దోపిరూఢ ఇతిప్రథమఃపక్షః ।
 అపరఆహ ॥ యాగికపివాయంశివరాత్రిశబ్ద శ్శివసంబంధముపజీవ్య
 తచ్చబుద్ధ్యుత్రతేప్రవృత్తత్వాత్ । తథాచస్కందపురాణే । మాఘస్యకృ
 స్థవక్షేయాతిధిశ్చైవచతుర్దశీ । తస్యారాత్రీప్రకృత్యశివరాత్రిశ్శివ
 ప్రియా । తస్యాంసర్వేషులింగేషుతదాసంక్రమతేహరః । యానికాస్యత్ర
 లింగానిచరాణి స్థావరాణిచ । తేషుసంక్రమతేదేవస్తస్యాంరాత్రాయ
 తోహరః । శివరాత్రిస్తతఃప్రొక్తాతేనసాహరవల్లభేతి । శివరహస్యే । త
 త్పృథ్వత్యథ దేవషేక మాఘకృష్ణచతుర్దశీ । శివరాత్రిస్తమాఖ్యాతా
 ప్రియేయంత్రపురద్విషఇతి । అవంతిఖండే' మాఘసాల్లనయోర్మధ్యేఅసి
 తాయాచతుర్దశీ । శివరాత్రిస్తమాఖ్యాతాసర్వపాపనిషాదితి । తస్మా
 చ్చివసంబంధినీరాత్రీశ్శివరాత్రిరితియాగికోధకః ॥ ప్రోక్షణీన్యాయః ॥
 ॥ ప్రోక్షణీన్యాయేనాత్రగృహీతవ్యః । తస్యచన్యాయస్యసంగ్రాహ
 కావెత్వాక్లోకాభవతః । సంస్కారజాతియోగేషుకంబూతేప్రోక్షణీచ
 తి । సంస్కారం సార్వభౌమత్వాజ్జాతివద్భిజన్తోక్తిః । అన్యోన్యక్రియ
 తోనాద్యోనాజాతిఃకల్ప్యతేక్తిః । యాగికకృష్ణతత్త్వాత్ప్రవృత్తివ్యా
 రణస్థితేతి । అయమథకః । దశకపూణకమాసయోశ్శుభ్రయతే । ప్రో
 క్షణీరాసాదయతి । తత్రసంశయః । కిమయంప్రోక్షణీశబ్ద ఆసాదనాభి
 మంత్రణాద్యుదక సంస్కారంబూతైకింవాజలంవా సంస్కారంబూత్
 తే కింవాజలంవాంతరజాతీవిశేషం ఆహూస్విత్ప్రోక్ష్యంతేపాత్రాణ శ్చ
 భిరద్భిరితియోగంత్రసంస్కారంబూత ఇతితావత్ప్రొక్షం । కుతస్సా
 వకభౌమత్వాత్సవేషుహిసంస్కార విధివాక్యాప్రదేశేషు ప్రోక్షణీ
 శబ్దశ్శుభ్రయతే । ప్రోక్షణీరాసాదయేత్త బహిరుపసాదయేతి । ప్రొ
 షవాక్యే ప్రయోగః । ప్రోక్షణీరాసాదయేతివిధివాక్యే ఏ వమభిమంత్ర

జాదివాక్యస్యస్యదాహతశీయాని తస్మాత్సంసౌరంబూరిత ఇత్యేకం
 పక్షః । జాలబూరిత ఇతిపక్షాంతరం । లోకహిజలక్రీడాసు ప్రోక్షణీభి
 రుద్వేదిరాస్త్యుక్త ఉపకజా ప్రయోగోద్దేశ్యతే । త్రనతాపత్సంసౌ
 రంబూరితస్యస్యపక్ష ఉపపద్యతే । కతఃఅన్యోన్య్యాశ్రయత్వాత్ । వి
 హితేష్వాసాదనాది సంసౌరైష్వనస్తి తేషుపశ్యత్సం స్కృతాస్వస్య
 ప్రోక్షణీశబ్దప్రవృత్తిఃతత్ప్రేక్ష్యతాచనత్యాం ప్రోక్షణీశబ్దేనాబోనూద్యా
 సాదనాదిరిత్యన్యోన్య్యాశ్రయః । నాపిజాతంబూరిత ఇతిద్వితీయఃపక్షా
 యుక్తః । ఉపకజాతప్రోక్షణీశబ్దస్యవృద్ధవ్యవహారః । పూర్వపక్షే
 త్వేనతతఃపరంశక్తైకల్పనీయత్వ ప్రసంగాత్ । నచయోగేషితక్తైకల్పనీ
 యేతిశంకనీయం । వ్యాకరణేనైవక్లృప్తత్వాత్ । వ్యాకరణేహి ఉక్తసేచ
 నఇత్యస్తాధాతోః కరణైల్యట్ప్రేక్ష్యయేనశబ్దోఽన్యత్వాదితః । తథాసతి
 ప్రకషేణోక్త్యంతేననేతియోగేనసేచన సాధనముదికాదికంసర్వప్రో
 క్షణశబ్దపాచ్యంసంపద్యతే । ప్రకృతేతుస్త్రీలింగశబ్దవాచ్యానామపాం
 సేచనసాధనత్వాత్తద్విశేషణస్య ప్రోక్షణీశబ్దస్య జీవత్వయాం తత్వేన
 ప్రోక్షణీరితిద్వితీయా బహువచనాంతశబ్దోనిష్పద్యతే । నన్వహీనాధికరణే
 రూఢేఃప్రాబల్యముక్తం । ప్రోక్షణ్యధికరణేతుయోగస్యప్రాబల్యముచ్య
 తే । అతఃపరస్పరవిరోధః । మైవం । శబ్దాత్త్రికాహిరూఢిర్యోగమపహరతి
 వహిప్రోక్షణీశబ్దేరూఢిలభ్యతే । వృద్ధవ్యవహారేణజాతాన్యత్వాదిత
 త్వాత్ । అహీనశబ్దోపిద్విగాత్రాదిమవృద్ధైశ్చన్యత్వాదిత ఇతిచెన్న ।
 వ్యాకరణన్యత్వాదితత్వాత్ । అహ్నిఖక్రతావిత్యనువాదచేదధవాతిక
 కనాహశ్శబ్దాత్ప్రవృత్తయత్వాదుత్పాద్యతస్యేనాదేశంకృత్వాక్రతవిష
 యతయాన్యత్వాదితోహీనశబ్దః । నన్వేవంసతీఘటీకుటీ ప్రభాతాదిన్యా
 యస్తవప్రసక్యేత । యతోహీనశబ్దయోగః పరిహతుకామస భవతా
 వ్యాకరణముచ్యతేయోగేపర్యవసానంకృతం । నాయందోషః । పూర్వ
 పక్షేణోభిమతేనజ్ఞమాసే లక్షణాయాపర్యవసానస్యాసభిధానాత్ । న
 జ్ఞేనమాసోపివ్యాకరణేన్యత్వాదిత ఇతిశంకనీయం । నజ్ఞేనమాసస్త్రీకా
 రేనశ్చయోజ్ఞోవా ఏవఇత్యుదావివాహీనశబ్దస్యాద్యుదాత్తత్వప్రసంగా
 త్ । మధ్యోదాత్తోహ్యయంశబ్దఆమ్నాయతే । తస్మాత్పరద్వయ భానమాన

ప్రయోగంపూర్వకపక్షాభిమతం నిరాకృత్యశ్రాతరూఢిస్సిద్ధాంతినాసమా
శ్రితా తామెనరూఢి ప్రకటయితుం వగరుచివాఙ్కంకృతం అతస్స
త్యపిప్రకృతిప్రయవిభాగే యాగికత్వశంకయతుంశక్యతే । యథా
గోత్వజాతరూఢస్య గోశబ్దస్యాణాదిక సూత్రేషుగమోఽభిప్రకృ
తే ప్రత్యయవిభాగంకృత్వాగచ్ఛతీతిగౌరితివ్యుత్పత్తిః ప్రదశికతా । తా
ద్యగతాప్యవగంతవ్యం । ప్రోక్షణీశబ్దేతురూఢి జ్ఞాపనాయకించిన్వయం
త్రం విహితమస్తి । కింతహి సర్వధాతు సాధారణేనావయవార్థః శ్చ
త్వాదకనల్యుత్పత్తయేననిష్పాదిత్యాద్యాగిక ఎవాయంప్రోక్షణీశబ్దః
తస్మాత్ప్రోక్షణీశబ్ద వచ్ఛివరాత్రిశబ్దో పియాగిక ఇతిద్వితీయః పక్షః॥
॥ అన్యేషుసర్వస్యంతేలాక్షణికోయంశివరాత్రిశబ్దఃతిథివాచకనశబ్దే
సతత్తిథాక్రియమాణస్య ప్రతవిశేషస్యలత్య మాణత్వాత్ । అతవైతా
నసంహితాయాముక్తం । శివరాత్రిప్రతంనామసవపాప ప్రణాశనం
ఆచండాలమనుష్యాణాంభుక్తిముక్తిప్రదాయకం । అధికారాత్ప్రదధశ్చో
ధ్వంయదియక్తాచతుడశీ । తత్తిథావేవకువీత శివరాత్రిప్రతంప్ర
తి । శివరాత్రిప్రతంకార్యంభూతాన్నివృత్తమహనిశి । శివరాత్రిప్రతందేవ
కరిమ్యేతవసన్నిధౌ । నిర్విఘ్నంకురుమేదేవభక్తిగ్రాహ్య మహేశ్వరేతి
నారదీయసంహితాయాం । అధికారాత్రియతాయత్ర మాఘకృష్ణచతు
డశీ । శివరాత్రిప్రతం త్రతసోశ్వమేధఫలంభేదితిస్మృత్యంతరేపిభవే
ద్యత్రత్రయోవశ్యాంభూతవ్యాప్తామహనిశా । శివరాత్రిప్రతంత్రకుర్వా
జ్జాగరణంతథేతి । పద్మపురాణేపి । అధికారాత్ప్రదధశ్చోధ్వంయదియ
క్తాచతుడశీ । తత్తిథావేవకువీతశివరాత్రిప్రతంప్రతితి । సుందరు
రాణి । శివరాత్రిప్రతందేవకథయస్వమహేశ్వరేతి॥ ॥ సచకాలవాచ
కస్యశబ్దస్యలతాత్వ మదృష్టచరమితిశంకనీయం । కాలవాచకాభ్యామ
మావాస్యాపాణిమానశబ్దాభ్యాంయగత్రయ రూపయోరిష్ట్యోస్త్రా
లనంబంధినోరుపలక్షితత్వాత్ । అతఏవశూరియతే । యఏవంవిద్యా
స్పృణామాసీంయజతే । యఏవంవిద్యాసమావాస్యాంయజత ఇతిశ్చుతి
ష్యపిసర్వత్రతిథివాచకై శ్చబ్దేస్తత్సంబంధినోప్రత విశేషా ఉపలభ్యంతే॥
॥ సుందరురాణి । జన్మాప్తమైనైవకృతాకదాపికన్యాయశూచక్య

తరారవేషితిః | ఋష్యశృంగః | ఎకాదశీంతు కువీతజాయతే ద్వాదశీ
యదేతి | ఏవమస్యత్రాప్యదాహర్యం | తస్మాల్లాక్షణికోయం శివరాత్రి
శబ్ద ఇతితృతీయఃపక్షః | అథసిద్ధాంతఃబ్రాహ్మిణః | యోగరూఢ ఏవా
యంశివరాత్రిశబ్దః తత్రయోగోద్వితీయపక్షోపన్యాసేదశితః | రూఢి
శ్చప్రథమపక్షోపన్యాసేన | తత్రైకస్యైవస్వీకారేనత్యస్య విషయంశా
స్త్రుంతదనుగ్రాహక ఉదాహృతోన్యాయశ్చబాధ్యతే | నచయాగికత్వే
సతిశివవ్రతోపేతేషుత్రయోదశ్యా దితిధ్యంతరేషు శివరాత్రిత్వప్రజ్యతే
తివాద్యం | తస్మాత్ప్రసంగస్యరూఢ్యానివారణాత్ | యథాపంకజశబ్దో
యంపంకాజ్జాయత ఇతియోగంస్వీకృత్యభేదాదివ్యతిప్రసంగోరూఢిస్వీ
కారేణనివార్యతే | తద్వదత్రాప్యేయోగ రూఢతాయాం నకోవ్యతిప్రసం
గః || || నచముఖ్యేయంలక్షణాశ్రయణముచితం | అథోచ్యతే | లక్ష
ణాయాలభావేవ్రతపరత్వంనస్యాదితి | తస్మిన్బహువ్రీహి స్వీకారయో
గేనైవతత్ప్రతిష్ఠిశ్చివస్యప్రియారాత్రిర్యస్మిన్వ్రతేంగత్వేనవిహితా | తద్వ
తంశివరాత్రివ్యఖ్యం ||

నిర్మంధ్యన్యాయః.

తస్మాన్నిర్మంధ్య న్యాయేనాత్రయోగరూఢిశ్శివరాత్రిశబ్దః | తస్య
న్యాయస్యసంగ్రాహకపక్షాంతః | నిర్మ ధ్యేయాగికోయోగరూఢో వా
యోగభాసనాత్ | యాగికోచిరజాతేగ్నానియతేర్యోగరూఢిభాగితి | అ
స్మాయమథః | ఇష్టకాచయనెశూయతే నిర్మంధ్యేనైష్టకాఃపచంతీతి
తనంతయః- కిమయంనిర్మంధ్యశబ్దోయాగికః కింవాయోగరూఢ ఇతిని
ష్టపేణమధ్యత ఇతియోగస్య ప్రతీయమానత్వాత్ - పోక్షణీన్యాయేన
యోగఇతిపూర్వపక్షః - అత్రద్వావగ్నీవిద్యతే - చిరనిర్మథితోచిరనిర్మ
థితశ్చేతి - తత్రచయనోపక్రమాత్ప్రగవివిద్యమానోగాహా పత్యోని
త్యంధ్యతోనిరాధానకాలమధితత్వాచ్చిరనిర్మథితఃచయనంపక్రమ్యఉఖా
న్నిర్మాయతస్యాముఖాయాంకించితాకలం భరణాయయోగిర్మథ్యతే
సోచిరనిర్మథితస్తేనైష్టకాః పచ్యంతేతస్యైవప్రత్యాగన్మత్వాత్ | తథా
చమథనస్యాగ్నిద్యయ సాధారణ్యేవచిర నిర్మథితశబ్దంనియంతుం రూ
ఢిరాశ్రియణీయా | యథానావసీతంఘృతవిత్సృతినవసీత జగ్యయోగస్య

చిరాచిరఘృతయోరుభయో స్సాధారణ్యేపి నూతనఏవ ఘృతేనావనీతత
బ్దోలోకప్రసిద్ధ్యానియవ్యతే । తద్వదత్రాప్యవగంతవ్యం । తథానతిప్ర
తీయమానయోగస్యా పరిఘాత త్యాత్మేః । నియతరూఢిప్రకారాచ్చయో
గరూఢో నిమగ్నశబ్దభిరాధాంతః॥ ॥ అనేననిమగ్నస్యాయేన శి
వరాత్రిశబ్దేపి యోగరూఢీరాశ్రియతే । తత్రశివస్యరాత్రిశ్శివరాత్రిశ్చి
త్పురుషసమాసేనయోగే వతఃమానశ్చబ్దోరూఢ్యా మాఘకృష్ణచతు
దశీరూపే కాలవిశేషేనియవ్యతే । శివస్యరాత్రిశ్చిత్తస్య తత్త్వబహు
వ్రీహి సమాసేనయోగేప్రవృత్తశబ్దోరూఢ్యా ప్రతవిశేషేనియవ్యతే ।
తచ్చశివరాత్రిప్రతం ఏకాదశీజయంతీ ప్రతవత్సంయోగవృత్తస్య న్యా
యేననిత్యంకావ్యం చెత్కుభయవిధం । తత్రనిత్యత్వమకరణే ప్రత్యవాయ
ప్రస్తాని నిత్యనిశ్చలశబ్దైరవగంతవ్యం.

శివరాత్రి వ్రతాకరణే ప్రత్యవాయః,

తత్రాకరణేప్రత్యవాయః సుందపురాణేవత్వతే । పరాత్పరతరం
నాస్తి శివరాత్రిఃపరాత్పరం । నపూజయతిభక్త్యేశం రుద్రంత్రీధువనే
శ్వరం । జంతుజన్తవసహసేనా భ్రమతేనాత్రసంశయభిః । వీఘ్నతత్తై
వపరితా । వషేవషేమహాదేవిసరోనారీవతిప్రతా । శివరాత్రౌమ
హాదేవం కామంభక్త్యాప్రపూజయేదతి । నిత్యనిశ్చలశబ్దా తత్తైవప
రితా । మాఘకృష్ణచతుదశ్యాం యశ్చివంసంశితప్రతః । ముముక్షుఃపూ
జయేన్నిత్యం లభతేభీష్ణితంఫలమితి । అణవోయదివాసుష్యేత్ క్షీయతే
హిమవానపి । మేరుమందరలంకాశ్చ శ్రీశైలోఽంధ్యవీచచ । చలంత్యేతే
కదాచిదైస్ నిశ్చలంహిశివప్రతమితి॥ ॥ కామ్యత్వంచ ఫలశ్రవణాద
వగంతవ్యం । తచ్చసుందపురాణేవత్వతే । శివంచపూజయిత్వాయోజా
గతిఃచచతుదశీం । మాతుఃపయోధరరసం నపి బెత్సకదాచన । యది
చ్చేదక్షయాన్మోగా నివిదేవిమనోహరాత్ । ఆగమోక్తవిధింకృత్వాప్రా
ప్తోతిసపరంపదం । మమభక్తస్తుయోదేవిశివరాత్రిముపోషకః । గణత్వ
మక్షయందివ్య మక్షయ్యంశివశాసనం । సర్వాస్పృక్తామహాభోగాత్ స
మ్యతోనప్రజాయతభితి॥ ॥ కామ్యప్రతస్యే శాసనంహితాయాం వ
షణసంఖ్యాసత్వతే । ఏవమేతద్వ్రతంకుర్యా త్ప్రతిసంవత్సరంప్రతీ

ద్వాదశాబ్దికమేతత్సృచ్చతుర్వింశాబ్దికంతువా । సర్వానాగ్రమానవా
ప్రీతి ప్రేత్యచేహచమానవత్తితి ।

శివరాత్రివ్రతే సర్వేష్ఠధికారిణః,

నిత్యకామ్యరూపస్యాస్యవ్రతస్య సర్వాధికారత్వమిశానసంహితా
యాముక్తం । శివరాత్రివ్రతంనామ సర్వపాపప్రణాశనం । ఆచండా
మనష్యాణాం భక్తిముక్తిఫలప్రదమితి । అధికారినియమాచ్ఛస్కందపు
రాణేదగ్నితాః । మాఘమాసేతుకృష్ణాయాం ఫాల్గునాదౌచతుదశీ ।
సాచపుణ్యాతిథిజ్ఞేయా సర్వపాపప్రణాశనీ । అహింసాసత్యవక్రోధో
బ్రహ్మచర్యందయాత్మమా । శాంతాత్మాక్రోధహీనశ్చతవస్తీహ్యాసనూ
యకః । తస్యైదేయమిదం దేవిగురుపాదానుగోయది । అన్యధాయోద
దాతీదంసతదానరకంవ్రజేదితి ॥ ఉక్తాధికారిణోనుష్ఠేయవ్రతం
విధం । ఉపవాసోజాగరణంపూజాచ । తమక్తంనాగరఖండే । ఉహి
సేవ్రభావేనబలాదపివజాగరాత్ । శివరాత్రేస్తథాతస్యలింగస్యాపి
పూజయా । అక్షయ్యాకలభతేభోగా శివసాయుజ్యమాఘ్నయాదిత్తి
సత్యఖండే । స్వయంచలింగమభ్యర్చ్యసోపవాసస్సజాగరః । అజానన్న
పినిష్పాపోనిషాదోగణతాంగతత్తితి ॥ తత్రేదంచంత్యతే । కిమేతా
ఉపవాసజాగరణపూజాః వ్రతస్వరూపేవికల్ప్యంతే । ఉతసముచ్చయం
తత్తితి । తత్రవికల్ప్యంతత్తితి తావత్ప్రప్తంకుతః ఏకైకస్యచేతరనిరపేక్ష
యావిధానాత్ । తథాహిస్కందపురాణే । కేవలౌపవాసవిధిఃపత్యతే ।
అఖండితవ్రతోయోహి శివరాత్రిముపోషయేత్ । సర్వానాగ్రమానవా
ప్రీతిరుద్రేణసహమోదతత్తితి । తథాకేవలజాగరణంపత్యతే । కశ్చిత్ప
ణ్యవిశేషేణ వ్రతహీనోహియఃపుమాక్ । జాగరంకురుతేయత్ర సరుద్ర
సమతాంవ్రజేదితి ॥ తథాకేవలపూజాపత్యతే । యఃపూజయతిభ
క్త్యేక మనేకఫలతాంవ్రజేదితి । తస్మాదుపవాసాదయస్త్రయో విక
ల్ప్యంతే । యదినాగరఖండసత్యఖండయో సుముచ్చయవిధిరస్తీత్యుచ్యేత
తహేవ్రత్యేకం వాసముదాయోవా యథేచ్ఛమనుష్ఠేయం తామితిపా
స్తేబ్రూమః ॥

వైశ్వానరాధికరణోదాహరణం,

వైశ్వానరవిద్యాన్యాయేన సముదాయవవాత్రాసుష్ఠ్యేయః । తస్యచ
న్యాయస్య సంగ్రహకావేతాశ్లోకాభవతః । వైశ్వానరముపాస్తేత్రప్ర
త్యేకసముదాయతః । వికల్పస్సముదాయోవా నియమోద్వివిధోవిధః ।
వికల్పఇతిచేన్నైవం సముదాయఃప్రళయస్థితః । సచయక్త్యానువాదేన ప్ర
త్యేకోప్యవపత్తితత్తి । అయమథః । ఛందోగై రామ్నాయతేవైశ్వా
నరముపాస్తఇతి ద్యులోకాదిత్య వాయ్వాకాశదిక్ష్పృథివీరూపైః షడ్భిర
వయవై రుపేతోవయవీసర్వాత్మకో విరాట్పురుషో వైశ్వానరశబ్దవా
చ్యః । తత్రసంశయః కింధ్యులోకాద్యవయవాఅవయవీచప్రత్యేకంవికల్పే
నోపాస్యాః ఉతావయవ్యేకోనియమేనోపాస్యతత్తి । వికల్పఇతి తావ
త్ప్రొప్తం । కుతఃద్వివిధస్యవిధేశ్చుయమాణత్వాత్ । ప్రాచీనకాలా
వత్య యజ్ఞేంద్రద్యుమ్న జనబుద్ధ్యద్దాలకనామభిః షడ్భిమహాషిః
క్రమేణద్యులోకాదయః షడవయవాః ప్రత్యేకముపాసితాః । షడ్వృ
త్తాంతకథనపరేషువాక్యేషు షడ్ణామవయవానాం ప్రత్యేకముపాస్తివిధ
యః ఫలసహితాఉపలభ్యంతే । పునశ్చాంతేషడ్భ్యః తేభ్యోమహాషిః
భ్యో శ్వవతిరాజసముదాయోపాస్తి మనోచత । అతోద్వివిధవిధిబలేన
యథేచ్ఛంవికల్పత ఇతిప్రాప్తేబ్రూమః । సముదాయవవాత్రనియమేనో
పాసితవ్యః । కుతఃప్రళయస్తత్వాత్ । అవయవావాప్తివాక్యానిత్వవయవ
త్వానువాద రూపత్యేనోపపద్యంతే । తస్మాత్సముదాయ ఏవోపాస్యత
ఇతిరాధ్ధాంతః । అనేనన్యాయేనప్రకృతే ప్యవవాసాదీనాంత్రయాణాం
సముదాయస్యచ ప్రతస్వరూపత్వం ॥ ॥ ననుక్వచిదుపవాసాదిత్రయం
విధాయపునః పక్షాంతరరూపేణావవాస వ్యతిరక్తత్వంపత్యతే । అథవా
శివరాత్రించపూజా జాగరణైర్యదీతి । నాయందోషః । అథవేత్యనుక
ల్పీవ క్రమేణాశక్తవిషయత్యేనోపపత్తేః । అత్రప్రతవిహితానాంత్ర
యాణాం పరస్పరమంగంగీభావ బోధకప్రమాణాభావా దాగ్నేయాది
షడ్భ్యగవత్ప్రత్యేకం కాలసంబంధవిధానాత్ । ఫలసంబంధాచ్చ సమ
ప్రాధాన్యేంద్రష్టవ్యం । అస్యైవోపోద్బలకం లింగమభిధీయతే ॥

ప్రత్యోపోద్బలకలింగోదాహరణం,

అర్చకస్యభద్రాశ్వే జన్మపాప్రవతోమూర్వా ససాసహస్సంవాదేవ
త్యతే । కృష్ణపక్షచతుర్దశ్యాం సకశ్చిత్త్యగమాప్రవాక్ । అహ్వపిపా
ణయాత్రాథకం తుధాసంపీడితోవసేదిత్యుపక్రమ్య । ధనుష్కట్యాహ
తాన్యేవబిల్వపత్రాణిమానవః । పతితానిమహారాజశంభాశ్చిరసిధూత
తే । తత్త్రేవతస్థౌరాశేంద్ర సర్వరాత్రిమతంద్రితః । రాత్రిశేషంసితో
వ్యాధ స్తద్ధృష్టిరనామిషః । ప్రభాతేవిమలేజాతే దృష్ట్వాతత్త్రేవశం
కం । బిల్వపత్రే గ్రిర్రురశ్రేష్ఠ కందమూలైశ్చవారితమితి ॥

శివరాత్రివేదనిర్ణయః,

ఏకస్త్రిస్యథోక్తప్రతీతిం నిర్ణేతుమిదం విచార్యతే । కేంద్రతాంత
రేష్వివాత్రాభ్యుదయా స్తమయవేదాదతకవ్యః । కేంద్రవాదోషవేదః ।
అహ్వాస్విన్నిశీధవేదఇతి । తత్ప్రసూర్యేద్వయదయే త్రయోదశీవేదః పరే
ద్వయస్తమయేదర్శవేద ఇత్యుదయా స్తమయవేదోయుక్తః । తస్యప్రకా
రాంతరేష్యక్షుప్తత్వాత్ క్లుప్తస్యకల్పాద్భులియస్తావత్ । మైవం । సా
మాన్యాస్విశేషస్య బలియస్తావత్ । సామాన్యరూపోహ్యుదయా స్తమ
యవేదః । సర్వతిథిషు సర్వప్రతేషుప్రవతకమానత్వాత్ । విశేషరూపా
ప్రదోషనిశీధవేదాః । కృష్ణచతుర్దశీలక్షణే తిథివిశేషశివరాత్రిభ్యం
ప్రశమువజీవ్యప్రవృత్తత్వాత్ । ఎతచేవాభిప్రేత్యే శాసనసంహితాయా
ముక్తం । ఉదయేన్వితాః క్వచిద్గ్రాహ్యః క్వచిదస్తమయేన్వితాః । ప్రతి
భిస్తిథయోయత్నాద్వజయిత్వాప్రతంత్యదమితి ॥ అస్తింస్తుప్రతే
ప్రదోషవేదో వాయుపురాణేదత్తితః । త్రయోదశ్యస్తగేసూర్యే చతస్ర
ష్యేవనాడికాః । భూతవిధాతుయాతత్ప్రశివరాత్రిప్రతంచరేదితి । త్త్య
న్వృతశేషి । ప్రదోషవ్యాసేనీ గ్రాహ్యశివరాత్రిచతుర్దశీ । రాత్రాజా
గరణంయస్మాత్సాత్తాంసముపోషయేదితి । కామికే । ఆదిత్యాస్తమయే
కాలేసతిచేద్యాచతుర్దశీత ద్రాత్రిశివరాత్రిస్స్యాత్సాభవేదుత్తమో
త్తమేతి ॥ నిశీధవేదోనారదీయసంహితాయాందగ్నితః । అథకరాత్రి
యతోయత్ర మాఘకృష్ణచతుర్దశీ । శివరాత్రిప్రతంత్యసోశ్వమేధఫ
లంభేదితి । స్మృత్యంతరేషి । భవేద్యత్రత్రయోదశ్యాంభూతవ్యాప్తామ

హానితా । శివరాత్రివ్రతంత్రత్రకుర్యాజ్జాగరణంతథేతి । ఈశానసంహితాయాం । మాఘకృష్ణ చతుర్దశ్యా మాదిదేవో మహానిశీ । శివలింగంత దుద్దుచ్చతం కోటిసూర్యసమవ్రభం । తత్కాలవ్యాప్తినీగ్రాహ్యశివరాత్రివ్రతేతిథిః । అర్ధరాత్రాదధశ్చోర్ధ్వంయక్తాయత్రచతుర్దశీ । తత్త్రిధావేవకువీత శివరాత్రివ్రతంవ్రతీ । అధకరాత్రాదధశ్చోర్ధ్వంనాస్త్రీయత్రచతుర్దశీ । నై వత్రవ్రతం కుర్యాదాయైశ్వర్యహానిదా । వ్యాప్తాధకరాత్రంయస్యాంతు లభ్యతేసా చతుర్దశీ । తస్మామేవవ్రతంకార్యంతప్రసాధాధిభిరన్తరైః । పూర్వేద్యురపరేద్యుర్వాషమానిశిచతుర్దశీ । వ్యాప్తాసాదృశ్యతేయత్రత్రకుర్యాదిదం వ్రతమితి । లింగావిభావకాలేతు వ్యాప్తాగ్రాహ్యచతుర్దశీ । తదూర్ధ్వతత్సమాభూతాసాకార్యావ్రతిభిస్సదేతి । ఏవంచసతిపూర్వేద్యురే వవాపరేద్యురేవవాయత్రవ్రదోపనిశీధోభయవ్యాప్తిస్త్రత్ర వ్రతమాచరణీయం॥

॥ పూర్వేద్యురేవోభయవ్యాప్తౌ స్కందపురాణే పత్యతే । త్రయోదశీయదాదేవిదినభుక్తిప్రమాణతః । జాగరేశివరాత్రిస్యాన్నిశిపూర్ణాచతుర్దశీ । విముక్తిరస్తమయః॥

॥ పరేద్యురేవో భయవ్యాప్తౌ కామికపత్యతే । దిశాద్వయేచతుర్దశ్యాం పూర్వాత్యాజ్యావరాశుభేతి । దినద్వయేపు్యభయవ్యాప్తిస్తునసంభావ్యతే । యామద్వయవృద్ధ్య భావాత్ । దినద్వయేపు్యభయ వ్యాప్త్యభావోనసంభవతి । యామద్వయక్షయస్యాభావాత్ । ఏకైకస్తికదినేఏకైకవ్యాప్తాకథమితిచేత్ । ఉచ్యతే । సాహ్యే వంప్రసజ్యతే । పూర్వేద్యునిశీధవ్యాప్తిః పరేద్యుః ప్రదోషవ్యాప్తిరితి । తత్తైగ్రీవ్యాప్తేద్దినద్వయేసమానత్వేపి జయాయోగస్య ప్రశస్తత్వాద్దశయోగస్యనిందితత్వాచ్చపూర్వేద్యురేవోపవాసః॥

జయాయోగపాశ్రయస్త్వం,

జయాయోగపాశ్రయస్త్వంచానైకవచనై రాదృతత్వాదవగవ్యతే । తథాచస్కందపురాణేపత్యతే । కృష్ణాష్టమిస్కందపక్షీ శివరాత్రివ్రతంవ్రతీ । ఏతాఃపూర్వాయతాఃకార్యాస్తీర్థ్యంతేపారణంభవేత్ । జన్మాష్టమిజయంతీచశివరాత్రిస్తథైవచ । పూర్వవిధైవకర్తవ్యాతిర్థ్యంతేపార

ణంభవేత్ | శ్రావణీదుగ్గనవమీ తథాదూర్వావస్థమీచయా | పూర్వ
 విద్ధేవకర్తవ్యా శివరాత్రిబలదినం | జయంతీశివరాత్రిశ్చకార్యభ
 ద్రాజయాన్వితేతి | నాగరఖండే | మాఘశాల్మణ్యోర్నధ్యే అసీతా
 యాచతుర్దశీ | అసంగెనసమాయక్తాకర్తవ్యాసానదాతిధితి | లింగ
 పురాణే | అధరాత్రాత్పురస్తాచ్చజయాయోగోయదాభవేత్ | పూ
 వ్విద్ధేవకర్తవ్యాశివరాత్రిశ్చివప్రియేతి | బ్రహ్మవైవర్తే | రుద్రవ్ర
 తేషుసర్వేషుకర్తవ్యాసమ్ముఖాతిధిః | అన్యేషువ్రతకల్పేషు పూర్వయు
 క్తాముపావసేదితి || దశకయోగనిందాచ స్కందపురాణేదశికతా |
 మహాతామపిపాపానాందృష్టావై నిష్క్రమితిపురా | నదృష్టాకువ్తాం
 పుంసాందశకయక్తాంతిధింశివామితి | అన్యాన్యపి | యానికానిచిద్దశక
 యోగనిందావచనానితత్రతత్రస్మర్యంతే | తానిసర్వాణ్యస్త్విషయయో
 జయితవ్యాని || యదాపూర్వేద్యునిశీధాదూర్వాంప్రవృత్తా
 చతుర్దశీ పరేద్యుఃక్షయవశాత్ప్రసాదవాగైవ సమాప్తా తదాపూ
 ర్వేద్యుఃప్రదోషనిశీధవ్యాప్త్యరుభయోరప్య సంభవాత్పరేద్యుః ప్రదో
 షవ్యాప్తిరేకస్యాస్పద్యావచ్చపరవిద్ధేవగ్రాహ్య | ఏతదేవాభిషేత్యస్త
 ర్యతే | మాఘాసితేఘాతదినంకదాచిదు మైతియోగంయదివంచదశ్యాః |
 జయాప్రయుక్తాంతిధిమేవ కుర్యాచ్చివస్యరాత్రింప్రియ కృచ్చివస్యేతి ||
 || యదాపూర్వేద్యుఃప్రదోషాదూర్వాంప్రవృత్తాచతుర్దశీపరే
 ద్యుఃక్షయవశాత్ప్రదోషా దర్వాగైవసమాప్తా తదాపరేద్యువ్యాప్తి
 ద్వయా భావాత్పూర్వేద్యునిశీధవ్యాప్తీసద్భావాచ్చ జయాయోగా
 చ్చపూర్వేద్యురేవోపవాసః || అత్రాయంవికల్పస్సంపన్నః | దిన
 ద్వయేనిశీధవ్యాప్తా తదవ్యాప్తాచప్రదోషవ్యాప్తినియామికా | తథా
 దినద్వయేప్రదోషవ్యాప్తాతదవ్యాప్తాచ నిశీధవ్యాప్తినియామికా | ఏకై
 కస్త్విదిసే ఏకైకవ్యాప్తజయాయోగో నియామకఇతి || సన్వస్యశివ
 రాత్రివ్రతస్యాపూరాత్రసాధ్యత్వేన అహనిరాత్రాచసంబంధే సాధా
 రణే సత్యవ్యహరేధముపేత్య ప్రదోషనిశీధయోరేవకుతశ్చాస్త్రాణాం
 పక్షపాతఇతిచేత్ | రాత్రేరత్రప్రధానత్వాదిబూమః | తత్ప్రధా
 న్యేచోపపత్తిః స్కందపురాణేస్తర్యతే | నిశిభ్రమంతిఘాతా నిశక్త

యశ్శూల భూభృతః | అతస్తస్యాంత్రయోదశ్యాంత్రస్తంతత్పూజసంభవేదితి | నాగరఖండే | మాఘమాసస్యకృష్ణాయాం చతుదశశ్యాంసురేశ్వర | అహంయాస్యామిభూవృత్తం రాత్రౌనైవదివాకతౌ | లింగేషు చసమస్తేషుచలేషుస్థావరేషుచ | సంక్రమిష్యామ్యసందిగ్ధంవషణపావవిశుద్ధయే | తస్యాంత్రాత్ప్రహిమపూజాయః కరిష్యతిమానవః | మంత్రైరతేస్సురశ్రేష్ఠ విపాప్తానభవిష్యతీతి ||

త్రివిధాశివరాత్రిః.

సాచశివరాత్రిచతుదశశ్రీతివిధాభవతి | ఏకతీర్థ్యాత్తికాతిధిద్వయాత్తికాతిధిత్రయాత్తికాచేతి | తత్రసూర్యోదయ మారభ్యప్రవృత్తాపరది నోదయపర్యంతైకతీర్థ్యాత్తికాసావేధ ఏమాభావాత్ప్రళస్తా | తిధిద్వయాత్తకత్వంచ ద్వైధాభవతిజయాయోగేనదశకాయోగేనచ | తచ్చయోగద్వయమైకైకస్త్విన్వషయే ప్రళస్తం | సచవిషయవిశేషః పూజామేవోదాహృతః | తిధిత్రయాత్తకంత్యతి ప్రళస్తం | ఏతదేవాభిప్రేత్యపురాణేపత్యతే | త్రయోదశికళాప్యేకామధ్యేదైవచతుదశశీ | అంతచైవసినీవాళీత్రిస్పృశ్యాంశివ మచణాయేదితి || యథాత్రిస్పృశీప్రళస్తాతథావారవిశేషేషువాప్రళస్తాభవతి | తథాస్కందపురాణేపత్యతే | మాఘకృష్ణచతుదశశ్యాంరవివారోయదాభవేత్ | భామోవాథభవద్దేవి కర్తవ్యంవ్రతముత్తమం | శివయోగస్యయోగోవైయద్భవేదుత్తమోత్తమః | శివరాత్రివ్రతంచైవితద్భవేదుత్తమోత్తమమితి.

శివరాత్రిపారణిర్ణయః.

యదాపూజావిధాయాముపవాసః తదాపరేద్యుఃకింతిధ్యంతే పారణిముతతిధిమధ్యే | శాస్త్రంతుపక్షద్వయేపిసమానం | తత్రతిధ్యంతేపారణివచనానిపూజాముదాహృతాని | తిధిమధ్యేపారణివచనంతుస్కందపురాణేపత్యతే | ఉపోషణంచతుదశశ్యాంచతుదశశ్యాంతుపారణి కృతేస్సుకృతలక్షైశ్చలభ్యతే వాధవానవా | బ్రహ్మస్వయంచతుర్వక్త్రైఃపంచవక్త్రైస్తథాప్యహం | సిక్తేసిక్తేభిలంతస్యశక్తోవక్తుంనపావతి | బ్రహ్మాండోదరమధ్యేతుయాని తీర్థాణానిసంతివై | సంస్థితాని భవంతీహ ఘాతాయాంపారణేకృతే | తిథీనామేవసవాకసాముపవాస

వ్రతాదిషు । తిథ్యంతేపారణంకుర్యా ద్విశాశివచతుడశీమితి । చాఖం
అస్తిహిద్వివిధంశాస్త్రమ్ । తస్యచద్వివిధస్యవ్రతిపత్పికరణోక్తన్యాయే
నవ్యవస్థాద్రష్టవ్యా । యదాయామత్రయాదవాగైవచతుడశీ సమా
వ్యతేతదాతిథ్యంతేపారణం । యదాచతుడశీ యామత్రయమతిక్రా
మతితదా చతుడశీమధ్యేపూర్వాహ్నేపారణంకురాత్ ॥ ఇతిచతుడశీ
శీనిణాయః॥

అథ పంచదశీనిణేయతే.

సాచద్విధాపాణమాసీ అమావాస్యాచేతి । తత్రపాణమాస్యాం
పరస్పరవిరుద్ధానివచనాన్య పలభ్యంతే । తత్రపరస్పరవిరుద్ధాయాగ్రా
హ్యత్వంకర్తవ్యతే । ఏకాదశ్యప్తమిషష్టిపాణమాసీచతుడశీ । అ
మావాస్యాత్యతీయాచతా ఉపాహ్వాఃపర్వాతాఇతి । యుక్త శాస్త్రేహి
పూర్వావిధాగ్రాహ్యత్వంవ్రతీయతే । వద్దపురాణే । పూర్వావిధాతు
కర్తవ్యాసప్తమివ్రతిభినరైః । పాణమాసీమహీపాల పురాణేనిశ్చ
యంకతేతి । ఏవంపరస్పరవిరోధేనతిజ్ఞేయావ్యవస్థా ॥ ॥

సావిత్రివ్రతం.

బ్రహ్మవై వతేదశితా । భూతవిధానకర్తవ్యా అమావాస్యాచ
పూణమా । వజ్రయత్వావ్రతశ్రేష్ఠం సావిత్రివ్రతముత్తమమితి । సావి
త్యైరాజకస్యయాచీణం సావిత్రివ్రతం । తచ్చభవిష్యోత్తరైదశితా
తం । కథయామికుత్స్త్రిణాంమహిమ్నోవధనంపరం । యదాచీణం
వ్రతంపూర్వంసావిత్త్యైరాజకస్యయేతి । తచ్చపాణమాస్యామమా
వాస్యాయాంచ విహితం । తస్మిన్ప్రతేపూర్వావిధాగ్రాహ్యే వ్రతాంత
రేపూర్వావిధానకర్తవ్యా । కింతు పరవిధైవకర్తవ్యేతిపరస్పరవిరుద్ధస్య
శాస్త్రద్వయస్యవ్యవస్థా । యదాచతుడశ్యష్టాదశనాడీభవతితదాసావి
త్రివ్రతమపి తత్ర వరేత్యాభ్యం । భూతోష్టాదశనాడీభిరూషయత్యుత్త
రాంతిధిమిత్స్యతేః । యాయంపాణమాసీ నిణాయఃస ఏవామావా
స్యాయామప్యవగంతవ్యః॥ ॥ తత్రాపిసావిత్రివ్రతం పూర్వాది నైక
ర్తవ్యంవ్రతాంత రాణ్యుత్తరదినే । అస్యాంచ వ్యవస్థాయాంబ్రహ్మవై
వతేపూర్వా ముదాహృతంవచనం । స్కందపురాణేపి । భూతవిధా

సినివాళీనకుతత్రప్రతంచరేత్ | వజ్రకాయత్యతసాః త్రీవ్రతశుభిభా
హనేతి | ఏవంచసతియగ్నశాస్త్రం సావిత్రివ్రతవ్యతిరిక్తేషుద్రష్టవ్యం |
తథాచవ్రచేతాఅపి | నాగవిద్ధాతుయావస్తీ సస్తమ్యాచయతాప్తమి |
దశమ్యేకాదశీవిద్ధా త్రయోదశ్యాచతుదశీ | భూతవిద్ధావ్యమావాస్యా
సగ్రాహ్యమునిపుంగవైః | ఉత్తరోత్తరవిద్ధాస్తాః కలకవాన్మహాచంద
నాత్ | పద్మపురాణేపి | షష్ఠ్యష్టమితథాదర్శ్యః కృష్ణపక్షేగ్రయోదశీ |
ఏతాఃపరయుతాఃపూజ్యానిపరాఃపూర్వేణసంయుతాఇన్ || యత్తు
నారదీయపురాణే | దగ్గుంచపూజకమాసంచ పితృస్సాంవత్సరేందీనం
పూర్వవిద్ధామకుర్వాణఃసరకప్రతిపద్యతే ఇతి | తత్సానిత్రీవ్రతవిషయం |
శ్రాద్ధాదివిషయంవా

పూజకమాశ్రాద్ధం

అమావాస్యాయామివ పౌణకమాస్యామపి శ్రాద్ధంవిహారం | తథా
చపితామహః | అమావాస్యవ్యతిపాతా పౌణకమాస్యష్టకానుచ |
విద్వాంఛాగ్రీధమకుర్వాణఃప్రాయచ్చిత్తీయతేహిసఇతి | వ్యాసుపాదోపి |
సనిర్వపతియశ్శాగ్రీధం ప్రమితపితృకౌద్విజః | ఇందుతుయేమాసిమాసే
ప్రాయచ్చిత్తీయతేహిసఇతి | అస్యచామావాస్యాశ్రాద్ధస్యపార్వణరూ
పత్వ మపరాహ్ణాస్యతస్కమకాలత్వం కుతపస్యప్రారంభ కాలత్వమిశ్యే
తత్త్రితయం ప్రతిపత్త్రికరణేప్రత్యానికనిజాయే ప్రపంచితం ||
తథాసత్యపరాహ్ణాస్య ముఖ్యకమకాలత్వా తుప్రేవ్యద్యరేవవా పరో
ద్యరేవవా పరాహ్ణవ్యాపిగ్యమావాస్యా గృహీతవ్యా | తత్రాపరాహ్ణ
వ్యాపిన్యాః పూర్వతిథేగ్రాహ్యతామాహ | హరితః | యస్యాంసం
ధ్యాంగతస్సోమోమృణాలభివద్యతే | అపరాహ్ణాతుయాతస్యాంసిం
ధానాంకరణంధృవమితి | యత్తుకాన్తాజనినోక్తం | భూతవిద్ధామమా
వాస్యాంమోహదజ్ఞానతోపివా | శ్రాద్ధకమకాణియేమర్చస్తేషామాయః
ప్రహీయతేఇతి | తదపరాహ్ణావ్యవృథావవిషయంద్రష్టవ్యం | అపరా
హ్ణావ్యాపిన్యా ఉత్తరతిథేగ్రాహ్యతామాహ హరితః | అపరాహ్ణాపి
త్యోనాంతు యాపరాహ్ణానుయామిని | సాగ్రాహ్యపితృకార్యేతు నపూ
ర్వస్థానుయామిని || ఉభయత్రాపరాహ్ణావ్యాపిత్యోర్వేధాభివ్యతే |

ఏకదేశేనకా త్యేకసేతి | ఏకదేశవ్యాప్తిశ్చ ద్వైధాభిద్యతే || వైషమ్యేణ
సామ్యేనచేతి | తత్రవై షష్ట్యనైకదేశవ్యాప్తా మహాత్మ్యేననిజేతవ్యం |
తథాచస్త్యుతే | అవరాహ్మద్యయవ్యాపిన్య మహాస్యాదాభవేత్ |
తేత్రాల్పత్వమహత్వాభ్యాం నిణాయః పితృకమణీతి | మహాత్మ్యేనగ్రా
హ్యేన్యోఽప్రాయః | సచశివరాఘవసంవాదే స్పష్టపభిహితః | అల్పవ
రాహ్మాయా ల్యాభ్యా గ్రాహ్యస్యాదధికా భవేదీతి | సామ్యేనైకదేశవ్యా
ప్తిఖర్వాదికాస్తే నిణాయః || || సామ్యేనోభయ త్రైకదేశవ్యా
ప్తిశ్చ తత్తిథిగతైవకన్ధిత్వయసామ్యేస్తేధాభిద్యతే తథాపి | పూర్వే
ద్వైరవరాహ్మస్య ద్వితీయఘటికామారభ్య పరేద్వైరవరాహ్మస్య పంచసు
నాడికాసు యథాతిథిర్వధకతే | తథాపూర్వావరాహ్మస్య ప్రథమఘటి
కాంద్వితీయావరాహ్మస్య చరమఘటికాయాం విహాయావశిష్టాసు పంచసు
వతకమానత్వా తస్మైన్కైకదేశవ్యాప్తిర్భవతి | తిథిశ్చ తథాఘటికాచ
తుష్టయేనవధకతే | యదాపూర్వావరాహ్మస్య చరమఘటికాయా ము
త్తరావరాహ్మస్య ప్రథమఘటికాయాంచవతకతే తదాపిసామ్యేనైకదేశ
వ్యాప్తిర్భవతి | ఘటికాచతుష్టయేన తదాతిథిః క్షీయతే | యదాపూర్వా
వరాహ్మస్య చరమఘటికాత్రయే ద్వితీయావరాహ్మస్య ప్రథమఘటికాత్ర
యేచవతకతే | తదాసామ్యేనైకదేశవ్యాప్తిస్తదవస్థా | తిథిస్తునవధక
తేనాపిక్షీయతే | కింతు సమైవ || || తద్వశేవిషయే ఖర్వదర్శవాక్యా
భ్యాంనిణాయః | తచ్చఖర్వాదివాక్యే సర్వతిథిసాధారణ్యేనప్రవృత్తత్వా
దమహావాస్యాయామపి ప్రవతకతే | తథామహావాస్యాయామేవ విశేషే
ణశివరాఘవసంవాదే స ఏవాధోదర్శితః | అమహాస్యాహిరామస్యా
దవరాహ్మద్యయేనమా | త్తయేపూర్వావరాహ్మద్ధాసామ్యేపిచవరాస్త్యు
తేతి | స్మృత్యంతరేపి | తిథితుయే సినివాలీ తిథివృద్ధాకమూషకతా |
సామ్యేపిచకుహూజ్ఞేయ వేదవేదాంగవేదభీరితి ||

సినివాలీ - కుహూః.

చతుదశశీమిత్రాసినివాలీ | ప్రతిపన్నిత్రాకమూః | తథాచవ్యాసః |
ద్వష్టచంద్రాసినివాలీస్వష్టచంద్రాకమూస్త్యుతేతి | కాత్యేన్యోభయ
త్రవా వరాహ్మవ్యాప్తావపి తిథివృద్ధిత్వా త్కుహూరేవగ్రాహ్య ||

యదాదినద్యమేవ్య పరాహ్లాంసస్సృశతి తదాసాగ్నృ సగ్నిభేదేనవ్యవ
 థాద్రష్టవ్యా | తథాహవాచాలిః | అపరాహ్లాద్యయవ్యాపి యదిదర్శనీ
 ధీశుయ | ఆహితాగ్నేస్సినీవాలీ నిరగ్నాగ్నేఃకుహూలకాలేతి | ఆదశ
 బ్దాత్ స్త్రీనూయోగ్రహణం | తథాచతోకాక్షిః | సినీవాలీద్విజైః
 కార్యా సాగ్నికైఃపితృకచకాః | స్త్రీనూనైర్విశ్వమహాక్షేయా త
 థాచానగ్నికైర్ద్వికజైరతి || ఎవంశాస్త్రాథేవ్యవస్థితే సత్యన్యాయ
 బహువిధాని వచనానిసర్వాణిప్రకృప్తమావాస్యాభేదేవ్యస్యతమవిష
 యత్వేన యథాదోగంయోజనీయని | తథాహ | తత్రతావద్విధా
 యనఆహ | మధ్యాహ్నత్పరతోయత్ర చతుర్దశ్యనువతకతే | సినీవాలీ
 తిసాక్షేయాపితృకార్యేషునిష్ఫలేతి | బృహస్పతిరపి | మధ్యాహ్నద్వాత్స
 మావాస్యా పరస్తాత్సం ప్రవతకతే | భూతవిద్ధాతుసాక్షేయా నసాపం
 చదశీభవేదితి | తత్రమధ్యాహ్నదూర్ధ్వం మపరాహ్లామతిక్రమ్యపరస్తా
 దమావాస్యా ప్రవతకతత్రత్యాశ్చయం | తదేతద్వచనద్యయం వరేద్య
 రేవాపరాహ్లావ్యాస్తా యోజనీయం.

పిండాన్వాహార్యకం,

|| || యత్తుకాత్యాయనవచనం | పిండాన్వాహార్యకంశ్రాద్ధంక్షీణే
 రాజనిశస్యతే | వాసరస్యత్పతీయం శే నాతిసంధ్యాసమీపతత్త్వతి | పిండు
 పితృయజ్ఞాంగభూతానాం పిండానామను వశ్చాదాప్రాయితే క్రియత
 త్త్వతి పిండాన్వాహార్యకంశ్రాద్ధం అమావాస్యంతతే క్షీణేరాజనిదోక
 తకవ్యం వాసరస్యత్పతీయంశత్రవ్యనేనేవన్యూనోపరాహ్లాః సాయాహ్న
 సహితోభిర్ధీయతే | తత్రనాతిసంధ్యాసమీపతత్త్వతి సాయాహ్నస్యప్రతి
 వేదే సత్యపరాహ్లాస్య కమకాలత్వేనపరిశిష్యతే | తథాకమకాల
 వ్యాస్తా తిథిగ్రాహ్యేత్యక్తం || || శత్రేందుతుయస్య చతుర్దశ్యప్తమే
 ప్రహరేప్రారంభః | అమావాస్యాయాస్సప్తమే ప్రహరేసమాప్తిః తదే
 తదుభయం కాత్యాయనఆహ | అష్టమే శేచతుర్దశ్యాః క్షీణోభవతి
 చంద్రమాః | అమావాస్యప్తమే శేచపునఃకేలభవేదామరిః || || యత్తు
 జాబాలినోక్తం | ప్రతిపత్సప్తమావాస్యా పూర్వాష్టవాగ్నిసియది |
 భూతవిద్ధేవసాగ్రాహ్య పితృక్రమణిసర్వదేతి | అప్రపూర్వాష్ట

వ్యాప్తి తీర్థవిశేషకథనా దపరాష్ట్రవ్యాపిత్వం నాస్తీగమ్యతే । తాదృశీ
చర్చివిదా పూర్వేయగపరాష్ట్రవ్యాపి తద్రహితాచేతి । ఆద్యేపక్షేన
త్వైరపి భూతవిద్ధాకార్యా । ద్వితియపక్షేనాగ్నికై రేవభూతవిద్ధా
కార్యా॥ ॥ యద్వహరీతేనోక్తం । పూర్వాష్ట్రేచేదమావాస్యాదప
రాష్ట్రేనచేతుసా । ప్రతిపద్యపితకత్వం శ్రాద్ధంశ్రాద్ధవిదోవిదురితి ।
తద్దినద్వయే వ్యపరాష్ట్రవ్యాపిత్యాభావేనతి నిరగ్నికవిషయం । యథాపి
హరీతేనోక్తం । భూతవిద్ధావ్యమావాస్యాప్రతిపక్షి తాపివా । పిత్యై
కమణివిద్వద్భిః గ్రాహ్యకృతపకావీతి । తదేకోద్దిష్టవిషయం । ఎకోద్ది
ష్టస్యకుతప్రప్రాధాన్యం ప్రతిపక్షి కరణేప్రపంచితం॥

అమావాస్యవ్యాప్తిః,

యద్వాప్రతిపక్షి త్రితాయా అపరాష్ట్రేవ్యాపిత్యాభావే తన్నిరగ్ని
కైరపి హేయత్వాశంకాయాం గ్రాహ్యత్వేనాభిధీయతే । అపరాష్ట్ర
వ్యాప్తిః పార్వణేముఖ్యఃకల్పః । కుతపవ్యాప్తిరనురల్పః । తథాచము
ఖ్యసంభవే అనుకల్పస్యోపాదేయత్వాన్నిరగ్నికైః ప్రతిపక్షిత్రితాగ్ని
హీతుంశక్యాభూతవిద్ధాయాంతు కుతపకాలికత్వే సత్యాపరాష్ట్రకత్వ
మథానీదం । తథాసతిముఖ్యానుకల్పయోరుభయోరపి సద్భావాత్కుత
పస్యప్రారంభకాలత్వాచ్చ ప్రత్యాబ్ధికప్రకరణోదాహృత దేవస్వామి
వచనానుసారేణ కమోపక్రమోప సంహారకాలవ్యాప్తి రితి తాభ
వతి । తచ్చాత్రదృష్టాంతత్వేనోపస్యస్యతే॥ ॥ యథాకుతపవ్యాపి
భూతవిద్ధోపాదేయా తథాప్రతిపక్షిద్ధాపి కుతపవ్యాప్త్యోపాదేయాభ
వతి । తచ్చబోధాయనతః । ఘటికై కాస్యమావాస్యా ప్రతిపత్సునచే
త్తథా । భూతవిద్ధవసా గ్రాహ్యదైవేపిత్యైచకమణీతి । ప్రతిపత్సుఘ
టకై కాపి కనకకాలసంబంధినీ యదినస్యాదిత్యథాః । తదేతద్వచనం
పూర్వేయరేవాపరాష్ట్రవ్యాప్తేద్రష్టవ్యం॥ ॥ అస్మిన్నేవవిషయే జా
బాలిరామా । ప్రతిపత్స్యవ్యమావాస్యా పూర్వాష్ట్రవ్యాపి నీయదిభూత
విద్ధవసా గ్రాహ్యపిత్యైకమణిసర్వదేతి । యత్తుహరీతవచనం । కన్యా
మకరమి నేషుతులాయాంమిథునేతథా । భూతవిద్ధవసర్వేషాంపూజ్యా

భవతియత్నతత్తతః తద్వ్యతివేషయం తులాయామకరేమినేకన్యాయాం
మిథునేవ్యమా । భూతవిద్ధావ్రతేగ్రాహ్య శేషేషప్రతిపద్యతేతి ॥ ఇతి
పంచదశీనిర్ణయః ॥

లభ్యఇష్టికాలనిర్ణయతే.

నచెష్టిఃప్రతిపదికతవ్య తయాపూర్వ ప్రకరణ ఏవకుతోనాశీహి
తేతిశంకనీయం । పర్వచతుర్థాంశస్యాప్రతిపదఇష్టికాలత్వాత్ । పర్వ
ప్రతిపత్సంధిసాపేక్ష త్వాచ్చ । అతఃపర్వనిర్ణయానంతరమస్యాప్రతిపదసంశయః ।
ఇదానీనిర్ణయతే । అత్రేదంచంత్యతే । కింపర్వప్రతిపదోస్సంధిరిష్టికా
లః । కింవాసంధిరుభావశ్చేత్ । తదథాంప్రథమంసంధిస్వరూపంని
రూపణీయం । తన్నిరూపణంపర్వభేదాధీనం । అతఃపర్వభేదోనిరూప్య
తే । పర్వచద్వివిధం । పౌణామాసిఅమావాస్యాచేతి ॥ సమప్రతిపద
మారభ్యచతుర్దశ్యంతానాంతీధీనాంశుక్లకృష్ణపక్షయోర్నా స్తినామభే
దః । పంచదశ్యాంశుకిమర్థోనాం భేదకృతిచేత్ । తయోర్విశేషస్వభావజ్ఞా
పనాయేతిబ్రూమః । ప్రథమద్వితీయాదీనాంచంద్రకళానామధ్యేయత్సంధి
ఖ్యాకాకళావధాతేతత్సంఖ్యయాశుక్లపక్షేతిధివ్యవహీయతే । కృష్ణప
క్షేపిక్షీయమాణాయాతస్యాః కలాయానామ్నాతీతిధిర్వ్యవహీయతే ।
తేనన్యాయేనాంత్యతిధిరపిపక్షద్వయేపంచదశీత్యేవవ్యవహతేవ్యాత్రత్ర
శుక్లాయాంపంచదశ్యాంచంద్రమండలం సస్వకలాభిస్సర్వాత్సనాపరిపూ
ర్యతే । సేయంమండలపరిపూణిః పూణిమెత్యనెననామ్నాజ్ఞాప్య
తే । తదేతమక్తంబ్రవత్తండమత్యపురాణయోః । కలాక్షయేవ్యతికార
తేదివాపూణింపరస్పరం । చంద్రాదిత్యే పరాష్టేతుపూణిత్యాత్మా
ణిమాస్త్వతేతి । అహ్నఃపరోభాగఃపరాష్టాఃసూర్యస్తమయకాలఇ
త్యథః । అత్రయథాదిత్యస్సంపూణిమండలస్సన్నస్తమేతి । తథోత్తర
క్షణేచంద్రఃసంపూణిమండలస్సన్నదేతి । తిథిస్థాంతదాష్టాంతక
భావం వివక్షిత్వాద్వయోరాచిత్యచంద్రయోరుపన్యాసః । యథామండ
లపూణితావివక్షయామండలశబ్దఃప్రయుక్తః । తథామాససంపూణిక
వివక్షయాపౌణమాసీశబ్దఃప్రయుజ్యతే । తమక్తంభఃప్రయోగైరే । పౌణ
మాసీసదారాజ్ఞా సోమస్యదయితాతిథిః । పూణిమాసాభివేద్యస్య

తేజఃసూనీతతఃస్పృతా ఇతి | పాణిమాన్యమావాన్యయోర్వికల్పేన
మాసాంతత్వంమానప్రస్తావదశితం ||

అమావాస్యశబ్దార్థకల్పచక్రా.

అమావాస్యేత్యనేననామ్నాబహవోర్థావ్యవస్థావ్యంతే | తత్రామా
శబ్దస్యచత్వరోర్థాః | సహభావఃకన్యాసూర్యరశ్మిచ్ఛందకలాచేతి | వసు
శబ్దస్యాపిచత్వరోర్థాః | ఇంద్రశ్చంద్రఃపితృనిశేషానివాసశ్చేతి | తత్రస
హభావవాచినమమాశబ్దమింద్రవాచినంవసుశబ్దం చోరరీకృత్యనిర్వచన
మేవంప్రవృత్తతే | అమావసుంచేత్తీత్యమావాస్యేతి | అయమథః | వృత్ర
వధానంతరంప్రోషితేంద్రసమాగమేనతుష్టాదేవాః పరస్పరమేవమో
చంతఅద్యాస్తాభిస్సహాయమింద్రోవసతీతి | అతస్తస్యదిశస్యామావాస్యా
త్వమితి || సోయమథఃశతపథబ్రాహ్మణేదశకపూణిమానప్రకర
ణేశ్రూయతే | తేదవాఅబృవకఅమావైశ్లోగ్యవసువసతీతి | యోనఃప్ర
వాసేదితి || తైత్తిరీయబ్రాహ్మణేపిస్వప్తమయమేవార్థశ్శూక్రియతే |
ఇంద్రోవృత్రగంహత్వాపరాంపరావతమగచ్ఛదపారాధమితిమన్యమా
నస్తందేవతాఃపైప్రమైచ్ఛన్తిత్యారభ్యవత్సతే | సోమావాస్యాంప్ర
త్యగచ్ఛతందేవాఅభిసయగచ్ఛంతామావైశ్లోగ్యవసువసతీతీంద్రోహా
దేవానాంవసుతదమావాస్యాయాఅమావాస్యత్వమితి | పరాంపరావత
మత్యంతదూరేశతయోజనమిత్యథః | అపారాధంద్రోహమకాషణం ||
|| యదావసుశబ్దశ్చంద్రవాచీతద్యామాశబ్దస్యసహభావమేవోర
రీకృత్యైవకంక్ష్యక్త్యం | పశ్వోషధిభిస్సహచంద్రోవసత్యస్యాంరాత్రా
విత్యమావాస్యా || సోయమథఃశతపథబ్రాహ్మణేశ్రూయతే | ఏషవై
సోమారాజాదేవానామన్నం యశ్చంద్రమాస్సయతైప్ర ఎతాంరా
త్రింసపురస్తాన్నపశ్చాద్దృశేత్తదిమంలూకమాగచ్ఛతితదహఃపశ్వోషధీర
సుప్రవిశతిహైవదేవతానాన్యన్నదంహ్యేషాం తద్యదేతాం రాత్రి
మిహావసతీతితస్తాదమావాస్యాగామేతి || తథాబృహదారగ్యకేపి
చంద్రంప్రకృప్యోత్యతే | సోమారాస్యాంరాత్రిమేతియా షోడశ్యాక
యాసర్వమిదంప్రాభృదసుప్రవిశ్యతతఃప్రాతఃజాయతేఇతి || అమావసు
శబ్దాయదాకన్యాపితృవాచినాతదానీమేవనిర్వక్త్యం | అమావసూనై

చ్ఛదస్యాం రాత్రావిత్వమావాస్యా । అమాశబ్దాభిధేయాకాచి తస్మా
కాకామాశరాసతీ తస్యాం రాత్రాసుసామానంపితరంవప్రవే సచహితా
ధమకలోపాద్భిత్తస్కతాం కన్యకాన్వైచ్ఛత్ ॥ సోయమితీహసః కన్య
పురాణేవగంతవ్యః ॥ ॥ అమావసుశబ్దో యదాసూర్యశ్శ్చివాసవా
చినా తదాతదనుసారేణసర్వవచనం సామందేనాగరఖండేవత్యతే అమా
నామరవేరశ్చి స్సహస్రప్రముఖాస్త్యతా ॥ యస్యాప్రేతేజసాసూర్యః
ప్రైత్వస్తైగ్రిలోక్యదీవకః తస్మిన్నసతీయేనేందురమావాస్యాతత్తస్మైతేతి
బ్రహ్మాండపురాణేపి ॥ అమానామరవేరశ్చి శ్చంద్రలోకేప్రతిష్ఠితా ॥ త
స్మాత్సోమోరసేత్తస్యామమావాస్యాతత్తస్మైతేతి ॥ ॥ అమావసుశబ్ద
యోస్సహభావ సీవాసవాచిత్వమాశ్రిత్య మత్స్యవాయు బ్రహ్మాండపురా
ణేఘువిర్వచనంకృతం ॥ అమావసూతౌయద్యతేయదాచంద్రదివాకరా
ఎషావంచదశీరాత్రి రమావాస్యాతత్తస్మైతేతి ॥ ॥ అమాశబ్దస్యవం
ద్రకళావాచిత్వం సామందేదన్వితం ॥ అమాషోడశభాగైవదేవిప్రోక్తామ
హంకలేతి ॥ తాంకళాముపజీవ్యనిర్వచనం భగవతాపురాణేదన్వితం ॥
కళావశిష్టానిష్కాంతః ప్రవిష్టసూర్యమండలం ॥ అమాయాంవిశేషే
యాస్మాదమావాస్యాతత్తస్మైతేతి.

దర్శశబ్దనిరుక్తిః,

అమావాస్యాశబ్దవర్ణయో దర్శశబ్దోపిదేవధానిరుచ్యతే ॥ సూర్యా
చంద్రముసౌ పరస్పరంవశ్యతోత్రేతిదర్శః ॥ తదుక్తంమత్స్యపురాణ వా
యపురాణయోః ॥ ఆశ్రిత్యతామమావాస్యాం సశ్యతస్ససమాగతౌ ॥
అకోన్యంచంద్రసూర్యౌతౌ యత్తస్మాద్దర్శశబ్దోవ్యతీజతి ॥ నదృశ్యతేచంద్రో
త్రేతిద్వితీయంనిర్వచనం ॥ యద్యపితదానీ మదర్శితీవక్తవ్యం తథాపివి
వరేతలక్షణయా దర్శశబ్దోవ్యతీ ॥ తదేతద్భట్టాచార్యైరుక్తం సురే
కాతరశబ్దవదీతి ॥ చంద్రవాదర్శనంచ శతవధవాశ్చేన పూర్వమేవోదా
హ్యతం ॥ సయత్రైవఎతాం రాత్రింసపురస్తాన్న పశ్యాదదృశేజితి ॥ అద
ర్శనేవకారణం సూర్యాచంద్రవ సో రశ్యంతస్సుక్తవణః సచశస్తికస్మిన్
కషేక మమాతాసారేణ తేజసాచాంద్రం తేజోభిఘాయతే ॥ అతేవపౌ
ణామూస్యా సత్వంతేవప్రకషేక సతి అనగోభూతౌ త్వ శ్చంద్రమండలం

సంపూర్ణాంవిశదంద్యశ్యతే॥ ॥ తావేతాస్మిన్కవకవిచకపాకగో
బిలతహ । యఃపరోవిచ్రకవకస్సుర్యాచంద్రమసోసాపాణకమాసీ
యఃపరస్పర్శికవకస్సామావాస్యేతి ॥ తదేవంపర్వాభిధాయాః పంచ
దశ్యాఃపూర్ణిమాదినామనిర్వచనేనస్వభావవిశేషజ్ఞాపితోభవతి॥ ॥

రాకానుమత్యాదినిర్వచనం,

తేచపాణకమాస్యమావాస్యేప్రత్యేకంద్యవిధే । తచ్చపురాణేదర్శితం । రాకాచానుమతిశ్చైవపూర్ణమాద్వివిధాస్త్యతా । సినివాళీకు
హూశ్చైవఅమావాస్యాద్విధేవత్వేతి । ఎతాసాంచతస్మాణాం స్వరూపం
కాతకశాఖాయాంవిస్పష్టంశూయతే । యాపూర్వాపాణకమాసీ
సానంతర్యోత్తరాసారాకాయాపూర్వామావాస్యాసాసినివాళీయోత్త
రాసాకుహూరితి॥ ॥ వృద్ధవసిష్టోపి । రాకాచానుమతిశ్చైవపాణక
మాసీద్వయంవిదుః । రాకాసంపూర్ణాచంద్రాస్యాత్కలానానుమతి
స్త్యన్యతా । పాణకమాసీదివాదృష్టే శశిన్యనుమతిస్తథా । రాత్రిదృష్టేపు
నస్తస్మిన్ నైవరాకేతికీర్తితా॥ ॥ మత్స్యబ్రహ్మాండపురాణయోః ।
యస్మాత్తామనుమన్యంతేపితరోదైవతైస్సహ । తస్మాదనుమతిర్నామపూ
ర్ణమాప్రథమాస్త్యతా ॥ అత్యధికంరాజలేయస్మాత్పాణకమాస్యాం
నిశాకరః । రంజనాచైవచంద్రస్య రాకేతికవయోవిదురితి॥ ॥
బృహద్యసిష్ఠః । దృష్టచంద్రామమావాస్యాంసినివాళీంప్రచక్షతే । ఏతా
మేవకుహూమాహుర్నృష్టచంద్రాంమహావళయశ్చితి । ఎతదేవచత్వార
శః పర్వభేదానిరూపితాశ్చితి.

సంధివివేకః,

తేషుకుహూన్యతిరిక్తానాం త్రయాణాంభేదానాం లఘుక్షరోచ్చ
రణపరిమితః కాలస్సంధిరుచ్యతే । కుహ్వస్త్యక్షరద్వయపరిమితఃకాలః ।
ఎతద్దుక్తంభగవతీపురాణే । అనుమత్యాశ్చరాకాయా సినివాళ్యాఃకుహూ
ర్వినా । ఎతాసాంద్యిలవఃకాలఃకుహూమాత్రోకుహూస్త్యతశ్చితి॥ ॥
తత్రలవస్వరూపంస్త్యశ్యంతరేదర్శితం । లఘుక్షరచతుర్భాగస్త్యతిరి
త్యభిధీయతే । తృటిద్వయంలవఃప్రోక్తో నిమేషస్తులవద్వయమితి । ఎవం
చనతి తృటిశబ్దాభిధేయానాంచతుష్టయంలవద్వయస్వరూపం లఘుక్షర

సమంభవతి । తస్మిన్ కాలస్సుతరపరిమితే కాలేషకః పర్వతోభాగఃద్వితీయః
 ప్రతిపదః తదుభయంమిళిత్యాసంధిర్భవతి॥ ॥ కుహూప్రతిపదోస్యం
 ధిస్తు పూర్వస్సాద్విగుణః । అక్షరద్వయపరిమితత్వాత్ । మత్స్యబ్రహ్మం
 డపురాణయోః । రాకాచానుమతిశ్చైవసీనీవాలీకుహూస్త్పతా । ఏతా
 సాంద్వలవఃకాలః కుహూమాత్రాకుహూస్త్పతా । కుహ్వితికోకిలేనో
 చ్యతే । తత్కాలసంజ్ఞతాచైమాఅమావాస్యా కుహూఃస్త్పతా । ఇత్యే
 షసర్వసంధీనాం కాలోయోద్వవిధస్త్వత్యతీ॥ ॥ ఏవంసంధానిరూ
 పితేనతి యోయంప్రక్రాంతోవిచారస్తత్రసంధిరేవేష్టికాలఇతి శావ
 త్పా) వ్రం । సంధాయజేతేతిశృతేః । మైవం॥ ॥ సంధెరతిసూక్ష్మత్వా
 త్తత్రయాగానుష్ఠానానుపపత్తేః । కాతహిశృతేగతిః । పార్శ్వద్వ
 యలక్షణేతిబ్రూమః । యథాగంగాయాం ఘోషఇత్యత్రగంగాశబ్దః
 ప్రవాహేనుపపన్నస్తత్సమీపసంతీరంలక్షయతి తథాసంధిశబ్దోపి పా
 శ్వకద్వయంలక్షయతి । అతఏవశ్రుత్యంతరం సంధిమభితోయజేతేతి । బో
 ధాయనోపి । సూక్ష్మత్వాత్సంధికాలస్యసంధిర్విషయఉచ్యతే । సామిప్య
 విషయంప్రామాః పూర్వేణాప్యపరేణవేతి॥ ॥ అత్రపూర్వపరశ
 బ్దాభ్యాంసంధిః ప్రాచీనంపూర్వదినంప్రతీచీనం ప్రతిపద్దినంచాభిధీయతే ।
 తత్రపూర్వస్మిన్ దినేయాగప్రారంభః । ఉత్తరస్మిన్ప్రతిపద్దినేయాగస
 మాప్తిః । అన్వాధానమిద్ధా బహిఃస్సంపాదనమగ్నిపరిగ్రహః పరిస్త
 రణం చేత్యేవమాదిప్రయోగప్రారంభః । సచపూర్వేద్యురనుష్ఠేయః ।
 తథాతైత్తిరీయచాహ్వాణేశ్వాయతే । పూర్వేద్యుర్ద్ధాబహిఃకరోతి ।
 యజ్ఞమేవారభ్య గృహీతోపవసతీతి॥ ॥ శతపథచాహ్వాణేపిపూర్వే
 ద్యురగ్నిగృహ్లాత్పత్తరమహర్భజతీతి । తత్రాగ్నిగ్రహణం నామాధ్వ
 ర్యుణాహవనీయ గాహవత్యదక్షిణాగ్నిషు మమాగ్నేవర్చిత్యాది
 ఋగ్విశ్వమీధాధానలక్షణే న్వాధానే క్రియమాణే పార్శ్వవతికానా
 యజమానేనాగ్నిం గృహ్లామిత్యాదీనాం మంత్రాణాంపఠనం । ప్రతిపద్ది
 నేషు కమణేవాం దేవేభ్య ఇత్యాదిమంత్రై రధ్వర్యుహస్తప్రత్యక్షన
 నిర్వాపపురోడాశప్రధానాదిలక్షణప్రయోగం కరోతితదిదంయజనం॥
 ॥ ॥ ఏతదేవాభిప్రేత్యగోవిందాహ । పతౌంతాఉపవస్తవ్యాః పతౌ

దయోధియగవ్యాభిప్రాయమున నాగ్నపస్తకణాద్వివక్షితం ।
 తస్మిన్ క్రియమాణే యజమానసమీపే దేవతానానివాసాత్ । తదేతత్తే
 త్రిర్యబ్రాహ్మణేదస్థితం । ఉపాస్త్విగ్నాచ్చ్యయత్యమాణేదేవతానాం
 తియ ఏవంవిద్వానగ్నిమువస్త్యణాతీతి । ఉపవాస బౌధధేయశ్య వర్ష
 దినకతశ్య స్యాన్వాధానాదేవశ్యణి చతుర్థాంశవతీ । ఆద్యస్త్ర
 యోంకావిహితకాలః సతుచతుర్థాంశః । యగశ్చాబిధేయశ్యతు
 పురోడాశస్రధానా ధానాదేపూర్వోక్తః వర్షచతుర్థాంశఃప్రతి
 పదం శాస్త్రీయశ్చవిహితకాలః సతుప్రతిపదశ్చతుర్థాంశః ॥ ॥
 తదేతదాహులోకాత్తితి । త్రింశానాపసభ్యశ్య యగశ్యవతరోవిదుః ।
 కాలఃపాశ్చయోగేస్యా దధాంతేతునవిద్యత్యతి । వృద్ధశాతాతః ।
 వర్షణోయశ్చతుర్థాంశ ఆద్యాప్రతిపదస్త్రయః । యగకాలస్సశ్శే
 యఃప్రాతరుక్తోషనీషిభిత్తి । అత్రప్రాతరివిశేషణా త్సూర్యోదయసౌ
 వనిముహూర్తశ్రయం యగకాలభిత్త్యక్తంభవతి ॥ ప్రతిపదశ్చ
 తుర్థాంశం సేవధయతికాత్యయనః । నయప్రవ్యంభతుభంశే యా
 గ్నేప్రతిపదఃకృచితే । రక్షాంసితద్విలుంపంతేశ్చరేషానసాతనీతి తదే
 వంవర్షశ్య న్యానాదికంప్రతిపదీష్టిరితి సంధిపాశ్చయోరభయోః
 ప్రారంభవసనమాస్తీవ్యసన్ధితే ॥ ॥ యదావర్షప్రతిపదా పుదయమా
 రభ్యసంపూర్ణేతిధిభవతః । తదానకొపిసందహః । యదాతుభండభిః
 తదానీం నిణయోబిధీయతే । తత్రగోవిలః । ఆతలనేయదాసంఖిః వ
 ర్వప్రతిపదోర్భవేత్ । తదహార్యాగ ఇప్యేతపరతప్యేస్వరేహని । వర్ష
 ప్రతిపదోస్సంధిరర్వాగావతకనాద్యని । తస్మిన్నహనియప్రవ్యం పూర్వే
 ద్యస్తదుపక్రమః । ఆవతకనాత్పరస్సంధి ర్మదితస్మిన్నుక్రమః । పరే
 ద్యస్తస్మిరేత్యేవవర్షద్యయవినిశ్చయత్యతి । లోకాక్షిరపి । పూర్వాశ్లేషా
 ధమధ్యాహ్నాదుదివ్యసమావ్యతే । ఉపోవ్యవత్రపూర్వేద్య దహ
 ర్యాగఇవ్యతే । అపరాశ్లేషవారాత్రా యదివర్షసమావ్యతే । ఉపో
 వ్యతస్మిన్నహనిశ్చోపూతేయగఇవ్యత్యతి ॥ ఏషువచనేషు మధ్యా
 హ్నాదిశబ్దాయాగికాః । సతుసంచధావిభాగమాశ్రియప్రవృత్తాః తథా
 సత్యహ్నాదుమధ్యంషధ్యా హ్నాది ఫ్యత్పత్రేరావతకంషధ్యాహ్నాశ
 బ్దేనాబిధీయతే.

అవతకనకాలః,

అతవీవగ బలనావతకనశబ్దఃప్రయుక్తః। పూర్వాష్టావాపిమధ్యా
హ్నాయావస్వసమాప్యతే। తదోపవాసఃపూర్వేద్యస్తదహర్యాగ ఇష్య
తత్। అహ్నోపూర్వోభాగఃపూర్వాష్టాః। అహ్నోపరభాగోపరాష్టాః।
అతస్తాభ్యాంశబ్దాభ్యామావతకనాత్పుర్వోత్తరభాగోవిధీయేతే। వాజ
సనేయనాంతు విశేషమాహ భాష్యాథకసంగ్రహకారః। మధ్యందినా
తస్యదహనీహయస్త్రిన్వాగ్విప్లవాస్సంధియంత్యతీయాసా ఖర్వికావాజ
సనేయమధ్యాహ్నస్యాముపామ్యాథవరేద్యుఃప్తిరితీ। అవతకనాదూర్వక
మస్తమయాదర్వాగ్ధా సుధిభవతి తదాసంధిమతీతిధిఃప్రథమా। రా
త్రౌసంధిశ్చైత్యాతిధిఃతీయా। తెఉభేఅవ్యపేక్షపూర్వాష్టాసంధిమతీ
తిధిఃప్రతీయా। తస్యాంత్యతీయతిథౌ పర్వకాలస్యాబ్ధిత్వాత్సఖర్విక
త్యవ్యతే॥

కాఖాంతరేష్టికాలాః,

కాఖాంతరాధ్యాయినామీదృశేవిషయే పూర్వేద్యగర్వాధానాది
కంసంధివిధావిష్టిః। వాజసనేయనాంతుసంధివిధావన్వాధాసముత్తరతి
థావిష్టిః। ఏవంచనతివాజసనేయనాంసంధివిధావన్వాధాసముత్తరతి
న్వాధానాదికమస్తీసోయంవిశేషః। అవతకనైతతఃపురావాయదాసంధి
భవతితదావాజసనేయవ్యతిరిక్తానాంపర్వదతుర్థాంశఇష్టిఃప్రాప్నోతి॥
॥ తత్రవిశేషమాహగ్రాంః। ప్రతిపద్యప్రతిష్ఠాయాయదిచెష్టిస్య
మాప్యతే। పునఃప్రణీయకృత్సైష్టికతకవ్యాయాగవిత్తమైరితి। పర్వ
ణఃపక్షురోంశఃప్రతిపదస్త్రయోంశాశ్చయాగకాలేస్సహితాః। అత్ర
పర్వదతుర్థాంశస్యవిషయ ఉదాహృతః। ప్రతిపదంశానాంవిషయ ఉదా
హ్రితః। ఉపఃకాలెసంధౌప్రతిపదఃప్రథమాంశోయాగకాలః। సోభే
సంధౌద్వితీయోంశః। రాత్రప్రారంభేసంధౌతృతీయోంశః॥ ॥ సన్వస
నన్యామేనాపరాష్ణసంధౌప్రతిపదశ్చతుర్థాంశస్యయాగకాలత్వం ప్రా
ప్నోతి। తచ్చప్రతిపదధనయప్రవృత్తచతుర్థేంశఇత్స్యతే। అతస్తాదృశే
విషయేయాగవిషయవ్యతీతేతే। మైవం। వృద్ధశాతాతపేనప్రజప్రసవా
భిధానాత్। సంధిర్యవరాష్టాస్యాద్యాగంప్రాతఃపరేహని। కుర్వా

దయోధియగవ్యాభిమతిః | అత్రోపవాసశబ్దే నాగ్నపస్తకణాద్వివక్షితః |
 తస్మిన్ క్రియమాణే యజమానసమీపే దేవతానాం నివాసాత్ | తదేతత్తే
 త్తీయబ్రాహ్మణే దగ్గతం | ఉపాస్త్రిగోచ్యైర్యత్యమాణే దేవతానాం
 తియ ఏవం విద్వాన్గిముపస్తృణాతితి | ఉపవాస బౌధిధేయస్య వర్ష
 దినకర్తవ్యస్య స్యాన్వాధానాదేవగ్నశి చతుర్థాంశవతీ | ఆద్యస్త్ర
 యోంశావిహితః కాలః సతుచతుర్థాంశః | యగశ్చాబిధేయస్యతు
 పురోడాశస్రధానా ధానాదేపూర్వోక్తః | వర్షచతుర్థాంశః ప్రతి
 పదం శాస్త్రీయశ్చవిహితః కాలః సతుప్రతిపదశ్చతుర్థాంశః ||
 తదేతదాహులోకాక్షిః | శ్రీసంశానాపసభ్యస్య యగశ్చపతరోవిదుః |
 కాలః పాగ్నయోగేస్యా దధాంతేతునవిద్యత్యతి | వృద్ధశాతాతః |
 వర్షణోయశ్చతుర్థాంశ ఆద్యాః ప్రశిషదస్త్రయః | యగకాలస్సవిజ్ఞే
 యః ప్రాతరుక్తౌ సనీషిభిరితి | అత్రప్రాతరితివిశేషణా త్సుర్యోదగస్త్య
 పరిముహూతాశ్రయం యగకాలఇత్యుక్తం భవతి || ప్రతిపదశ్చ
 తుర్థాంశం సేభయతికాత్యయనః | సయప్తవ్యంచతుర్థాంశే యా
 గైః ప్రశిషదః క్వచిత్ | రక్షాంసితద్విలుంపంతశ్శ్రీరేషాసనాతనీతి | తదే
 వం వర్షస్య న్యాగానాదికం ప్రతిపదీప్తిరితి సంధిపాశ్వయోరభయోః
 ప్రారంభపరిసమాప్తీవ్యవస్థితే || యదావర్షప్రతిపదా పుదయమా
 రభ్యసంపూర్ణేతిభీభవతః | తదానకోపిసంజహః | యదాతుఖండసిధిః
 తదాసీం నిణయోభిధీయతే | తత్రగోబిలః | ఆవతకనేయదాసంఖిః ప
 ర్వప్రతిపదోర్భవేత్ | తదహార్యాగ ఇప్యేతవరతశ్చేష్టరేహని | వర్ష
 ప్రతిపదోస్సంధిరర్వాగావతకనాదగ్గది | తస్మిన్నహనియప్తవ్యం పూర్వే
 ద్యుస్తదుపక్రమః | ఆవతకనాత్పరస్సంధిర్యదితస్మిన్నుపక్రమః | ఇదే
 ద్యుస్థిరిత్యేవ వర్షద్యయవిశ్వయ్యతి | లోకాక్షిరసి | పూర్వాక్షేవా
 ధమధ్యాహ్నాయదివర్షసమాప్యతే | ఉపావ్యత్రపూర్వేద్యుస్తదహ
 ర్యాగఇప్యతే | అవరాహ్నేధవారాత్రౌ యదివర్షసమాప్యతే | ఉపా
 వ్యతస్మిన్నహనిశ్చోభూతేయగఇప్యత్యతి || ఏషువచనేషు మధ్యా
 హ్నాదిశబ్దాయాగికాః | సతుసంచధావిభాగమాశ్రియప్రవృత్తాః | తథా
 సత్యహ్నాయధ్యుమ్ధ్యాహ్నాత్త్యత్యైరావతకసం మధ్యాహ్నశ
 బ్దేనాభిధీయతే.

ఆవతకనకాలః,

అతఏవగ బలనావతకనశబ్దఃప్రయక్తః। పూర్వాస్థావాపిమధ్యా
హ్నాయాపిపర్వసమాప్యతే। తదోపవాసఃపూర్వేద్యస్తదహార్యాగ ఇష్య
తత్। అహ్నోపూర్వభాగఃపూర్వాస్థాః। అహ్నాపంభాగోపరాహ్నః।
అతస్తాభ్యాంశబ్దాభ్యామావతకనాత్పుర్వోత్తరభాగోవిధీయతే। వాజ
సనేయనాంతు విశేషమాహ భాష్యాథకసంగ్రహకారః । మధ్యంధినా
త్సృదహనీహయస్తిన్వాగ్విప్లవాస్సంధియంత్యతీయాసా ఖర్వికావాజ
సనేయమధ్యాస్తస్యామహాభ్యాథవరేద్యుర్విరితి । ఆవతకనాదాభ్యం
మస్తమయాదర్వాగ్యదా సుధిభవతి తదాసంధిమతీతిధిఃప్రథమా। రా
శ్రాసంధిశ్చైత్సాతిధిఃతీయా। తెఉభేఅప్యపేత్యపూర్వాగ్నోసంధివతీ
తిధిస్తృతీయా । తస్మాంత్యతీయతిథౌ పర్వకాలస్యాల్పత్వాత్సాఖర్వికే
త్యచ్యతే॥

శాఖాంతరేష్టికాలాః,

శాఖాంతరాధ్యాయినామీద్యశేవిషయే పూర్వేద్యరన్వాధానాది
కంసంధివిధావిష్టిః । వాజసనేయనాంతుసంధివిధావన్వాధానముత్తరతి
థావిష్టిః । ఏవంచనతివాజసనేయనాంనక్వాపిసంధిధినాత్పుర్వేద్యర
న్వాధానాదికమస్తిస్థాయంవిశేషః । ఆవతకనతతఃపురావాయదాసంధి
భవతితదావాజసనేయన్యతిరిక్తానాంపర్వదతుర్థాశశబ్దఃప్రాప్తోతి।
॥ తత్రవిశేషమాహగ్రాంః। ప్రతిపద్యప్రతిష్ఠాయాయదిచెష్టిస్య
మాప్యతే। పునఃప్రణీయకృత్సైష్టికతకవ్యాయాగవిస్తమైరితి। పర్వ
ణఃవత్సరోంశఃప్రతిపదస్త్రయోంశాశ్చయాగకాలేష్వంగహితాః। అత్ర
వ్యవతుర్థాశశ్చరిషయ ఉదాహృతః ప్రతిపదంశానాంవిషయ ఉదా
హరీయతే। ఉపఃకాలెసంధౌప్రతిపదఃప్రథమాశ్చోయాగకాలః। సోభే
సంధౌద్వితీయోంశః। రాత్రీప్రారంభేసంధౌత్యతీయోంశః॥ ॥సస్వన
సన్యాయేనావరాహ్నసంధౌప్రతిపదశ్చశ్చాంతాశ్చయాగకాలత్వం ప్రా
ప్తోతి। తచ్చప్రతిషిద్ధనయస్త్వంచతుర్థేశశబ్దస్తృతేః । అతస్తాద్యశే
విషయేయాగఏవలప్యతేతిచేత్ । మైవం। వృద్ధశాతాతపేనప్రవోద్రసవా
భిధానాత్ । సంధిర్యవరాహ్నోన్మాద్యాగంప్రాతఃపరేహని । కుర్వా

జఃప్రతిపద్భాగేచతుర్థేపినదుష్కృతభిః | ఏవంతహిప్రతిషేధోనిర్విషయ
స్యాదితిచేన్నైవం | సద్యస్కాలవిషయేచరితార్థత్వాత్ | తంవిషయంద
శేయతికౌత్యాయనః | సంధిశ్చేత్సంగవాదూర్ధ్వంప్రాక్పర్యవతక
నాద్రవేః | సాపాణమాసీవిజ్ఞయాసద్యస్కాలవిధౌతిధిరితి || భా
ష్యాదసంగహకారోపి | అన్వాహితిశ్చస్తరణోపవాసాపూర్వేద్యురే
తేఖలుపాణమాస్యాం | ఆవతకనాత్పరిగ్రహిపర్యసంధిస్సద్యస్తథా
వాక్రియతేసమస్తమితి | ఆపస్తంబోపి | పాణమాస్యాంత్యన్వాధానప
రిస్తరణోపవాసాస్సద్యోవాసద్యస్కాలాయాగంసర్వంక్రియతేభిః | సం
గవావతకనయోమధ్యపాణమాసీప్రతిపదోస్సంభాషతిపూర్వోదా
హృతైర్వచనైస్సంధినితూర్పేద్యురన్వాధానాదికంప్రాప్తమితి | త
చ్చసద్యస్కాలాదివాక్యైస్సంధినితేత్యుక్త్యతే || || సస్వీద్యశేవిష
యేసంధినితూర్పరదినేయాగకాల ఉత్కృష్టతాం | తథాసత్యపరాహ్లాది
సంధిష్యేవాన్వాధానయాగయోదికనభేదోభవిష్యతి | అస్తీచాత్రదృ
ష్టాంతః | వాజసనేయనామీద్యశేవిషయేన్వాధానోత్కషేనతియోగ
స్యాప్ర్యుత్కృష్టత్వాత్ | మైవం | అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంవిధినిషేధ
రూపాభ్యామస్యా శృంకాయా నివారితత్వాత్ | తత్రసద్యస్కాలవిష
యోన్వయరూపఃప్రతిపచ్చతుర్థాంశేప్రతిషేధోవ్యతిరేకరూపః | ఎవంసతి
ప్రతిషేధవాక్యంసావకాశంభవతి || || అమావాస్యాయాంవిశేషమా
హవృద్ధశాతాతపః | ద్వితీయాత్రిముహూర్తాచేత్ప్రతిపద్యవరాహ్నికీ |
ఆన్వాధానంచతుర్దశ్యాంపరతస్సోమదశేనాత్ | చతుర్దశీచతుర్య
మాఅమావాస్యనదృశ్యతే | శ్వోభూతేప్రతిపచ్చేత్స్యి త్పుర్యాంత
వైగ్రహకారయేత్ | చతుర్దశీచసంపూర్ణాద్వితీయాత్తయకారిణీ | చతు
ర్విరమాయాంస్యాహ్నాతేకవ్యాదికీక్రియేతి | ఎతేషాంవచనానామథః |
అహ్నిచతుర్దశీసంపూర్ణా అస్తమయాదర్వాగమావాప్యోస్వల్పతేతే
ఏవాపరాహ్నవ్యాప్త్యా అవ్యభావాచ్ఛాద్ధాయవాన్వాధానాయవాపూ
ర్వోక్తకీర్త్యా యద్యపి నిమిత్తాభావంసభజతేతథాపి ప్రతిపద్విత్తీయా
యాంసత్యాంచంద్రస్య దృశ్యమానత్వాత్తద్దశేనస్య చేష్టానిషిద్ధత్వాత్
ప్రతిపద్యుక్తాయా ఏమావాస్యాయా మిష్టిస్వల్పా నమావాస్యోపేతా

యాంచతుదశ్యాంశ్రాద్ధాన్వాధానాదికంకర్తవ్యమితి॥ ॥

చంద్రోనియాత్ నిష్టయః.

ఏతదేవాభిప్రేత్యస్తృత్యంతరే । ఆదిత్యేస్తమితేచంద్రఃప్రతీచ్యాయు
దియాద్యదా । ప్రతిపద్యతిపత్తిస్యాత్పంచదశ్యాంయజేతదేతి । వృద్ధవ
సిష్టోపి । ఇంద్రానిరుప్తేహవిషిపురస్తామదితేదిధా । యదైవగుణ్యంహుతే
తస్మిన్వశ్యాదపిహితద్యవేదితి । అస్యాయమథః । సంపూర్ణచతుర్ద
శ్యావాచిచారేణామావాస్యాబుద్ధిం కృత్వాన్వాధానాదికంకృత్వాహ
వినిర్వాహ్యంకరోతికృతేతస్మిన్నుపః కాలేపూర్వస్యాందిశిచంద్రమాఉ
దేతితదాదర్శ కర్తనభవితుమహతి । దశకాలస్యాప్రాప్తత్వాత్ ।
కింతుకాలాపరాధంనిమిత్తీకృత్యదర్శనేవతా అపనీయతాన్యత్రాదిగుణ
విశిష్టాన్యగ్న్యదిదేవతాంతరాబ్యుద్దిశ్యహవిః ప్రక్షేపోవిహితః । తదే
తతైత్తిరీయచాప్రాప్తాశ్చైహ్యై యతే । యస్యహవినిర్వృత్తంపురస్తాచ్చం
ద్రమాఅభ్యుదేతితే ధాతండులాన్విభజే ద్యేమధ్యమాన్యస్తానగ్నయే
దాత్రేపురోహశమష్టాకపాలంకుర్యాద్యేస్థవిష్టాస్తానింద్రాయప్ర
దాత్రేదగ్ధగ్నశ్చరుంయేణిష్టాస్తాన్విష్ణవేశిషివిష్టాయశ్చతేచరుమితి । సో
యంద్యష్టాంతోహవినిర్వృత్తేనతితతః ఉద్వేగంపూర్వస్యాందిశీందావుది
తేనతిదశక కర్తవిధివై గుణ్యముక్తంతదేవవై గుణ్యం హుతమదినేపశ్చి
మదిశిచంద్రోదయే భవతీతి॥ ॥ తదిదంబోధాయనమత ముపోద్బల
యతిశ్చుతిః । తస్మిన్నహనిపురస్తాత్పశ్యాత్సోమోనదృశ్యతే । తదహర్యజే
తి । అయమథః । సినీవాల్యాంపురస్తాచ్చం ద్రదశకనంభవతి తద్విత్తీ
యాయుక్తాయాంప్రతి పచ్చంద్రోదృశ్యతే । తయోరుభయోర్దగ్ధవర్తి
న్యాంకుహాన్వివిధమపి చంద్రదశకంనాస్తిఅతస్తస్మిన్ దినేయష్టవ్య
మితి॥ ॥ చంద్రదశకోపేతాయాం శుక్లప్రతిపది యాగానుష్ఠాసే
ప్రాయశ్చిత్తమాహకాత్యాయనః । యజనీయహిసోమశ్చేద్వారుణ్యాం
యదిదృశ్యతే । తత్రవ్యాహతిభిహుతా త్వాదండందద్యాద్విజాతయఇతి॥
॥ ॥ చంద్రదశకనరాహిత్యమేవాభిప్రేత్య బోధాయన కారికానువ
త్యతే । ఇష్టేఃప్రతిపదోహినాడ్యస్సప్తాష్టవాయదిభవంతి తద్దినమిష్టే రవ
లంబోయోగ్యః । సోయమేకఃపక్షః । అనూవాస్యాప్రతిపదాయదావ

ధౌతేత దాద్వితీయఃకల్పభవేత్ । అమావాస్యాయామన్వాధాయసో
మదశకనరహితేప్రతిపద్ధినయాగఃకర్తవ్యః । స్త్రోత్రుతరేప । అవా
గస్త్రయూద్యత్రద్వితీయాతద్రద్యశ్యతే । తత్రయాగంన కుర్వంతవిశ్వే
దేవాఃపరాక్షాభితి । బోధాయమితానుసారేణాన్వాధా నాదీర్ధ
శకశ్రాద్ధంపిన్విల్పమావాస్యోపేతాయాంచతుర్దశ్యాంకర్తవ్యతయా
చబోధాయసేనోక్తంయదాదతుర్దశీయామంత్రుతియమనుపూంయేత్ ।
అమావాస్యాక్షీయమాణాతదైవశ్రాద్ధమాదరేత్ । చతుర్ద్యుంచతుర్ద
మేఅమాయత్రనద్యశ్యతే । శ్లోఘాతద్రోపశ్చత్స్యద్యాభితకవ్రాది
కీక్రయేతి । చతుర్థియామే అమావాస్యసంపూర్ణానద్యశ్యతే । కీర్త్య
వరానెస్వర్పానాచపరినెక్షీయతే । తదానీంచతుర్దశ్యశ్రాద్ధమా
చరేత్ ॥ ననుచంద్రదగ్ధనోదేతాయాంప్రతిపత్తిస్సమామూతా
తథాచశతపథబ్రాహ్మణంయథాహ । పశ్యాచ్చంద్రమాఅభ్యుదతిత
దహయజ్జన్మన్లోకాభ్యుదతితి । తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమపి । ఏషా
వైసుమనానామెష్టియకమర్శజానంపశ్యాచ్చంద్రమాఅభ్యుదత్యస్తిన్నై
వాస్తైలోకేధుకలభతీతి । అయమగ్గియయమిష్టిచ్చంద్రదశకా
పేతదసక్రియతేసేయమిష్టిస్సుచనావాచ్యా । తాదృగీమిష్టింకృతవంతం
యజమామభిలక్ష్యస్తీకంనపశ్యాచ్చంద్రమాఅభ్యుదతి । తస్మైయజ
మానాయాస్తిన్లోకేసమృద్ధిభవతీతి । బాధా । తదేతమృతిద్వయంబో
ధాయనమతానుసారశ్చరిక్రవిషయం । ఏతదేవాభిక్రేత్యప్రతిపచ్చతు
థాంకేయాగఉదాహృతః ॥ ననుబోధాయనవ్యతిరిక్తానామపిచం
ద్రదగ్ధనయోగ్యంద్వితీయాయుక్తంప్రతిపద్ధినమిష్టాపిధం । తథాచస్త్ర
తిః । పర్యణోంతేత్యతీయేతుకార్యాత్పిద్విజోత్తమైః । ద్వితీయాసహ
తంయస్తాదవయాంత్యాన్వరాయనాభితిబాధా । తదేతదావగ్రనాత్పు
ర్వకాలయాస్సంధాసత్ప్రప్త్యం । అపరాహ్ణాదిసంధిషుపకాచతుర్థం
శస్యేష్టావప్రాప్తత్వాత్ । తదేవంప్రకృతిరూపాయాభిష్టేః కాలాని
రూపితః-

వికృతీప్తికాలనిగ్గయః.

వికృతేస్తుకాలోనియావ్యతే ॥ తత్రకాత్యాయనః । ఆవగ్రనాత్పా

శ్వది వర్షసంధిః కృత్వాను తస్మిన్ ప్రకృతివికృత్యాః । తస్మై నయా
 గః పరతో యదిస్య తస్మిన్ కృత్యాః ప్రకృతిపరేద్యుతి । ఆవర్తనత
 తః పురావాపనా సత్థా స్థి సంధిదినే ప్రథమం ప్రకృతియగం కృ
 త్వాపశ్చద్వికృతి సంబంధియాగః కర్తవ్యః । యద్యావత్తాత్పరభాగం
 ధిస్తదా కేవలవికృతియగః సంధిదినే కర్తవ్యః । పృథ్వీయగస్తుకేవల
 సంధిదినాత్పరేద్యుగనుష్ఠేయ ఇత్యథాః । ఆవర్తనతః పూర్వకాలేత
 తః పరకాలవా సంధిర్వ్యతేషు పరేద్వికృతేషు సంధిదినే వివికృతేషు
 స్థానం । ప్రకృతేస్తపూర్వోక్తకృత్యా సంధిదినే పరేద్యుశ్చ సప్తాం
 వ్యసతిషతే ॥ ॥ ఉష్ణీనాం సర్వసాందశాః పూర్వా మాసా ప్రకృతిః ।
 ఐరావ్రాక్షమేకాదశకపాలనివః పేష్పిజాకాష ఇత్యధాః కాలాం
 లరే పరితాః । కామ్యైష్టయోవికృతయః । త్ర ప్రకృతిపద్వికృతేకర్కశ్య
 తి న్యాయేనవికృతావిసంధి దినాత్పరేద్యుకదాచిదుష్టానప్రాప్తం
 తదేతదుదాహృతేనవచనసనివాగ్యతే । ఇష్టివికృతిన్యాః । పశువి
 కృతిస్సౌరువికృతిష్టపిద్రప్తవ్యః । పశూనాం సర్వేషామగ్నిష్టోమియ పశుః
 ప్రకృతిః । వాయుశ్చ శ్వేతమాలభేతభూతికాష ఇత్యధయః కాండాం
 తరేపరితాః కావ్యపశువికృతయః । సోమయాగానాం సర్వేషామగ్ని
 ష్టోమిప్రకృతిః । ఉక్త్యసోపశ్యతిరాత్రావయోవికృతయస్త్రివిధానామి
 ష్టిపశుసోమ వికృతీనాం పంచైవ కాలః తదేతదాపస్తంబఆహ । యది
 ష్ట్యయదిపశునాయదిసోమేయ జేతామావాస్యాయాంవా పౌర్ణమా
 న్యాంవాయజేతేతి । అతాపిపూర్వవశ్యృతి పదికదాచిఉష్ణిప్రాప్తత
 ద్వ్యవృత్తయేపునఃకాలోవిధీయతే । తస్మాద్వికృతీనాం పంచైవ కాల
 ఇతిస్థిత ॥ ॥ సనప్రకృతేశ్యథోక్తకాలాత్ కాలాంతరం కృత్వస్య
 తే । పోడశేహస్యభిష్టేష్టధ్యవంచదశేహని । చతుడశేషుశ్చైష్టిః
 పాపాన వ్రతశేహనీతి । ఆయుష్యః । పూర్వకప్రతీనద్వికృత మూర్ఖభృగణ
 నాయామాగామిప్రతీనద్వికృతం పోడశకభూతిత్రైష్టిశ్చేష్టా ఉత్తమా । అ
 తః పూర్వోక్తపంచదశేదినేమధ్యమాతతః పూర్వోక్త చతుడశేన
 జఘన్యాతదేవంకాలత్రయంవిహితం ॥ ఉత్తమకాలాత్ । పోడశేదినా
 మూర్ఖవతినిన వ్రతశదినే ప్రతిషిద్ధా । చాథం । తత్రోత్తమమధ్యమప

తా శాస్త్రీయా తథీనాంవృద్ధిక్షయాభావేనత్యుత్తమఃపతుః పాప్రోతి
 ఏకస్త్విది నక్షీణేనతిషధ్యమః పతుః । జఘన్యపతుస్తునశాస్త్రీయః । దిన
 ద్వయక్షయాభావాత్ । అతోజఘన్యశబ్దోనిషేధవివక్షయా ప్రయుక్తః ।
 నత్వమాకార్యపక్షాంతరవివక్షయా ॥ ॥ ననుతిథివృద్ధావిష్టిః సప్తదశీ
 తిథిఃతత్కథం పాపా సప్తదశేహనీతి ప్రతిషేధః । నాయంబోషః । అల్ప
 తిథివృద్ధాయదామోడశదినే అమావాస్యా దశఘటికా సప్తదశదినేప్రతి
 పద్వధ౯తేతదానీం ప్రతిపచ్చతుధాంశస్యేష్టికాలత్వభాగ్ంత్యాగ్నమ్మా
 సప్రసక్తావచనేననివార్యతే । తచ్చన్యాయంపూర్వాష్టే సంధ్యపేత ఇ
 వేష్టేక రవ్యత్వేననిశేయత్వాత్ । యదాతుమహత్యావృద్ధామోడశ
 దినేమావాస్యా సంపూర్ణాన సప్తదశదినే ప్రతిపత్సంపూర్ణాతదానప్ర
 తిషిధ్యతే ॥ ॥ ననుబోధాయనవచనే నత్రయోదశసప్తదశది నయోర
 న్వాధానం ప్రతిషిధ్యతే । యత్రోపవసతిభ్యంకర్తయజనీయం త్రయో
 రశంభవేత్సప్తదశంవాపితప్రీయతేనవజయేదితి । అత్రయజనీయం
 ప్రతిపద్దినమారభ్య పంచదశదినమావససధ్యస్యముఖ్యఃకాలః । తిథిక్షయే
 చతుడశదినం । తిథివృద్ధామోడశదినం । తథాసలిత్రయోదశసప్తదశదిన
 యోఃప్రసక్తిరేవనాస్తితత్కథం ప్రతిషిధ్యతఇతిచేత్ । ఏవంతహిప్రతి
 షేధోనిత్యాను వాదోస్తు ॥ ॥ అస్తిచాత్రప్రసక్తప్రతిషేధ గూఢోని
 త్యానువాదోవేదే । నవృధివ్యాంనాంతరిక్షేనదివ్యగ్నిశ్చేతవ్యఇతి । పూ
 ర్వత్రపూర్వప్రతిపదోస్సంధిమువజీవ్యాన్వాధానేష్టికాలౌవ్యవస్థాపితౌ ।

తిథిక్షయవృద్ధిభ్యాంసంధావిశేషః.

అత్రతిథిక్షయ వృధ్యోస్సంధి విషయంకించిద్విశేషమాహ కాత్యాయనః । పరేహిఘటికాన్యూనాస్తథైవాభ్యధికాశ్చయాః । తదధ౯క్ష్ణ
 ప్త్యాపూర్వస్తికహాసవృద్ధీ ప్రకల్పయేదితి । లోకాక్షిరపి । తిథేఃపర
 స్తాత్ఘటికాశ్చయాన్యూన్యానాస్తథైవాభ్యధి కాశ్చతాసాం । అ
 ర్థంవియోజంచతథాప్రయోజ్యంహాసేవవృద్ధాప్రథమేదినేపి । పూర్వే
 ద్యురమావాస్యాపంచదశఘటికాపరేద్యుః । సతిపదపి తావతీతదాయథా
 స్థితమేవోపజీవ్య సంధిర్విజ్ఞేయః । యదాతుప్రతిపద్ఘటికాక్షీయతేతదా
 ఘటికాత్ర యక్షయోమావాస్యాయాయోజనీయః । తస్మిన్యోజితేద్వా

దశఘటికామావాస్యాభవతి । తదావతకనాత్పుర్వంసంధిస్సంపద్యతే ।
అనేనన్యాయేనఘటికాత్రయవృద్ధాయోజితాయా మష్టాదశఘటికామా
వాస్యాభవతి । తథాసత్యవర్తనాదూర్ధ్వంసంధిభవతి । తదేవంసంధిం
విజ్ఞాయ తదనుసారేణాన్వాధానేష్టి అనుష్ఠాతవ్యే॥ ఇతీష్టికాలనిర్ణయః

గ్రహణకాలనిర్ణయః.

నస్యిష్టికాలవద్గ్రహణకాలోవ్యత్రనిర్ణేతవ్యః । పవప్రతిపత్సం
ధ్యపడివనేనప్రవృత్తత్వాత్ । తథాచవృద్ధగాగ్ధ్యః । పూణికమాప్ర
తిపత్సంధౌ రాహుస్సంపూర్ణ మండలం । గ్రహతేచంద్రమకంచ పవప్ర
తిపదంతరేతి । బ్రహ్మసిద్ధాంతే । యావత్కాలఃపవణోంతేతావ
త్ప్రతిపదాదిమః । రవీందుగ్రహణేనహసశుణ్యోమిత్రణాద్భవేదితి । అ
నేహఃకాలః । చాథం । యద్యప్యస్తీసంధ్యపడివనంతథాపి నిర్ణేతవ్య
స్యాంశస్యతిథివిషయత్వాభావాన్నాస్తిస్వీకరణేతస్యోద్యోగఃకర్తవ్యఃవి
శేషస్తూపరితనప్రకరణేనిరూపయిష్యతే॥ ఇతిగ్రహణవిధియే కాలనిర్ణ
యద్వితీయాది తిథినిర్ణయాఖ్యంచతుర్థంప్రకరణం.

అథప్రకీర్ణకంపంచమప్రకరణం.

తృతీయచతుర్థాభ్యాంప్రకరణాభ్యాంప్రతిపదాద్యాఃపంచదశ్యం
తాస్యర్వాస్తిథయోనిర్ణేతాః । అథప్రకీర్ణకరూపేపంచమప్రకరణే
నక్షత్రయోగాదయః కాలవిశేషేషుకర్తవ్యవిశేషాశ్చ సంక్షేపేణనిరూ
ప్యంతే । అత్రాపితిథివత్సంపూర్ణ నక్షత్రసందేహాభావాత్ । ఖండనక్షత్ర
నిర్ణయోవత్ప్రత్యే॥ ॥ సచనిర్ణయోవిష్ణుధర్మోత్తరేదశితః । ఉపో
షితవ్యంనక్షత్రంయస్తిన్నస్తమియాద్రవిః । యజ్యతేయత్ర వారామనిశీ
ధశశినాసహేతి । అత్రాస్తమయయోగోనిశీధయోగశ్చేతియోగద్వయం
ప్రయోజకం । అస్తమయయోగోముఖ్యఃకల్పః । నిశీధయోగోనుకల్పః ।
యోగద్వయేలగ్ధే సత్యనుష్ఠానమతిప్రశస్తం । యదాపూర్వేద్యురేవకేవ
లోనిశీధయోగఃపరేద్యుఃకేవలాస్తమయయోగస్తదాముఖ్యకల్పానుసా
రేణపరేద్యురేవోపవాసః । తథాసతిప్రాతస్సంకల్పకాలెనక్షత్రసద్భా
వోపిలభ్యతే । నిశీధేశశినాయజ్యత్రఇత్యత్ర జ్యోతిశ్శాస్త్రసిద్ధస్యవివక్షీ
తత్వాన్నక్షత్రసద్భావమాత్రమభిధీయత ఇత్యవగంతవ్యం । దినద్వయే

వ్యస్తమయయోగాభావేనిశీధయోగేనపూర్వేన్ద్యురేవోపవాసః॥ ॥
 తదాహనుమంతుః! యతాగ్ధరాతాగ్ధరాదవాక్తునక్షత్రంపాప్యతేతిథా।
 తన్నక్షత్రవ్రతంకుర్యాదతీతేపా రణంభవేదితి। తత్రతిథేష్వేదైకభక్త
 నక్షత్రయార్థధ్యానప్రదోషవ్యాప్తిభ్యాంనిర్ణయః। కింవోపవాసనక్ష
 త్ర ఏవతదుభయంకర్తవ్యం। తదుక్తంస్కందపురాణే। తత్రేవోపవ
 సేద్యజ్ఞేయన్నిశీధాదధోభవేత్। ఉపవాసేయదృశ్యంస్యాత్తద్ధిన్తైకభ
 క్తయోఽతి॥ ॥ యతువిష్ణుధర్మోత్తరే। సాతిధిస్తచ్చ నక్షత్రం యస్యా
 మభ్యుదితోరవిః। తదాకర్త్యాణికువీతహాసవృద్ధీనకారణమితి। తదు
 పవాసవ్యతిరిక్తవ్రతాదివిషయం। యదపిబోధాయనవచనం। సాతిధిస్త
 చ్చనక్షత్రంయస్యామభ్యుదితోరవిః। వర్ధమానస్యనక్షత్రస్య హానాత్వస్తమ
 యంప్రతీతిః। తత్ప్రత్యకార్యవిషయం। యదపిమాకంఠేయోన్మక్తం। త
 న్నక్షత్రమహేమారాత్రంయస్మిన్నస్తమితోరవిః। యస్మిన్నుదేతి సవితా
 తన్నక్షత్రేదినంభవేదితి। తస్యాయశుభః। ద్వివిధోనక్షత్రసంబంధికా
 లవిశేషః। అహేమారాత్రోదినంచ। అనుష్ఠేయం కర్తాపిద్వివిధం। అహే
 మారాత్రసాధ్యందినసాధ్యంచ। ఉపవాసైకభక్తాదిక మహేమారాత్రంయ
 ద్యల్పకాలనిష్ఠాద్యం భోజనమేకభక్తాదః స్వరూపంతథాపి తస్మిన్న
 హేమారాత్రేభోజనాంతరితస్యైక భక్తాదినియమఘాతీతయా భోజనాం
 తరపరిత్యాగసహితస్యై వసకృద్భోజనస్యైకభక్తాది స్వరూపత్వాద
 హేమారాత్రసాధ్యత్వమవిరుద్ధం। దానవ్రత శ్రాద్ధానామహస్యైవ కర్త
 వ్యతయాదానాదికం దినసాధ్యం

నాక్షత్రతాహేమారాత్రం,

తత్రోపవాసాదానాక్షత్రతాహేమారాత్రోగృహీతవ్యః। వ్రతాదాన
 ష్చత్రందినంగృహీతవ్యం। అహేమారాత్రస్యనాక్షత్రత్వం సూర్యాస్తమయ
 కాలనక్షత్రవ్యాప్త్యాసంపద్యతే। దినస్యనాక్షత్రత్వంసూర్యోదయ
 వ్యాప్త్యాభవతీతి। యద్యపితస్మిన్నుదేతినవిలేత్యత్ర సూర్యోదయకాలే
 నక్షత్రసద్భావమాత్రంప్రతీయతేనతుపరిమాణవిశేషః। తథాపిత్రిము
 హూర్తాపరిమాణస్యక్షప్తత్వాత్తదేవతాగ్రాసుసంధేయం॥ ॥ననుదా
 ప్రాశ్రాద్ధానేషినాక్షత్రేదిన స్వీకారేప్రాతః కాలమాత్రవ్యాపిని నక్ష

త్రేపిత్రాధంప్రసజ్యేత । మైవం । అపరాహ్ణస్యపార్వణశ్రాద్ధ కాలత్వేన
తద్వ్యాప్తిరపేక్షితత్వాత్ । తథాచస్త్రుతిః । నక్షత్రవ్యాపితేయేనవ్యా
ప్తిఃకాలస్తుకర్తవ్యః । నక్షత్రకార్యాణ్యత్రైవిధికర్తవ్యైవచేతి । నచా
నేనైవవ్యాప్తేనైకభక్తమధ్యాహ్నవ్యాప్తిని నక్షత్రం గ్రాహ్యమితిశంక
నీయం । ఉపవాసఃనక్షత్రస్యైకభక్తిప్రతిపదోక్తత్వాత్ । యదపిస్త్రుతి
వచనం । తిథీనామంతిమోభాగస్తిథికర్తవ్యసుపూజితః । యక్తానాంపూర్వ
భాగాస్తాముత్తకర్తవ్యసుపూజితా ఇతి ॥ తత్రతిథ్యంత పూజ్యత్వందాన
వ్రతయతివిషయం । నక్షత్రపూర్వభాగపూజ్యత్వముపవాసాదివిషయం ।
ఉపవాసవ్యతిరిక్తైవైవేకర్తవ్యేనక్షత్రస్యాద్యంత పూర్వభాగపూజ్యత్వం
ద్రష్టవ్యం । నక్షత్రవిశేషేషుపూర్వరూపస్యలింగస్య పూర్వేద్యునిశీధ
మాత్రవ్యాప్తిప్రత్యవాయ సూచకత్వాత్ ॥ ॥ యదియోగఃపూర్వేద్యు
నిశీధమాత్రంవ్యాప్తుయాత్ । తదాపరేద్యురహని పారణంనపాప్నో
యాత్ । రాత్రౌ పారణస్యనిషిద్ధత్వాదతోహస్యేవవ్యతీపాత పారణంబృ
హచ్ఛాస్త్రం పూర్వేద్యురేవదివసేసాయంకాలాదియోగం ప్రయోజ
కంసూచయతి । తస్మాద్విష్కంభాదియోగా ఉపవాసాదౌ పూర్వవిధా
గృహీతవ్యాః । దానవ్రతయోరుదయ వ్యాప్తిగ్రాహ్యః । శ్రాద్ధస్యతు
కర్తవ్యకాల వ్యాప్త్యానిత్యేతవ్యం ॥ ॥ బవచాలవాదికరణానాం తిథ్య
ధర్మచరిమితత్వేనదినద్వయవ్యాపిత్వసంజేహానాస్తి । తస్మాదుదయస్త
మయేవాయస్తికాది నేకరణసద్భావతస్త్వైవదివేతతక్రూర్తానుష్ఠేయం ।
యదాతుసాయం సంధ్యామారభ్యపరేద్యురుదయాత్పూర్వ వసమాప్య
తేతదాకథమితిచేత్ । భద్రాకరణోక్తవ్యాప్తేనసర్వకరణఇతిబూమిః ।
భద్రాకరణేచ నిర్ణయో భవిష్యోత్తరేవత్యతే । యస్తికాదిసేభవేద్య
ద్రాతస్త్విన్నహసిభారత । ఉపవాసస్యనియమంకుర్యాన్నాగ్నిసరోపివా ।
యదిరాత్రోభవేద్విష్టైరేకభక్తందినిద్వయే । కార్యం తేనోపవాసస్యాది
తిపారణికోవిధిః । ప్రహరస్యోపరియదాస్యాద్విష్టిఃప్రహరత్రయం । ఉప
వాసస్తదాకార్యం ఏకభక్తంతథాన్యథేతి । ఉదయాదారభ్యయా వద
స్తమయంవిష్టినత్రాయాంనాస్త్యవవాసే సంజేహః ॥ ॥ యదాతుప్ర
హరమాత్రంవిష్టినాకస్తితస్యోపరిప్రహరత్రయంవిష్టిభావేత్ । యదా

కృష్ణునినవ్యాపిభద్రాయా అభావేపీకదేశ వ్యాప్తిసద్భవాదుపవా
సోనుష్ఠేయః । అన్యథేత్యనైకదేశవ్యాప్తిరభావోవివక్షితః । తస్మిన్
క్షేసగుసంతరాతీతచనో క్తందినద్వయేష్టికభక్తంకార్యం । యత్తుభ
ద్రావతంసంకల్ప్యహేరాత్రముపాపితంసశక్తుయాత్ అసౌభద్రా
యక్తాఘటికాసుభాజనం పరిస్థితే । భద్రారహితా కాలేభుక్త్యా
ప్రపవాసాన్నహీయతే ॥ స్నాతస్సంపూజ్యతామేవం బ్రాహ్మణం
చస్వశక్తిః । తతోభుంక్షీతరాశింద్రయావద్భద్రానజాయతే । అథ
వాంతేపిభద్రాయాః కామ్యతో వాగ్యతత్త్వచిః । నకించిద్భక్షయేత్ప్రా
జ్ఞోయావద్భద్రావతతఃశిథి । అహ్నశ్చరమభాగేయదాభద్రప్రవే
శఃతదానీమేకదేశభద్రాయోగినో దినస్యతద్వృతాహస్త్యాదశక్తస్యభ
ద్రావవేశాత్ప్రాగేవ భోజనైపాప్తేసతిభుక్తేన పూజాదెరనుష్ఠేయ
త్వాద్భద్రారహితేపికాలే పూజాదినేవిరుద్ధ్యతే । యదాతుభద్రా
యాంతేభుక్తతదాకర్తకాల వ్యాప్తిశాస్త్రాద్భద్రోపేతకాల ఏవపూ
జాదికంకర్తవ్యం । వక్షుద్వయేపిభద్రాయుక్తఘటికాసునకించిద్భక్షయేత్
తావతాభద్రోపవాసఃపూర్యతే । బవాదికరణేషుకన్యాపివిశేషస్య శా
స్త్రేణానుక్తత్వాద్భద్రాయాంక్లృప్తస్యన్యాయస్యాతి క్రమేకారణాభా
వాచ్ఛయం నిణాయప్రకారస్సవోపయోజనీయః నచతేధీనాంనక్షత్ర
యోగకరణానాంచ పంచాంగాంతః పాతినాంనిణాయంకృత్వాతదంత
శ్చాస్త్రీయకర్తౌ పయోగీవారఃకుత ఉపేక్షితఇతిశంకనీయం । అహే
రాత్రపరిమితత్వనియమేనవాసరేసందేహభావాత్ వారస్యార్ధరాత్రారం
భవత్తున్నైధాంతికఃకేవలదృష్టఫలకః । తదేవంనక్షత్రయోగకరణాని
నిణేతాని.

అథ సంక్రాంతినిర్ణయతే.

మేషాదిద్వాదశరాశిషుక్రమేణసంచరతస్సూర్యస్య పూర్వస్తాద్రా
శేరుత్తరరాశౌసంక్రమణంప్రవేశనంసంక్రాంతిః । అతస్తద్రాశినామపు
రస్సరంసాసంక్రాంతివ్యవధిశ్యతే । రాశయశ్చమేషవృషభమిథునక
ర్కటకసింహాకన్యాతులావృశ్చికధనుర్జకకుంభమీననామకాః । తేషు
ద్వాదశసుచత్వారితికానిభవంతి । తత్రైకస్త్రికృత్రికక్రమేణచరస్థరద్వి
స్వభావాస్త్రయోరాశయః । తథాచత్వమృత్రికేషు మధ్యమావృషభసి

హస్తవృత్తికమంభనామకాఃస్థిరరాశయశ్చత్వారః తేహంవిష్ణుపదంనామ
స్మృతిఘవ్రసిద్ధం। యత్వంతిమామిథునకన్యాధనునామ కాద్విస్వభావ
రాశయస్తేషడశీతిముఖసంజ్ఞికాః । యేపునఃప్రథమామేషకకటతులా
మకరరూపాశ్చరరాశయస్తేషమేషతులేవిషుసంజ్ఞికైః కకట మకరా
వయనసంజ్ఞికౌ-

అయనాదినిర్ణయః-

తదేతత్సవంవృద్ధపసిష్ఠఆహ । అయనెద్వేవిషువెద్వేచత్వారష్ట
డశీతయః । చతస్రోవిష్ణుపద్యశ్చసంక్రాంత్యేద్వాదశస్త్రుతాః మృగక
కటసంక్రాంతీద్వేతూదగ్దక్షిణాయనై । విషువతులామేషా గోళమ
ధ్యేతయోఃపరాః । కన్యాయామిథునెమీనెధనుదోశ్చరవేగకతిః । షడ
శీతిముఖాజ్ఞేయాఃషడశీతిగుణైఃఫలైః । వృషవృశ్చీకమంభేషుసిహ్వాచైవ
రవేగకతిః । ఏతద్విష్ణుపదంనామ విషువాదధికంఫలమిత॥ ॥ విషువా
ద్యయనాభ్యాంవయుక్తంరాశిచక్రంగోళ ఇత్యభిధీయతే । తత్రమేషా
ఖ్యస్యవిషువతశ్చకకటకాఖ్యస్యాయనస్యచమధ్యేవిష్ణుపదసంజ్ఞికోవృష
భాఃషడశీతిముఖసంజ్ఞికంమిథునంచతివృత్తి । తథాకకటకాయనస్యతులా
విషువస్య మధ్యేసిహ్వాకస్యేస్థితే । ఏవమన్యదప్యదాహర్యం । అథోక్తం
గాలవోప్యాహ । స్థిరభే విష్ణుపదంషడశీతిశ్చద్విత్సనుభేతులామేషే । విషువ
త్తురీయగైర్మేదక్షిణమయనమ్మగైసామ్యం ॥ ఇతిశబ్దవాచ్యోరాశిః । స్థిర
రాశౌస్థితేతుసూర్యేసతివిష్ణుపదంభవతి । ద్విస్వభావరాశౌస్థితేసూర్యేస
షడశీతిముఖంభవతి । తులామేషద్వయేసూర్యేస్థితేవిషువత్పదంభవతి
రీయకకటకేదక్షిణాయనం । మృగేమకరేసామ్యంసోమదిహ్వామకముక్తి
రాయణం । తైరైతైస్సంజ్ఞాభేదైరాశయో వ్యవహీయంతే । తదాశి
సంబంధాత్సంక్రాంతినామపితాన్యేవనామాసి-

సంక్రాంతిషుకర్తవ్యస్సానాదికం.

తానుచసంక్రాంతిషుహోమ స్సానాదికమన్వయవృత్తిరేక రూపా
భ్యామాహశాతాతపః । సంక్రాంతాయనిదత్తానిహవ్యకవ్యానిదాత్మభిః ।
తానినిత్యందదాత్యకః పునఃజన్మనిజన్మని । రవిసంక్రమణే పుణ్యేనసాన్
యాద్యదిమానవః । సన్తజన్మసురోగీస్యాద్దుఃఖ భాగిహజాయతఇతి । సాన్

నదానాద్యంగభూతే సంక్రాంతికాలేముఖ్యకల్పస్యా సంభవాదను కల్ప
 ఏవాదతఃప్రత్యః॥ తదాహదేవతః । సంక్రాంతిసమయస్సుప్త్యైదు
 జ్ఞేయఃపిశితేక్షణైః । తద్యోగాదవ్యధశ్చోద్వేగంతం శన్నాద్యఃపవిత్ర
 తాగతిః । దేశవ్యవధానరాహిత్యేనాత్యంతంచ సంక్లిష్టయోః పూర్వో
 త్తరరాశ్యోమధ్యేసూర్యఃపూర్వరాశింపరిత్యజ్యయా వతాకాలేవోత్త
 రరాశిం ప్రవిశతిప్రవేశోయోగ దృష్టింవినామాంసదృష్ట్యా దులఃత్యః
 అతోనుష్ఠా నేముఖ్యసంక్రాంతికాలాసంభవాత్సంక్రాంతిసంబంధివౌపూ
 ర్వోత్తరకాలౌగృహీతవ్యా-

సంక్రాంతిపుణ్యకాలఘటికానిర్ణయః,

సంక్రాంతేపూర్వోత్తరకాలయో రేకై కస్త్రికత్రింశద్భుటికాః పు
 ణ్యాగతి సామాన్యేనోక్తం । తత్రవృద్ధవశిష్టా విశేషమాహ । అతీతా
 నాగతేపుణ్యే ద్వేతూదగక్షిణాయనై । త్రింశత్కర్కటకేనాడ్యో మకరే
 వింశతిస్తృతాగతిః । ఉదగయనమతీతంసపుణ్యంభవతి । దక్షిణాయనమ
 నాగతంపుణ్యం । త్రింశదిత్యానా తదేవస్పష్టక్రియతే । కర్కటాఖ్యాద్ద
 క్షిణాయనా తృతీచీనాస్త్రీంశద్భుటికాఃపుణ్యాః । మకరాఖ్యాదుత్తరా
 యనా దూర్వకాలికావింశతి ఘటికాఃపుణ్యాః । బృహస్పతిరపి ।
 అయనేవింశతిఃపూర్వా మకరేవింశతిఃపరా । వతకమానేతులామేషే
 నాడ్యస్తూభయతోదశేతి । నాత్రత్రింశద్భుటికావాదినా సామాన్యవచనేన
 విరోధశృంకనీయః । సామాన్యవచనస్యా భ్యనుజ్ఞాపరత్వాత్ । విశేషవ
 చనోక్తఘటికా సంకోచఏవప్రశస్తః । యాయాస్సన్నిహితా నాడ్య
 స్తాస్తాఃపుణ్యతమాఃస్తృతాగతిదేవలేనోక్తత్వాత్ । కేనాపినిమిత్తేన స
 న్నిహిత తద్భుటికాస్వనుష్ఠానా సంభవేత్రింశద్భుటికాః మకరేపరమావధి
 త్వేనాభ్యనుజ్ఞాయంతే॥ ॥ షడశీత్యమతీతాయాంషష్టిరుక్తాస్తనాడికాగతిః । విష్ణువద్యాః
 ప్రశస్తకాలంసవిమాహ । కృత్యాయాంవిష్ణువద్యాంచప్రాకృతృచ్ఛదపియో
 ఉశేతి । సంక్రాంతీనాంపూర్వోత్తరౌపుణ్యకాలానిర్ణేతా । తాశ్చసం
 క్రాంతయః కదాచిదహిభవంతి । కదాచిద్రాత్రా తద్భేదేనానుష్ఠానే
 భేదమాహవృద్ధవశిష్టః । అహింసంక్రమణేపుణ్య మహాకృత్యంప్రశ

తీతం । రాత్రాసంక్రమణేభానో దిక్షాధానంస్సానదానయోః । అగ
రాత్రాదధస్తస్త్రిమధ్యాహ్నస్యోపరిక్రియాః । ఉద్ధానంసంక్రమణేచో
ద్ధానముచయాత్ప్రహరద్వయం । పూర్ణేతదర్థరాత్రేతు యదా
సంక్రమణేరవిః । ప్రాహుదిక్షానద్వయంపుణ్యం ముక్త్యుమకరకర్కటా
వితి । అహ్నియదాసంక్రాంతిర్భవతితదాకృత్సస్యచాహ్నిః పుణ్యత్వం
నిదధతావచనేనాథా ద్రాత్రాస్సానదానాదికంప్రతిషేధ్యతే । ఏవంస
స్యదయానంతరభావిని దక్షిణాయనే పూర్వభాగప్రాశస్త్యం చాధిత్వో
త్తరభాగేనుష్ఠానంభవతి । అతస్తమదయాస్తమయా త్వచ్చీనలక్షణభా
విస్యత్తరాయణే చోత్తరభాగప్రాశస్త్యం ప త్యజ్యపూర్వభాగే నుష్ఠా
తవ్యం । ఉత్తరభాగప్రాశస్త్యవచనంతు మధ్యాహ్నాది సంక్రమణవిష
యం । తత్రాహస్యేవహేయోపాదేయయోః పూర్వోత్తరభాగయోస్సం
భవాత్ ॥ ॥ అనేనైవన్యాయేనకర్కటకేపి మధ్యాహ్నభావిని పూర్వ
భాగే ప్రాశస్త్యసాధకంభవతి । అస్తమయప్రాచీనభావిషు పక్షశీతి
ముఖేష్య ప్యుత్తరభాగప్రాశస్త్యబాధిత్యా మకరన్యాయేనపూర్వభాగ
ప్రాశస్త్యంవిధాతవ్యం । ఉదయానంతరభావిషు మధ్యాహ్నభావిషుచ
తేషు వచనాంతరవిరోధే నోత్తరభాగఏవానుష్ఠానసంభవాత్ । తద్విరు
ద్ధం పూర్వభాగప్రాశస్త్యం నవిధీయతే । ఉభయభాగప్రాశస్త్యోపేతేషు
విషువద్విష్టుపదేషు మధ్యాహ్నభావిషు పూర్వతోత్తరత్రవాస్వేచ్ఛయా
నుష్ఠాతవ్యం । ఉదయానంతరభావిషు తేషుపూర్వభాగప్రాశస్త్యంబా
ధ్యతే । అస్తమయప్రాచీనభావిషు తేషామత్తరభాగప్రాశస్త్యంబాధ్యత
ఇతివివేకః ॥ ॥ ఎతద్వచనానుసారేణ యస్యసంక్రమణస్య యస్మిన్నాగే
నుష్ఠానం తస్మిన్నేవభాగేవ్యవహితానాద్యఃపుణ్యాః ఈషత్సన్నిహితాః
పుణ్యతరాః అత్యంతసన్నిహితాః పుణ్యతమాశ్రితిద్రష్టవ్యాః । యదారా
త్రాభానో స్సంక్రమణంభవతి తదాస్యారాత్రేః పూర్వస్యవోత్తరస్య
వాదినస్యాధానం ప్రహరద్వయం స్సానదానయోఃపుణ్యం । కుత్రపూర్వ
దినం కుత్రోత్తరదినమితివివక్షాయాం తదుభయమధకరాత్రా దిత్యనేన
వచనేన వ్యవస్థాప్యతే । రాత్రేరధకమధకరాత్రం । ద్వితీయప్రహరస్య
చరమఘటికా తృతీయప్రహరస్య స్రవమఘటికేత్యే తథ్ఘటికాద్వయా

త్వంకాలం తస్మాదధరాత్రా దధన్యంక్రమజేసతి పూర్వదినేమధ్యా
హ్నస్యాపరేప్రహరద్వయే అధరాత్రాదూర్వంసంక్రమజే వ్యత్ర
కాలినాదుగయాదూర్వంప్రహరద్వయంపుణ్యం పూర్జేత్వర్ధరాత్రే
యథోక్తఘటికాద్వయంసంక్రాంతౌ పూర్వోత్తరదినద్వయం కృత్సం
పుణ్యం । తదుక్తంభవిష్యోత్తరే । సంక్రమస్తుచిశేధేన్యాత్ షడ్వామాః
పూర్వపశ్చిమాః । సంక్రాంతికాలోవిజ్ఞేయః తత్రస్మానాదికంచరేదితి॥

॥ ॥ అత్రేయంవ్యవస్థా|అధరాత్రేయదాషడశీతి స్సాన్యత్తదానీ మే
తద్వచనానుసారేణ పూర్వోత్తరదినద్వయస్య పుణ్యత్వాత్ । యద్యపి
ఛాత్సర్గికోవికల్పః ప్రాప్తోతి తథాప్యత్తరదినే షష్టిఘటికాప్రాశస్త్య
ప్రతిపాదకప్రాతిస్వీక వచనానుగ్రహాలాభా తత్రైవానుష్ఠాతవ్యం ।
విషవయోర్విష్ణువదేషుచ ప్రాతిస్వీకవచనంనియామకం । తస్యవచనస్య
పూర్వోత్తరభాగయో సామ్యేనప్రాశస్త్య ప్రతిపాదకత్వాత్ । ప్రకృ
తవచనంచపూర్వోత్తరదినే సామ్యేనవిధత్తే తస్మాత్పూర్వస్త్రిన్నుత్తరస్త్రి
న్వాప్సేచ్ఛయా నుష్ఠానమితివికల్ప్యతే । అనయోస్తుప్రకారాంతరంవ
త్సే । అయనవ్యతిరిక్తాసు దశసుసంక్రాంతిషు మధ్యరాత్రాదూర్వం
ప్రవృత్తాసు పరేద్యురనుష్ఠానమిత్యత్ర నకోపిసంశయః । అధరాత్రా
త్పూర్వంప్రవృత్తాసు దశసుతానుమధ్యే షడశీతివ్యతిరిక్తానాం షణ్ణాం
పూర్వదినమిత్యత్రాపినాస్త్రీసందేహః । షడశీత్యాంతు ప్రకృతవచనేన
పూర్వేద్యురనుష్ఠానం ప్రాప్తం । షష్టిఘటికా ప్రాశస్త్యప్రతిపాదక
ప్రాతిస్వీకవచనేన పరేద్యుఃప్రాప్తోతి । అతస్సందేహేనతి పూర్వేద్యు
రనుష్ఠానమితిద్రష్టవ్యం॥ ॥ నిణాయకృతః । విష్ణుపద్యాంధనుమీన
నృయకగన్యానువైయదా । పూర్వోత్తరగతంరాత్రౌ భావోస్సంక్రమ
ణంభవేత్ । పూర్వాష్టేపంచనాడ్యస్తు పుణ్యాఃప్రొక్తామనీషిభిః । అప
రాష్టేతువందైవ శ్రౌతేస్సాతేచకమణీస్త్పృతేః । యదారాత్రౌ
పూర్వభాగగతం విష్ణుపది షడశీతిసంక్రమణంభవేత్ । తదాపూర్వేద్యు
రపరాష్టే పంచనాడ్యఃపుణ్యాః । ఉత్తరభాగగతే సంక్రమజేపరేద్యుః
పూర్వాష్టే పంచనాడ్యఃపుణ్యాః । నచైవంసతి ప్రహరద్వయపుణ్యత్వ
విరోధఇతివాచ్యం । పంచనాడికావచనేన పుణ్యాతిశయస్యవాచ్యత్వాత్ ।
అతఃప్రహరద్వయదాక్యంపుణ్యమాత్రాభిప్రాయం.

భాస్కరశబ్దస్య ప్రకృతార్థకపరణం,

ఏతస్మిన్నేవనిషయే శివీపురాణేవత్యతే । అసంపూర్ణేధకరాత్రే
 తుడదయే స్తమయేషిచ । యామాధకంభాస్కరేషణ్యమపూర్ణేకాన్వరి
 వదె । అధకరాత్రేత్వసంపూర్ణేక దివాపుణ్యమనాగతం । సంపూర్ణక
 ఉభయోజ్ఞేయ మతిరిక్తంవరేహసీతి । అత్రభాస్కరశబ్దే సూర్యయు
 క్తందినమువలక్యతే । యద్వాభాస్కరశబ్దేనసూర్యయుక్తం దినమువ
 లక్యతే । అథవా భాస్కరశబ్దోనసూర్యేరూఢః । కింతుయాగికః । భాసం
 కరోతీతివ్యుత్పత్తిసంభవాత్ । తథాపిసూర్యభవదిహసేషి భాస్కరశబ్దో
 ముఖ్యః । తస్మాపిభాసప్రత్యధికరణత్వాత్ । తస్మాద్భాస్కరే దివసే
 విద్యమానం ప్రహరవతుష్టయం తస్మాదధకప్రహరద్యయ మదిత్యాస్త
 మయస్యోపరితన ఆగామిసూర్యోరయా త్ప్రచీనః కాలోరాత్రిరుపయ
 స్యోవర్యస్తమయాత్ప్రచీనః కాలోదినం । ఉదయాస్తమయకాలానంధి
 రూపతయా పూర్వోక్తాభ్యాం రాత్రీదివసాభ్యాంపృథగిత్యేకే । రేఖా
 మాత్రస్యాపి సూర్యమండలాంశస్య దృశ్యమానతయా దివసాంతఃషాతి
 నావిత్యవరే । తథాపిరాత్రేతయో రంతర్భావస్సాచ రాత్రీస్త్రిధాభి
 ద్యతే । మధ్యవర్తికఘటికాద్వయాత్తైక ఏకోభాగః తస్మాత్పూర్వోక్తైరొ
 ద్వైభాగౌ । తత్రపూర్వభాగేసంపూర్ణేధకరాత్ర ఇత్యనేనవివక్యతే ।
 తస్మిన్యదాసంక్రాంతిస్తదానీం సూర్యాస్తమయే ప్రత్యాసన్నం యత్సూ
 ర్యదినస్యోత్తరాధకం తత్పుణ్యం । అపూర్ణేశర్వరీపద ఇత్యనేనాధక
 రాత్రానంతరభావి రాత్రీభావోవివక్షితః । పూర్వోత్తరయో ర్విశాద్వ
 యయో రేకైకస్యఘటికాయా అధకకలాధకం పృథక్క్య తత్వాద
 సంపూర్ణికరవగంతవ్యా । తస్మిన్ఘటికాన్యూనై పరభాగేయదాసంక్రాం
 తిస్తదానీం సూర్యోదయప్రత్యాసన్నదినాధకంపుణ్యం ॥ ॥ అయమే
 వాథో ద్వితీయశ్లోకేనప్రపంచ్యతే । ఘటికాన్యూనత్వేనఅసంపూర్ణేక
 రాత్రేః పూర్వభాగేయదాసంక్రమణంభవతి తదాయద్యపి దివాసంక్ర
 మణమనాగతం । తథాపితస్య దివసస్యోత్తరాధకంపుణ్యం । సంపూర్ణ
 ధకరాత్రే ఘటికాద్వయాత్తైకనిశేధే సంక్రమణంకేత్రదానీం పూర్వో
 త్తరయోరుభయో దివానయోఃపుణ్యత్వంజ్ఞేయం । అతిరిక్తే పరభాగేసం

క్రాంతౌపరేహని పూర్వాధాన్పుణ్యం । దేవలోపి । అసన్నసంక్రమం
 పుణ్యం దినాధాన్సానదానయోః । రాత్రాసంక్రమణేభానో ద్విషువత్ప్ర
 యనేదిగతి । రాత్రాభానోస్సంక్రమణే విషువత్సామకేజాతేనతి సం
 క్రమణప్రత్యాసన్నదినాధాన్పుణ్యం । పూర్వరాత్రాసంక్రమణే పూర్వ
 దినస్యోత్తరాధాన్ అపరరాత్రాసంక్రమణే పరదినస్యపూర్వాధాన్పుణ్య
 వగంతవ్యం ॥ ॥ అయననామకే భానోస్సంక్రమణేదివాజాతేనతి య
 ధాయోగందినాధాన్పుణ్యంద్రప్రవ్యం । కర్కటకేతుపూర్వాధాన్ మ
 కరేతూత్తరాధాన్ । ఏతచ్ఛుచ్యుత్యంది నాయనవిషయం । ఉదయాస్తమ
 యప్రత్యాసన్నే త్వయనేపూర్వోత్తరభాగప్రాశస్త్యస్యబాధితత్వాత్
 శృత్స్నదివసపుణ్యనిర్ణయః పూర్వమేవోక్తః । అయనవ్యతిరీక్తేషు దశ
 సుసంక్రమణేషు రాత్రిగతేషుయో నిర్ణయస్తుసర్వంపర్యుదసితుం తద్వచ
 నశేషేముక్త్యా మకరకర్కటావితినీకేతం । యాయాస్సన్నిహితానా
 ద్యస్తాస్తాఃపుణ్యతమాస్తృతా ఇత్యుక్తేనసామాన్యవచనేనసర్వేషు రాత్రి
 సంక్రమణేషు రాత్రావేవానుష్ఠానంప్రసక్తం । తదపోద్భవదశసుసంక్రాం
 ణేషు దివానుష్ఠానంవిధాయ మకరకర్కటయోస్తప్తర్యుదాసేనతి పూర్వ
 ప్రసక్తం రాత్ర్యనుష్ఠానమేవ పర్యవస్యతి ॥ ॥

రాత్రాపుణ్యభ్యుపగమః,

ఏవంసతి రాత్రాసంక్రాంతి సానమభ్యుపగచ్ఛతో యజ్ఞ్యవల్క్య
 వచనస్యాపి కశ్చిద్విశేషవిషయస్సంపద్యతే । తథాచయజ్ఞ్యవల్క్యః ।
 రాహుదర్శనసంక్రాంతి వివాహాత్యయవృద్ధిషు । సానదానాదికంకా
 ర్యం సికామ్యప్రతేషుచేతి । సుమంతురపి । రాత్రాసానంసకుర్వీత దా
 సంధైవవిశేషతః । నైమిత్తికంతుకుర్వీతసానందానంచరాత్రిషు । యజ్ఞే
 వివాహేయాత్రాయాంతథాప్రస్తుకవాచనై । దానాన్యేతానిశస్తాని రా
 త్రాదేవాలయేతథా । గ్రహణోద్వాహసంక్రాంతి యత్రాధేవప్రసవే
 షుచ । శ్రవణేచేతిహంస్య రాత్రాదానంప్రసక్తవ్యత ఇతి ॥ ॥ ననుయ
 తోక్త పర్యుదాసానుగృహీతైః పుణ్యతమత్వవాది దేవలయాజ్ఞ్యవల్క్య
 సుమంతువచనై మకరకర్కటయోర్విశ్వస్యనుష్ఠానప్రాపణం శాస్త్రాం
 తరవిరుద్ధం । తథాభవిష్యోత్తరే । మిథునాశ్మిన్సంక్రాంతి ర్యదిస్యా

దంశుమాలినః । ప్రభాతేవానిశీఢేవాకుర్యదహనిపూర్వతః । కామూ
కంతుపరిత్యజ్య సక్రంసంక్రమతేరవిః । ప్రదోషేవాధర్మరాత్రేవాస్మా
నందానంపరేహనీతి । వృద్ధగాగ్ధ్యోపి । యదాస్తమయవేళాయాంమ
కరంయాతిభాస్కరః । ప్రదోషేవాధర్మరాత్రేవా స్మానందానంపరే
హని । అధర్మరాత్రేతదూర్ధ్వంవాసంక్రాంతౌదక్షిణాయనె । పూర్వ
మేవదిసంగ్రాహ్యం యావన్నోదయతేరవిరితి । మైవం । భవిష్యత్తరవృ
ద్ధగాగ్ధ్యవచనేషు రాత్ర్యనుష్ఠాననిషేధస్యాప్రతీతే దివానుష్ఠానవి
ధానే నైవాధర్మరాత్రా ద్యనుష్ఠానప్రతిషేధకల్పనే పర్యుదాసానుగృ
హీతవచనా నామానథకక్యంప్రాప్నోతి । తస్మాచ్ఛాస్త్రద్వయేన విక
ల్పప్రాప్తౌ తత్తదేతద్రస్యనిధిశిష్టాచారేణవ్యవస్థా ద్రష్టవ్యా ॥ ॥ యథో
క్తానాం ద్వాదశసంక్రాంతీనాం యథోక్తేషుపుణ్యకాలేషు మందాదిసం
జ్ఞాపణీవనేన కచ్చిద్విశేషోభవతి । సచవిశేషోదేవీపురాణేదర్శితః । ద్వా
దశైవసమాఖ్యాతా సమాసంక్రాంతికల్పనా । సప్తధాతుప్రబోధవ్యా
వీకేనైవయథాశ్రుణు । మందామందాకిసిద్ధాంతీ ఘోరాచైవమహూ
దరి । రాక్షసీమిశ్రితాపోక్తా సంక్రాంతిస్సప్తధాన్యవ । మందాధృవే
షువిజ్ఞేయా మందామందాకిసితథా । క్షిప్రీధ్వాంతీతిజానీయా దాస్తే
ఘోరాప్రకీర్ణితా । చరైర్మహూదరీజ్ఞేయాకూరైర్ముత్తైస్తురాక్షసీ
మిశ్రితాచైవవిజ్ఞేయామితైర్ముత్తైస్తుసంక్రమే । ద్విచతుఃపంచసప్తాష్టన
వద్వాదశఏవచ । క్రమేణఘటికాపేయేతాస్తత్పుణ్యంపారమార్థికమితి ।
అత్రసమాశ్చబ్ద స్సంవత్సరవాచీ సమాసంబంధిన్యః సంక్రాంతికల్పనా
మేషాదిమీనాంతా ద్వాదశైవసమాఖ్యాతాః । తాసుద్వాదశసుసంక్రాం
తిషు ఏకైకామందాదిభిర్నామభివ్యక్తవహార్యా ॥ ॥

సక్షత్రసంజ్ఞాను గుణసంక్రాంతినామానః,

తానిచనామాని సక్షత్రోపణివనేనప్రవృత్తాని ! తద్యథా । ధృవేషు
సక్షత్రేషు ప్రారబ్ధసంక్రాంతిమేందా । ఎవంమృదుక్షిప్రాదిసక్షత్రేషు
ప్రారబ్ధసంక్రాంతీః । క్రమేణమందాకినీ ధ్వాంత్యాదినామభాగ్యవతి ।
రోహిణ్యుత్తరాత్రయం చేత్యేతానిచత్వారిధృవాణిసక్షత్రాణి । రేవతి
చిత్రానూరాధామృగశీషాణి చత్వారిష్టదూని । హస్తాశ్విపుష్యాభిజి

న్నత్రాణిచత్వారిషీప్రాణి । భరణీపూర్వత్రయం మఘాచేత్యేతా
 నిపంచోగ్రాణి । శ్రవణపునర్వసుశత్రోషగ్ధస్తా స్వాత్మ్యాఖ్యానిచపంచ
 చరాణిచ । ఆశ్రేషామూలాద్రాణ్యేష్టాని చత్వారిక్రూరాణి । కృత్తి
 కావిశాఖాశ్విన్యాఖ్యానిమిశ్రాణి॥ ॥ సేయంసప్తధా నక్షత్రవ్యవస్థా
 జ్యోతిగ్రింధముహూతక విధానసారేపరితా । క్షీప్రంచరంస్థిరంచో
 గ్రందారుణంచరమేవచ । నృదుసాధారణంబుతుంసప్తభేదాఃప్రకీర్తక
 తాః । కరాశ్వినీవాక్పతిభంతధాగ్నిభిలకఘానిపుణ్యగమనేవిభూషణే ।
 హిరణ్యగర్భాహ్వయముత్తరాత్రయంధృవాఖ్యమేతద్విదధీతవామనా ।
 స్మృతంభరణ్యసహస్రూకాగ్రయం సతాతథోగ్రాఖ్యమిదంభవంచ
 కం । భుజంగభునైయుతమైశమింద్రభం భవంతిత్త్వేనిహితానిసర్వ
 దా । చరాణిపంచశ్రవణంపునర్వసూజలేశభంవాసవమాశుగంతథా ।
 మృగూనిపాష్టాసురవధకేశ్వరిం తధానురాధామృతరశ్మిదైవతం ।
 హుతాచనఃకేణణసహద్విదైవతా ముశంతిసాధారణసంజ్ఞాకామితి॥ ॥
 యథోక్తనక్షత్ర విశేషోపదీపనేఃప్రవృత్తై మకందాదిభిస్సప్తభిర్నామభి
 ర్యక్తాయాం మేషసంక్రాంతౌ క్రమేణద్విచతురిత్యాది సప్తవిధసంఖ్యా
 యుక్తానాద్యభియత్తత్పుణ్యం తత్రేనాస్తీసందేహభిత్వస్తిన్నథేకపార
 మాధికకశబ్దఃప్రయుక్తః । మందాయాంప్రత్యాసన్నం ఘటికాద్వయం
 పుణ్యం । మందాకీన్యాంఘటికాచతుష్కం । ధావంత్యోంపంచకం । ఘోరా
 యాంసప్తకం । మహేంద్రామప్తకం । రాక్షస్యాంసవకం । మిశ్రితా
 యాంద్వాదశకం । మేషసంక్రాంతాపుదాహృత సోయంప్రకారోవృ
 వభాచిష్యేకాదశ సుసంక్రాంతివ్వసు సంధేయః॥ ॥ దేవిపురాణో
 దాపరణా త్ప్రాచీనేగ్రింధే తత్తత్సంక్రాంతిషు యఃపుణ్యకాలోనిశేక
 తః తస్మిన్కాలే దేవిపురాణోక్తో ద్విచతురిత్యాదికః పుణ్యాతిశయప్రతి
 పాదకో విశేషోప్రప్తవ్యః । నిణికైతేషుసంక్రాంతీనాం పుణ్యకాలేషుయ
 త్కృతకవ్యం సానదానాదికంతత్సర్వం ప్రాగేవశాతాతప వచనద్వ
 యేనోదాహృతం॥ ॥

సంక్రాంత్యపవాసాదిఫలం.

బ్రహ్మపురాణేపి । సత్త్వద్వయోరయనయోస్తథావిషువతోద్వయోః । చంద్రార్కయోగ్రహణయోవ్యతీపాతేషుపర్వసు । అహారాత్రోపితస్సన్నపషఘ్ణకండానంతథాజవం । యఃకరోత్ప్రసన్నాత్తాతస్యస్యాదక్షయంచయత్ । అయినేవిషువేచైవచంద్రసూర్యగ్రహేతథా । కృతోపవాసస్సన్నాతఃసర్వపాపైః ప్రముచ్యతేఇతి । వసిష్ఠోపి । ఉపోమ్యైవతుసంక్రాంత్యాంస్నాతోయోభ్యవయేద్ధరిం । ప్రాతఃవంచోపచారేణసకామ్యంఫలమశ్నుతే । అయినేవిషువేచైవత్రిరాత్రోపాషితోనరః । స్నాత్వా యః పూజయేదీశంసవాణామనవాఘ్నయాత్ । సప్రోపోష్యరవేవాకరానాదోస్నాత్వాతుసంక్రమే । అర్కమభ్యవయేద్యస్తనదుఃఖీసుఖమశ్నుతేఇతి । శాతాతపః । అయినాదోసదాదేయంద్రవ్యంసత్త్వంగృహేచయత్ । షడశీతిముఖేచైవవిమోక్షే చంద్రసూర్యయోరితి॥

సంక్రాంతోస్సానదానాదాకాలవిశేషః,

ఉత్తస్యస్నానదానాదితత్వస్య సంక్రాంతిమువశేష కాలవిశేష మాహశాతాతపః । కుర్యాత్సదాయనమధ్యేవిష్ణుపద్యాంవిషూవతి । షడశీత్యామంత్యభాగేస్నానాదివిధిమాద్యతేఇతి । గాలవోపి । మధ్యేవిషువతిదానం విష్ణుపదేదక్షిణాయనెచాదౌ । షడశీతిముఖేతీతేతతోదగయనేచధూరిఫలమితి । అయినాదిషుయత్రయావాన్సుణ్యకాలః పూర్వకంనిశీతః । తత్రతావంతంకాలంలైధావిభజ్యమధ్యేవిష్ణుపద్యామిత్యాద్యవగంతవ్యం । తస్మిన్నపిమధ్యాదిభాగసన్నిహితాయానాడ్యఃతాసాంపూర్వోదాహృతపవనేనపుణ్యత్వంద్రప్రవ్యం॥ ౫ సంక్రాంతిఫలమాహభారద్వాజః॥ షడశీత్యాంతుయద్దానంయద్దానంవిషువద్వయే । దృశ్యతేసాగరస్యాంతస్తస్యాంతోనైవదృశ్యతేఇతి । వృద్ధసనీపః । అయినేకోటిపుణ్యంచసహస్రంవిషువేఫలం । షడశీత్యాంసహస్రంతు ఫలంవిష్ణుపదేషుచేతి । మేషాదిసంక్రాంతయోయస్త్విదిసేభవంతి । తతఃప్రాక్ష్యాద్వాతాత్తాలికదృగ్గణితాగతసంఖ్యాకదినేమేషాయనంవృషభాయనమిత్యేవంతత్రత్సంక్రాంతినామాంకితమయనంభవతి । తస్మిన్నయనెస్సానా

దిపుణ్యమాహజాబాలిః । సంక్రాంతిషయథాకాలస్తదీయేష్యయనై త
థా । అయినైవింశతిః పూర్వామకరైవింశతిఃపరాశ్చతి । మకరవృత్తిరిక్తై
కాదశసంక్రాంతి సంబంధిష్యయ నేషుశత్రుసంక్రాంతి వత్పుణ్యకాలోవ
గంతవ్యః । మకరైసంక్రాంతిసంబంధిష్యయనైతత్సంక్రాంతివై లక్షణ్యంత
థామకరాయనై పాశ్రీచీనావింశతి ఘటికాః । మకరసంక్రాంతౌతుపా
శ్చాత్యవింశతిఘటికాఃపుణ్యాః ఏతేనద్యగణితాగతమయనం-సీద్ధాంత
గణితాగతా సంక్రాంతిశ్చేతి పృథక్పుణ్యకాలావధాన్సిద్ధౌ,

సర్వగ్రహసంక్రాంతిపుణ్యకాలః.

సకేవలమాదిత్యస్యైవసంక్రమేయనైచపుణ్యకాలః । కింతుసర్వేషా
మషిగ్రహాణాంనక్షత్రరాశి సంక్రమేపుణ్యకాలోభవతి । తదుక్తంజ్యోతి
శ్చాస్త్రే । నక్షత్రరాశ్యోరవి సంక్రమేస్యరక్షాక్షురక్షస్తాద్రసనెందునా
డ్యఃపుణ్యస్తథేందోస్తీధరావలంయుగే ఏకై వనాడీమునిభిశ్శుభాక్తా
నాడ్యశ్చత్రసంసవలాఃకుజస్యబుధస్యతీత్రః పలవింశయైక్తాః । అధ్యధా
నాడ్యఃపలసప్తయైక్తాగురోశ్చత్రః సవలాశ్చశుక్రః । ద్వేనాగనాడ్యః
పలసప్తయైక్తాశనైశ్చరస్యాభిహితాశ్చపుణ్యాః । ఆద్యంతమధ్యే జవ
హూమదానంకుర్వన్నవాహ్నితినరేంద్రధామేతి । అయవర్ధః । ఆదిత్య
స్యరాశినక్షత్రగమనై అవాక్పరతశ్చమోడశఘటికాఃపుణ్యకాలః । తథా
చంద్రస్యాపిఘటికైకాపలానిత్రయోదశావాక్పరతశ్చపుణ్యకాలః । ఏవం
మంగళస్యఘటికాశ్చత్రః పలమేకంపుణ్యకాలః । తథాబుధస్యతీసోమఘటి
కాఃపత్యురశపలానిచపుణ్యకాలః । బృహస్పతేరపిసార్ధచత్రసో ఘటకా
స్సప్తపలానిపుణ్యకాలః । శుక్రస్యచత్రసోమఘటికాఃపలమేకంచపుణ్యకాలః ।
శనైశ్చరస్యాపిద్వ్యశేతి ఘటికాఃపలాని సప్తపుణ్యకాలైశ్చతి । సాగ్రంబ
నాగరఖండే । ఏకాంతైతేమయాహ్నికైకాకాలాస్సంతిహిపూర్వకాః ।
నైతేషువిద్యతేఃస్మయ తశ్చాక్షరసంజ్ఞితాః । అగ్రద్ధయశ్చిద్ధత్తం
కుపితేభ్యాహిమ-సప్తైః । సత్కాలైవిహితత్వవకం సత్యమక్షయతాం
ప్రజేదతి॥ ఇత్యసంక్రాంతిపుణ్యకాలః.

అథ గ్రహపుణ్యకాలోనిర్యాయతే.

తత్రవృద్ధగాగ్ధిఃపూర్ణిమాప్రతిపత్సంధారాహస్యంపూర్ణమండ

లం | గ్రహతేజంద్రముకంబదశఁ ప్రతిపదంతరేతి | అప్రవర్వణోంతి
 మోభాగఃస్పృశకాలః | ప్రతిపదాద్యభాగోమోక్షకాలః | తదుక్తంబ్ర
 హ్మసిద్ధాంతే | యావాన్కాలఃపర్వణోంతేతావాన్ప్రతిపదాదిమః | సం
 పూర్ణగ్రహణేహసంపూర్ణామిశ్రణాద్భవేదితి | గ్రహణానెహగ్ర
 హణకాలః || || తత్రతర్కవ్యతామాహవృద్ధవస్తిప్తః | గంగాతోయేతు
 సంప్రాప్తేఇందోకోటిరవేదశ | గవాంకోటిప్రదానేససవ్యస్వజ్ఞేయ
 శ్చలం | గంగాసానైతత్ఫలంస్యాద్రాహుగ్రస్తేనిశాకరే | దివాకరేపున
 స్తత్రదశసంఖ్యముదాహృతమితి | అస్యశ్లోకద్వయస్య ప్రధమార్థముపే
 త్యౌభవదాధ్యాహరేణయోజనీయం | ఇందోగ్రహణేప్రాప్తేసతిగంగా
 తోయావగాహనంగోదానకోటిసమంభవతి | రవేగ్రహణేతతోదశగు
 ణంఫలం | అయమెవార్థఉపరితనెనార్థత్రయేణస్పష్టికృతః | వ్యాసోపి | ఇం
 దోర్లక్షగుణంపుణ్యంరవేర్దశగుణంతతః | గంగాతోయేతుసంప్రాప్తే ఇం
 దోఃకోటిరవేదశ | గవాంకోటిసహస్రస్యయశ్చలంలభతేనరః | తత్ఫలం
 జాహ్నువీన్నానంరాహుగ్రస్తేనిశాకరే | దివాకరేతున్నానస్యదశసంఖ్య
 ముదాహృతం | చంద్రసూర్యగ్రహేచైవయోవగాహేత జాహ్నువీం |
 సన్నాతస్సర్వతీరేషుకిమర్థమటతేషహీమితి | గంగావ్యతిరిక్తమహానదీ
 తోయైలక్షగుణదశలక్షగుణత్వం | గంగాతోయేతుకోటిగుణదశకోటి
 గుణత్వం || || బ్రహ్మపురాణేషి | తిస్రోనద్యోమహాపుణ్యంవేణీగోదా
 చజాహ్నువీ | గాంహరిశాంఘ్రికాత్పాస్తాసాగంగా ఇతికీర్తితా | హరి
 శ్చఈశశ్చహరీశా | అంఘ్రిఃపాదఃకంశిరః | అంఘ్రిశ్చకంచ అంఘ్రి
 కం | హరిశయోరంఘ్రికంహరిశాంఘ్రికంహరేఃపాదాదీశ్వరస్యశిరసశ్చ
 గాంఘ్రామింప్రాప్తాగంగాయద్యపిజాహ్నువ్యేవ | తాదృశేనతువేణీగో
 దేతి | తథావిచ్ఛత్రణోగచ్ఛంతీతిన్యామేన జాహ్నువ్యాసహస్తిప్తయో
 స్తయోరపిగంగాత్వమవిర్బుధం | యద్వాజాహ్నువీజలమేవకేన చిన్నిమి
 త్రేనబ్రహ్మగిరిపాయుగిర్యోరుద్భూతమితికృత్వాతయోరపి ముఖ్యమేవ
 గంగాత్వం | తాసుగంగాసున్నానంముఖ్యం || || తదసంభవే నద్యంత
 రేషున్నాయాత్ | తదుక్తంమహాభారతే | గంగాసానంప్రకువీతగ్రహ
 ణేచంద్రసూర్యయోః | మహానదీషుచాన్యాసున్నానంకుర్యాద్యథావిధీతి ||

మహానద్యః

మహానద్యోబ్రహ్మండపురాణేదశితాః । గోదావరీభీమరధీతుంగ
భద్రాచరేణికా । తాపీవయోష్ఠీవింధ్యస్యదక్షిణేతుప్రకీర్తితాః । భా
గీరధీనర్మదాచయమునాచసరస్వతీ । విశోకాచవితస్తాచవింధ్యస్యోత్తర
తస్తథేతి ॥ మహానద్యసంభవేకల్పాంతరాణ్యాహశంఖః । వాపీకూ
పతటాకేషుగిరిప్రసవశేషుచ । నద్భ్యాంసదేవఖాతేషుసారసేషుధ్రువాం
బుని । ఉష్ణోదకేనవాస్నాయాద్గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః ॥ ఏతత్స
వకముఖిపేత్యవ్యాసః । సర్వంగంగాసమంతోయంసర్వేవ్యాససమాద్వి
జాః । సర్వంభూమిసమందానం గ్రహణేచంద్రసూర్యయోరితి ॥ ఉ
ష్ణోదకస్యాతురవిషయత్వంవ్యాఘ్రాహ । ఆదిత్యకీరణైఃపూతంపునఃపూ
తంచపహ్నినా । అతోవ్యాధ్యాతురస్నాయాద్గ్రహణేభ్యష్టవారిణేతి ।
గంగాతోయమారభ్యోష్ణోదకాంతేషూత్తరోత్తరస్యానుకల్పత్వముక్తం ॥
॥ ఏతదేవాభిషేత్యఉష్ణోదకాదిషు సముద్రజలాంతేషూత్తరోత్తర
ప్రాశస్త్యమాహమాకంఠేయః । శీతముష్ణోదకాత్పుణ్యమపారక్యం
పరోదకాత్ । భూమిష్టముద్భృతాత్పుణంతతః ప్రసవణోదకం । తతో
పిసారసంపుణ్యంతతఃపుణ్యంనదీజలం । తీర్థతోయంతతః పుణ్యంమహా
నద్యంబుపావనం । తతస్తతోపిగంగాంబు పుణ్యంపుణ్యంతతోంబుధీరితి ॥
॥ మానవిశేషేణనదీ విశేషోదేవీపురాణేభిహితః । కార్తికగ్రహ
ణంశ్రేష్ఠంగంగాయమునసంగమే । మార్గేతుగ్రహణం ప్రోక్తందేవి
కాయాంమహామునె । పాపేతునర్మదాపుణ్యామాఘసన్నిహితాశుభా ।
ఫాల్గునేవరుణాపుణ్యాచైత్రేపుణ్యా సరస్వతీ । వైశాఖేతుమహాపుణ్యా
చంద్రిభాగాసరిద్వరా । శ్వేష్ఠేతుకాశీపుణ్యా ఆషాఢేతాపితానదీ ।
జ్యేష్ఠే సింధునామాతుతథా భాద్రేతుచంద్రికా । ఆశ్వినెసరయా శ్రే
ష్ఠాతథాపుణ్యాతుసహ్యశేతి ॥ గ్రహణవిశేషేణనదీ విశేషస్తత్రై
వాభిహితః । గోదావరీమహాపుణ్యా చంద్రేరాహుసమన్వితే । సూర్యే
చరాహుగ్రస్తేతుమోఘాతేమహామునె । నర్మదాతోయంసంస్పర్శేకృ
తకృత్యాభవంతితే ॥ సానవత్సరణాదిష్టపిపుణ్యమాహ । స్మృ
త్యాశతక్రతుఫలంస్మృష్టౌసౌత్రాషణింలభేత్ । సాత్వా వాజిమఖం

పుణ్యం ప్రాప్నుయాదవిచారతః । రవిచంద్రోపరాగేతు అయనేనోత్త
రేతథేతి ॥ ఊత్రవిశేషానాహః । గంగావారాణసీపుణ్యా వ్రయాగః
పుష్కరంగయా । తురుఊత్రంతథాపుణ్యం రాహుగ్రస్తేదివాకరణ్యతి.

గ్రహణేశ్రాద్ధం,

గ్రహణేశ్రాద్ధంవిహితం ॥ లింగపురాణేవ్యతీపాత త్సణాయావాక్
చంద్రసూర్యగ్రహక్షణః । గజచ్ఛాయాతుసాప్రోక్తాపిత్యూణాంద త్రమ
క్షయమితి । మహాభారతేపి । సర్వస్వేనాపికతవ్యంశ్రాద్ధంవై రాహు
దర్శనై । అమర్వాణస్తనా స్తిక్యాత్పంకేగౌరివసీదతీతి । ఋష్యశృంగోపి ।
సూర్యచంద్రగ్రహేయస్తు శ్రాద్ధంవిధివదాచరేత్ । తేనైవసకలాపృగ్నీ
దత్తావిప్రస్యవైకరయితి । విఘ్నరపి । రాహుదర్శనదత్తంహి శ్రాద్ధమాచం
ద్రతారకం । గుణవత్సర్వకామీయం పితౄణామమృత్యుతయితి । శాతా
తపః । స్నానందానంతథాశ్రాద్ధ మనంతరాహుదర్శనై । ఆసురీరా
త్తిరస్యత్ర తస్మాత్తాంపరివజ్జయేదితి । దేవలః । యథాస్నానంచదా
నంచసూర్యస్యగ్రహణేదివా । సోమస్యాపితథారాత్రాస్నానందానంవి
ధీయతఇతి । శ్రాద్ధంప్రకృత్యకూమఃపురాణే । నైమిత్తికతుకతవ్యం
గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః । బాంధవానాంతుమరణే నారకీస్యాత్తతో
న్యధా । కామ్యానిచైవశ్రాద్ధాని శస్యంతేగ్రహణాదీప్సితి ॥ వార
విశేషయోగే ఫలాతిశయమాహవ్యాసః । రవిగ్రహసూర్యవారే సోమే
సోమగ్రహేతథా । చూడామణిరితిఖ్యాత స్తత్రదత్తంఫలంభవేత్ । వా
రేష్వనేషుయత్పుణ్యం గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః । తత్పుణ్యంకోటిగు
ణితం గ్రాసేచూడామణౌస్త్వతంభితి । తిథిప్రాప్త్యాదివద్గ్రహణస్యాపి
శ్రాద్ధకాలత్వకూహ మార్కండేయః । విశిష్టేబ్రాహ్మణేసూర్యే తీర్థేం
దుగ్రహణేయితి । జన్మక్షణగ్రహపీడాసు శ్రాద్ధంకుర్యాద్యథేచ్ఛయేతి ॥

హిరణ్యాదినాశ్రాద్ధం,

తత్రశ్రాద్ధంనాన్నేన కింతు హేమాదినా । తదాహబోధాయనః ।
అన్నభావేద్విజాభావేప్రవాసేపుత్రజన్మని । హేమశ్రాద్ధంప్రకర్షితచం
ద్రసూర్యగ్రహేతథేతి ॥ శాతాతపోపి । ఆపద్యనగ్నోతీర్థేచ చం
ద్రసూర్యగ్రహేతథా । ఆచ శ్రాద్ధంద్విజైః కార్యంగద్యాచుచ్చదస్సప్తవ

హీతిః | ఏతదేవాభిప్రేత్యాహ వ్యాఘ్రపాదః | స్నాతకముపరిత్యాగో
 రాహురన్యత్రసూతకే | శ్రాతేకమణితత్కాలం స్నాతశ్శుద్ధిమవా
 ప్నుయాదితి || || యత్తగ్రహణనిమిత్తమాశౌచంతత్సాన్వేననివర్తతే |
 తదుక్తంబ్రహ్మాండపురాణే | ఆశౌచంజాయతేన్మాణాంగ్రహణేచంద్ర
 సూర్యయోః | రాహుస్పర్శేతయోస్సాన్వత్వా దానాదౌకల్పతేనరగతి |
 షట్త్రింశన్వతేపి | సర్వేషామేవవణాణాం సూతకంరాహుదర్శనే |
 సాన్వత్వాకమాణికుర్వీత పక్వమన్నంవిసజయేదితి || || ఆద్యంతయో
 సాన్వనంవిహితం | స్మృత్యంతరేగ్రహమానేభవేత్సాన్వనంగ్రస్తేహూ
 మోవిధీయతే | ముచ్యమానేభవేద్దానం ముక్తేసాన్వనంవిధీయతగతి |
 హూమదానపద్దేవాగ్ననమపి సాన్వనద్వయమధ్యేకార్థ్యం | తదుక్తం
 బ్రహ్మకైవలైః | సాన్వనస్యాదుపరాగాదామధ్యేహూమస్సురార్చన
 మితి || || తత్కాలేస్వాపాదికం సమర్థాత్ | తదుక్తంశివరహస్యే |
 సూర్యేందుగ్రహణంయావత్తవత్కుర్యాజ్జపాదికం | సస్వపేన్నచభుం
 జితసాన్వత్వాభుంజితముక్తయోరితి | మోక్షానంతరంభావియత్సాన్వనం
 తస్యశుద్ధ్యభావత్వాత్స చేలంవిధేయం || || తదాహవృద్ధవసిష్ఠః | సర్వే
 షామపివణాణాం నిమిత్తంరాహుదర్శనే | సచేలంతుభవేత్సాన్వనం
 సూతకాన్నంచపజయేదితి | గ్రహణకాలేతతః పూర్వంవాయత్పక్వం
 తత్సూతకాన్నం | తత్పశ్యాదపినభుంజీత || || ఆదిమధ్యావసానేషు
 యద్యద్విహితం తస్యతస్యఫలాతిశయఉక్తోబ్రహ్మాండపురాణే | ఉపమ
 దేవలక్షణం గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః | పుణ్యంకోటిగుణంమధ్యే
 ముక్తిమూలేత్వనంతకమితి || || అత్రగ్రహణేయద్దానం తత్సత్సాత్రేక
 తవ్యం | తదుక్తంమహాభారతే | అయనేవిషువేచైవగ్రహణేచంద్రసూ
 ర్యయోః | పాత్రభూతాయవిప్రాయభూమిందద్యాత్సదక్షిణామితి || ||
 పాత్రలక్షణమాహ యాజ్ఞవల్క్యః | నవిద్యయాకేవలయాతపసావా
 పిపాత్రతా | యత్రవృత్తమిమేచోభేతద్ధిపాత్రంప్రచక్షతగతి | పాత్రే
 ముఖ్యానుకల్పతామాహబోధాయనః | శ్రోత్రియోశ్రోత్రియోవాపిపా
 త్రంవాపాత్రమేవవా | విప్రబువోవావిప్రోవాగ్రహణేదానమహాతీతి |
 || || అత్రభూమిపద్ధవాద్యపిధేయః | తదుక్తంమహాభారతే | భూ

మిగిలిన స్వవర్ణంనా ధాన్యంనా యద్యదీప్సితం । తత్స్వం గ్రహణేచ
య మాత్మనశ్చేయ ఇచ్చతేతి ॥ ప్రతిగృహీతృభేదేన ఫలతారవ్యం
దక్షేణావ్యుక్తం । సమమబ్రాహ్మణే దానం ద్విగుణం బ్రాహ్మణ్యుభివే ।
శ్రోత్రియేశతసాహస్రం పాత్రే త్యానంత్యమశ్నుత ఇతి । అహ్నిసూర్యగ్ర
హణం రాత్రౌ చంద్రగ్రహణంచేత్యేవం ప్రసిద్ధిస్సార్వజనీనా । తాదృశే
గ్రహణేయద్వ్యుక్తవ్యంతదుక్తం ॥ యత్తు కాలవిపర్యయేణ ప్రాప్య మా
ణం జ్యోతిశ్శాస్త్రమాత్రసిద్ధం గ్రహణంత్రసానదానాదికం న కతక
వ్యం । తదుక్తం నిగమే । సూర్యగ్రహణాయ దారాత్రౌ దివా చంద్రగ్రహ
స్తథా । తత్ర సానం నకుర్వీతదద్యాద్దానం నచ క్వచిదితి ॥ గ్రస్తాస్త
మయేజాచాలిరాహ । సంక్రాంతా పుణ్యకాలస్తు షోడశోభయతః కలాః ।
చంద్రసూర్యోపరాగేతు యావద్దర్శనగోచర ఇతి । గ్రస్తాస్తమయపర్యం
తం దర్శనగోచరత్వా త్రావాన్పుణ్యకాలోభవతి.

గ్రహణేభోజనవ్యవస్థా.

గ్రహణే భోజనవ్యవస్థా మాహమనుః । చంద్రసూర్యగ్రహేనాద్యా
దద్యాత్సాన్వత్వా విముక్తయోః । అముక్తయోరస్తగయోః దృష్ట్వా సాన్వ
త్వాపరేహనీతి । గ్రహణకాలేస్సర్వకాలమారభ్య మోక్షపర్యంతోగ్ర
హణకాలః । తస్మిన్కాలేనభిజీత । కింతు రాహుణా చంద్రసూర్యయోః
ముక్తయోః పశ్యాత్సాన్వత్వా భుంజీత । యదాతు గ్రస్తాస్తమయః తదా
పరేద్యుముక్తౌ తా చంద్రసూర్యౌ దృష్ట్వా భుంజీత । యదినస్యాస్తహ
నిశా । అముక్తయోరస్తగయో రద్యాద్దృష్ట్వాపరేహనీతి ॥ పూర్వ
కాలభోజననిషేధమాహ వృద్ధపసివ్యః । గ్రహణంతభవేదించోః ప్రథ
మాదధియామతః । భుంజీతావతకనాత్సూర్యం పశ్యేమే ప్రథమాదధః ।
రవేస్త్యావతకనాదూర్ధ్వం మర్వాగేవనిశీధతః । చతుర్థే ప్రహరేచే
త్యాన్య చ్చతుర్థప్రహరాదధః । రాత్రా ప్రథమా ద్యామూర్ధ్వం
గ్రహణంచేదావతకాన్వత్వా హస్తూర్వం భుంజీత । రాత్రిపశ్చిమ
యామేచే ద్రాత్రి ప్రథమయామాదర్వాం భుంజీత । అహ్నశ్చతుర్థప్ర
హరేపిరవిగ్రహణంచే ద్రాత్రే శ్చతుర్థప్రహరాదధో భుంజీతేత్యర్థః ।
నిశీధోమధ్యరాత్రః । శశిగ్రహణే క్రమేణ యావత్ప్రదేణ వ్యవధానమ

పేక్షితం । సూర్యగ్రహణేతు యామచతుష్టయేనేతి తాత్పర్యార్థః ॥ ॥
 తథాచవృద్ధగౌతమః । సూర్యగ్రహేతునాశ్చీయా త్పుర్వాయామచతు
 ష్టయం । చంద్రగ్రహేతు యామాంస్తీర్ణ్యాలవృద్ధాతురైర్వినేతి । బాల
 వృద్ధాదివిషయమత్యుక్తః । అపరాష్టానమధ్యాహ్న మధ్యాహ్నానతు
 సంగమే । భుంజీతసంగవేచేత్స్యా స్సపూర్వంభుజిమాచరేదితి ॥ ॥
 సమథాశ్యతుభోజనై ప్రాయశ్చిత్తముక్తం కాత్యాయనేన । చంద్రసూ
 ర్యగ్రహేభుక్తాప్రపాజాపత్యేనశుద్ధ్యతి । తస్మిన్నేవదినేభుక్తాప్రతిరా
 త్రేణైవశుద్ధ్యతీతి ॥ ॥ శశిగ్రహణే యామత్రయస్యాపవాదమాహ ।
 గ్రస్తోదయేవిధోఃపూర్వం నాహర్భోజనమాచరేదితి । గ్రస్తాస్తమయేవి
 శేషమాహభృగుః । గ్రస్తావేవాస్తమానంతరవీందూప్రాప్నుతోయది ।
 తయోఃపరేద్యురుదయే స్యాత్వాభ్యవహరేన్నరగతి । వృద్ధగాగ్యోఽపి ।
 సంధ్యాకాలేయదారాహుఃగ్రసతేశశిభాస్కరౌ । తదహనైవభుంజీత
 రాత్రాపవీకదాచనేతి । విష్ణుధర్మోత్తరే । అపారాత్రంసభోక్తవ్యం
 చంద్రసూర్యగ్రహణాయదా । ముక్తందృష్ట్యాతుభోక్తవ్యం స్యానంకృ
 త్వాతతఃపరమితి.

అథతేమాసాదివిచారః,

చైత్రతాద్యఅథమీనాద్యాః మేషాద్యావావివస్వతః । తేష్వాధా
 నాదయస్తద్వత్షణ్ముతీవ్రతపూజనమితి । చైత్రవైశాఖమాసౌచాం
 ద్రోవసంతతుకః । మినమేషమాసౌమేషవృషభమాసౌవా వసంత
 స్సౌరః । ఏవంగ్రీష్మాదిషుద్రష్టవ్యం । వసంతేబ్రాహ్మణోగ్నిమా దధీ
 తేత్యాదికంప్రసిద్ధం । వసంతాదిషుక్రమేషషణ్ముతీనాం పూజావిష్ణు
 ధర్మోత్తరేదర్శితా ॥ ॥ మాసానాంవిభాగ వినియోగావాహ । మా
 సాస్తుమాసాస్సౌర్యాంద్రోనాక్షత్రగత్యమి । దర్శంతఃసూరికమాం
 నావాసాంప్రదానాద్వివ్రతైశ్యమోః । సౌరోరాజ్ఞస్సావనస్తు యజ్ఞేజ్యో
 తిషికేవరః । మాఘాదిమాసభేదేషు తలదానాదయస్తృతాగతి । స్పష్టో
 థః । చాంద్రమాసేకంచిద్విశేషమాహ । చాంద్రోధిమాసోసంక్రాం
 తస్సోంతర్భవతిచోత్తరే । అసంక్రాంతావేకవశేష ద్వాచేత్యంసర్వతి
 దిమః । క్షయమాసాగ్నిసంక్రాంతస్సచాంహస్పతిసంజ్ఞికః । త్రయస్త్యా

జ్యోతివాహదా సంసర్పాంహస్పతీఉభాశుద్ధాశ్రాతేతథాస్తాతే మల
మాసోవివిచ్యతఇతి । సంక్రాంతిరహితశ్చంద్రో మాసస్సంవత్సరావ
యవేభ్య స్సంక్రాంతియక్తేభ్య శ్చైచ్చత్రాదిద్వాదశమాసేభ్యో తిరిక్త
త్వాదధికభ్యవ్యతే । సచసంక్రాంతియక్తోంతరమాసాంతర్భావా
త్త్వామ్నవ్యవహతఃవ్యః । తదాత్వేతస్త్వస్వత్సరేద్వావ సంక్రాంతి
మాసాప్రాప్నుతః । తదానీంతయోమఁద్యే ఉత్తరవీవాధీమాసః । పూ
ర్వస్తుసంక్రాంతిరహితోపినాధీమాసః । కింతుసంసర్పభ్యవ్యతే । యది
ద్విసంక్రాంతియక్తోమాసః కదాచిత్పాప్నుయాత్ । తదానీమసాక్షయ
మాసభ్యంహస్పతిరితిచ శాస్త్రేషువ్యవస్థాక్రియతే॥ సంసర్పాంహస్ప
తిరధీమాస ఇత్యేతేత్రయోపి జ్యోతిశ్శాస్త్రస్మిరుపితా వివాహదావజఁ
నీయాః । శ్రాతస్తాతఃకమఁసు సంసర్పశ్శుద్ధః । తదైవాంహస్పతిరపి
అధీమాసేతు శ్రాతస్తాతఃవిషయస్య వివేచనీయస్యబహుళత్వా తద్వి
వేకః పృథగ్విజ్ఞాయతే॥

అధీమాసవజ్యఁనిష్కమః.

తత్రవర్ణంవినిశ్చితి । కామ్యారంభంతత్సమాప్తింమలమాసే వివజఁ
నీదితి । లక్ష్మీవ్రతానంత వ్రతాదికావ్యం । క్వచిత్కామ్యస్యాపిసమా
ప్తిమంగీకరోతి । ఆరబ్ధంమలమాసాత్పాకృచ్ఛగ్నిసత్ప్రదికంచయత్ ।
తత్సమాప్యంసావనస్యమాసస్యానతిలంఘనాదితి । ద్వాదశదివససాధ్యం
పాజావత్యకృచ్ఛగ్నింత్రిదివస సాధ్యంచాంద్రాయణం త్రయోదశరా
త్రాదీనామహీనానాం శాస్త్రోక్తాదివససంఖ్యాశ్చస్యాశ్చోల్లంఘయితుమ
శక్యత్వాత్కృచ్ఛగ్నిది సమాప్తిరవశ్యంభావిని॥ ఆరంభసమాప్తివ
దనుష్ఠానమపివర్జనీయ మిత్యాశంక్యాహ । ఆరంభస్యసమాప్తేచ్ఛవ్యే
స్యాచ్యేన్ద్రలిప్తుః । పాగ్రిబ్ధమఖిలంకామ్యంతదానుష్ఠేయమేవతదితి । అ
తఏవహిశిష్టాఃశ్రావణాదివ్యధిసమాసే వ్యపిచాతుర్వాస్య వ్రతాస్యనుతి
ష్ఠంతి । యదావ్రతవిశేషేమలమాసేపిసమాప్తిరనుష్ఠానంచాభ్యుపగమ్య
తే । తథాపాగ్రిబ్ధోపిక్వ చిదభ్యుపేతవ్యభిత్యాహ । కారీర్యాదిచయఙ్గా
మ్యంతస్యారంభసమావసే । కాగ్యేకాలవిశంబస్యవ్రతేయాయాసంభ
వాదితి । కారీర్యావృష్టికామాయజేతేతికారీరీష్టిర్విహితా । ఆదిశబ్దేసగ్ర

హగ్రస్తంచిత్యితుంవిహితా రక్షోఘ్నస్త్రిగ్రహ్యతే । తత్రయదిమల
మానుషవనెతుంకాలవిలంబః ప్రతీక్షేత । తదాసస్యానిశుమ్యేయః । గ్ర
హగ్రస్తశ్చమీయేత॥

సగతికాగతికాదికర్తృసునిష్క-షణః,

కామ్యకర్తృస్త్వివనిత్యకర్తృస్త్వివజ్ఞ్యావజ్ఞ్యవిభాగందశయతి । అన
న్యగతికంనిత్యమగ్నిహోత్రాదినత్యజేత్ । గత్యంతరయతంనిత్యంసోమ
యాగాదినత్యజేత్ । ప్రతిపద్దినంసాయంప్రాతః కాలయోగ్యహితస్యా
గ్నిహోత్రస్యాకరణే ప్రత్యవాయాద నన్యగతికత్వం । ఆదిశబ్దేనదశ
పూణఃమాసాగృహ్యతే । సోమయాగస్యతువసంతతావిహితస్యశుద్ధ
మాసేపికతుంశక్యత్వాద్దత్యంతరయతత్వం । ఆదిశబ్దేనశుద్ధమాసేపి
కతుంశక్తిరూఢవశుబంధోగృహ్యతే॥ ॥ నిత్యకర్తృన్యాయం వైమిత్తిక
వ్యతిదిశతి । అగతిగ్రహణస్నానంజాతేష్టిగతిసంయుతా । ద్వయం
వైమిత్తికంతస్యవ్యవస్థానిత్యవన్తేతి । మలమాసేప్రాప్తస్యగ్రహణస్య
శుద్ధమాసే సంపాదయితుమశక్యత్వాదగతికత్వం । వైశ్వానరం ద్వాద
శకపాలనివశేత్పుత్రైజాతృణి విహితాజాతేష్టిస్తస్యాశ్చ శుద్ధమా
సేపికతుంశక్యత్వాద్దత్యంతరయతత్వం॥ ॥

ప్రథమాబ్దిక్రొడః-

ప్రత్యాబ్దికస్యతుమరణకాలమువజీవ్యతప్రవజ్ఞ్యత్వవ్యవస్థాం దశక
యతి । శుద్ధమాసమృతానాంతుమలినై ప్రథమాబ్దికం । మలమాసమృ
తానాంతుమలేస్యాదాబ్దికాంతరమితి । మలమాసరహితసంవత్సరై వైశా
ఖేమృతస్యయద్యుపరితన సంవత్సరైధివై శాఖమాసే ప్రథమప్రత్యాబ్ది
కంప్రాప్నుయాత్ తదాతత్క-తకవ్యం । అధికవై శాఖ మాసమృతస్య
తప్రథమప్రత్యాబ్దికంసర్వధానాధిమాసేప్రాప్నోతి । కింత్యాబ్దికాంత
రంయదాకదాచిదధి మాసేప్రాప్నోతితదాతత్క-తకవ్యం । ఉభయో
రపిప్రత్యాబ్దికంతకవ్యం॥ ॥ మాసవిషయైక ర్తవ్యంపరి సమాప్యవ
త్తయోర్వినియోగమాహ । దైవేముఖ్యశ్చక్రఃకృష్ణఃపితౄగ్రవిశిష్యతృణి
స్పష్టోఢణః.

తిథినిర్ణయోద్దిక్తో డీకారః.

ప్రకరణాంతరప్రతిపాద్యవధానసంగ్రహాంతి । తృతీయేతప్రకర
వణితాప్రతిపత్తిధితి । ప్రథమవాచినం ప్రతిపచ్చబంతిధి విశేషేప్ర
వతకయితం ప్రవృత్తినిమిత్తవిశేషమాహ । ప్రతిపన్నామవిశేషాయచం
ద్రస్యప్రథమాకలా । శుక్ల పక్షేవిశేషచంద్రంకృష్ణపక్షేవినిస్సరేతి ॥
ఏవంవిధాయా ఏవతిథేర్ణయత్వందర్శయితం తిథిర్విభజ్యతే । శుద్ధావి
ధాతిథిశుద్ధాహీనాతిథ్యాన్యయాహని । ఉదయేపూర్వయాతిథ్యావిధ్య
తేత్రిముహూతకైః । సాయంతూత్తరయాతద్యన్యాయాతనవిద్య
త్యతి । సూర్యోదయమారభ్యసూర్యాస్తమయవర్యంతః కాలవిశేషాహ
రిత్యవ్యతే । తస్మిన్నహనిపూర్వయాతిథ్యామావాస్యాసంజ్ఞయా ఉ
త్తరయాద్వితీయాఖ్యతిథ్యాహీనా ప్రతిపచ్చద్ధత్యవ్యతే । కదాచిత్సూ
ర్యోదయాదూర్ధ్వంత్రిముహూతకయామావాస్యయా సంయుతాభ
వతి । కదాచిత్సూర్యాస్తమయాదవాక్త్రీమాహూతకయా ద్వితీయ
యాసంయుజ్యతే । తాదృశీద్వివిధాప్రతిపద్విధృత్యవ్యతే । ముహూ
తకత్రితయన్యూనామావాస్యాద్వితీయాపరాంప్రతిపదంవేద్ధంనశశోఽతి ।
యథావేధకయోరమావాస్యాద్వితీయయోస్త్రి ముహూతకత్వనియవః ।
తథావేధ్యాయాః ప్రతిపదోపత్రిముహూర్తత్వనియతమిత్యాహ । వే
ధ్యాపిత్రిముహూతైః కవనన్యూనావేధ వహతీతి । అస్తమయాదవా
జ్ఞుహూతకత్రయసంయుతా ప్రతిపదమావాస్యయావేద్ధంయోగ్య ।
ఉదయాదూర్ధ్వంత్రిముహూతకా ప్రతిపద్వితీయయావేద్ధంయోగ్య ।
ముహూతకత్రయరహితాతుపూర్వయాపరయా వాతిథ్యావేద్ధంయో
గ్యనభవతి ॥ యథోక్తయోశ్శుద్ధవిధయోమకేయేషుద్ధాయాశిశే
యత్వంవారయతి । శుద్ధాయాంనాస్తిసందేహోదైవేపిత్యేచకర్తవ్యతే ।
ఏవంచసతిదైవపిత్యేవిషయేవిధాయా ఏవనిశేయత్వంపరిశిష్యతే । త
త్రవత్ప్రమాణనిర్ణయేబుద్ధి సమాధానాయదైవం పిత్యంబ విభజ్యాను
క్రామతి । ఉపవాసస్సైకభక్తం నక్తంచాయాచితప్రతం । దానంచష
డ్విధంనైవంక్రమాదప్రవిచ్యతే । ఏకోద్విష్టంపార్వణంచ పిత్యంద్వివిధ
మిర్యత్యతి । త్రోవవాసప్రతిపన్నిర్ణయమాహ । శుక్లపక్షే దశకవి

దాకృష్ణేవిధాద్వితీయయా । ఉపోహ్యప్రతిపచ్చక్లా ముఖ్యాస్యా దావ
రాష్ట్రాకీ । తదభావేపిసాయాహ్నవ్యాపిసీపరిగృహ్యతామితి । శుక్లపక్షే
ప్రతిపదోమావాస్యాయాః సాయాహ్నవ్యాపిత్యమవశ్యంభావి । సాయా
హ్నపరవాః గవరాష్ట్రాపికియతీవిద్యేతసా ప్రశస్తాభవతి । తత్రసాయా
హ్నపరాహ్ణయోవివక్షితమథా విశేషమవగ మయితంస్వాభిమతసా
యాహ్నప్రయోభాగాభివ్యవరే । ప్రాతమథ్యాహ్న పరాహ్ణాశ్చత్వా
రభివ్యవరే । ముహూర్తభేదేనవంచదశభాగాభివ్యవరే । తపితేచత్వా
రఃపక్షాఃక్రౌతస్తార్నిత్యకర్తా నుష్ఠానవిషయాభవంతి । తస్తాత్ప్రాత
స్సంగవమధ్యాహ్నపరాహ్ణసాయాహ్న భివంచధా విభాగోనుష్ఠాన
ముఖ్యః॥ ॥ అమావాస్యవిధాయాంప్రతిపదిఉపవాససంకల్పస్యకాల
మాహాయద్యభావేప్రతిపదస్సంకల్పఃప్రాతరివ్యవరేతి । పూర్వవిధాయా
ముపోషితస్యవరేద్యుః పారణ్యవస్థామాహ । తిథిస్తీర్ణియామతోవా
క్ష్పేత్తిథ్యంతేపారణంభవేదితి । యదాప్రతిపత్తిథిర్యామత్రయాదవా
గవసమాప్యతే । తదాతిథ్యంతేపారణం । యామత్రయా దూర్ధ్వమను
వృత్తాతుప్రాతరేవపారణమివ్యవస్థా । ఉపవాసేభిహితంతిథినిణాయం
శుక్లప్రతిపదివిహితబల్యత్సవే ప్రతిదిశతిబల్యత్సవంచ పూర్వేద్యురుప
వాసవదాచరేదితి । అపరాహ్ణసంయుక్తాముఖ్యాతదభావేపిసాయాహ్న
వ్యాపిసీ గ్రాహ్యేత్యథః॥ ॥ శుక్లప్రతిపది ఉపవాసస్యాను కల్పమా
హ । ముఖ్యతిథ్యంతరాయతత్తిథి శేషోపిగృహ్యతామితి । యద్యపిపూ
ర్వవిధాయాముపవాసోముఖ్యః । తథాపి కేనచిన్నిమి తైనాం తరాయ
సతివ్రతపరిత్యాగాద్యరంపరేద్యురుపవాసభివ్యవరేతి । శుక్లపక్షేపూర్వవి
ధాప్రతిపద్యుపవాసస్యేతితిథినిణాయేనతి అథాత్కృష్ణపక్షే వరేద్యు
రుపవాసభివ్యవరేతియేవర్యవస్యతి । తస్యక్వచిదవవాదమాహ । శుద్ధాధి
కాతుకృష్ణాపిపూర్వా సంపూర్ణిసంభవాదితి । యదాపూర్వేద్యుస్సూ
ర్యోదయమారభ్యవరేద్యుస్సూర్యోదయాదూర్ధ్వఃపృథ్వివశాన్తు హూ
తత్రయంప్రతిపదికల్ప్యతే । తదాకృష్ణపక్షేవేన వరేద్యుఃప్రాపావ
పితదపోహ్యపూర్వేద్యురుపవాసంతేవ్యః । ఉపవాసేప్రతిపన్నిర్ణితా

ఏకభక్తనిర్ణయక్రోడః.

అథైకభక్తనిర్ణయమాహ । గృహీతవ్యాత్యైకభక్తైమధ్యాహ్నవ్యాపి
 నీతిధిరితి । మధ్యాహ్నవ్యాప్తీరవాంతరభేదానువచీశ్యవ్యవస్థామాహ । వ
 రేద్యురేవపూర్వేద్యురేవంవ్యాప్తిదిశద్వయే । నోభయతోభయత్రాం
 శేసామ్యంవైషమ్యమిత్యమి । షట్పక్షాద్దేమచైకైకవ్యాప్తాస్తే వాత్రగృ
 హ్యతాం । దినద్వయేపితద్వ్యాప్తావ్యాప్తిశ్చైకైకదేశతః । సమవ్యాప్తా
 చపూర్వైకవైషమ్యేష్యధికైవ్యతామితి ॥ మధ్యాహ్నంకృత్సం
 వ్యాప్తోతీతివ్రథమఃపక్షః । మధ్యాహ్నంకృత్సంసప్తతీతివీరీయఃప
 క్షః । మధ్యాహ్నైకదేశంవ్యాప్తోతీతితృతీయఃపక్షః । తత్రకృత్సంవ్యా
 ప్తిస్త్రీధాభిద్యతే । పరేద్యురేవకృత్సంవ్యాప్తోతి । పూర్వేద్యురేవ
 కృత్సంవ్యాప్తోతి । ఉభయత్రకృత్సంవ్యాప్తోతి । ఏకదేశవ్యాప్తిశ్చ
 ద్విధాభిద్యతే । సమవ్యాప్తివిషమవ్యాప్తిశ్చేతి । పూర్వేద్యుర్మధ్యాహ్న
 స్యావరభాగంవ్యాప్తోతి । పరేద్యుర్మధ్యాహ్నస్యపూర్వభాగంసేయం
 సమవ్యాప్తిః । తయోర్భాగయోన్యూనాధికవ్యాప్తావిషమవ్యాప్తిరిత్య
 చ్యతే । తత్రకృత్సంవ్యాప్తివత్తాస్త్రీయః అస్పృశవత్శ్చతుర్థః । అం
 శవ్యాప్తివత్తద్వాగ్ధ్యవంషట్పక్షాస్సంపద్యంతే ॥ తత్రపరేద్యురే
 వకృత్సంవ్యాప్తిరిత్యస్త్రిప్రథమపక్షేపరతిధిరేవ గ్రాహ్య । పూర్వే
 ద్యురేవకృత్సంవ్యాప్తిరిత్యస్త్రిద్వితీయపక్షేదినద్వయేపి కృత్సంవ్యాప్తి
 రితిత్యస్త్రితృతీయపక్షేదినద్వయేపి స్పృశోనాస్తీతిత్యస్త్రిచతుర్థేపక్షే
 దినద్వయైకదేశేమధ్యాహ్నవ్యాప్తిరిత్యస్త్రిపంచమపక్షేపూర్వతిధి
 రేవగ్రాహ్య । దినద్వయేపి విషమవ్యాప్తిరిత్యస్త్రిషష్ఠేపక్షేత్వఫికవ్యా
 ప్తియుక్తాగ్రాహ్య । త్వివిధంసోక్తభక్తం । స్వతంత్రవ్రతరూపం ప్రథ
 మం । అన్యస్యవ్రతస్యాంగభూతంద్వితీయం । ఉపవాసవ్రతసిధి రూపం
 తృతీయం ॥ తేషుప్రథమపక్షేతిధి నిర్ణయోభిహితః । ఇదానీంద్వితి
 యత్యతీయపక్షయోస్తీధి నిర్ణయమాహ । అన్యాంగస్యైకభక్తస్యకా
 లోస్త్యంగ్యనుసారతః । ఉపవాసవ్రతసిద్ధేస్తీధిస్యాదుపవాసపక్షః । స్వ
 తంత్రైకభక్తస్యమధ్యాహ్నముఖ్యకాలః । అతస్తద్వ్యాప్తిముపదేశ్య
 తిధినిర్ణయతా । అన్యాంగస్యత్వైకభక్తస్యసరాధీనతయాఽనాస్తిస్వతం

త్రైః । కన్తకాలస్తిధివిశేషోవా అతఃప్రధానభూతప్రతానుసారేణ కర్త
కాలతిధివిశేషో గృహీతవ్యా । ఉపవాసప్రతినిధేస్తైక్వభక్తస్యోపవాసే
యాతిధినిణ్ణీతా సైవగృహీతవ్యా ॥ ॥ ఏకభక్తన్యాయేన నక్షేన
పట్ప్రకారానభిప్రేత్యతతోచితం నిణ్ణయమాహ । ప్రదోషవ్యాపినిన
క్షేతిధివ్యాప్తినిగద్యయే । అవ్యాప్తివాణ్ణవాంశేన వ్యాప్తిస్యాత్సవ
ణోత్తరేతి । నక్షప్రతే ప్రదోషవ్యాపినితిధి గ్రాహ్యత్వక్వాపూర్వే
ద్యురేవవ్యాప్తిరేవద్యురేవవ్యాప్తిరితిపక్షద్యయేనిణ్ణయోదశితః । అవశి
ష్టేషు చత్రేషుపక్షేషుపరతిధిరేవ గ్రాహ్యః ॥ ॥ క్వచిత్ప్రదోషవ్యాప్తే
రపవాదమాహ । సారనక్షతుసాయాహ్నవ్యాపినిప్రదోషగేతి ॥ ఉప
వాసనిణ్ణయమ యాచి తెనదశయతి । అయాచితేతుతిథ యస్మిన్వకా
ర్యా ఉపవాసవదితి.

దానప్రతాదాతిధినిర్ణయసంగ్రహః,

దానప్రతయోస్తిధినిణ్ణయమాహ ॥ సోదయత్రిముహూతాయాం
కుర్యాద్దానప్రతానిచ । ఉభయత్రతథాత్వేతు పూర్వేద్యుస్తదనుష్ఠితిః ।
పరత్వంచతథాత్వంచేత్పుర్వాగ్రాహ్య తిధిక్షయే । తిథేసాన్యైషవృ
ద్ధాచగృహ్యతాంతిరుధిత్తరా । అస్పశేచైకదేశస్యవ్యాప్తౌ పూర్వే
చగృహ్యతామితి । యాతిధిఃపూర్వేద్యురుదయ మారభ్య ప్రవృత్తాసాతి
ధివృద్ధివశాత్ప్రేద్యురుదయాదూర్వేకం విద్యమానాపిముహూతేత్ర
యంనవ్యాప్తోతి । సాతిధిః పూర్వైకవగ్రాహ్యదినద్వయేసోదయ ము
హూతేవ్యాప్తావపిపూర్వైకవగ్రాహ్య । యదాతుపూర్వేద్యుస్సోదయ
ముహూతేత్రమస్పృష్టావరేద్యురేవసోదయ ముహూర్తత్రయంవ్యా
ప్తోతి । తదావరైవగ్రాహ్య । ధిథేవృద్ధిసామ్యక్షయాన్పరీక్ష్యనిణ్ణ
తవ్యం । దినద్వయేసోదయత్రిముహూర్తస్పృశ్యాభావః । ఏకదేశ సమ
వ్యాప్తిః । విషమవ్యాప్తిరితితేషు త్రిషుపక్షేషుపూర్వైకవ గ్రాహ్య

॥ ప్రైత్యకతిధినిణ్ణయనిగమనం ॥

ఉపవాసాదికషడ్విధేదై వేతిధినిణ్ణయపిత్రయోద్వయోరేకో
ద్విప్రస్థనిణ్ణయమాహ ॥ ఎకోద్విష్టేతుమధ్యాహ్నయ క్తస్యాదేకభక్తవ
త్ । ఏకదేశేసమవ్యాప్తౌక్షయేపూర్వాన్యథోత్తరేతి । అత్రాపి పూ

జ్ఞాన పట్టతొన్వివిచ్యదినద్యయేష్యం శేనమవ్యాప్తిరీశ్వతం పంచమం
 వశంపరిహృత్యావశిష్టేషుపక్షేషు ఎకభక్తన్యాయనతిధినిఱణేతవ్యా!
 పంచమేతుపక్షేగ్రాహ్యతిధివృద్ధి సామ్యక్షయైనిఱణయః॥ ఆధ ప్రత్యా
 బ్ధికస్యనిఱణయమాహ ॥ కుతపాద్య పరాహ్లాంతా వ్యాప్తిగ్రాబ్ధిక ఉత్త
 మా । తదభావేపరాహ్లాన్యవ్యాప్యతాగృహ్యతాంతిధిః । తయేపూర్వో
 త్రగ్రావృద్ధ్యావ్యాప్తిశ్చేదపరాహ్లానయః । సగ్రాహ్యతిధిగ్రావృద్ధిక్షయ
 పూర్వకతిథేస్తుతా । సామ్యేతూర్వకతిధిగ్రాహ్యపరవృద్ధైవ వృద్ధిపత్
 నస్పృశత్యపరాహ్లానైతూర్వాచేతుగ్రావృద్ధిపత్తపాపృధా । వైషమ్యేనైకదేశ
 స్యవ్యాప్తిగ్రాహ్యమహత్వతః । సామ్యేనచేత్తయే పూర్వాపరాస్యా
 ద్వృద్ధిసామ్యయః । వృద్ధిసామ్యేక్షయగ్రాహ్యతిధిగ్రాహ్యకానసీ
 తి॥ అహ్లాన్యమోముహూతకఃకుశవః ॥ ద్వాదశేన ముహూతకేన
 అపరాహ్లాన్యమావ్యతే । తథానతికతపాదిముహూతక పంచకవ్యాప్తిసి
 తిధిః ప్రత్యాబ్ధికేప్రశస్తా । తదసంభవేత్వపరాహ్లాన్యవ్యాప్తిముపజీవ్యపట్ట
 త్తావివేచనియాః । తత్రపూర్వేష్యరెవరెద్యురెవేత్యనయోఃపక్షయోః
 నిఱణయఃస్పష్టః । ఉభయత్రవ్యాప్తిరిత్యస్తికత్వతీయేపక్షేతిథేయాధ్వకతి
 థిగ్రావృద్ధిసామ్యక్షయః పరిక్షణీయాః । తత్రక్షయేనతి గ్రాహ్య తిధిః
 పూర్వకవిధాన్వీకతకవ్యాప్తివృద్ధిసామ్యక్షయయోస్తుపరవిధానయదాతుడి
 నద్యయేష్యపరాహ్లాన్యస్పర్శనాస్తీతదాయద్యపిపరెద్యుఃకుతపవ్యాప్తిరస్తి
 తథాపితత్పరిత్యజ్యపూర్వవిధైవగ్రాహ్య । అపరాహ్లాన్యకదేశస్యవైషమ్య
 వవ్యాప్తిరిత్యస్తికపక్షేపక్షేమహత్వంనిఱణయహేతుః । సామ్యేనైక
 దేశవ్యాప్తిరిత్యే తస్తికపక్షేపంచమేగ్రాహ్య తిధిగ్రాహ్యకవృద్ధిసామ్య
 క్షయాపరిక్షణీయేపూర్వాగ్రాహ్య । వృద్ధిసామ్యయోస్తుత్రరేనిఱణ
 యః । ప్రకరణంతరంప్రతిపాద్యసంగృహ్యణి ద్వితీయాద్యస్తు పవాం
 తా స్తుర్యప్రకరణోదితాఇతి ॥ ॥

ద్వితీయాదితినిఱణయతిదేశః.

యథోక్తదైవస్థిత్రవిషయనిఱణయంద్వితీయాదిష్య తిది శతి । సం
 చారణీయస్సమాన్యస్తిధిషుప్రతిపన్నయజతి । సామాన్యన్యాయస్యాప
 వాదంవివక్షుఃప్రతిజానీతే । క్వచిత్క్వచిద్వ్యవహారస్తిసోయమత్రాభిధియ

తథాపి । ప్రతిజ్ఞాతం విశేషందశకాయతి । పూర్వేద్యురసతిప్రాతఃపరేద్యు
స్త్రిముహూతకగా । ద్వితీయయావరోపోష్యాపూర్వవిధాతతోన్యథే
తి । యదాద్వితీయాపూర్వేద్యుస్త్రిముహూతాత్త కంప్రాతః కాలం
నస్పృశతి । తావతావరేద్యుఃప్రాతఃకాలంవ్యాప్నోతి తదావరవిధ్ధవో

పోష్యా । అన్యథాపూర్వవిధా ॥ ॥ తృతీయాయాం విశేష మాహ ॥
రంభాత్తృతీయాపూర్వాస్యాదుత్తరాస్యాప్యతాంతరే । పరేహ్ని నా
స్త్రిచేతుర్వవిధాప్యస్తుప్రతాంతరే । మహూతకత్రయసత్వేపిదినేగౌ
రీవ్రతంచరేత్ । శుద్ధాధికాయామప్యేవంగణయోగవ్రతంసనాదితి । య
ద్యపిరంభావ్రతస్యతీరి కైషపూర్వవిధానిషిద్ధా । తథాపి పరేద్యుస్త్రి
యాయాఅభావేపూర్వవిధాగ్రాహ్య । యద్యపిముహూతకత్రయమంత
రేణతిథేగ్రాహ్యత్వంనాస్తి । తథాపిగౌరీవ్రతేముహూతకమాత్రవర్తి
స్యపిపరతిథిగ్రాహ్యశుద్ధాధికాయాయద్యపిపూర్వతిథిస్సంపూణాత
థాపిగౌరీవ్రతేపరవిధ్ధవగ్రాహ్య ॥ ॥ చతుర్థ్యాం విశేషమాహ । చ

తుర్థీతువరోపోష్యాగణనాథవ్రతస్యతు । మధ్యాహ్నవ్యాప్తిపూజ్యా
తద్వన్నాగచతుర్థకపి । పరేద్యురేవమధ్యాహ్నవ్యాప్తావిష్ణుస్యచోత్త
రా । అన్యథాపూర్వవిధ్ధవమాతృయోగవ్రత స్తితః । పూర్వేద్యురేవ త
ద్వాస్త్రిప్తాపూర్వాసప్రప్రియాతిథిః । నోచేత్సర్వస్య పంచమ్యా యోగో
న్యంతంప్రశస్యతే । గౌర్యాశుద్ధజయాప్యస్తునాగవిధానిషిద్ధ్యతథాపి । వి
నాయకవ్రతనాగవ్రతాభ్యాంవ్యతిరిక్తవ్రతేషుచతుర్థీ పరవిధ్ధవో పో

ష్యా । తయోస్తువ్రతయోమధ్యాహ్నవ్యాప్తానిణయః । తత్రాపి షట్ప
తౌన్వవిచ్యవరేద్యురేవవ్యాప్తిత్యస్త్రిక పక్షేవినాయక వ్రతంపరదినేకా
ర్యం । ఇతరేషుపంచసుపక్షేషుపూర్వదినేకుర్యాత్ । పూర్వేద్యురేవ మ
ధ్యాహ్నవ్యాప్తిత్య స్త్రిక పక్షేనాగవ్రతంపూర్వదినేకార్యం । పక్షాం
తరేషుపరదినత్యతివివేకః ॥ పంచమ్యాం విశేషమాహ ॥ ॥ సవత్ర పంచ

మీపూర్వాగ్రాహ్యస్కందవ్రతేవరేతి ॥ ॥ షష్ఠ్యాం విశేషమాహ । నా
గవిధాస్కందపక్షీసానిషిద్ధావ్రతాంతరే । ఉత్తరాస్యాఅభావేతు నాగవి
ధాపిగృహ్యతాం । వినాద్వాదశనాడిభినాకగవధోనదోషకృత్ । స్కంద

వ్రతేశ్వరీపూర్వవిధాగ్రాహ్యః । వ్రతాంతరైఃపరదినేషస్థాభిభావేపూర్వవిధాగ్రాహ్యః । అత్రపంచమివేధోద్వాదశనాడిభిస్సంపద్యతే । తతోన్యూనయాపంచమ్యావేధేదోహోనాస్తి ॥ సప్తమ్యాంవిశేషమాహ । సప్తమీపూర్వవిధైఃపవ్రతేషునిఖలేష్వపి । అభావేపూర్వవిధాయఃపరవిధాపిగృహ్యతామితి॥

అష్టమివిశేషక్రోడః,

అష్టమ్యాంవిశేషమాహ ॥ వ్రతమాత్రేష్టమీకృష్ణా పూర్వాశుక్లాష్టమీవరా । దూర్వాష్టమీశుక్లాపిపూర్వవిధావిధీయతే । పక్షద్వయేభ్యత్రరైఃపశివశక్తిమహాత్మనై । జ్యేష్ఠత్వయోగేపూర్వాపిగ్రాహ్యజ్యేష్ఠవ్రతేతిథిః । మధ్యాహ్నదూర్వకమృతంచేత్పరేద్యుస్సావ్రతశ్చతే । జ్యేష్ఠత్వభానువారాభ్యాం యుక్తాష్టమృతిదులకభేత । అష్టమీవ్రతేతుసామాన్యేన శుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాంనిర్ణయః । దూర్వాష్టమీ వ్రతేశ్వరపక్షఃప్రయోజకః । శివశక్తిమహాత్మన వ్రతే కృష్ణపక్షఃప్రయోజకః ॥
 ॥ జ్యేష్ఠానక్షత్రముపజీవ్య జ్యేష్ఠావ్రతంచవిహితం । తత్రయదివరేద్యు జ్యేష్ఠానక్షత్రయోగఃతదాశుక్లపక్షప్రయుక్తా పరతిధిర్గృహ్యతే । యదాతుపూర్వేద్యుర్నక్షత్రయోగః తదాశుక్లపక్షప్రయుక్తా ముపేత్య పూర్వవిధాగ్రాహ్యః । సచనక్షత్రయోగోయదివరేద్యుః మధ్యాహ్నదూర్వకంవతేతదాపూర్వదినరాత్రౌ నక్షత్రయోగం విద్యమానమపేత్యపరదినమేవగ్రాహ్యం । యదాభానువారయోగస్తదాపూర్వేద్యుః రాత్రౌ నక్షత్రయోగంపరేద్యు మధ్యాహ్నదూర్వకం నక్షత్రయోగ మపేత్య భానువారయక్తోనక్షత్రయోగ ఆదతేవ్యః॥ అథజన్మాష్టమీజయంతీ వ్రతయోస్తిథింనిర్ణేతుం పరమతసిద్ధంవ్రతైక్య మపదనాహ । జయంత్యాభ్యంవ్రతంభిన్నంకృష్ణజన్మాష్టమీవ్రతాదితి । జన్మాష్టమ్యా అవాంతరభేదమాహ । శుద్ధాచనప్తమివిధే త్యేవంజన్మాష్టమీద్విధా । సప్తమీచేన్నిశీధా త్ప్రగ్విధాశుద్ధాన్యధాభవేదితి । సూర్యోదయమారభ్యనిశీధాదర్వా స్సప్తమ్యాకియత్యాపియోగేసతి అష్టమీవిధాభవతి । తదయోగేశుచేత్పరేత్యుచ్యతే॥ తయోశ్శుద్ధావిధయోర్నిర్ణయ

మాహా । శుద్ధాయాంనా స్తిసందేహా విద్ధాచత్రివిధేష్యతే । నిశీథయో
గఃపూర్వేష్యః పరేష్యుర్వాద్యయోరుత । పూర్వైకప్రథమేవక్షే కరే
వోత్తరపక్షయోఽపి.

శ్రీజయంతీక్రోడః,

జయంత్యాస్వరూప మవాంతరభేదంచాప్యహా । అష్టమీరోహిణీ
యక్తా జయంతీసాచతుర్విధా । శుద్ధాశుద్ధాధికేత్యేవం విద్ధావిద్ధాధికే
తిచ । తత్రప్రథమపక్షే తృతీయపక్షేచసందేహభావందర్శయతి । శుద్ధా
యామపివిద్ధాయాంససంభావ్యోత్తరాతిధిరితి । ద్వితీయపక్షస్యా వాంతర
భేదం నిణాయంచాహా । శుద్ధాధికాయాంయోగస్యా దేకస్త్రిన్వాదినద్య
యే । సైకయోగో స్తిసందేహా ద్వియోగేప్రథమందినమితి । పూర్వే
ద్యురేవసక్షత్రయోగః పరేద్యురేవసక్షత్రయోగ ఇత్యసయోరేకదినయో
గపక్షయో ర్యోగవత్ప్యావవతిధే గ్రాహ్యత్వాన్నా స్తిసందేహః । దిన
ద్యయేనక్షత్రయోగ ఇత్యస్త్రిన్పక్షే పూర్వతిథిగ్రాహ్య । నక్షత్రయోగ
స్యావాంతర భేదస్తు తిథినిణాయాయోపయక్తో నభవతీత్యాహాతదా
నిశీథే పశ్యాద్దేవ్యత్వమోమధ్యమోధమః । యోగస్త్రిధాపిపూర్వేద్యు
స్సంపూర్ణత్వాదుపొషణమితి । శుద్ధాధికాయాంపూర్వస్త్రిదినే సూ
ర్యోదయప్రవృత్తో నక్షత్రయోగః పరేద్యురుదయే కించిదనువతతే చే
తోదయముత్తమోయోగః । నిశీథమారభ్యప్రవృత్తోమధ్యమః । నిశీథా
దూర్ధ్వం ప్రవృత్తోధమః । ఏతేత్రయోపిఫలతారతమ్యాయైవ ఉపయు
జ్యంతే । ఉపవాసస్తుత్రిప్వపి ప్రకారేషుపూర్వతై ౧౩॥ ॥ చక్షుః
పక్షస్యావాంతర భేదమాహా । విద్ధాధికాయామశ్యేకదినయోగేనగృహ్య
తాం । ద్వయోర్యోగస్త్రిధాభిన్నోనిశీథేవృత్తిభేదతః । తద్వృత్తిఙ్కన
ఏకస్త్రిన్నభయోర్నభయోఽపి । ఏకస్త్రించేతద్దినస్యా శ్చక్షుయోరం
త్యయోఃపరమితి । పూర్వేద్యురేవవా నక్షత్రయోగఇత్యసయోఃపక్షయోః
పూర్వపద్యోగయతైవగ్రాహ్య । అష్టమీరోహిణీచైవ సాయాహ్నోత్ప
రణోయపి । దివైవపారణంకుర్యాత్పరణంతునదోషభాక్ । దినద్యయే
యోగఇత్యయం పక్షస్త్రిధాభిద్యతే । పూర్వోత్తరయో దిశసయోమః

ధ్యే ఏకస్తిన్నేవదినే నిశీధయోగత్యావ్యవతః । దినద్వయేనిశీధయోగ
 త్తద్వితీయః । ఉభయత్ర నిశీధయోగోనాస్తీతి తృతీయఃవతః । ఏతేషు
 ప్రథమపక్షే నిశీధయోగవతీగ్రాహ్యః । ఇతరయోగవత్తయోగః పరతిథిర్గ్రా
 హ్యః । వారవిశేషయోగస్తుభిఫలాధిక్యామైవోపయుజ్యతే । నతుతిథినిగణ
 యాయేత్యాహ । బుధేసోమేజయంతీచేద్వా రేసాతిఫలప్రదేతి । పారణ
 కాలంత్రిధావిభజ్యదర్శయతి । తిథ్యైశ్చయోద్వయోరంత ఉత్తమం
 పారణంభవేత్ । ఏకస్యాంతేమధ్యమంస్యా దుత్సవంతేధమంస్తృత
 మితి॥ ॥ జన్మాష్టమీజయంత్యో ర్యథోక్తనిగణయానుసారేణ కదాచి
 దుపవాసద్వయంప్రసజ్యే తేత్యాశంక్యతద్వారయతి । యస్మిన్వషే
 జయంత్యాభ్యయోగోజన్మాష్టమీతదా । అంతర్భూతాజయంత్యాంస్యా
 నృత్యయోగప్రశస్తీతఇతి । అష్టమీరోహిణ్యో ర్యోగాభావేజన్మాష్టమీ
 ప్రతమేవానుష్ఠేయం । నతుజయంతీవ్రతం । సత్యపితద్యోగేపూర్వో
 క్తనిగణయానుసారేణకదాచిదేకస్తికదినే వ్రతద్వయంప్రాప్నుయాత్,
 తదానీముపవాసస్య తంత్రేణానుష్ఠేయత్వా న్నాస్త్యుపవాసద్వయప్ర
 సక్తిః । యదాతు యథోక్తనిగణయానుసారేణజన్మాష్టమీ పూర్వదినే
 ప్రాప్తా వరదినేతునక్షత్రయోగః తదాతుజన్మాష్టమ్యాః పూర్వనిగణయ
 ముపేత్య అలభ్యయోగవశాత్పరదిన ఏవానుష్ఠానేసతి నాప్ర్యుపవాసద్వ
 యప్రసక్తిః॥ ॥ నవమీదశమ్యాన్నిగణయమాహ ॥ నవమీపూర్వ
 విదైవ వత్తయోరుభయోరపి । కృష్ణాపూర్వోత్తరాశుక్లా దశమ్యేవంవ్య
 వస్థితేతి॥ ॥

ఏకాదశీనిగణయక్రోడీకరణం,

ఏకాదశీనిగణయేష్యాదౌ తత్స్వరూపమాహ । జయంతీవ్రతవన్ని
 త్యం కామ్యంచైకాదశీవ్రతమితి । జన్మాష్టమీవ్రతస్యాకరణే ప్రత్యవా
 యఃస్తర్యతే । నత్వనుష్ఠానేఫలవిశేషః । జయంతీవ్రతస్యతూ భయమపి
 స్తర్యతఇతినిత్యం కామ్యంచేత్యాకారద్వయమస్తి । తద్వదేకాదశీవ్రత
 స్యాప్యా కారద్వయంద్రష్టవ్యం । అధికారిభేదేనతిథివిశేషం నిశ్చేతుం
 దశమీవేధస్య దైవవిధ్యమాహ ॥ అరుణోదయవేధోత్ర వేధస్సూర్యో

దయేతథా । ఉక్తాద్వాపశమిజేభా వైష్ణవస్సాత్కయైః క్రమాత్ । ఇతి
 తిథ్యంతరాణామివాత్రవేధే త్రిముహూతకత్వస్య సాయమోనాస్తీత్యాహ ।
 కళాకాష్ఠాదివేధోపి గ్రాహ్యైతత్త్రిముహూతకవదితి । విష్ణుభక్తైస్సర్వ
 సాధారణత్వా దరుణోదయవేధాధికారి వైష్ణవః కీదృశోవివక్షితఇత్యా
 హ । వైఖానసాద్యాగమోక్తదీక్షాం ప్రాప్తోతి వైష్ణవఇతి । తాదృశం
 ప్రతితిథినిణయమాహ । విద్ధాత్యాజ్యావైష్ణవేనశుద్ధాప్యాధిక్యసంభవే
 ఏకాదశీద్వాదశీవాధికా చేత్యజ్యతాందినం । పూర్వం గ్రాహ్యంతూత్ర
 రంస్యాదితి వైష్ణవనిణయఇతి । అరుణోదయదశమీయక్తా విద్ధాత్రద
 హితాశుద్ధా । తత్రవిద్ధాంపరిత్యజ్యవరేద్యురుపవసేత్ । శుద్ధాయామపి
 యది పరేద్యురేకాదశ్యతిరిచ్ఛేత అనతిరేకేపి యదిపరేద్యుర్వాదశ్యతి
 రిచ్ఛతేతత్తోభయత్రశుద్ధామపి పరిత్యజ్యవరేద్యురేహోపవాసః । స్వా
 తకంప్రతివిద్ధానిణయమాహ । ఏకాదశీద్వాదశీ చేత్యభయంవధకతే
 యదా । తదాపూర్వసినంత్యాజ్యం స్వాత్మైక్రగాహ్యంపరందినం ।
 ఏకాదశీమాత్రవృద్ధౌ గృహీయత్యోవ్యవస్థితః । ఉపోష్యాగృహీభిః పూ
 ర్వా యతిభిస్తూత్రరాతిభిః । ద్వాదశీమాత్రవృద్ధౌ శుద్ధావిధేన్యవస్థితే ।
 శుద్ధాపూర్వోత్రరావిద్ధా స్సాతకనిణయఈదృశఇతి । యథోక్తద్వా
 దశీనిణయస్య క్వచిదపవాదమాహ । శ్రవణేనయతాచేతస్యాద్వాద
 శీసాహివైష్ణవైః । స్వాత్మైక్చోపోషణీయాచ త్యజేదేకాదశీంతదేతి ॥
 వ్రతాంతరేషు తిథినిణయమాహ । ఉపవాసవ్రతాదస్య వ్రతేసాధక
 ముహూతకైః । స్వప్రభిదకశమీవిద్ధా మేనామేకాదశీంత్యజేదితి । పర
 విద్ధాగ్రాహ్యైత్యభిప్రాయః ॥ ॥ ద్వాదశీనిణయమాహ ॥ ద్వాదశీ
 పూర్వవిధేన నిఖిలేషువ్రతేష్వితి ॥ ॥ త్రయోదశీనిణయమాహ ।
 శుక్లత్రయోదశ్యాః పూర్వవిద్ధాయా స్వీకార్యత్వం ఏవమప్యవరాహ్లా
 స్పర్శాభావే పరవిద్ధాగ్రాహ్య । కృష్ణత్రయోదశ్యాః పరవిద్ధాయాః స్వీ
 కార్యత్వేపిపరేద్యు స్త్రీముహూతకత్వాభావే పూర్వవిద్ధాగ్రాహ్య ।
 అనంగత్రయోదశీవ్రతే శుక్లపక్షగతాపి పరవిద్ధాగ్రాహ్య ॥ చతుదక
 శీనిణయమాహ ॥ చతుదకశ్యత్రాశుక్లా పూర్వాకృష్ణాచతుదశీ ।

ఉదయేత్రిముహూతాఽపి గ్రాహ్యసంతప్రతేతిధిః । శుక్లాపిరాత్రియు
కృత్యాఽచ్చైత్రశ్రావణమాసయోః । శుక్లాసర్వాపిపూర్వైవ యది
స్యాధావరాష్టితీతి । వ్రతాంతరేషా దయముహూతకల్పాయవతీ శుక్ల
చతుదశీ పరవిధాగ్రాహ్య । అనంతవ్రతేతు నాస్తిముహూతకల్పాయ
నియమః । చైత్రమాసేశ్రావణమాసే శుక్లచతుదశీంపరవిధామపి పరి
త్యజ్యరాత్రియుక్తాయాం గృహీయాత్ । సర్వేష్యపిమాసేష్య పర్యాప్తా
స్పర్శేనతి శుక్లచతుదశీ పూర్వవిధాగ్రాహ్య.

శివరాత్రినిఱణయసంక్షేపః.

శివరాత్రివ్రతే తిథినిఱణయమాహ ॥ వ్రదోషేవానిశీధేవాద్వయో
ర్వాయదిసాభవేత్ । శివరాత్రివ్రతేతత్ర ద్వయోస్సత్తావ్రతస్యతే ।
తదభావేనీదైక వ్యాప్తాపిపరిగృహ్యతాం । తస్యాశ్చసంభవేగ్రాహ్య
వ్రదోషవ్యాపినితిధిరితి । ఉభయవ్యాప్తిరుత్తమా । నిశీధమాత్రవ్యాప్తి
మధ్యమా । పారణేవ్రతిపన్నాయమతిదేశతి । తిథ్యంతేపారణంయా
మ తియాదర్శనమావనే । అన్యథాపారణంపాత రన్యతిథ్యవ
వాసవదితి.

పంచదశీసంక్షేపనిఱణయః.

వ్రతవిషయే పంచదశీనిఱణయమాహ ॥ పూర్వవిధేవసావిశ్రీవ్రతే
పంచదశీతిధిః । నాడ్యోష్టాదశభూతస్య స్యుశ్చైత్రస్యవరేహని ॥ వ్రతాం
తరాణిసర్వాణి పరేహస్యేవసర్వదేతి । చతుదశీపూర్వేద్యురష్టాదశ
నాడీపరిమితాయది విద్యేతతదాసావతీ వ్రతమపిపరేద్యురతకన్యం ।
వ్రత్యాబ్ధికనిఱణయం దర్శిత్రాగ్దేతిదేశతి । శ్రాగ్దేవరాష్ట్రాకాలినో దర్శ
ఆబ్ధికవస్తతః । దినద్వయేప్యేకదేశ సమవ్యాప్త్యేకమాహత్వతః । తుల్య
త్వంచేదేకదేశేతుయే పూర్వాప్యథోత్తరా । కృత్సంవ్యాప్తాద్వయోర
మో రుత్తర సిద్ధివృద్ధితః । సాగ్మ్యసగ్నివ్యవస్థాస్యా సుస్యాచ్చే
దపరాష్ట్రయోః । పూర్వేద్యుసగ్నికేకుర్యాదుత్తరేద్యురసగ్నికేభిః ।
వ్రత్యాబ్ధికేపిహ ఉస్యాపినిఱణయస్య విస్తృష్టాథకః పునరుపవ్యాసః ।
సాగ్మ్యసగ్నివ్యవస్థాతు వ్రత్యాబ్ధికాద్విశిష్యతే.

ఇష్టి కాలాదినిగమనం,

ఇష్ట్య భోజనం యమాసూత్రం । పర్వప్రతిపదో స్సంధి ముఖ్యా హ్నా
 వాసంత్యే రాత్రా । అన్వాధానం పూర్వది నేయాగ స్సంధిది నేభవేత్ । ఊర్ధ్వం
 ముఖ్యా హ్నా హ్నంధా వన్వాధానం హితద్ధినై । ఇష్టం పరది నేకుర్యాద
 న్యోవాజసనేయసః । యస్తువాజసనేయాస్యా స్తస్య సంధిది నాత్పురా ।
 న క్వాప్యన్వాహితః కింతు సదా సంధిని నేహిసా । సంధి శ్చేత్సంగవాదూ
 ధ్వం ప్రాక్పర్యావతకానాద్రవేః । సాపాణకమానీవిజ్ఞేయా సద్యస్తాల
 విధాతిధితి । సంధివిషయే కించిద్విశేషమాహ । వృద్ధిః ప్రతిపదో యాస్తి
 తదధ్వం పర్వణిక్షేపేత్ । త్తయస్యాధ్వంతథాక్షిప్త్వా సంధిర్నిశ్చీయ
 తాంసతేతి । యదాతు ఘటికాన్యూనానుధ్యాహ్నా పర్వసమాప్యతే । పరే
 ద్యుశ్చ ఘటికావతుష్టయ వృద్ధివశాన్తధ్యాహ్నాహ్నాదధ్వమపి ఘటికాత్ర
 యం ప్రతిపదనువతకతే । తదానీం ప్రతిపదో ఘటికావతుష్టయవృద్ధేస్త
 దధ్వం ఘటికాద్వయం పూర్వస్త్విపర్వణిప్రక్షేపణీయం । తథాసతిపూ
 ర్వేద్య ముఖ్యాహ్నాహ్నాదధ్వం ఘటికామాత్రం పర్వానువృత్తిర్భవతి ।
 ఏవం సత్యనుస్థానే మహస్వి శేషోభవతి వృద్ధిపక్షే । పర్వాభావే పూర్వేద్య
 రన్వాధానం సంధిది నేత్విష్టిః । వృద్ధిపక్షేతు సంధిది నేన్వాధానం పరేద్య
 గిష్టానివి శేషః । అనేనైవన్యాయేన త్తయప్రక్షేపణాదాహరణీయః । య
 దానుధ్యాహ్నాహ్నాదధ్వం ఘటికామాత్రం పర్వానువతకతే । పరేద్య
 ఘటికావతుష్టయం ప్రతిపదపక్షీయతే । తదానీం తస్యాపీతయస్యా
 ధ్వం ప్రక్షేపణీయం । తథాసతిఘటికాన్యూన మధ్యాహ్నానంధిర్భవతి ।
 తస్మాత్సాభావిక సంస్యనుసారేణ సంధిది నేన్వాధానం ప్రాప్నోతి తయ
 ప్రక్షేపానుసారేణేష్టిః సంధిది నేవిశేషః ॥ ॥ అశ్వలాయనాదిమతే
 దర్శిత్రాదమిష్టించ నిజేణ మతాంతరే నిజాయమాహ । బోధాయన
 మతే దర్శిత్రాద్ధంచేష్టిర్విశిష్యతే । ద్వితీయాత్రిముహూతాకచేత్ప్రతి
 పద్యాపరాహ్నికీ । అన్వాధానంచతుదశ్యాం దర్శస్వప్నేపితకయేత్ ।
 దర్శిత్రాద్ధంతదాకార్య మిహోధాయనోదితమితి । ప్రతిపదినే సూర్యా
 ముఖ్యాహ్నాహ్నాదధ్వం ఘటికామాత్రం ద్వితీయాయదిస్యాత్ । సాప్రతిపదిష్టి

యోగ్యానభవతి । పూర్వేద్యుఃప్రతిపద్యతాయా మమావాస్యాయా
మిష్టిః । తతోపిపూర్వేద్యుస్సస్వల్పమావాస్యోపేతాయాం చతుర్దశ్యాం
త్రాధాన్వాధానాదికతవ్యం । వికృతౌవిశేషమాహ । ఇష్ట్యాదివికృతి
స్వర్వా పర్వణ్యేవేతినిణయఇతి । దర్శపూణమాసేష్టిః ప్రకృతిఃతద్వి
షయోనిణయః పూర్వమభిహితః । ఐంద్రాగ్నమేకాదశకపాలం నిర్వ
వేదిత్యాదికేష్టిర్వికృతిః । సాపర్వణ్యేవానుష్ఠేయా । నతుప్రకృతిపత్ప్రతి
పద్యనుష్ఠేయా । ఏవంవికృతిరూపయోః పశుసోమయోరపి పర్వణ్యేవా
నుష్ఠానంద్రష్టవ్యం । ప్రకరణాంతరే ప్రతిపాద్యసంగృహ్యతి.

పంచమప్రకరణోక్తార్థసంక్షేపః,

పంచమేతుప్రకరణే పూర్వార్థేభావినిణయః । ఉత్తరాధేకా
లభేదా త్కమభేదోపదేశనమితి । పంచమప్రకరణే పూర్వభాగే నక్ష
త్రయోగ కరణవారసంక్రాంతి గ్రహణకాలానిణీతః । ఉత్తరాధేక
యుగాది మన్వాదిప్రభృతి కాలవిశేషస్వరూపం తత్రకతవ్య త్రాధదా
నాదినిరూపితం ॥ సత్తత్రనిణయమాహ ॥ యస్మిన్నస్తమియా
ద్భానుస్తన్నత్రత్రముపోషణే । ముఖ్యంతస్యాసంభవేతు గృహీతవ్యంని
శీధయక్ । ఉపవాసేయదృతుంస్యా తద్ధిన్తైకభక్తయోః । దినద్వమేత
దాత్వేతు పూర్వంస్యాద్భులవత్తరః । శ్రవణంతూత్తరంగ్రాహ్య ముపా
కరణకర్తణి । పిత్యేక్రతుతిథిపత్స్వర్వో నక్షత్రస్యవినిణయఇతి ॥
విష్కంభాదియోగస్య నిణయమాహ । పూర్వస్యాదుపవాసాదా పు
త్తరోప్రతదానయోః । యోగత్రాధేకమకాల వ్యాప్తిస్తుపరిగృహ్యతా
మితి ॥ బవబాలవాదికరణస్య నిణయమాహ । కరణంయద్దినేతత్తు
గ్రాహ్యంగ్రాత్రేయదాతదా । దినద్వయైకభక్తాభ్యాముపవాసఃప్రసిద్ధ్య
తీతి ॥ వారవిషయే నిణీతవ్యాభావందర్శయతి । వారేతుసంశయాభావా
ద్గృహీతవ్యంయథాస్థితమితి ॥ అధికరాత్రాద్వారప్రవృత్తిస్తుసైన్ధోం
తికిజేయా.

సంక్రాంతినిణయసంక్షేపః,

॥ ॥ సంక్రాంతినిణయమాహ ॥ ఆసన్ననాడ్యస్సంక్రాంతేః
పుణ్యాస్సాన్నినాదికమనుచరేషుకర్కటీపూర్వానుకరేవింశతిఃపరా॥

వతఃమానేతులామేషే నాడ్యస్తూభయతోదశ । వృషభాదాస్థిరేపుణ్యా
ప్రాకృశ్చదపిషోడశ । మిథునాదాద్విస్వభావేఉత్తరాషష్ఠినాడికాశ్చతి ।
సంక్రాంతికాలస్య యావద్యావత్ప్రత్యాసత్తి స్రావత్తావత్పుణ్యాతిశ
యోద్రష్టవ్యః । మేషాదిషుచత్వః త్రిశేషప్రథమాశ్చ త్వారశ్చరాః ।
మధ్యమాఃస్థిరాః । ఉత్తరాద్విస్వభావాః । తేషునర్వేషు యథోక్తయా
వింశత్యాదినంఖ్యయా పుణ్యకాలావధిరభిధీయతే । యథోక్తసామాన్య
స్యక్వచిదవవాదమాహ । అహ్నిసంక్రమణేరాత్రా వసుష్టాననిషేధతః ।
ఉక్తాకాలౌవ్యవస్థాప్యా తద్వశాత్పూర్వపశ్చిమావతి । యదాకర్కటసం
క్రాంతి రుదయానంతరంభవతి తదాపూర్వాసాంవింశతిఘటికానాం పు
ణ్యకాలత్వా త్పూర్వోక్తన్యాయేన రాత్రావసుష్టానంప్రాప్తం । అత
స్తత్పరిత్యజ్యవింశతి రుత్తరనాడ్యోగ్యహీతవ్యాః । యదాసంగమధ్యా
హ్నాదికాలే కర్కటసంక్రాంతిస్తదా దివై వపూర్వనాడిష్వసుష్టాతుం శ
క్యత్వా త్పూర్వనాడీపాశస్త్యంతత్రచరితాథం । అనేనైవన్యాయే
ననర్వేషుసంక్రమణేషు దివసఏవానుష్ఠానంభవతి । తదాపూర్వోత్తరభా
గోవ్యవస్థావసీయః । రాత్రిసంక్రమణేవిశేషమాహ । రాత్రౌ సంక్రమ
ణేభాగో దిశానాథంస్థానదానయోః । అథరాత్రాదధస్తస్త్రిన్ద్రధ్యా
హ్నస్యోపరిక్రియా । ఊర్ధ్వంసంక్రమణేచోర్ధ్వం ముదయాశ్చ హర
ద్వయం । పూర్ణేచేదథరాత్రేతు యదాసంక్రమణేరవిః । ప్రాహు
దిశానద్వయంపుణ్యంముక్త్యామకరకర్కటావతి । రాత్రౌద్వితీయప్రహర
స్య చరమఘటికాతృతీయ ప్రహరస్య ప్రథమఘటికేత్యేవం ఘటికాద్వ
యాత్తకః కాలోధరాత్రః । తస్మాదథరాత్రాదధః సంక్రమణేసతి
పూర్వదినే మధ్యాహ్నస్యోపరి ప్రహరద్వయేక్రియాఃకార్యాః । అథ
రాత్రాదూర్ధ్వం సంక్రమణేసతి ఉత్తరకాలీన ముదయాదూర్ధ్వం
ప్రహరద్వయంపుణ్యం । అథరాత్రేయథోక్తఘటికాద్వయే సంక్రాంతౌ
దినద్వయంకృత్సంపుణ్యం ॥ అయనయోద్విశేషమాహ ॥ కర్కటమకరే
రాత్రా వప్యాచారాదనుష్ఠితీతి । శిష్టాచారస్తతః । ప్రమాణమిత్యథః ।

గ్రహణనిణక యసంగ్రహః,

గ్రహణనిణకయమాహ ॥ పూర్ణిమాప్రతిపత్సంధౌ రాహుస్సం
పూర్ణమండలం । గ్రహతేచంద్రమర్కంచ దర్శప్రతిపదంతరా । గ్రహస్య

నేభవేత్సానం గ్రస్తేహోమోవిధీయతేముచ్యమానేభవేద్దానం
 క్తేస్తానంవిధీయతే । సూర్యగ్రహేతునాశ్చీయా త్పూర్వయామచ
 యం । చంద్రగ్రహేతుయామాంస్తీ) న్యాలవృద్ధాతురైస్వినేతి ।
 *లాదీనాంవిశేషమాహ॥ అవరాస్థానమధ్యాహ్నమధ్యాహ్నానతు
 సంగవే । భుంజీతసంగవేచేత్సాన్యగ్నపూర్వంభుజిమాచరేదితి । పంచ
 ధావిభక్తే దివసేగ్రహణభాగే తత్పూర్వభాగే నచభుంజీతేత్సరః ।
 గ్రస్తోదయాదా విశేషమాహ । గ్రస్తోదయేవిధాఃపూర్వంనాహర్భృజ
 నమాచరేత్ । గ్రస్తావేవాస్తమానంతు రవీందూప్రాభుతోయదితయోః
 పతేద్యరుదయే స్నాత్వాభ్యవహరెన్నరఇతి । తమేవనిణీపితమర్థం
 సంగ్రహేణానుక్రమ్యసంగ్రహణవసంగ్రహత్తి । ఈదృశంగణయం
 న్యామై ద్వివరీతుమిహోద్యమితిచ॥

ఇతిశ్రీభారతీ కృష్ణతీర్థశిష్య శ్రీవిద్యారణ్యమునిపూర్వాశ్రమ మా
 ధవాచార్యవिरచితే కాలనిబంధాఖ్య ధర్మశాస్త్రగ్రంథే కాలనిణాయ
 స్సమాప్తః ॥ శ్రీరస్తు ॥

ఓంతత్సత్,

కాలమాధవీయ గ్రంథస్సమాప్తః

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీబెంగళూరుసిద్ధాంతీ సుబ్రహ్మణ్యమహర్షయే
 శ్రీకాలమాధవీయాఖ్య గ్రంథస్సంశోధితోభవత్ ॥

